

Sprawozdanie
Rzeczypospolitej Polskiej
z realizacji postanowień
Konwencji o prawach dziecka
w latach 1999 - 2010

Warszawa, maj 2012 r.

SPIS TREŚCI

	Tytuł	Punkt	Strona
	Wstęp		4
	Ogólne sposoby wdrażania		5
	A – Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka		
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 10</i>	1 – 4	
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 12</i>	5 – 34	
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 14</i>	35 – 37	
Rozdział I	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 16</i>	38 – 54	
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 18</i>	55 – 83	
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 20</i>	84 – 108	
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 22</i>	109 – 113	
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 24</i>	114 – 126	
	B – Planowane działania państwa		36
	Definicja dziecka		37
Rozdział II	A – Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka		
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 26</i>	130 – 179	
	Zasady ogólne		46
	A – Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka		
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 28 i 29</i>	180 – 198	
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 31</i>	199 – 223	
Rozdział III	Prawa obywatelskie i wolności		58
	A – Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka		
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 33</i>	224	
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 35</i>	225 – 270	
Rozdział IV	B – Bieżące działania państwa		77
	C – Budżet		80
	D – Planowane działania państwa		81
	Środowisko rodzinne i alternatywne formy opieki		82
	A – Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka		
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 37</i>	285 – 301	
Rozdział V	B – Bieżące działania państwa		86
	C – Budżet		100
	D – Planowane działania państwa		101

	Podstawowa opieka zdrowotna i bytowa	101
Rozdział VI	A – Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka	
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 39</i>	351 – 365
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 41</i>	366 – 386
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 43</i>	387 – 398
	B – Bieżące działania państwa	125
	C – Budżet	134
	D – Planowane działania państwa	135
Rozdział VII	Oświata	137
	A – Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka	
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 45</i>	426 – 456
	B – Bieżące działania państwa	151
Rozdział VIII	Specjalne środki opieki	162
	A – Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka	
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 47</i>	479 – 495
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 49</i>	496 – 540
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 51</i>	541 – 547
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 53</i>	548 – 565
	B – Bieżące działania państwa	189
Rozdział IX	Protokoły fakultatywne do <i>Konwencji o prawach dziecka</i> ...	197
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 55</i>	587 – 588
	Zalecenie <i>CRC/C/OPAC/POL/CO/1 - pkt 11</i>	589 – 592
	Zalecenie <i>CRC/C/OPAC/POL/CO/1 - pkt 19 i 13</i>	593 – 604
	Zalecenie <i>CRC/C/OPAC/POL/CO/1 - pkt 15</i>	605
	Zalecenie <i>CRC/C/OPAC/POL/CO/1 - pkt 20 i 21</i>	606
	Zalecenie <i>CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 7</i>	607
	Zalecenie <i>CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 9</i>	608
	Zalecenie <i>CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 15</i>	609
	Zalecenie <i>CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 19</i>	610
	Zalecenie <i>CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 37</i>	611
	Zalecenie <i>CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 39</i>	612
	Zalecenie <i>CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 41</i>	613 – 615
	Zalecenie <i>CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 44 i 45</i>	616
Rozdział X	Rozpowszechnianie dokumentów	207
	Zalecenie <i>CRC/C/15/Add.194 - pkt 56</i>	617 – 619
	Lista aktów prawnych wymienionych w Sprawozdaniu	209

WYKAZ NAJWAŻNIEJSZYCH SKRÓTÓW:

Konstytucja RP	–	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej
Sejm RP	–	Sejm Rzeczypospolitej Polskiej
Kpc	–	Kodeks postępowania cywilnego
Kpk	–	Kodeks postępowania karnego
Kk	–	Kodeks karny
Kc	–	Kodeks cywilny
Kp	–	Kodeks pracy
Kkw	–	Kodeks karny wykonawczy
Krio	–	Kodeks rodzinny i opiekuńczy
Upn	–	Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich
Konwencja	–	Konwencja o prawach dziecka

MS	–	Ministerstwo Sprawiedliwości
MSWiA	–	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
MPiPS	–	Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej
MON	–	Ministerstwo Obrony Narodowej
MZ	–	Ministerstwo Zdrowia
MEN	–	Ministerstwo Edukacji Narodowej
MKiDN	–	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MSiT	–	Ministerstwo Sportu i Turystyki

GUS	–	Główny Urząd Statystyczny
KGP	–	Komenda Główna Policji
NFZ	–	Narodowy Fundusz Zdrowia
RPD	–	Rzecznik Praw Dziecka
RPO	–	Rzecznik Praw Obywatelskich

WSTĘP

Wstępne Sprawozdanie z realizacji w Rzeczypospolitej Polskiej *Konwencji o prawach dziecka* (dokument: CRC/C/8/Add.11, opublikowany 31 stycznia 1994 r.), które Polska przedłożyła 11 stycznia 1994 r., zawierało informacje o środkach stosowanych przez Polskę w celu realizacji ww. postanowień oraz postępu w korzystaniu z tych praw dokonanego w latach 1991-1993. Zostało ono przyjęte podczas 208 posiedzenia Komitetu Praw Dziecka, które odbyło się 26 stycznia 1995 r.

Drugie okresowe „Sprawozdanie dotyczące realizacji w Rzeczypospolitej Polskiej *Konwencji o prawach dziecka w latach 1993-1998*” (dokument: CRC/C/70/Add.12, opublikowany 6 lutego 2002 r.), Polska przedłożyła 2 grudnia 1999 r. Zostało ono przyjęte podczas 833 posiedzenia Komitetu Praw Dziecka, które odbyło się 4 października 2002 r., po uprzednim przekazaniu Komitetowi materiału uzupełniającego obejmującego dane za lata 1999-2001. Obserwacje końcowe Komitetu Praw Dziecka (dokument: CRC/C/15/Add.194, opublikowany 30 października 2002 r.) doprowadziły do wyodrębnienia głównych obszarów, które wywołują niepokój Komitetu i które stały się podstawą wydania stosownych zaleceń.

Do realizacji zaleceń Komitetu Praw Dziecka zobowiązane są poszczególne resorty w zakresie swoich kompetencji: Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Zdrowia, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwo Obrony Narodowej, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Ministerstwo Środowiska. Ponadto, spoczywa na nich obowiązek przekazywania Ministrowi Edukacji Narodowej informacji o stanie realizacji ww. zaleceń Komitetu Praw Dziecka oraz o bieżących działaniach podejmowanych na rzecz realizacji praw dziecka w Polsce. Powyższe informacje stanowią dla Ministerstwa Edukacji Narodowej podstawę do sporządzania okresowych sprawozdań z realizacji postanowień *Konwencji o prawach dziecka* w Rzeczypospolitej Polskiej, celem ich przedłożenia Komitetowi Praw Dziecka. W ramach konsultacji, Ministerstwo Edukacji Narodowej przekazało projekt niniejszego sprawozdania Rzecznikowi Praw Dziecka oraz Polskiemu Komitetowi Narodowemu UNICEF, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Stowarzyszeniu Amnesty International Polska, Fundacji Dzieci Niczyje, Fundacji Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu „La Strada”, Fundacji ITAKA – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych.

Niniejsze sprawozdanie, trzecie i czwarte łącznie, przedstawia stan realizacji praw dziecka w Polsce w latach 1999-2010, w świetle przepisów *Konwencji o prawach dziecka*.

Sprawozdanie zostało opracowane w oparciu o wytyczne Biura Narodów Zjednoczonych w Genewie (dokument: CRC/C/58/Rev.1, opublikowany 29 listopada 2005 r.).

W częściach A rozdziałów I-VIII przedstawiono zalecenia Komitetu Praw Dziecka wraz ze sposobem ich realizacji. Kolejne części ww. rozdziałów zawierają informacje o bieżących oraz planowanych działaniach państwa w celu realizacji praw dziecka ujętych w *Konwencji*.

Polska ratyfikowała również protokoły fakultatywne do *Konwencji o prawach dziecka*:

1 – *Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii,*

2 – *Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne.*

W 2007 r. Polska przedstawiła wstępne sprawozdania z realizacji ww. protokołów (dokumenty: CRC/C/OPAC/POL/1 i CRC/C/OPSC/POL/1), które Komitet Praw Dziecka rozpatrzył na posiedzeniu w dniu 22 września 2009 r. Spostrzeżenia końcowe, w formie uwag i zaleceń, zostały przedstawione przez Komitet w dokumentach: CRC/C/OPAC/POL/CO/1 i CRC/C/OPSC/POL/CO/1. Sposób realizacji ww. zaleceń Komitetu Praw Dziecka został omówiony w rozdziale IX niniejszego sprawozdania.

ROZDZIAŁ I. OGÓLNE SPOSOBY WDRAŻANIA (art. 4, 42 i 44 ust. 6 Konwencji)

A. Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka

CRC/C/15/Add.194 - pkt 10:

W świetle Deklaracji Wiedeńskiej i Programu Działania (1993), Komitet zachęca państwo stronę do kontynuacji i ukończenia procesu wycofywania wszelkich zastrzeżeń i deklaracji do Konwencji.

1. W wyniku międzyresortowych konsultacji dotyczących zmiany zakresu obowiązywania *Konwencji o prawach dziecka* i *Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne*, uznano, iż zasadnym jest wycofanie zastrzeżenia do art. 38 *Konwencji*, jak również złożenie deklaracji do ww. *Protokołu fakultatywnego do Konwencji*, na podstawie art. 3 ust. 4 tegoż *Protokołu*. Obecny stan prawny umożliwia i uzasadnia wycofanie zastrzeżenia do ww. przepisu *Konwencji* oraz czyni niezbędnym złożenie deklaracji do *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne*, informującej, że do odbycia obowiązkowej i ochotniczej zasadniczej służby wojskowej w Polsce mogą zostać powołane wyłącznie osoby, które ukończyły osiemnasty rok życia. Szerzej – patrz informacje przedstawione w rozdziale IX niniejszego sprawozdania.
2. W polskim porządku prawnym regulacją ograniczającą prawa dziecka do poznania rodziców naturalnych przewiduje ustawa z dnia 29 września 1986 r. – *Prawo o aktach stanu cywilnego*. Zgodnie z art. 48 ust. 4 przywołanej ustawy, przysposobiony może żądać udostępnienia księgi stanu cywilnego, w części dotyczącej dotychczasowego aktu urodzenia, dopiero po uzyskaniu pełnoletności. Ponadto art. 118 § 3 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* przewiduje możliwość orzeczenia przez sąd opiekuńczy przysposobienia bez żądania zgody przysposabianego lub bez jego wysłuchania, jeżeli nie jest on zdolny do wyrażenia zgody lub jeżeli z oceny stosunku między przysposabiającym a przysposabianym wynika, że uważa się on za dziecko przysposabiającego, a żądanie zgody lub wysłuchanie byłoby sprzeczne z dobrem przysposabianego. Wskazana regulacja prawa krajowego jest zgodna z zaleceniami zawartymi w art. 20 *Europejskiej konwencji o przysposobieniu dzieci* z dnia 24 kwietnia 1967 r., który stanowi, iż przysposabiający i przysposobiony powinni mieć prawo do uzyskania dokumentów z aktu stanu cywilnego stwierdzających fakt, datę i miejsce urodzenia przysposobionego, nieujawniających jednak wprost faktu przysposobienia ani tożsamości rodziców naturalnych, oraz że akta stanu cywilnego będą przechowywane i odpisy z nich wydawane co najmniej w taki sposób, aby osoby niemające w tym interesu prawnego nie mogły dowiedzieć się, że dana osoba była przysposobiona, albo jeżeli ten fakt jest znany – ustalić tożsamości rodziców naturalnych. Jednocześnie zaleca się, wydanie przepisów umożliwiających orzeczenie przysposobienia bez ujawnienia rodzinie dziecka tożsamości przysposabiającego oraz przepisów nakazujących lub umożliwiających prowadzenie postępowania o przysposobienie z wyłączeniem jawności.
3. Podkreślenia wymaga, że dane dotyczące naturalnych rodziców każdego dziecka są rejestrowane i przechowywane w księgach stanu cywilnego, prowadzonych przez właściwe urzędy stanu cywilnego, a każde dziecko po uzyskaniu pełnoletności ma nieskrępowany dostęp do znajdujących się tam danych. Zgodnie z opinią Komitetu Praw Dziecka wyrażoną w zaleceniu skierowanym do Luksemburga (CRC/C/15/Add.250, para. 29), państwo powinno zapewnić, „by wszelkie informacje dotyczące rodziców

biologicznych były rejestrowane i przechowywane w celu umożliwienia dziecku poznania, jeśli to możliwe i w odpowiednim czasie, jego rodziców”.

4. W ocenie Rzeczypospolitej Polskiej polskie regulacje, opisane wyżej, są zgodne z wymogiem sformułowanym przez Komitet, ponieważ umożliwiają dziecku, w odpowiednim czasie tj. po uzyskaniu pełnoletności poznanie jego rodziców. W związku z powyższym, podjęte zostały działania mające na celu wycofanie przez Polskę zastrzeżeń, wniesionych do art. 7 i 38 Konwencji *o prawach dziecka*.

CRC/C/15/Add.194 - pkt 12:

Komitet zachęca Państwo Stronę do podjęcia wszelkich niezbędnych środków w celu zapewnienia pełnej zgodności ustawodawstwa krajowego z zasadami i postanowieniami Konwencji, w szczególności zaś w zakresie wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich, pozostających bez opieki nieletnich ubiegających się o azyl, oraz wykorzystywania seksualnego dzieci.

5. Obowiązujące w prawie polskim regulacje mające na celu ochronę praw dziecka są zgodne z postanowieniami *Konwencji*.
Najwyższym źródłem prawa obowiązującego w Polsce jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, w której zawarte zostały podstawowe zasady ustrojowe w dziedzinie stosunków rodzinnych, w tym zasada ochrony praw dziecka (art. 72 ust. 1 Konstytucji RP). Przepisy Konstytucji RP zobowiązują władze publiczne do zapewnienia każdemu dziecku szczególnej opieki zdrowotnej (art. 68 ust. 3 Konstytucji RP) oraz opieki i pomocy dziecku pozbawionemu opieki rodzicielskiej (art. 72 ust. 2 Konstytucji RP). Ponadto, każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją (art. 72 ust. 1 Konstytucji RP), a w toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka (art. 72 ust. 3 Konstytucji).
6. Podstawowym aktem prawnym w zakresie prawa rodzinnego nadal pozostaje *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, który konkretyzuje sformułowane w Konstytucji RP fundamentalne zasady dotyczące dobra dziecka i równych praw dzieci bez względu na ich pochodzenie małżeńskie lub pozamałżeńskie.
7. 29 lipca 2005 r. Sejm RP uchwalił ustawę *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*. Ustawa określa m. in. zobowiązania organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego do podejmowania działań zmierzających do przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a także do inicjowania i wspierania przedsięwzięć mających na celu podnoszenie świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie.
Szerzej na temat środków podejmowanych w przypadkach przemocy w rodzinie – patrz odpowiedź na zalecenie *CRC/C/15/Add.194 - pkt 35b* (pkt 253-259 niniejszego sprawozdania).
8. 10 czerwca 2010 r. Sejm RP uchwalił ustawę *o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw*. Wprowadzone ustawą zmiany mają na celu: rozwój profilaktyki, jako formy działań zapobiegających zjawisku przemocy w rodzinie, zmianę świadomości społeczeństwa, skuteczną ochronę ofiar przemocy, szczególnie dzieci, stworzenie mechanizmów ułatwiających izolację sprawców od ofiar, zmianę postaw osób stosujących przemoc w rodzinie poprzez poddanie ich oddziaływaniom korekcyjno-edukacyjnym.
Na mocy ww. ustawy wprowadzone zostały następujące rozwiązania:

1) w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie:

- a) nałożono na administrację publiczną nowe zadania, mające na celu zwiększenie skuteczności walki ze zjawiskiem przemocy:
 - opracowanie i realizacja programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie,
 - prowadzenie poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
 - zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia,
 - tworzenie zespołów interdyscyplinarnych,
- b) nałożono na wojewodę obowiązek powołania wojewódzkiego koordynatora realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie,
- c) rozszerzono zadania wojewody o zadania w zakresie monitorowania, kontrolowania i nadzorowania realizacji zadań w zakresie zjawiska przemocy w rodzinie,
- d) rozszerzono zadania ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego o opracowywanie i finansowanie programów osłonowych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, o finansowe wspieranie programów realizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego lub organizacje pozarządowe; rozszerzono zakres spraw przekazanych do uregulowania, w drodze rozporządzenia, o konieczność określenia kwalifikacji osób zatrudnionych w specjalistycznych ośrodkach wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie oraz prowadzących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne,
- e) rozszerzono formy pomocy udzielanej ofierze przemocy w rodzinie o możliwość bezpłatnego badania lekarskiego dla ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała oraz wydania zaświadczenia lekarskiego,
- f) na osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych lub zawodowych powzięły podejrzenie o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie, nałożono obowiązek niezwłocznego powiadomienia Policji lub prokuratora,
- g) wprowadzono uprawnienia pracownika socjalnego do odebrania z rodziny dziecka, gdy bezpośrednio zagrożone jest jego życie i zdrowie w związku z przemocą w rodzinie (szerzej – patrz pkt 266 niniejszego sprawozdania),
- h) zwiększono uprawnienia kuratora sądowego w zakresie wykonywania orzeczeń wobec skazanych za przestępstwa związane z przemocą w rodzinie, pozostających pod dozorem i określono procedury zatrzymania skazanego w celu zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności bądź odwołania przedterminowego zwolnienia;

2) do *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* wprowadzono zakaz stosowania kar cielesnych przez osoby wykonujące władzę rodzicielską oraz sprawujące opiekę lub pieczę nad małoletnim;

3) w *Kodeksie karnym* przewidziano możliwość nałożenia na sprawcę przemocy w rodzinie obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, jak też obowiązku poddania się leczeniu, w szczególności odwykowemu, rehabilitacyjnemu albo oddziaływaniami terapeutycznym, korekcyjno-edukacyjnym;

4) w *Kodeksie postępowania karnego* poszerzono katalog środków przymusu o prawo Policji zatrzymania osoby podejrzanej, jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełniła przestępstwo z użyciem przemocy, nakaz powstrzymywania

się od kontaktowania z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego z pokrzywdzonym.

9. Dla zapewnienia pełnej realizacji praw dziecka, na mocy ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. *o Rzeczniku Praw Dziecka* została utworzona instytucja Rzecznika Praw Dziecka. Rzecznik Praw Dziecka może zwrócić się do właściwych organów, w tym również do Rzecznika Praw Obywatelskich, organizacji lub instytucji o podjęcie na rzecz dziecka działań z zakresu ich kompetencji. RPD może zbadać nawet bez uprzedzenia każdą sprawę dotyczącą dziecka, żądać od organów władzy publicznej, organizacji lub instytucji złożenia wyjaśnień lub udzielenia informacji oraz występować przed sądami powszechnymi na prawach przysługujących prokuratorowi. Ponadto, zmiany ww. ustawy, dokonane w 2008 r. i 2010 r., wzmocniły uprawnienia przyznane Rzecznikowi, poprzez umożliwienie mu występowania przed Trybunałem Konstytucyjnym, Sądem Najwyższym i Naczelnym Sądem Administracyjnym w sprawach dotyczących interesu i praw dziecka, z uwzględnieniem konieczności ochrony interesu publicznego. Szerzej – patrz informacje zawarte w pkt 44-47.
10. **Wymiar sprawiedliwości wobec nieletnich** – patrz odpowiedź na zalecenia CRC/C/15/Add.194 - pkt 26 i 51 (pkt 130-178 i 541-547 niniejszego sprawozdania).

Przepisy prawa polskiego odnoszące się do wykorzystywania seksualnego dzieci

11. Przepisy prawa polskiego odnoszące się do wykorzystywania seksualnego dzieci są w pełni zgodne z przepisami *Konwencji*, w szczególności z jej art. 34, który zawiera zobowiązanie Państwa-Strony do ochrony dzieci przed wszelkimi formami wyzysku seksualnego i nadużyć seksualnych. Środkiem realizacji tego zobowiązania ma być przeciwdziałanie:
- a) nakłanianiu lub zmuszaniu dziecka do jakichkolwiek nielegalnych działań seksualnych,
 - b) wykorzystywaniu dzieci do prostytucji lub innych nielegalnych praktyk seksualnych,
 - c) wykorzystywaniu dzieci w pornograficznych przedstawieniach i materiałach.
12. W Kodeksie karnym w przepisach Rozdziału XXV „Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności”, ustawodawca różnicuje status pokrzywdzonego w zależności od jego wieku i odnosi się do pokrzywdzonego: jako osoby w wieku poniżej 15 roku życia oraz osoby będącej małoletnim w rozumieniu prawa cywilnego tj. osoby w wieku poniżej 18 roku życia.
13. W polskim porządku prawnym wszystkie osoby poniżej 18 lat traktowane są w sposób szczególny, gdy ich dobro zostało narażone w wyniku zachowań przestępnych, wyczerpujących dyspozycję poniżej wskazanych przepisów:
- art. 202 § 3 Kk tj. polegających na produkowaniu, utrwalaniu lub sprowadzaniu, przechowywaniu lub posiadaniu treści pornograficznych w celu rozpowszechnienia albo na rozpowszechnianiu lub publicznym prezentowaniu treści pornograficznych z udziałem małoletniego,
 - art. 202 § 4b Kk tj. polegających na produkowaniu, rozpowszechnianiu, prezentowaniu, przechowywaniu lub posiadaniu treści pornograficznych przedstawiających wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej (przepis wprowadzony został ustawą z dnia 24 października 2008 r. *o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*).
14. Przepisy ustawy *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* definiują przemoc w rodzinie, jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie

naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, a także innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. Zatem wszystkie narzędzia zawarte w przepisach ww. ustawy wykorzystywane są do walki z wykorzystywaniem seksualnym.

15. W przypadku zachowań spenalizowanych w art. 202 § 4 i § 4a Kk, polegających na utrwalaniu treści pornograficznych z udziałem małoletniego, a także na ich sprowadzaniu, przechowywaniu lub posiadaniu, którym nie towarzyszy zamiar rozpowszechniania, i które nie dotyczą sytuacji określonych w art. 202 § 4b Kk, przedmiotem szczególnej ochrony pozostają osoby poniżej 15 roku życia.
16. Ustawodawca w art. 199 § 2 Kk w stosunku do sprawcy przestępstwa popełnionego na szkodę osoby małoletniej (a więc każdej osoby, która nie ukończyła 18 lat), polegającego na doprowadzeniu innej osoby – przez nadużycie stosunku zależności lub wykorzystanie krytycznego położenia – do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, przewidział zaostrzoną odpowiedzialność w postaci zagrożenia karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat, podczas gdy dla formy podstawowej takiego przestępstwa przewidziano karę pozbawienia wolności w wymiarze do 3 lat.
17. Również czynności sprawcze określone w art. 199 § 3 Kk, polegające na doprowadzeniu małoletniego do obcowania płciowego lub poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności poprzez nadużycie zaufania lub w zamian za udzielenie albo obietnicę korzyści majątkowej lub osobistej, stanowią kwalifikowaną postać przestępstwa wykorzystania seksualnego innej osoby, którego typ zasadniczy został określony w art. 199 § 1 Kk. Na podstawie przepisów art. 199 Kk penalizowane jest również dobrowolne prostytuowanie się nastolatek w zamian za korzyści majątkowe.
18. Art. 204 § 3 Kk kryminalizuje zachowanie polegające na nakłanianiu osoby małoletniej do uprawiania prostytucji lub ułatwianiu jej tego, podjęte w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, a także czerpanie korzyści majątkowych z uprawiania prostytucji przez inną osobę.
19. Art. 200 § 1 Kk penalizuje obcowanie płciowe z osobą, która nie ukończyła 15 lat, dopuszczenie się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej, doprowadzenie jej do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania.
20. **Wprowadzone zmiany zwiększające ochronę dziecka przed przestępstwami na tle seksualnym:**
 - 1) wprowadzono następujące przepisy: art. 199 § 2 Kk (typ kwalifikowany – zagrożony surowszą karą – przestępstwa doprowadzenia „do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności” przez nadużycie stosunku zależności, jeśli zostało popełnione na szkodę małoletniego); art. 199 § 3 Kk (prostytucja małoletnich); art. 200 § 2 Kk (prezentowanie wykonania czynności seksualnej małoletniemu poniżej 15. roku życia); art. 202 § 4 Kk (utrwalanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej 15 r. życia); art. 202 § 4a (posiadanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej 15 r. życia); art. 202 § 4b (wirtualna pornografia dziecięca); art. 202 § 5 Kk (przepadki przedmiotów służących do popełnienia przestępstw określonych w art. 202);

- 2) zaostrzono odpowiedzialność za przestępstwa określone w następujących przepisach: art. 197 § 1-3 Kk (zgwałcenie), art. 200 § 1 Kk (obcowanie płciowe z małoletnim poniżej 15. roku życia);
- 3) przedłużono okres przedawnienia przestępstw wykorzystywania seksualnego popełnionych na małoletnim (art. 101 § 4).

Przestępstwo pornografii dziecięcej w polskim prawie

21. Ochrona przed pornografią dziecięcą w polskim prawie jest szersza niż przewidziana w *Konwencji o prawach dziecka* i *Protokole fakultatywnym do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii*. Odpowiednio do przepisu art. 3 ust. 1 lit. c ww. *Protokołu*, art. 202 § 3 Kk przewiduje, że karze podlega osoba, która w celu rozpowszechniania produkuje, utrwała lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub publicznie prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego. Jednak polskie prawo wychodzi poza granicę ochrony przewidzianą w ww. *Protokole*, uznając, że jeszcze szerszej ochronie niż ta wskazana w *Protokole* podlegać powinny osoby poniżej 15 roku życia. Karze, zgodnie z art. 202 § 4 Kk podlega, kto utrwała treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15. Zgodnie z polskim prawem, by czyn utrwalania treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej lat 15 był przestępstwem, nie jest konieczne, by spełniał on wymogi wskazane w *Protokole*, tj. by był popełniany dla celów handlu dziećmi bądź dziecięcej prostytucji. W Polsce będzie on przestępstwem nawet, gdyby treści pornograficzne były utrwalane wyłącznie na własny użytek sprawcy.

Inne zmiany wprowadzone do prawa polskiego

22. W 2005 r. do Kk wprowadzono zmiany odnoszące się do środków karnych i środków zabezpieczających. Wprowadzono przepisy art. 41 § 1a i 1b, ustanawiające nowe formy orzekania zakazu zajmowania stanowisk lub wykonywania zawodów związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub opieką nad nimi. Zgodnie z art. 41 § 1a Kk, sąd może orzec na zawsze zakaz wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub opieką nad nimi, w razie skazania na karę pozbawienia wolności za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego. W razie ponownego skazania za takie przestępstwo, orzeczenie na zawsze zakazu zajmowania wymienionych wyżej stanowisk, wykonywania zawodów lub działalności jest obligatoryjne (art. 41 § 1b Kk).

23. Ponadto, sąd w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego może orzec obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu (art. 41a § 1 Kk). Natomiast w razie skazania za te przestępstwa na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania sąd obligatoryjnie orzeka wymieniony środek karny (art. 41a § 2 Kk).

Obecne brzmienie art. 41 i 41a Kk:

„**Art. 41.** § 1. Sąd może orzec zakaz zajmowania określonego stanowiska albo wykonywania określonego zawodu, jeżeli sprawca nadużył przy popełnieniu przestępstwa stanowiska lub wykonywanego zawodu albo okazał, że dalsze zajmowanie stanowiska lub wykonywanie zawodu zagraża istotnym dobrom chronionym prawem.

§ 1a. Sąd może orzec zakaz zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych

z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi, na zawsze w razie skazania na karę pozbawienia wolności za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego.

§ 1b. Sąd orzeka zakaz, o którym mowa w § 1a, na zawsze w razie ponownego skazania sprawcy w warunkach określonych w tym przepisie.

§ 2. Sąd może orzec zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej w razie skazania za przestępstwo popełnione w związku z prowadzeniem takiej działalności, jeżeli dalsze jej prowadzenie zagraża istotnym dobrom chronionym prawem.”

„**Art. 41a.** § 1. Sąd może orzec obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej; obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.

§ 2. Sąd orzeka obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu w razie skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego; obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.

§ 3. Sąd może orzec obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu na zawsze w razie ponownego skazania sprawcy w warunkach określonych w § 2.

§ 4. Orzekając zakaz zbliżania się do określonych osób, sąd wskazuje odległość od osób chronionych, którą skazany obowiązany jest zachować.”

24. 5 listopada 2009 r. uchwalono ustawę *o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw*, której celem jest dalsze wzmocnienie ochrony dziecka przed wykorzystywaniem seksualnym. Przewiduje ona m. in. niżej wymienione zmiany, które weszły w życie 8 czerwca 2010 r.:

- a) dot. przestępstw popełnionych w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych:
- dot. środka zabezpieczającego związanego z umieszczeniem w zakładzie zamkniętym lub skierowaniem na leczenie ambulatoryjne – **art. 93 Kk**:
„Sąd może orzec [...] środek zabezpieczający związany z umieszczeniem w zakładzie zamkniętym lub skierowaniem na leczenie ambulatoryjne tylko wtedy, gdy jest to niezbędne, aby zapobiec ponownemu popełnieniu przez sprawcę czynu zabronionego związanego z jego chorobą psychiczną, zaburzeniami preferencji seksualnych, upośledzeniem umysłowym lub uzależnieniem od alkoholu lub innego środka odurzającego; przed orzeczeniem tego środka sąd wysłuchuje lekarzy psychiatrów oraz psychologa, a w sprawach osób z zaburzeniami preferencji seksualnych – także lekarza seksuologa.”
 - dot. środka zabezpieczającego związanego z umieszczeniem w zakładzie zamkniętym lub skierowaniem na leczenie ambulatoryjne – **art. 95a Kk**:

„§ 1. Skazując sprawcę na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo skierowane przeciwko wolności seksualnej, popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych, sąd może orzec umieszczenie sprawcy, po odbyciu tej kary, w zakładzie zamkniętym albo skierowanie go na leczenie ambulatoryjne, w celu przeprowadzenia terapii farmakologicznej lub psychoterapii, zmierzających do zapobieżenia ponownemu popełnieniu takiego przestępstwa, w tym w szczególności poprzez obniżenie zaburzonego popędu seksualnego sprawcy. Terapii farmakologicznej nie stosuje się, jeżeli jej przeprowadzenie spowodowałoby niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia skazanego.

§1a. Sąd orzeka umieszczenie sprawcy, o którym mowa w § 1, skazanego za przestępstwo określone w art. 197 § 3 pkt 2 lub 3 w zakładzie zamkniętym albo skierowanie go na leczenie ambulatoryjne.

§ 2. W okresie do 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem lub przed wykonaniem kary sąd ustala:

- 1) potrzebę i sposób wykonywania orzeczonego środka, o którym mowa w § 1,
- 2) sposób wykonywania orzeczonego środka, o którym mowa w § 1a.

§ 2a. Sąd może zarządzić zmianę sposobu wykonywania środka zabezpieczającego określonego w § 1 lub 1a.

§ 2b. Sąd zarządza umieszczenie w zakładzie zamkniętym, jeżeli sprawca uchyła się od leczenia ambulatoryjnego określonego w § 1 lub 1a.”;

- dot. możliwości powołania biegłego lekarza seksuologa do udziału w wydaniu opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego w zakresie zaburzeń preferencji seksualnych – **art. 202 § 3 Kpk**:

„§ 3. „Do udziału w wydaniu opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego, w zakresie zaburzeń preferencji seksualnych, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, powołuje biegłego lekarza seksuologa.”

- b) dot. przestępstw przeciwko wolności:

- dot. rozpowszechniania wizerunku nagiej osoby bez jej zgody – **art. 191a Kk**:

„§ 1. „Kto utrwała wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej, używając w tym celu wobec niej przemocy, groźby bezprawnej lub podstępny, albo wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej bez jej zgody rozpowszechnia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.”;

- dot. wprowadzenia nowych kwalifikowanych (zagrożonych surowszą karą) typów przestępstw zgwałcenia – zgwałcenie o charakterze pedofilskim i zgwałcenie o charakterze kazirodczym – **art. 197 § 3 Kk**:

„§ 3. Jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia:

- 1) wspólnie z inną osobą,
- 2) wobec małoletniego poniżej lat 15,
- 3) wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.”;

- dot. penalizacji uwodzenia dzieci w sieci (tzw. grooming) - **Art. 200a Kk**:

„§ 1. Kto w celu popełnienia przestępstwa określonego w art. 197 § 3 pkt 2 lub art. 200, jak również produkowania lub utrwalania treści pornograficznych, za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej nawiązuje kontakt z małoletnim poniżej lat 15, zmierzając, za pomocą wprowadzenia go w błąd, wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania sytuacji albo przy

użyciu groźby bezprawnej, do spotkania z nim, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Kto za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej małoletniemu poniżej lat 15 składa propozycję obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych, i zmierza do jej realizacji, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.”

– dot. penalizacji publicznej pochwały pedofilii - **Art. 200b Kk**:

„Kto publicznie propaguje lub pochwała zachowania o charakterze pedofilskim, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.”

c) dot. nowelizacji ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. *o Policji* – wprowadzenia możliwości zarządzenia kontroli operacyjnej względem przestępstw z art. 200a Kk (tzw. „grooming”).

Przepisy art. 19 ustawy *o Policji* zastrzegają, że czynności operacyjno-rozpoznawcze wykonuje się tylko, gdy inne środki okazały się bezskuteczne albo zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że będą nieskuteczne lub nieprzydatne. Przy czym kontrolę operacyjną zarządza się w drodze postanowienia sądu, na pisemny wniosek Policji, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody właściwego miejscowo prokuratora. Należy jednocześnie zwrócić uwagę, że mimo wprowadzonych do *Kodeksu karnego* i ustawy *o Policji* ww. zmian, istnieją wątpliwości co do możliwości ich wykorzystania tak aby działanie Policji, polegające na stworzeniu wirtualnego małoletniego pokrzywdzonego za którym kryłby się policjant w celu ustalania osób o skłonnościach pedofilskich, było zgodne z literą prawa. W art. 200a Kk jest bowiem mowa o małoletnim poniżej lat 15, wobec czego w przypadku braku takiego małoletniego po stronie pokrzywdzonej nie można mówić o przestępstwie, a jedynie o usiłowaniu nieudolnym. W związku z powyższym, zachodzi potrzeba przygotowania nowych rozwiązań, umożliwiających skuteczne, i zgodne z literą prawa, zwalczanie uwodzenia dzieci. Takie rozwiązania zakłada projekt ustawy o czynnościach operacyjno-rozpoznawczych, który jest przedmiotem prac sejmowej komisji administracji i spraw wewnętrznych.

Zespół do spraw Przeciwdziałania Dyskryminacji Małoletnich w Elektronicznych Środkach Masowego Przekazu

25. Decyzją Nr 1 Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Traktowania z dnia 11 września 2008 r. został powołany Zespół ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji Małoletnich w Elektronicznych Środkach Masowego Przekazu, którego członkami zostało blisko 70 przedstawicieli instytucji publicznych, organizacji pozarządowych i sektora prywatnego.

26. Do zadań Zespołu należy opracowywanie zmian legislacyjnych, porozumień pomiędzy rządem RP a dostawcami usług informacji elektronicznych, projektów kampanii edukacyjnych, działań monitorujących w sprawach ochrony małoletnich przed zagrożeniami w mediach elektronicznych oraz wydawanie opinii w sprawie stwierdzonych przypadków naruszeń.

27. Obecnie Zespół prowadzi m.in. prace nad propozycjami zmian prawa polskiego w celu doprowadzenia do ratyfikacji Konwencji Rady Europy *o cyberprzestępczości* z dnia 23 listopada 2001 r. oraz Konwencji Rady Europy *o ochronie dzieci przed*

seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, przyjętej przez Komitet Ministrów 12 lipca 2007 r.

28. Dotąd Zespół wypracował *Porozumienie na Rzecz Bezpieczeństwa Dzieci w Internecie* (zawarte przez przedsiębiorców świadczących usługi z wykorzystaniem sieci internetowej a także organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną dzieci przed zagrożeniami związanymi z używaniem Internetu) oraz *Kodeks Dobrych Praktyk Stowarzyszenia Producentów i Dystrybutorów Oprogramowania Rozrywkowego* z 26 września 2008 r. Trwają prace nad *Kodeksem Dobrych Praktyk Stacji TV*.

Wymiar sprawiedliwości wobec nieletnich bez opieki ubiegających się o azyl

29. Przepisy dotyczące cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy stanowią obok przepisów *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* oraz ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, dodatkową gwarancję zabezpieczającą prawa małoletnich. Małoletni bez opieki, ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy, są w okresie trwania postępowania w sposób szczególny objęci ochroną.
30. W wyniku nowelizacji ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej* (dokonanej ustawą z dnia 18 marca 2008 r.), począwszy od dnia 29 maja 2008 r. prawa gwarantowane przez *Konwencję o prawach dziecka* stały się integralnym elementem obowiązującej w Polsce jednolitej procedury azylowej. W toku postępowania o nadanie statusu uchodźcy bada się nie tylko spełnianie warunków do uznania za uchodźcę, ale także inne okoliczności skutkujące ochroną przed wydaleniem w postaci udzielenia ochrony uzupełniającej lub zgody na pobyt tolerowany. Jedną z przesłanek do udzielenia zgody na pobyt tolerowany jest sytuacja, kiedy wydalenie naruszałoby prawa dziecka, określone w *Konwencji o prawach dziecka*, w stopniu istotnie zagrażającym rozwojowi psychofizycznemu cudzoziemca. Ww. ustawa wskazuje między innymi, że prześladowanie może w szczególności polegać na czynach skierowanych przeciwko osobom ze względu na ich małoletność.
31. Małoletni cudzoziemcy, którzy przebywają nielegalnie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, mają w określonych sytuacjach dostęp do bezpłatnych świadczeń zdrowotnych. W myśl art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. *o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych* prawo do korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych mają osoby nieposiadające obywatelstwa polskiego, inne niż świadczeniobiorcy, których uprawnienie jest uregulowane na zasadach określonych w przepisach odrębnych i umowach międzynarodowych.
32. Zgodnie z art. 67 ust. 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*, małoletniego bez opieki, wobec którego w decyzji o odmowie nadania statusu uchodźcy orzeczono o wydaleniu, pozostawia się w placówce opiekuńczo-wychowawczej do czasu przekazania go organom lub organizacjom kraju pochodzenia, do których zadań statutowych należą sprawy małoletnich.
33. Zgodnie z art. 67 ust. 2 wyżej wymienionej ustawy w przypadku, o którym mowa w ust. 1, koszty pobytu małoletniego bez opieki w placówce opiekuńczo-wychowawczej i koszty opieki medycznej są finansowane z budżetu państwa. W art. 73 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej* zapewniona została opieka medyczna dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy. Art. 73 ust. 1 wyżej wymienionej ustawy stanowi,

iz: „Opieka medyczna obejmuje świadczenia opieki zdrowotnej w zakresie, w jakim osobom objętym obowiązkowym lub dobrowolnym ubezpieczeniem zdrowotnym przysługuje prawo do świadczeń na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, z wyłączeniem leczenia uzdrowiskowego albo rehabilitacji uzdrowiskowej.”

34. Na podstawie przywołanych regulacji, cudzoziemcom nielegalnie przebywającym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (w tym małoletnim cudzoziemcom) przysługuje prawo dostępu do bezpłatnych świadczeń zdrowotnych od momentu podjęcia przez nich próby zalegalizowania swojego pobytu. Jeżeli prawo do bezpłatnych świadczeń zdrowotnych miałyby dotyczyć także małoletnich cudzoziemców, których opiekunowie prawni lub faktyczni nie podejmują jakichkolwiek prób zalegalizowania pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, realizacja ww. prawa oznaczałaby otwarcie możliwości migracji także w celu uzyskania bezpłatnej opieki zdrowotnej. Niezależnie od powyższego, zasady i postanowienia *Konwencji o prawach dziecka* są wykorzystywane w celu maksymalnego wzmocnienia systemu służącego ochronie praw dzieci.

Pozostałe informacje na temat postępowań z udziałem małoletnich bez opieki – patrz odpowiedź na zalecenie *CRC/C/15/Add.194 - pkt 47* (pkt 479-485 niniejszego sprawozdania).

CRC/C/15/Add.194 - pkt 14:

Komitet zaleca, aby państwo strona zapewniło Ministerstwu Edukacji Narodowej i Sportu odpowiednie zasoby finansowe, osobowe i materialne, tak, aby mogło się ono skutecznie wywiązywać z zadań koordynacji polityki oraz aby dopilnowało ustanowienia odpowiednich mechanizmów koordynacyjnych i konsultacyjnych między poszczególnymi resortami oraz między wszystkimi szczeblami administracji rządowej zajmującymi się pracą z dziećmi lub na rzecz dzieci.

35. Koordynowanie polityki dotyczącej dzieci w Polsce jest prowadzone w ramach międzyresortowej grupy roboczej ds. realizacji praw dziecka w Polsce, w której czynnie uczestniczą przedstawiciele ministerstw: Edukacji Narodowej, Sprawiedliwości, Spraw Wewnętrznych i Administracji, Spraw Zagranicznych, Pracy i Polityki Społecznej, Obrony Narodowej, Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Zdrowia, Sportu i Turystyki. Prowadzona jest bieżąca wymiana informacji nt. efektów działań realizowanych na rzecz dzieci przez poszczególne resorty.
36. Rząd składa Sejmowi sprawozdanie z realizacji praw dziecka na terenie kraju, a dokonana w ten sposób ocena ogólnej sytuacji dziecka jest podstawą do planowania kolejnych działań i podejmowania decyzji o realizacji zadań, zapewniających właściwe warunki dla wszechstronnego rozwoju każdego dziecka.
37. W celu kreowania bieżącej polityki na rzecz dzieci wykorzystywane jest również działanie wielu międzyresortowych zespołów, rad i komisji. W ich pracach regularnie uczestniczą przedstawiciele organizacji pozarządowych, społeczeństwa obywatelskiego, samorządów terytorialnych. Są to m. in.: Międzyresortowy Zespół Koordynacyjny Programu Ograniczania Zdrowotnych Następstw Palenia Tytoniu w Polsce, Rada do spraw Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji, Zespół Monitorujący Realizację Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, Międzyresortowy Zespół Koordynacyjny Narodowego Programu Zdrowia, Rada do spraw Przeciwdziałania Narkomanii, Zespół do spraw międzynarodowego prawa humanitarnego, Zespół do spraw zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi, Komisja Wspólna Rządu i Samorządu Terytorialnego, Komisja

Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowy i Etnicznych, Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania, Pełnomocnik Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych.

CRC/C/15/Add.194 - pkt 16:

Komitet zaleca, aby państwo strona:

- a) wzmacniało znaczenie Najwyższej Izby Kontroli, jako wewnętrznego organu monitorującego w kontekście oceny kwestii dotyczących dzieci oraz ustanowiło wszechstronny system monitoringu i samooceny wdrażania Konwencji o prawach dziecka zarówno na szczeblu ogólnokrajowym, jak i regionalnym;***
- b) zapewniło Rzecznikowi Praw Dziecka środki wystarczające do realizacji jego zadań;***
- c) współpracowało z organizacjami pozarządowymi i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego w zakresie monitoringu praw dziecka i polityki względem dzieci zarówno na szczeblu ogólnokrajowym, jak i regionalnym.***

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 16a)

Patrz również odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 14 (pkt. 35-37 niniejszego sprawozdania).

38. Poszczególne ministerstwa systematycznie (kwartalnie, półrocznie lub rocznie), dokonują oceny efektów własnych działań podejmowanych w celu wypełniania postanowień zawartych w *Konwencji*. Sprawozdania z realizacji poszczególnych programów czy projektów są podawane do publicznej wiadomości poprzez ich zamieszczenie na stronach internetowych właściwych ministerstw.
39. Wyboru kierunków i obszarów działań poszczególnych resortów dokonuje się w drodze konsultacji z partnerami społecznymi i organizacjami pozarządowymi. Definiowanie bieżących zadań oraz ich realizacja odbywa się we współpracy z szeroko pojętym społeczeństwem obywatelskim.
40. Najwyższa Izba Kontroli (NIK) jest naczelnym organem kontroli państwowej. NIK podlega Sejmowi RP - stanowi o tym Konstytucja RP, jak i ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. *o Najwyższej Izbie Kontroli*.
NIK kontroluje wszystkie urzędy, instytucje, przedsiębiorstwa, sprawdzając, czy te jednostki wykonują swoje zadania na rzecz obywateli w sposób najbardziej efektywny i oszczędny, przy czym nie tylko wskazuje nieprawidłowości, ale również ewentualne rozwiązania, mające na celu naprawę wadliwych mechanizmów.
Projekt budżetu NIK, w brzmieniu uchwalonym przez Kolegium NIK, włącza się do projektu budżetu państwa. Wydatki budżetowe NIK w latach 2003-2010 wynosiły: w 2003 r. – 209.260.000 zł, w 2004 r. – 211.640.000 zł, w 2005 r. – 219.532.000 zł, w 2006 r. – 225.165.000 zł, w 2007 r. – 229.352.000 zł, w 2008 r. – 233.982.000 zł, w 2009 r. – 238.982.000 zł, w 2010 r. – 242.183.000 zł
Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. *o Najwyższej Izbie Kontroli* określa organizację i tryb działania NIK. Reguluje proces postępowania kontrolnego, ustala obowiązki pracowników oraz przysługujące im prawa. Wskazuje organy, które mogą zlecić NIK przeprowadzenie kontroli lub wystąpić z tego rodzaju wnioskiem. NIK może podjąć kontrole na zlecenie Sejmu lub jego organów, na wniosek Prezydenta RP, Prezesa Rady Ministrów oraz z własnej inicjatywy.
41. Przykładowe obszary kontroli przeprowadzonych przez NIK dotyczące przestrzegania praw dziecka: funkcjonowanie systemu kształcenia dzieci i młodzieży o specjalnych potrzebach edukacyjnych (dot. lat 2005-2007), prawidłowość funkcjonowania systemu kształcenia uczniów przebywających w ośrodku szkolno-wychowawczym dla dzieci słabosłyszących (dot. lat 2006-2007), realizacja obowiązku szkolnego przez młodzież w wieku 16-19 lat (dot.

2007 r.), funkcjonowanie placówek opiekuńczo-wychowawczych (dot. lat 2006-2007), kształcenie nauczycieli wychowania fizycznego (dot. lat 2007-2009), kształcenie uczniów w szkołach publicznych w zakresie wychowania fizycznego i zapewnienie warunków do uprawiania sportu szkolnego oraz kształcenia studentów przez publiczne szkoły wyższe na kierunku wychowanie fizyczne (dot. lat 2007-2009), funkcjonowanie szkół publicznych działających w zakładach karnych (dot. lat 2005-2009), nadzór nad całodobowymi placówkami opiekuńczo-wychowawczymi i ośrodkami adopcyjno-opiekuńczymi (dot. lat 2008 -2010), postępowanie wobec dzieci przebywających w Domu Dziecka w celu powrotu do wychowania w rodzinie i współdziałanie Domu Dziecka z ośrodkami adopcyjnymi (dot. lat 2008-2010), kontrola młodzieżowych ośrodków wychowawczych w zakresie kształcenia i resocjalizacji (dot. lat 2007-2010), przestrzeganie zasad promowania i przechodzenia uczniów z jednego typu szkoły do innego (dot. lat 2007-2010).

Zalecenia pokontrolne, realizowane przez jednostki kontrolowane, przyczyniają się do likwidowania na bieżąco nieprawidłowości w działaniach na rzecz dzieci na poziomie lokalnym. W przypadku stwierdzenia znacznej skali negatywnych skutków przyjętych rozwiązań, stanowią podstawę do podejmowania działań na rzecz wypracowywania zmian w rozwiązaniach systemowych w skali ogólnokrajowej.

42. W uchwale Sejmu RP z dnia 20 stycznia 2000 r. w sprawie wzmocnienia kontroli państwowej prowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli zwrócono uwagę na konieczność unowocześnienia kontroli państwowej, której podstawowym zadaniem powinno być ustalanie przyczyn nieprawidłowości w funkcjonowaniu państwa. Wskazano, że kontrole NIK powinny dawać bardziej pogłębioną diagnozę stanu państwa i przedstawiać ocenę mechanizmów nieprawidłowości występujących w całej administracji. Sejm, zwrócił również uwagę na konieczność przyjęcia całościowej strategii działania NIK i czytelnych kryteriów, na podstawie których podejmowane są decyzje o wyborze tematów kontroli, w tym także kontroli doraźnych, oraz ustalenia zasad polityki kadrowej i organizacji NIK, w szczególności dotyczących zatrudniania, wynagradzania i awansowania pracowników zatrudnionych na stanowiskach kontrolerskich.
43. W 2000 r. międzynarodowy zespół ekspertów SIGMA dokonał oceny działalności kontrolnej NIK pod względem wymogów stawianych przez UE. Zespół orzekł, że NIK jest profesjonalna, niezależna i godna zaufania. Wskazał również obszary, w których NIK powinna udoskonalić swoje funkcjonowanie.
- W lipcu 2002 r. Kolegium NIK przyjęło rozpisany na wiele lat program rozwoju NIK „Strategia NIK – misja i wizja”. Równolegle trwały prace nad opracowaniem standardów kontroli. Standardy miały pomóc w ujednoczeniu procesu kontroli od momentu jej zaplanowania, aż po tworzenie dokumentów pokontrolnych.
- W 2003 r. zakończono prace nad usystematyzowaniem metodyki kontroli i zatwierdzono wewnętrzny dokument pn. „Podręcznik kontrolera”. Zawarte zostały w nim standardy oraz dokładne i szczegółowe wytyczne ich stosowania. „Podręcznik kontrolera” zyskał uznanie u przedstawicieli UE zaznajomionych z tematyką audytu.
- W 2006 r. Narodowy Urząd Kontroli Danii dokonał w NIK przeglądu partnerskiego. Przegląd potwierdził wysoką jakość kontroli przeprowadzanych przez NIK oraz wykazał, że większość zaleceń z przeglądu dokonanego w 2000 r. została przez NIK wykonana, a jakość kontroli przeprowadzanych przez NIK osiągnęła poziom międzynarodowy.
- W styczniu 2010 r. Sejm RP uchwalił nowelizację ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli. Ustawa dostosowana została do przepisów konstytucyjnych. Całkowicie zmiana uległa procedura kontrolna. Wszystkie rozwiązania, które mogły zagrażać niezależności i samodzielności NIK zostały w czasie procesu legislacji odrzucone. Część

znowelizowanych przepisów wejdzie w życie 2 czerwca 2011 r., pozostałe – 2 czerwca 2012 r. (ustawa z dnia 22 stycznia 2010 r. *o zmianie ustawy o Najwyższej Izbie Kontroli*).

44. Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. *o Rzeczniku Praw Dziecka*, precyzuje kwalifikacje zawodowe i warunki, jakie winna spełniać osoba ubiegająca się o pełnienie funkcji Rzecznika Praw Dziecka (RPD). Dokument stanowi również, że RPD jest w swojej działalności niezależny od innych organów państwowych i odpowiada jedynie przed Sejmem. RPD przedstawia Sejmowi i Senatowi, corocznie, informację o swojej działalności oraz uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka.
45. Przywołana ustawa nakłada na RPD obowiązek podjęcia działania na każdy wniosek obywateli lub ich organizacji wskazujący na naruszenie praw lub dobra dziecka, jak również obowiązek współpracy ze stowarzyszeniami, ruchami obywatelskimi i innymi dobrowolnymi zrzeszeniami i fundacjami pracującymi na rzecz ochrony praw dziecka - w celu: uzyskania pełnej wiedzy na temat wszelkich prób łamania czy nieprzestrzegania praw dzieci, podjęcia koniecznych działań, w tym zmian w prawie w tym zakresie.
46. Uprawnienia RPD określone zostały w art. 10, 10a i 10b ustawy z dnia 24 października 2008 r. *o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka oraz ustawy o wynagrodzeniu osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe*:

„Art. 10.

1. Rzecznik może:

- 1) zbadać, nawet bez uprzedzenia, każdą sprawę na miejscu,
 - 2) żądać od organów władzy publicznej, organizacji lub instytucji złożenia wyjaśnień lub udzielenia informacji, a także udostępnienia akt i dokumentów, w tym zawierających dane osobowe,
 - 2a) zgłosić udział w postępowaniach przed Trybunałem Konstytucyjnym wszczętych na podstawie wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich lub w sprawach skargi konstytucyjnej, dotyczących praw dziecka oraz brać udział w tych postępowaniach,
 - 2b) występować do Sądu Najwyższego z wnioskami w sprawie rozstrzygnięcia rozbieżności wykładni prawa w zakresie przepisów prawnych dotyczących praw dziecka,
 - 2c) wnieść kasację albo skargę kasacyjną od prawomocnego orzeczenia, w trybie i na zasadach określonych w odrębnych przepisach,
 - 3) żądać wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych oraz wziąć udział w toczącym się już postępowaniu – na prawach przysługujących prokuratorowi,
 - 3a) wziąć udział w toczącym się już postępowaniu w sprawach nieletnich – na prawach przysługujących prokuratorowi,
 - 4) żądać wszczęcia przez uprawnionego oskarżyciela postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa,
 - 5) zwrócić się o wszczęcie postępowania administracyjnego, wnieść skargi do sądu administracyjnego, a także uczestniczyć w tych postępowaniach – na prawach przysługujących prokuratorowi,
 - 6) wystąpić z wnioskiem o ukaranie w postępowaniu w sprawach o wykroczenia, w trybie i na zasadach określonych w odrębnych przepisach,
 - 7) zlecać przeprowadzanie badań oraz sporządzanie ekspertyz i opinii.
2. Rzecznik może odmówić ujawnienia danych osobowych osoby, od której uzyskał informację wskazującą na naruszenie praw lub dobra dziecka, oraz osoby, której naruszenie dotyczy, w tym także wobec organów władzy publicznej, jeżeli uzna to za niezbędne dla ochrony wolności, praw i interesów jednostki.

Art. 10a.

1. Rzecznik może również zwracać się do właściwych organów, organizacji lub instytucji o podjęcie działań na rzecz dziecka z zakresu ich kompetencji.
2. Organy, organizacje i instytucje, o których mowa w ust. 1, podejmują sprawy skierowane przez Rzecznika.
3. Organ, organizacja lub instytucja, do których Rzecznik zwrócił się o podjęcie działań na rzecz dziecka, są obowiązane niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 30 dni, poinformować Rzecznika o podjętych działaniach lub zajęтым stanowisku.
4. W przypadku, gdy organ, organizacja lub instytucja, o których mowa w ust. 1, nie informują Rzecznika o podjętych działaniach lub zajęтым stanowisku albo gdy Rzecznik nie podziela ich stanowiska, może zwrócić się do właściwej jednostki nadrzędnej o podjęcie odpowiednich działań.
5. W przypadku, gdy Rzecznik stwierdził w działalności organu, organizacji lub instytucji, o których mowa w ust. 1, naruszenie praw lub dobra dziecka, może żądać wszczęcia postępowania dyscyplinarnego lub zastosowania sankcji służbowych.

Art. 10b.

Organ, organizacja lub instytucja, do których zwróci się Rzecznik, są obowiązane z nim współdziałać i udzielać mu pomocy, a w szczególności:

- 1) zapewnić dostęp do akt i dokumentów badanej sprawy,
- 2) udzielać Rzecznikowi żądanych przez niego informacji i wyjaśnień,
- 3) udzielać wyjaśnień dotyczących podstawy faktycznej i prawnej swoich rozstrzygnięć.”

47. RPD wykonuje swoje zadania przy pomocy Biura Rzecznika Praw Dziecka. Wydatki związane z funkcjonowaniem RPD są ujmowane w ustawie budżetowej i pokrywane z budżetu państwa. Środki finansowe przekazane z budżetu państwa na działalność RPD w latach 2004-2010: w 2004 r. – 4.141.000 zł, w 2005 r. – 4.118.000 zł, w 2006 r. – 4.626.000 zł, w 2007 r. – 4.645.000 zł, w 2008 r. – 5.240.000 zł, w 2009 r. – 6.445.000 zł, w 2010 r. – 7.490.000 zł.

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 16c) i pkt 22

48. Dla realizacji praw dziecka Rząd współpracuje z organizacjami pozarządowymi na szczeblu lokalnym i ogólnopolskim, tak w sferze legislacyjnej, jak i praktycznej. Najistotniejsze formy i sfery współdziałania:
- Konsultowanie i opiniowanie obowiązujących oraz projektowanych przepisów prawa, współpraca w realizacji działań na rzecz praw człowieka, wymiana doświadczeń, przekazywanie informacji i udzielanie porad w ramach bieżącej działalności, organizowanie tematycznych spotkań i konferencji (współpraca Ministerstwa Sprawiedliwości m. in. z: Komitetem Ochrony Praw Dziecka, Fundacją „Dzieci Niczyje”, Koalicją na rzecz Rodzicielstwa Zastępczego, Helsińską Fundacją Praw Człowieka, stowarzyszeniami działającymi na rzecz praw ojca i dziecka, Fundacją „La Strada”).
 - Wieloaspektowa współpraca Ministerstwa Sprawiedliwości z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się wspieraniem pokrzywdzonych przestępstwem, w tym dzieci, przy realizacji programu Sieć Pomocy Ofiarom Przystępstw. Organizacje pozarządowe wybrane w drodze konkursu ofert prowadzą Ośrodki Pomocy dla Osób Pokrzywdzonych Przystępstwem, w których udzielana jest m.in. pomoc dzieciom pokrzywdzonym przestępstwem – także w formie przydzielenia opiekuna pokrzywdzonego. Kontynuowanie takiej współpracy zostało przewidziane w projekcie Krajowego Programu na rzecz Ofiar Przystępstw.
- Szerzej na temat Sieci Pomocy Ofiarom Przystępstw oraz Krajowego Programu na rzecz Ofiar Przystępstw – patrz odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 35.

– Opracowanie wytycznych dotyczących przyjaznych pokoi przesłuchań oraz realizacja programu Koalicji na rzecz Przyjaznego Przesłuchiwanie Dzieci – Ministerstwo Sprawiedliwości we współpracy z Fundacją „Dzieci Niczyje”.

Szerzej – patrz odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 35.

– Współpraca MS z Fundacją „Dzieci Niczyje” i Urzędem Miasta Stołecznego Warszawy, w ramach organizowanych przez Fundację, od 2004 r., Ogólnopolskich Konferencji „Pomoc dzieciom – Ofiarom przestępstw”. W trakcie konferencji w 2008 r., wręczone zostały pierwsze certyfikaty „przyjaznych pokoi przesłuchań”.

– Współpraca realizowana jest także w ramach Zespołu ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji Małoletnich w Elektronicznych Środkach Masowego Przekazu. Szerzej – patrz odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 12.

– Współpraca prokuratury z instytucjami społeczeństwa obywatelskiego na rzecz ochrony dzieci w Internecie, w tym w ramach NASK.

Patrz również odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 49.

– Jednostki terenowe prokuratury współdziałają z mediami i organizacjami pozarządowymi w zakresie prowadzenia akcji społecznych i szkoleń.

– W zakresie handlu ludźmi prowadzona jest współpraca m. in. z Caritas Polska, Fundacją Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu „La Strada”, Fundacją „Itaka – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych”.

– Ministerstwo Sprawiedliwości współpracuje z organizacjami pozarządowymi w sferze realizacji obowiązków sprawozdawczych RP wobec ciał traktatowych ds. praw człowieka (treaty bodies), m. in. poprzez konsultacje w trakcie przygotowywania sprawozdań rządowych, w szczególności z przestrzegania Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karnia.

– Przedstawiciele Ministerstwa Sprawiedliwości współpracują z *Porozumieniem na rzecz wprowadzenia OPCAT*. Porozumienie to zrzesza przedstawicieli polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich (pełniącego w RP funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji), organizacji pozarządowych oraz środowisk naukowych, a jego celem jest działanie na rzecz zapobiegania torturom i innym formom niehumanitarnego, okrutnego i poniżającego traktowania i karnia w miejscach zatrzymań. W ramach *Porozumienia* prowadzone są wizytacje takich miejsc, wymiana dobrych praktyk i innych informacji mających na celu zwiększenie skuteczności ich działań.

49. Ministerstwo Edukacji Narodowej każdego roku dofinansowuje w ramach zadań zleconych organizacje pozarządowe wyspecjalizowane w realizacji działań profilaktycznych, które obejmują odpowiednimi programami wychowawczymi oraz profilaktycznymi dzieci i młodzież zagrożone różnymi patologiami społecznymi (współpraca m. in. z: Stowarzyszeniem Rodzin Dzieci Uzależnionych „Powrót z U”, Stowarzyszeniem Katolicki Ruch Antynarkotyczny, Fundacją na Rzecz Zapobiegania Narkomanii MARATON, Stowarzyszeniem ASLAN, Stowarzyszeniem OPTA, Katolickim Stowarzyszeniem Pomocy Osobom Uzależnionym AGAPE, Stowarzyszeniem Klubu Abstynenta POWRÓT).

Patrz również odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 18.

50. Ministerstwo Zdrowia współpracuje z organizacjami pozarządowymi, którym przyznaje dotacje celowe na realizację zadań z zakresu edukacji zdrowotnej i promocji zdrowia. Powyższe zadania skierowane do dzieci i młodzieży realizowały m. in.: Polski Komitet Zwalczenia Raka, Stowarzyszenie Polska Unia Medycyny Transplantacyjnej, Fundacja Ewy Błaszczak „Akogo?”, Stowarzyszenie Rodzin i Opiekunów Osób z Zespołem Downa „Bardziej Kochani”, Związek Harcerstwa Polskiego, Polskie

Towarzystwo ADHD, Fundacja „Pedagogium”, Fundacja Pomocy Dzieciom z Chorobą Nowotworową, Fundacja „Gajusz”, Polski Związek Głuchych, Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom i Młodzieży Niepełnosprawnej Ruchowo „Tęcza”, Polski Czerwony Krzyż, Caritas Polska, Fundacja dla Dzieci z Chorobami Nowotworowymi „Krwinka”, Towarzystwo Rozwoju Rodziny, Polskie Towarzystwo Suicydologiczne, Polski Związek Niewidomych, Stowarzyszenie Rodzin i Przyjaciół Dzieci i Młodzieży z Wadą Słuchu „Usłyszeć Świat”, Fundacja Pomocy Młodzieży i Dzieciom „Hej Koniku”, Fundacja „Synapsis”, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Stowarzyszenie „Otwarte Drzwi”, Towarzystwo Pomocy Dzieciom i Młodzieży z Cukrzycą, Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem.

51. W **2006 r.** zlecono do realizacji, na podstawie przepisów ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. *o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, zadanie publiczne pn.: „Wspieranie dzieci i młodzieży zagrożonych niedostosowaniem społecznym i przestępczością, szczególnie z terenów wiejskich”. Zadanie dotyczyło m. in. działań mających na celu wspieranie dzieci i młodzieży zagrożonych niedostosowaniem społecznym i przestępczością, szczególnie z terenów wiejskich, ochronę dzieci przed molestowaniem, wykorzystywaniem i przemocą, podejmowanie działań mających na celu prospołeczną i prawną edukację dzieci i młodzieży.
52. W **2007 r.** Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji zlecił do realizacji podmiotom pozarządowym zadanie publiczne pn. „Przeciwdziałanie agresji oraz przemocy wśród dzieci i młodzieży zwłaszcza w środowisku rówieśniczym”. Zadanie dotyczyło m.in. działań mających na celu poprawę emocjonalnego i społecznego funkcjonowania dzieci i młodzieży w środowisku rówieśniczym, w tym kształtowania postaw prospołecznych, upowszechniania wiedzy ukierunkowanej na wyeliminowanie używania przez dzieci i młodzież substancji psychoaktywnych (alkohol, narkotyki), zwiększania dostępności do poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego, punktów informacyjnych, telefonów zaufania, poradnictwa odwykowego, psychiatrycznego, mediacji i pomocy kryzysowej, organizacji placówek wsparcia dziennego: świetlic (środowiskowych, socjoterapeutycznych), środowiskowych ognisk wychowawczych, klubów młodzieżowych itp. Zasadniczym celem zadania było kształtowanie właściwych postaw społecznych oraz prawidłowej socjalizacji dzieci i młodzieży. Realizacja zadania miała przyczynić się do zacieśniania współpracy różnych podmiotów działających na rzecz dzieci i młodzieży zwłaszcza na poziomie lokalnym.
53. W **2008 r.** zlecono do realizacji podmiotom pozarządowym zadanie publiczne pn.: „Przeciwdziałanie radykalizacji zachowań dzieci i młodzieży”. Zadanie dotyczyło m.in. prowadzenia akcji i kampanii promujących właściwe postawy zgodne z prawem i normami społecznymi, realizacji przedsięwzięć służących do stworzenia w środowisku młodzieżowym skutecznych mechanizmów obrony i sprzeciwu wobec takich negatywnych zjawisk jak przemoc, alkoholizm, narkomania. Zadanie to obejmowało działania mające na celu kształtowanie właściwych postaw społecznych, zmniejszania skali negatywnych zachowań. Realizacja zadania powinna przyczynić się do zacieśniania współpracy różnych podmiotów działających na rzecz dzieci i młodzieży zwłaszcza na poziomie lokalnym oraz wypracowania skutecznych mechanizmów służących ograniczaniu negatywnych zjawisk występujących wśród młodych ludzi.
54. W **2009 r.**, po przeprowadzeniu otwartego konkursu ofert, realizacja zadania publicznego pn. „Prowadzenie telefonu zaufania dla dzieci” powierzona została Fundacji „Dzieci Niczyje”. Zadanie dotyczy prowadzenia ogólnopolskiego bezpłatnego telefonu zaufania dla dzieci (116 111) oraz prowadzenia działań informacyjnych i promocyjnych

skierowanych do społeczeństwa na terenie Polski dotyczących funkcjonowania telefonu zaufania dla dzieci. Zadanie to ma na celu wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa wśród dzieci poprzez umożliwienie im korzystania z telefonu zaufania oraz przeciwdziałanie przemocy w rodzinie.

Szerzej – patrz pkt. 613-615 niniejszego sprawozdania.

CRC/C/15/Add.194 - pkt 18:

Uznając trudność panujących warunków ekonomicznych, Komitet zaleca państwu stronie zwrócenie szczególnej uwagi na pełne wdrożenie art. 4 Konwencji poprzez nadanie priorytetu środkom budżetowym przeznaczanym na zapewnienie realizacji praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych dzieci „w maksymalnym zakresie ... dostępnych środków”. Dostrzegając wysiłki państwa strony zmierzające do przeprowadzenia reformy administracyjnej i decentralizacji świadczenia usług, Komitet zaleca, aby państwo strona wzmocniło, w maksymalnym zakresie dostępnych środków, zdolność samorządów lokalnych, w jednakowym stopniu na obszarach wiejskich, jak i miejskich, do realizacji gospodarczych, społecznych i kulturalnych praw dzieci.

55. Wydatki związane z realizacją polityki na rzecz dzieci ponoszą następujące ministerstwa: Pracy i Polityki Społecznej, Edukacji Narodowej, Sprawiedliwości, Zdrowia, Spraw Wewnętrznych i Administracji. W przypadkach innych niż realizacja ustaw lub programów przewidujących ściśle działania na rzecz dzieci (na przykład w zakresie edukacji, wypoczynku, opieki zdrowotnej nad dziećmi), nie jest możliwe wydzielenie z wydatków przeznaczonych na inne działania – na przykład w zakresie pomocy społecznej, świadczeń rodzinnych – wydatków poniesionych ściśle na działania na rzecz realizacji praw dzieci.
56. Wypoczynek dzieci i młodzieży finansowany ze środków rezerwy celowej – patrz pkt 461-464 niniejszego sprawozdania.
57. Działania podjęte w związku z powodzią w 2009 r., związane z zapewnieniem wypoczynku dzieci i młodzieży z terenów dotkniętych skutkami powodzi, zostały zrealizowane przez Ministerstwo Zdrowia, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Ministerstwo Edukacji Narodowej, a także Ministerstwo Sportu i Turystyki, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Środowiska, we współpracy ze Związkiem Harcerstwa Polskiego oraz kuratoriami oświaty. Akcją zostały objęte województwa: podkarpackie, dolnośląskie, opolskie i małopolskie. Łącznie z wypoczynku letniego, sfinansowanego z budżetu państwa, skorzystało 1.036 dzieci poszkodowanych w wyniku powodzi. Z wypoczynku letniego, sfinansowanego ze środków innych podmiotów skorzystało 1.989 dzieci poszkodowanych w wyniku powodzi oraz z terenów dotkniętych skutkami powodzi.
58. Organizacja w okresie letnich wakacji pobytu edukacyjnego dzieci Polaków zamieszkałych za granicą.
Zgodnie z założeniami Rządowego Programu Współpracy z Polonią i Polakami za granicą Ministerstwo Edukacji Narodowej w 2009 r. wspierało organizowanie letniego wypoczynku dla dzieci i młodzieży polonijnej w Polsce. W koloniach uczestniczyło 1.542 dzieci i młodzieży - Polaków zamieszkałych za granicą. Na realizację ww. zadania przeznaczono środki publiczne w wysokości 1.000.000 zł. Ponad połowę uczestników kolonii stanowiły polskie dzieci i młodzież zamieszkałe na Ukrainie (52%), następnie 21% dzieci z Białorusi i 18% dzieci z Litwy, po 3% uczestników kolonii zamieszkuje na co dzień Rosję, Kirgistan i Łotwę.

59. Organizacja specjalistycznych obozów językowych.
W 2009 r. z budżetu państwa sfinansowano realizację specjalistycznego obozu językowego z językiem hiszpańskim (przeznaczono środki w wysokości 100.000 zł). W obozie uczestniczyło 100 uczniów polskich szkół średnich.
60. W 2009 r. w ramach wspierania i promocji współpracy szkół z organizacjami pozarządowymi Ministerstwo Edukacji Narodowej ogłosiło II edycję konkursu „Otwarta szkoła”. Celem konkursu było promowanie modelu szkoły, która w swoich działaniach wychowawczych i edukacyjnych dąży do kształtowania w uczniach otwartej i prospołecznej postawy oraz wspiera ich aktywność obywatelską.
Konkurs służyć miał również promowaniu współpracy pomiędzy placówkami oświatowymi (szkołami) a ich otoczeniem, przede wszystkim organizacjami pozarządowymi, oraz pokazaniu skutecznych i nowatorskich rozwiązań, już teraz stosowanych w oświacie.
Do konkursu mogły przystępować szkoły i organizacje pozarządowe realizujące projekty w następujących obszarach: edukacja obywatelska, edukacja ekonomiczna, edukacja globalna, edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna, wsparcie uczniów zdolnych.
Łącznie do konkursu złożono 82 wnioski.
61. W 2009 r. ogłoszono otwarty konkurs ofert na publikację materiałów informacyjnych propagujących krajoznawstwo i szkolną turystykę młodzieży w Polsce. Na realizację tego zadania przeznaczono środki w wysokości 100.000 zł, w celu dofinansowania wydruku 20.000 poradników i informatorów, które zostały bezpłatnie przekazane do szkół, bibliotek, organizacji młodzieżowych i turystycznych.
62. Świadczenia rodzinne są systemem pozaubezpieceniowym finansowanym z budżetu państwa i wypłacane w gminie zamieszkania wnioskodawcy (środki przekazywane są do dyspozycji wojewodów z przeznaczeniem na świadczenia rodzinne). W latach 2002–2003 utrzymywała się jeszcze tendencja spadkowa w wysokości wydatków na świadczenia rodzinne, spowodowana głównie spadkiem liczby dzieci uprawnionych do tej formy pomocy. Od 1 maja 2004 r. funkcjonuje w Polsce nowy system świadczeń rodzinnych, wprowadzony ustawą z dnia 28 listopada 2003 r. *o świadczeniach rodzinnych*. Reforma ta pozwoliła na poprawę adresowania świadczeń oraz zwiększenie pomocy rodzinom wychowującym dzieci, znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej.
Szerzej nt. świadczeń pozaubezpieceniowych – patrz pkt. 413-416 niniejszego sprawozdania.
63. W strukturach pomocy społecznej zadania związane z opieką nad dzieckiem realizują samorządy. Jest to zadanie własne przede wszystkim samorządu powiatowego, ale również w pewnym stopniu gminnego oraz niektórych samorządów wojewódzkich. 1 stycznia 2004 r. samorządy powiatowe przejęły całkowicie finansowanie rodzin zastępczych, a 1 stycznia 2005 r. również prowadzenie całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych.
64. Na podstawie art. 16 ustawy *o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych* zaświadczenia lekarskie dla celów pomocy społecznej, orzecznictwa o niepełnosprawności, uzyskania zasiłku pielęgnacyjnego, dodatku z tytułu urodzenia dziecka lub jednorazowej zapomogi z tytułu urodzenia dziecka wydawane są bezpłatnie.

Realizacja **Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży** (przyjętego przez Radę Ministrów 13 stycznia 2004 r.)

2004 r.

65. Na utrzymanie różnych form wsparcia dla dzieci i młodzieży zagrożonych niedostosowaniem społecznym poniesiono w skali kraju ogólne koszty w wysokości ponad 214.011.000 zł, w tym dla dzieci i młodzieży z terenów wiejskich wydano ponad 50.285.000 zł.

Na utrzymanie placówek wsparcia dziennego wydano ogółem ponad 127.375.000 zł (w tym na wsi ponad 23.566.000 zł). Większość środków na utrzymanie różnych form wsparcia dzieci i młodzieży pochodzi z środków własnych samorządów gminnych i powiatowych (blisko 100.998.000 zł, w tym na wsi ponad 19.283.000 zł). Na utrzymanie placówek wsparcia dziennego i innych form wsparcia wydano z budżetu państwa 29% kwoty ogólnych środków.

Na zakup sprzętu do placówek wsparcia dziennego i innych form wsparcia dzieci i młodzieży przeznaczono ogółem ponad 15.740.000 zł (w tym na wsi blisko 4.610.000 zł). Większość środków pochodziła ze środków własnych samorządu. Udział środków z budżetu państwa w zakupie sprzętu wynosił 5% ogólnej kwoty poniesionej na ten cel w skali kraju.

Ogólny koszt realizacji działań związanych ze wsparciem dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie wyniósł w skali kraju blisko 233.328.000 zł, w tym na terenach wiejskich wydatkowano ponad 159.647.000 zł, co stanowi 68% ogólnych kosztów poniesionych w skali kraju na realizację działań na rzecz dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie. Zdecydowana większość środków pochodziła z budżetów samorządów gminnych i powiatowych (13% środków pochodziło z budżetu państwa).

2005 r.

66. Środki finansowe na rozwój opieki nad dzieckiem i rodziną zostały powiększone o specjalne środki na wspieranie środowiskowej opieki nad dzieckiem niedostosowanym społecznie. Dotacja wyniosła ogółem 6.696.000 zł. W ramach tej kwoty Minister Polityki Społecznej dysponował środkami finansowymi w wysokości 2.081.000 zł z przeznaczeniem na realizację zadań wynikających z *Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży*. Większość dofinansowanych działań skierowana była do dzieci i młodzieży w szczególnie trudnej sytuacji życiowej oraz ich rodzin. Przede wszystkim dofinansowywano projekty tworzenia i rozwijania działalności placówek opiekuńczo – wychowawczych wsparcia dziennego. Środki zostały również przeznaczone na te projekty, które przyczyniały się do rozwoju sieci mieszkań chronionych i mieszkań usamodzielnienia dla młodzieży opuszczającej rodziny zastępcze i placówki opieki całkowitej.

Ogólny koszt różnorodnych działań mających na celu wsparcie dzieci i młodzieży zagrożonych niedostosowaniem społecznym wyniósł blisko 206.360.000 zł. W porównaniu z 2004 r. odnotowano spadek nakładów, co wynika z przeniesienia całkowitego finansowania opieki nad dzieckiem na samorząd terytorialny. Zmiany w finansowaniu zadań samorządu zostały wprowadzone ustawą z dnia 13 listopada 2003 r. *o dochodach jednostek samorządu terytorialnego*.

2006 r.

67. W dyspozycji Ministra Pracy i Polityki Społecznej znajdowały się środki finansowe w wysokości 2.081.000 zł z przeznaczeniem na realizację zadań wynikających z Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży. Na realizację resortowego Programu Wspierania Jednostek Samorządu Terytorialnego w Budowaniu Lokalnego Systemu Opieki nad Dzieckiem i Rodziną w budżecie Ministra Pracy i Polityki Społecznej zagwarantowano kwotę 5.615.000 zł. Środki w takiej wysokości były również rozdysponowywane w latach 2007 i 2008.

68. Ministerstwo Edukacji Narodowej sfinansowało m.in.: szkolenia specjalistycznych zespołów interdyscyplinarnych, szkolenia liderów młodzieżowych, ogólnopolski konkurs adresowany do uczniów szkół ponadgimnazjalnych, ogólnopolski konkurs dla nauczycieli „Wywiadówka-Inaczej”, ogólnopolską konferencję dla dyrektorów młodzieżowych ośrodków socjoterapii, kursy doskonalące dla pracowników młodzieżowych ośrodków wychowawczych, ogólnopolski konkurs na realizację programów wyrównywania szans edukacyjnych i kulturowych dzieci i młodzieży zagrożonych marginalizacją z obszarów wiejskich pn. „Janko Muzykant”. Łączna kwota dofinansowania – 601.000 zł.
69. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji przeznaczyło środki finansowe w wysokości 100.000 zł, na realizację zadań publicznych z zakresu bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym.
70. Ponadto, zlecono do realizacji podmiotom pozarządowym zadanie publiczne pn. „Wspieranie dzieci i młodzieży zagrożonych niedostosowaniem społecznym i przestępczością” (szczególnie z terenów wiejskich). Na realizację tego zadania przeznaczono ponad 37.000 zł.

2007 r.

71. Podobnie jak w ubiegłych latach, większość podmiotów realizowała zadania zapisane w *Programie Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży* korzystając ze środków własnych:
- 1) realizacja krajowego wypoczynku dzieci i młodzieży – blisko 1.466.000 zł,
 - 2) dofinansowanie obozów językowych – ponad 1.897.000 zł,
 - 3) realizacja zadania publicznego dot. promowania zdrowego stylu życia wśród dzieci i młodzieży, ze szczególnym uwzględnieniem kształtowania umiejętności życiowych – 293.000 zł,
 - 4) realizacja zadania publicznego dot. zapobiegania agresji i przemocy poprzez propagowanie pozytywnych wzorców w społeczeństwie oraz aktywizowanie dzieci i młodzieży w działania na rzecz społeczeństwa – kwota 600.000 zł,
 - 5) realizacja zadania publicznego dot. wsparcia działalności młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii – ponad 12.117.000 zł.
72. W budżecie Ministerstwa Sprawiedliwości zapewnione zostały środki na sukcesywną realizację zadań zapisanych w *Programie Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży*, a dodatkowo zostały zagwarantowane znaczące środki finansowe pochodzące z funduszy strukturalnych UE przeznaczone na realizację Programu Operacyjnego „Kapitał Ludzki”, w tym na projekty wspierające integrację zawodową i społeczną osób opuszczających zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich.
73. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji zlecił do realizacji podmiotom pozarządowym dwa zadania publiczne z zakresu bezpieczeństwa i przeciwdziałania patologiom społecznym: „Przeciwdziałanie agresji oraz przemocy wśród dzieci i młodzieży, zwłaszcza w środowisku rówieśniczym” oraz „Przeciwdziałanie przemocy domowej wobec kobiet, zwłaszcza zamieszkujących obszary wiejskie” na łączną kwotę 100.000 zł.

2008 r.

74. Działania uprzedzające, powstrzymujące, interwencyjne i resocjalizacyjne *Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu Dzieci i Młodzieży* wzmocnione zostały przez Ministerstwo Edukacji Narodowej działaniami wspierającymi w ramach rządowego programu na lata 2008-2013 „Bezpieczna i przyjazna szkoła”, który został przyjęty 19 sierpnia 2008 r. uchwałą Rady Ministrów Nr 172/2008. Na realizację

programu przeznaczono środki finansowe z rezerwy celowej nr 54 w wysokości 51.100.000 zł, w tym 20.000.000 zł na kontynuację wdrażania rządowego programu wspierania w latach 2007-2009 organów prowadzących w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w publicznych szkołach i placówkach – „Monitoring wizyjny w szkołach i placówkach”, przyjętego przez Radę Ministrów 5 września 2007 r.

75. W ramach profilaktyki problemowych zachowań dzieci i młodzieży dofinansowane zostały z budżetu Ministerstwa Edukacji Narodowej kwotą w wysokości 243.000 zł ogólnopolskie, pozaszkolne programy edukacji kulturalnej, rozwijające zainteresowania i uzdolnienia uczniów oraz kształtujące umiejętność spędzania czasu wolnego. Zrealizowany został także konkurs ofert na realizację zadania pn. „Kształcenie umiejętności społecznych i życiowych, kształtowanie właściwych relacji w kontaktach międzyludzkich”, będącego modulem rządowego programu pn. „Rozwój edukacji na obszarach wiejskich w latach 2008-2013”. Na realizację ww. zadania Ministerstwo Edukacji Narodowej przeznaczyło 4.500.000 zł z rezerwy celowej budżetu państwa na 2008 r. pn. „Dofinansowanie Narodowego Programu Stypendialnego”, zwiększając budżet wojewodów o kwotę proporcjonalną do liczby uczniów z terenów wiejskich.
76. Poradnie psychologiczno-pedagogiczne otrzymały dofinansowanie ze środków pochodzących z rezerw celowych w łącznej kwocie ponad 14.017.000 zł.
77. Na realizację zadań wynikających z *Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu Dzieci i Młodzieży*, w dyspozycji Ministra Pracy i Polityki Społecznej znajdowały się środki finansowe w wysokości ponad 2.068.000 zł. W ramach tej kwoty dofinansowano 64 projekty.
78. Jednym z priorytetów Programu Wspierania Jednostek Samorządu Terytorialnego w Budowaniu Lokalnego Systemu Opieki nad Dzieckiem i Rodziną było tworzenie mieszkań chronionych dla pełnoletnich wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych i rodzin zastępczych. W tym zakresie zostało dofinansowanych 25 projektów na łączną kwotę blisko 1.120.000 zł.
79. W budżecie Ministerstwa Sprawiedliwości zapewnione zostały środki na sukcesywną realizację zadań zapisanych w *Programie Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu Dzieci i Młodzieży*, a dodatkowo zostały zagwarantowane znaczące środki finansowe pochodzące z funduszy strukturalnych UE przeznaczone na realizację Programu Operacyjnego „Kapitał Ludzki”, w tym m.in. na projekty wspierające integrację i aktywizację zawodową osób przebywających w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich. Obecnie Ministerstwo Sprawiedliwości wykorzystuje około 75% z kwoty 30.000.000 Euro przyznanych z Programu Operacyjnego „Kapitał Ludzki”.
80. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji zlecił do realizacji podmiotom pozarządowym zadanie publiczne pn. „Przeciwdziałanie radykalizacji zachowań dzieci i młodzieży” na łączną kwotę ponad 98.000 zł.

2009 r.

81. Na realizację programu „Razem bezpieczniej” w budżecie państwa, w ramach rezerwy celowej (na aktywizację społeczności lokalnych), zabezpieczono kwotę 3.000.000 zł.
82. W Ministerstwie Edukacji Narodowej ogółem na zadania związane z resocjalizacją przeznaczono kwotę ponad 5.540.000 zł, w tym ponad 5.448.000 zł z rezerwy celowej nr 45 rządowego programu na lata 2008-2013 „Bezpieczna i przyjazna szkoła” oraz ponad 92.000 zł z budżetu zadaniowego cz. 30 – Oświata i wychowanie.

83. Na realizację zadania publicznego w obszarze bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym pn. „Prowadzenie telefonu zaufania dla dzieci” przeznaczono kwotę w wysokości 200.000 zł.

Na realizację zadań publicznych z zakresu bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym w 2010 r. zaplanowano kwotę 250.000 zł.

CRC/C/15/Add.194 - pkt 20:

Komitet zaleca, aby państwo strona:

- a) zapewniło, aby obecny system gromadzenia danych oraz opracowywane wskaźniki uwzględniły podział wg płci oraz, jeśli stosowne, brały pod uwagę przynależność do mniejszości bądź grupy etnicznej, jak również podział na obszary wiejskie i miejskie. Obecny system gromadzenia danych powinien zostać poszerzony, z pomocą właściwych ministerstw i organów, w taki sposób, aby obejmował wszystkie obszary objęte Konwencją, włączając wszystkie aspekty wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich oraz opieki zapewnianej nieletnim ofiarom wykorzystywania seksualnego. System powinien objąć wszystkie dzieci do osiemnastego roku życia, ze szczególnym naciskiem na te, które są szczególnie narażone na ryzyko, włączając nieletnie ofiary wykorzystywania, zaniedbania, lub złego traktowania; dzieci niepełnosprawne, dzieci należące do grup etnicznych, nieletnich uchodźców i ubiegających się o azyl, dzieci w konflikcie z prawem, dzieci pracujące; dzieci mieszkające na ulicy, dzieci stanowiące przedmiot komercyjnego wykorzystywania seksualnego oraz handlu; dzieci z obszarów wiejskich oraz dotkniętych trudnymi warunkami ekonomicznymi; oraz***
- b) wykorzystowało zdobyte w ten sposób dane i wskaźniki przy opracowywaniu, monitoringu i ocenie polityki, programów i projektów skutecznego wdrażania Konwencji.***

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 20a)

84. Zalecenie Komitetu Praw Dziecka jest w Rzeczypospolitej Polskiej realizowane w takim zakresie, w jakim jest to możliwe, przede wszystkim ze względu na konieczność poszanowania zasady niedyskryminacji.

85. Wydział Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości gromadzi m.in. dane dotyczące:
- prawomocnych orzeczeń wobec nieletnich w związku z demoralizacją nieletniego albo popełnieniem przez niego czynu karalnego: orzeczonych środków wychowawczych i poprawczych przewidzianych w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich, w podziale ze względu na płeć, wiek i miejsce zamieszkania nieletniego. Dane te są zbierane, gromadzone i przetwarzane w cyklach rocznych;
 - prawomocnie osądzonych osób dorosłych za popełnienie czynów zabronionych wg rodzajów przestępstw, z wyszczególnieniem liczby pokrzywdzonych osób małoletnich, wymiaru kary, wieku, płci i obywatelstwa osoby skazanej, miejsca popełnienia przestępstwa w podziale na miasto-wieś, województwo. Dane te są zbierane, gromadzone i przetwarzane w cyklach rocznych;
 - liczby osób osądzonych w pierwszej instancji w sądach rejonowych i okręgowych z wyodrębnieniem m.in. rodzajów popełnionych przestępstw, orzeczonych kar, poszkodowanych osób małoletnich, a także poszkodowanych kobiet. Informacje te pochodzą ze sprawozdawczości półrocznej i rocznej;
 - spraw cywilnych dotyczących osób małoletnich, w tym m.in. spraw alimentacyjnych, ustalenia władzy rodzicielskiej nad małoletnimi, umieszczenia w rodzinach zastępczych lub placówkach opiekuńczo-wychowawczych, o przysposobienie, o ustanowienie kuratora dla czynności prawnych wykonywanych przez osoby małoletnie, jednak bez wskazania wieku tych osób. Informacje te pochodzą ze sprawozdawczości półrocznej i rocznej;

- małoletnich pokrzywdzonych w stosunku do wszystkich typów rodzajowych przestępstw (sposób identyfikacji i rozpoznawania spraw z udziałem małoletniego pokrzywdzonego – patrz pkt 611 niniejszego sprawozdania);
 - informacji o dzieciach z rozwiedzionych małżeństw.
86. Realizując zalecenia m.in. Komitetu Praw Dziecka gromadzi się „Karty statystyczne w sprawie karnej z oskarżenia publicznego z orzeczenia prawomocnego”, umożliwiające zbieranie dodatkowych (na zasadzie dobrowolności ze względów wskazanych poniżej) szczegółowych informacji dotyczących m.in. przestępstwa nietolerancji, ksenofobii, handlu ludźmi, pedofilii.
87. Pozyskiwanie powyższych i innych danych statystycznych odbywa się na podstawie ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. *o statystyce publicznej* i wydanych na jej podstawie aktów wykonawczych.
Nie jest możliwe zbieranie pełnych informacji na temat ofiar i sprawców przestępstw, w szczególności ich narodowości, przynależności do grupy etnicznej itp. Przekazywanie organom wymiaru sprawiedliwości danych na temat rasy, wyznania, życia osobistego oraz poglądów filozoficznych i politycznych przez sprawcę lub ofiarę przestępstwa, ma charakter fakultatywny, zgodnie z przepisami ustawy *o ochronie danych osobowych* oraz ustawy *o statystyce publicznej*. Wprowadzenie obowiązku ujawniania takich informacji mogłoby mieć charakter dyskryminacji.
88. Obecnie trwają uzgodnienia resortowe i międzyresortowe mające na celu opracowanie założeń do systemów informatycznych ogólnopolskich i międzynarodowych, których zadaniem będzie umożliwienie szybkiego i szczegółowego zbierania danych statystycznych bezpośrednio z urzędów ewidencyjnych prowadzonych w sądownictwie powszechnym i powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury. Wdrożenie systemów pozwoli na pełniejsze wyodrębnienie z bazy danych informacji dotyczących obszarów objętych *Konwencją o prawach dziecka*.
89. Gromadzenie danych i opracowywanie analiz oraz prognoz dotyczących niepełnosprawnych dzieci opiera się na systemie kwartalnych informacji o realizacji zadań przez powiatowe i wojewódzkie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności. W oparciu o zgromadzone dane zawierające między innymi informacje na temat liczby wydanych orzeczeń, przyczyn niepełnosprawności, wieku, płci orzekanych dzieci przygotowywane są analizy służące prognozowaniu i monitorowaniu struktury niepełnosprawności dzieci w Polsce.
90. W 2006 r. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej zakończyło realizację projektu PHARE nr PL2003/004-379.01.06 „Społeczno-zawodowa aktywizacja osób niepełnosprawnych”, którego celem strategicznym było doskonalenie funkcjonowania poza rentowego systemu orzekania o niepełnosprawności.
91. W ramach ww. projektu między innymi opracowano i wdrożono Krajowy System Monitoringu Osób Orzekanych o Niepełnosprawności (KSMOON) zawierający bazę danych o strukturze i zakresie niepełnosprawności osób orzekanych, a w szczególności: dane osobowe, dane dotyczące miejsca zamieszkania i pobytu, wykształcenia, daty i rodzaju wydanego orzeczenia, okresu, na jaki wydano orzeczenie, przyczyny niepełnosprawności oraz wskazań dotyczących konieczności stałego współdziałania lub stałej opieki/pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji a także konieczności stałego współdziałania na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji.

92. System KSMOON obejmuje wszystkie jednostki organizacyjne orzecznictwa pozarentowego ze zróżnicowanym prawem dostępu do bazy przez poszczególnych użytkowników tj. zespoły orzekające usytuowane na szczeblu powiatu i województwa oraz Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych. Przygotowano również rozwiązania prawne niezbędne do funkcjonowania systemu.
93. Rozszerzony zakres gromadzonych danych pozwoli na monitorowanie orzecznictwa i wykorzystywanie danych o populacji dzieci niepełnosprawnych do kreowania lokalnej i krajowej polityki na rzecz rozwiązywania problemów społecznych.
94. Gromadzenie danych dotyczących osób korzystających z systemu pomocy społecznej opiera się na systemie rocznych, półrocznych i kwartalnych sprawozdań z realizacji zadań w tym przede wszystkim przyznawania świadczeń w ramach Rządowego Programu „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”, korzystania z pomocy w ramach Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, oraz innych świadczeń, z których korzystają rodziny z dziećmi.
95. W latach 2006-2008 nastąpiły istotne zmiany w sprawozdawczości z realizacji świadczeń rodzinnych, uszczegółowiono dane o strukturze rodzin według liczby dzieci i poziomu dochodów, uszczegółowiono informacje na temat finansowania świadczeń rodzinnych i kosztów ich obsługi, a także dane o strukturze rodzin ze względu na niepełnosprawność dziecka oraz typ rodziny – pełna/niepełna.
96. Na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 maja 2006 r. *w sprawie trybu przekazywania środków finansowych na wypłaty świadczeń rodzinnych oraz sposobu sporządzania sprawozdań rzeczowo-finansowych* wojewodowie przesyłają ministrowi właściwemu do spraw zabezpieczenia społecznego sprawozdania kwartalne za pomocą teleinformatycznych aplikacji statystycznych.
97. Realizując zalecenie Komitetu Praw Dziecka, Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców, zgodnie z ustawą z dnia 13 czerwca 2003 r. *o cudzoziemcach*, prowadzi w systemie teleinformatycznym krajowy zbiór rejestrów, ewidencji i wykazu w sprawach cudzoziemców o nazwie „System Pobyt”. Zestaw danych osobowych przetwarzanych w „Systemie Pobyt” spełnia standardy wskazane w zaleceniu Komitetu Praw Dziecka. System ten składa się m.in. z rejestru w sprawach o nadanie statusu uchodźcy i udzielenie ochrony uzupełniającej oraz o udzielenie pomocy cudzoziemcom ubiegającym się o nadanie statusu uchodźcy, który zawiera dane cudzoziemca, takie jak: imię i nazwisko, płeć, imię ojca, imię i nazwisko rodowe matki, data urodzenia lub wiek, miejsce i kraj urodzenia, obywatelstwo, narodowość oraz stan cywilny.
98. W „Systemie Pobyt” gromadzone są również dane o polskich dokumentach tożsamości cudzoziemca, wydanych małoletnim cudzoziemcom urodzonym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, przebywającym na tym terytorium bez opieki rodziców, którzy nie posiadają dokumentu podróży. Dokumenty takie są wydawane, gdy przemawia za tym dobro dziecka, a uzyskanie dokumentu podróży w kraju jego pochodzenia napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody. Począwszy od dnia 1 października 2005 r. gromadzone są dane o małoletnich dzieciach cudzoziemców, urodzonych na terytorium RP, przebywających na tym terytorium bez opieki, ubiegających się o udzielenie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony na terytorium Polski oraz o decyzjach wydanych w tych sprawach.
99. Kategoria „narodowość” została włączona do narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań, przeprowadzonego w 2002 r. Wyniki spisu powszechnego w zakresie

deklaracji narodowościowej zostały opublikowane przez GUS w maju 2007 r. i upowszechnione na stronie internetowej GUS pod adresem: www.stat.gov.pl.

100. W programach badań statystycznych statystyki publicznej – w odniesieniu do wszystkich badań, w których jest to możliwe – w części dotyczącej zakresu przedmiotowego badania oraz rodzaju wyników informacji statystycznych i terminów ich udostępniania, zamieszczane są zapisy o gromadzeniu i publikowaniu danych w podziale na płeć i są one obligatoryjne.
101. Policja w ramach swoich kompetencji w przedmiotowym zakresie prowadzi następujące bazy danych:
1. Policyjny System Statystyki i Przystępczości TEMIDA, w którym gromadzone są dane o: nieletnich podejrzanych o popełnienie czynów karalnych. Można wyszczególnić wiek, płeć oraz obywatelstwo sprawców tych czynów, dla przestępstw z Kodeksu karnego i ustaw szczególnych; o liczbie pokrzywdzonych małoletnich w zarejestrowanych przestępstwach. Według wymienionych danych możliwe jest przeszukiwanie systemu i generowanie wskaźników statystycznych.
 2. Krajowy System Informacji Policyjnej (KSIP), w którym gromadzone są dane o: nieletnich podejrzanych o popełnienie czynów karalnych. Można wyszczególnić wiek, płeć, narodowość, adres zameldowania sprawców tych czynów, dla przestępstw z Kodeksu karnego i ustaw szczególnych; o pokrzywdzonych małoletnich w wyniku przestępstwa z uwzględnieniem imienia i nazwiska w zarejestrowanych przestępstwach. Pozostałe dane o pokrzywdzonych małoletnich gromadzone są fakultatywnie, dotyczą one wieku, płci, narodowości, adresu zamieszkania oraz niepełnosprawności.
102. Dane gromadzone w policyjnych bazach danych stanowią podstawę do diagnozy niekorzystnych zjawisk, przestępczości i demoralizacji nieletnich. Pozwalają one zaobserwować dynamikę zjawiska, a tym samym konieczność podejmowania działań zapobiegawczych. W zależności od stanu zagrożenia danego rodzaju przestępczością, budowane są programy profilaktyczne oraz podejmowane działania prewencyjne, edukacyjne skierowane zarówno do dzieci, młodzieży, pedagogów, rodziców i lokalnych społeczności.

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 20b)

103. Coroczne sprawozdania z funkcjonowania *Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży* wykazują, że zarówno organy administracji rządowej, jak i jednostki samorządu terytorialnego zdiagnozowały stan zagrożenia przestępczością i niedostosowaniem społecznym na danym terenie. Działania zaproponowane w ww. *Programie* obejmują profilaktykę pierwszorzędową, drugorzędową i trzeciorzędową. Bardzo szeroka jest także grupa docelowa, do której adresowany jest *Program* tj. dzieci, młodzież, rodzice, nauczyciele, pracownicy społeczni, pracownicy wymiaru sprawiedliwości oraz społeczność lokalna.
104. W kolejnych sprawozdaniach z realizacji *Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży* podmioty zaangażowane w działania przekazały szereg propozycji dotyczących priorytetów i nowych działań do realizacji w latach następnych. Są to m.in. następujące propozycje:
- 1) rozszerzenie sfery finansowania zadań wynikających z ww. *Programu*,
 - 2) aktywizowanie organizacji pozarządowych, w tym przede wszystkim wolontariatu, do rozszerzenia form pracy z dzieckiem i rodziną,
 - 3) coroczne przyjmowanie do realizacji zadań priorytetowych z planem monitoringu i ewaluacji,

- 4) rozszerzenie systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym,
- 5) tworzenie nowych klubów i świetlic środowiskowych,
- 6) pełniejsze wykorzystywanie przez sędziów rodzinnych istniejących już przepisów ustawy *o postępowaniu w sprawach nieletnich* m.in. poprzez wydawanie postanowień zobowiązujących nieletnich i ich rodziców do uczestnictwa w zajęciach prowadzonych przez placówki wsparcia dziennego,
- 7) wspieranie i inspirowanie szkół oraz placówek do zagospodarowywania czasu wolnego uczniów i wychowanków poprzez tworzenie kół zainteresowań, świetlic szkolnych, zajęć sportowych itp.,
- 8) aktywizowanie społeczności lokalnych,
- 9) zadania przeciwdziałające niedostosowaniu społecznemu najmłodszych dzieci, już w wieku przedszkolnym,
- 10) opracowanie systemu wsparcia edukacyjnego i psychoterapeutycznego dla dzieci i rodzin w sytuacji wyjazdu rodzica do pracy za granicą.

105. Ministerstwo Sprawiedliwości zainicjowało szereg zmian legislacyjnych, związanych z realizacją *Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży*, w szczególności dotyczących ustawy z dnia 26 października 1982 r. *o postępowaniu w sprawach nieletnich* oraz ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* oraz ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. *o ochronie zdrowia psychicznego*.

106. Działania w zakresie ograniczania patologii wśród młodzieży realizowane są także na bieżąco poprzez pracę kuratorów sądowych, którzy realizują zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń. Do poprawy efektywności ich pracy, poprzez podniesienie poziomu profesjonalizmu wśród kuratorów, zmierzają działania resortu sprawiedliwości oparte na wdrożeniu modelu zawodowo-społecznego kurateli sądowej. Co roku w budżecie Ministerstwa Sprawiedliwości zapewniane są środki na uruchomienie dodatkowych etatów kuratorskich.

107. Coroczne sprawozdania z realizacji programu wykazują, że dzięki funkcjonowaniu *Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży*:

- 1) wzrosła świadomość uczniów, rodziców, nauczycieli oraz innych osób na temat szeroko rozumianych zjawisk patologicznych oraz możliwości ich zapobiegania,
- 2) poprawiła się skuteczność oddziaływań wychowawczych w szkołach poprzez wszelkiego rodzaju działania informacyjne i szkoleniowe,
- 3) poprawiła się dostępność do specjalistycznej pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
- 4) nastąpiła poprawa umiejętności społecznych uczniów,
- 5) nastąpiło ulepszenie sposobów zagospodarowania czasu wolnego dzieci i młodzieży,
- 6) dzięki opracowaniu i wdrożeniu szczegółowych procedur postępowania w przypadkach kryzysowych wzrosło bezpieczeństwo uczniów w szkołach,
- 7) wzrosło zainteresowanie rodziców problemami ich dzieci.

108. Wskazane jest, aby w kolejnych latach szczególny nacisk położyć na działania zachęcające dzieci i młodzież do wycofywania się z podejmowanych zachowań ryzykownych, wspierające ich ogólny rozwój, a także pokazujące jak właściwie zagospodarować czas wolny.

CRC/C/15/Add.194 - pkt 22:

Komitet podkreśla ważną rolę, którą społeczeństwo obywatelskie odgrywa, jako partner przy wdrażaniu postanowień Konwencji, jak również zaleca, aby państwo strona włączyło organizacje pozarządowe w sposób bardziej systematyczny i skoordynowany na wszystkich szczeblach wdrażania postanowień Konwencji, w tym także przy opracowywaniu polityki, na szczeblu ogólnokrajowym i regionalnym.

Patrz również odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 16

109. W zakresie współpracy ze społeczeństwem obywatelskim na rzecz realizacji postanowień *Konwencji o prawach dziecka*, Rząd prowadzi ścisłą i systematyczną współpracę z organizacjami pozarządowymi. W celu ułatwienia wzajemnych kontaktów, w Ministerstwie Edukacji Narodowej powołano Departament Młodzież i Organizacji Pozarządowych. Do zakresu działania ww. Departamentu należą m.in. zagadnienia i sprawy dotyczące współpracy z organizacjami młodzieżowymi i z organizacjami pozarządowymi działającymi w obszarze oświaty i wychowania, w tym w zakresie realizacji zadań publicznych, których celem jest rozwój edukacji pozaformalnej dzieci i młodzieży, organizacja krajoznawstwa i turystyki oraz wypoczynku dzieci i młodzieży. Przykładowe działania prowadzone w ramach ww. współpracy: przedkładanie do zaopiniowania projektów rozporządzeń w sprawach kształcenia, wychowania i opieki nad uczniami niepełnosprawnymi, wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka oraz organizacji i zasad działania placówek oświatowych; ocenianie realizacji, przez placówki publiczne i niepubliczne założeń programów rządowych nt. dostosowania form kształcenia i programów do potrzeb i możliwości dzieci z różnymi niepełnosprawnościami oraz stopniami upośledzenia umysłowego; udzielanie pomocy organizacjom pozarządowym w prowadzeniu szkoleń dla rodziców na temat praw dzieci i młodzieży niepełnosprawnej do zgodnego z ich predyspozycjami i zainteresowaniami kształcenia i wychowania we wszystkich typach szkół.
110. W zakresie wyrównywania szans edukacyjnych dzieci romskich, założenia polityki edukacyjnej na rzecz Romów oraz ich realizacja w poszczególnych środowiskach lokalnych na terenie całego kraju są konsultowane z organizacjami i stowarzyszeniami romskimi w Polsce. Przedstawiciele tych organizacji uczestniczą również w przygotowywaniu wniosków składanych przez samorzady terytorialne w ramach *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*, koordynowanego przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Wnioski składane do ww. *Programu* dotyczą m.in. działań na rzecz edukacji dzieci romskich. W ramach współpracy powierzono również organizacjom romskim organizowanie systemu stypendialnego dla uczniów romskich szczególnie uzdolnionych oraz systemu stypendialnego dla studentów romskich.
111. Przedstawiciele organizacji pozarządowych uczestniczyli, z głosem doradczym, w pracach nad *Programem Zapobieganiu Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży*, w którym zostały zawarte propozycje zadań do realizacji dla organizacji pozarządowych. W ramach ww. *Programu*, organizacje pozarządowe są włączane, w możliwie szerokim zakresie, zarówno w proces konsultacji projektów aktów prawnych i innych dokumentów rządowych, jak i w konkretne działania praktyczne. Należy przy tym podkreślić, że *Program* rekomenduje „sprawdzone” programy profilaktyczne poszczególnych organizacji pozarządowych i placówek naukowych. Jednocześnie, lista rekomendacji jest systematycznie poszerzana i uzupełniana o nowe inicjatywy.
112. Rozwijanie stałej współpracy Rządu ze społeczeństwem obywatelskim odbywa się w drodze porozumień o współpracy, np.: *Porozumienie pomiędzy Ministrem Edukacji Narodowej i Związkiem Harcerstwa Polskiego*, podpisane 23 maja 2010 r., na podstawie

którego Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP) deklaruje m.in. możliwość prowadzenia zajęć opiekuńczych i wychowawczych, udział instruktorów w posiedzeniach rady pedagogicznej poświęconych problemom wychowawczym, współpracę z kuratoriami oświaty oraz dyrektorami szkół i placówek, zaś MEN deklaruje m.in. promowanie dobrych praktyk ZHP dot. działalności wychowawczej oraz konsultowanie z ZHP projektów aktów prawnych z zakresu oświaty i wychowania dzieci i młodzieży; *Porozumienie Komendanta Głównego Policji i Naczelnika Związku Harcerstwa Polskiego z dnia 12 lipca 2008 r. w sprawie współpracy jednostek organizacyjnych Policji i Związku Harcerstwa Polskiego*, którego celem jest poprawa porządku publicznego oraz bezpieczeństwa dzieci i młodzieży, a także zapobieganie negatywnym zjawiskom społecznym.

113. Ministerstwo Edukacji Narodowej wspiera proces tworzenia Polskiej Rady Organizacji Młodzieżowych (PROM), pozostawiając jednak organizacjom społecznym pełną swobodę w kształtowaniu Rady, która będzie organizacją niezależną od struktur państwowych. Działania te są wyrazem zaangażowania MEN w tworzenie europejskich standardów dialogu społecznego.

Konsultacje nt. potrzeby powołania krajowej rady młodzieży zostały zainicjowane przez MEN, zaproszeniem (w lutym 2009 r.) największych polskich organizacji młodzieżowych do rozmów. W marcu 2010 r. MEN zorganizowało publiczne konsultacje dot. wypracowania formuły działania PROM. W maju 2010 r. powstała Grupa Inicjatywna, w której działania zaangażowało się ponad czterdzieści organizacji młodzieżowych i zrzeszających młodzież. Następnie Sejmowa Podkomisja Stała ds. Młodzieży zorganizowała posiedzenie z udziałem reprezentantów kilku organizacji uczestniczących we wcześniejszych konsultacjach. Zarówno posłowie jak i przedstawiciele MEN wyrazili zainteresowanie kontynuacją współpracy z organizacjami młodzieżowymi, jako stabilnymi i zorganizowanym formami współdziałania młodzieży. W październiku 2010 r. ponad pięćdziesięciu młodych przedstawicieli polskich i międzynarodowych organizacji młodzieżowych uczestniczyło w „Dniach Networkingowych” w Zakopanem. Spotkanie to, zorganizowane przez Europejskie Forum Młodzieży, Związek Harcerstwa Polskiego i Grupę Inicjatywną, przy wsparciu Ministerstwa Edukacji Narodowej, miało na celu wymianę doświadczeń z przedstawicielami narodowych rad z innych krajów w zakresie tworzenia przez nich struktur reprezentacji młodzieży oraz pogłębienie współpracy pomiędzy polskimi organizacjami młodzieżowymi nad tworzeniem PROM.

Polska Rada Organizacji Młodzieżowych zostanie zarejestrowana w oparciu o przepisy polskiego prawa jako związek stowarzyszeń. Prawo polskie nie przewiduje innej formuły dla osób prawnych zrzeszających się w celach niezarobkowych. Dzięki temu PROM będzie niezależna od struktur państwowych i samorządna, działając w oparciu o demokratyczne regulacje. Ta forma prawna jest zwyczajowo nazywana federacją.

Wśród celów, stawianych sobie przez organizacje zaangażowane w proces tworzenia PROM, są m.in. współtworzenie polityki młodzieżowej, upowszechnianie idei uczestnictwa młodzieży w życiu publicznym, wspieranie współdziałania, wymiany informacji i doświadczeń pomiędzy organizacjami młodzieżowymi, zrzeszającymi młodzież i działającymi na rzecz młodzieży, ułatwianie nawiązywania kontaktów pomiędzy polskimi organizacjami młodzieżowymi i zrzeszającymi młodzież, a partnerami zagranicą, wspieranie rozwoju polskich organizacji młodzieżowych i zrzeszających młodzież oraz informowanie opinii publicznej o sytuacji młodzieży w Polsce.

CRC/C/15/Add.194 - pkt 24:

Komitet zaleca, aby państwo strona wzmogło swoje wysiłki zmierzające do rozwoju świadomości i zachęca państwo stronę do prowadzenia systematycznej edukacji i szkoleń odnośnie zasad i postanowień Konwencji w szczególności zaś skierowanych do parlamentarzystów, przedstawicieli organów ścigania, członków korpusu służby cywilnej, pracowników gminnych, personelu zatrudnionego w zakładach i miejscach odosobnienia nieletnich, służby zdrowia, włączając psychologów, pracowników socjalnych, przywódców religijnych, jak również do dzieci i ich rodziców.

114. W ramach *Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży* realizowano zadanie stałe pn. „Powszechna Edukacja Społeczna”, które opiera się o strategię informacyjną, polegającą m.in. na:

- 1) przygotowaniu zróżnicowanych programów informacyjnych i edukacyjnych, kierowanych do ogółu społeczeństwa;
- 2) wzbogacaniu programów kształcenia osób, pracujących z dziećmi i młodzieżą albo na ich rzecz, o treści związane z zapobieganiem niedostosowaniu społecznemu;
- 3) wdrażaniu systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, demoralizacją i przestępczością;
- 4) wzbogacaniu programów nauczania szkół wszystkich typów oraz podręczników, zatwierdzonych do użytku szkolnego, o treści i programy z zakresu profilaktyki społecznej;
- 5) wdrożeniu edukacji społeczno-prawnej, realizowanej w ramach obowiązku szkolnego na wszystkich poziomach nauczania.

115. Zauważając powszechną potrzebę edukacji dla bezpieczeństwa dzieci i młodzieży Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji ogłosił otwarty konkurs ofert na realizację w 2006 r. zadania publicznego, polegającego na podejmowaniu działań mających na celu prospołeczną i prawną edukację dzieci i młodzieży. Zadanie to ma na celu propagowanie wiedzy prewencyjnej oraz tzw. bezpiecznych zachowań, m. in. poprzez realizację programów w zakresie budowy bezpiecznego środowiska rozwoju dzieci i młodzieży oraz kształtowania świadomości i kompetencji związanych z przewidywaniem i przeciwdziałaniem zagrożeniom występującym we współczesnym świecie, prowadzenie akcji i kampanii promujących właściwe postawy zgodne z prawem i normami społecznymi, edukacji dzieci i młodzieży w zakresie umiejętności dokonywania prawidłowych wyborów i kształtowania właściwych postaw, w tym wykształcenia umiejętności opierania się naciskom ze strony otoczenia (zwłaszcza grup rówieśniczych), realizację programów informacyjnych o tematyce obejmującej m. in. bezpieczeństwo ogólne i bezpieczeństwo w ruchu drogowym, oraz przeciwdziałania agresji i przemocy rówieśniczej.

Szkolenia dla pracowników Policji

116. W grudniu 2004 r. z polecenia Komendanta Głównego Policji, w każdej Komendzie Wojewódzkiej Policji i Szkole Policji powołano Pełnomocników Komendantów ds. Ochrony Praw Człowieka. Do obowiązków Pełnomocników należy m. in. monitorowanie i koordynowanie działań Policji ukierunkowanych na przestrzeganie praw człowieka, praw dziecka zawartych w *Konwencji o prawach dziecka* i przeciwdziałanie dyskryminacji.

117. Osobą powołaną do koordynowania działań Policji w obszarze praw człowieka na terenie całego kraju oraz reprezentowania Polski przed instytucjami i organami na forum międzynarodowym jest Pełnomocnik Komendanta Głównego Policji do spraw Ochrony Praw Człowieka powołany *Decyzją Nr 96* Komendanta Głównego Policji z dnia 3 marca 2005 r.

118. Działania Policji, ukierunkowane na promowanie zasad i postanowień *Konwencji*, skoncentrowane były przede wszystkim na placówkach o charakterze izolacyjnym – policyjnych izbach dziecka. Policjanci pełniący służbę w tych placówkach są systematycznie szkoleni m.in. w zakresie przestrzegania praw nieletnich pozbawionych wolności oraz zasad i postanowień *Konwencji*. Umieszczenie w policyjnej izbie dziecka jest rodzajem środka, który oprócz izolacji nie powinien wiązać się z dodatkowymi dolegliwościami.
119. W 2007 r. przeprowadzono badania, dotyczące przestrzegania praw osób umieszczonych w policyjnych izbach dziecka. Wynika z nich, że na ich terenie nie wystąpiły przypadki łamania praw nieletnich. Ponadto na podstawie analizy dokumentacji spraw zatrzymanych zaobserwowano duże zaangażowanie personelu policyjnych izb dziecka w rozwiązywaniu indywidualnych spraw nieletnich.
120. Wśród funkcjonariuszy Policji rozpowszechnianie informacji o prawach dziecka odbywa się również poprzez system szkolenia i doskonalenia zawodowego.
121. W latach 2004 - 2006 policjanci w ramach kursów otrzymali kompleksową wiedzę na temat *Konwencji*, międzynarodowego i krajowego systemu ochrony praw dziecka oraz przeszli trening umiejętnościowy przygotowujący do prowadzenia spotkań z różnymi grupami odbiorców w tym z dziećmi, rodzicami i nauczycielami. Na początku 2007 r. wprowadzono nowy program doskonalenia zawodowego dla policjantów służby prewencyjnej w specjalności do spraw nieletnich, w którym przedmiotowa tematyka odgrywa zasadniczą rolę. W szkolnictwie policyjnym problematyka związana z prawami dziecka jest realizowana na zajęciach programowych na wszystkich szczeblach szkolenia podstawowego, specjalistycznego i studiów wyższych oraz kursów doskonalenia kadry dydaktycznej i studiów licencjackich.

Szkolenia dla pracowników wymiaru sprawiedliwości

122. Prawa dziecka, w tym tematyka postępowania z dzieckiem-uczestnikiem postępowania, w szczególności dzieckiem-ofiarą przestępstwa, pozostają stałym elementem szkoleń dla prokuratorów i sędziów. Zajęcia te od kilku lat są i będą nadal uwzględniane w harmonogramach Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury (wcześniej: Krajowego Centrum Szkolenia Kadr Sądów Powszechnych i Prokuratury), której zadaniem jest m.in. szkolenie i doskonalenie zawodowe sędziów i prokuratorów. Szkolenia odnoszące się do praw dziecka (jak i praw człowieka w ogóle) mają często charakter interdyscyplinarny, obejmują zagadnienia prawne, psychologiczne, pedagogiczne, socjologiczne itp. i mają na celu lepsze przygotowanie osób mających kontakt z dzieckiem do udzielania koniecznej pomocy dzieciom, które padły ofiarą przestępstwa. Przykłady szkoleń specjalistycznych dotyczących w całości bądź części przestrzegania praw dziecka – patrz odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 35a (pkt 225-226 niniejszego sprawozdania).
123. Wytyczne Prokuratora Generalnego dotyczące sposobu prowadzenia postępowań z udziałem małoletnich – patrz odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 35 (pkt 241 niniejszego sprawozdania).

Działania edukacyjne o prawach dziecka skierowane do dzieci i młodzieży

124. Nowa podstawa programowa, wprowadzona rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, uwzględnia treści nauczania z zakresu praw człowieka, w tym praw dziecka. Problematyka praw

dziecka została podkreślona w treściach nauczania przedmiotów takich jak *historia i społeczeństwo, wychowanie do życia w rodzinie, etyka, wiedza o społeczeństwie, przyroda, biologia* oraz *wychowanie fizyczne*.

125. Budowanie systemu wartości rozpoczyna się od wychowania przedszkolnego, a następnie rozwijane jest i utrwalane w kolejnych etapach edukacyjnych. Programy nauczania dopuszczone do użytku w szkole są zgodne z treściami podstawy programowej kształcenia ogólnego, a więc również zawierają zagadnienia praw człowieka, w tym praw dziecka. Zadaniem szkoły jest respektowanie trójpodmiotowości oddziaływań wychowawczych i kształcących: uczeń-szkoła-dom rodzinny. Obowiązkiem szkoły jest poszanowanie godności dziecka, zapewnienie dziecku przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych warunków do nauki i zabawy, działania indywidualnego i zespołowego.

126. Działania edukacyjne odnoszące się do praw małoletnich w ciąży realizowane są przez resort zdrowia. Zgodnie z ustawą z dnia 27 sierpnia 2004 r. *o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych* oraz ustawą z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*, kobiecie w okresie ciąży – niezależnie od wieku – przysługują:

1) prawo do korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, na zasadach określonych w ustawie, wszystkim kobietom w okresie ciąży, porodu i położu, bez względu na ich wiek oraz uprawnienia wynikające z tytułu ubezpieczenia zdrowotnego,

2) dostęp do badań profilaktycznych obejmujących kobiety w ciąży, w tym badań prenatalnych oraz profilaktyki stomatologicznej.

Patrz również pkt 418-420 niniejszego sprawozdania.

B. Planowane działania państwa

127. W konsekwencji prac *Międzyresortowego Zespołu do spraw edukacji dzieci odmiennych rasowo i kulturowo*, powołanego przez Pełnomocnika Rządu do spraw Równego Traktowania, planowane jest przygotowanie materiału edukacyjnego dla szkół w celu poprawy jakości nauczania i większego dostępu do publikacji na temat problemów związanych z edukacją tej grupy uczniów na terenie całego kraju.

128. Trwają prace legislacyjne, przetargowe i wdrożeniowe dotyczące uruchomienia zaprojektowanego przez Ministerstwo Sprawiedliwości Systemu Informatycznego „Statystyka Wymiaru Sprawiedliwości” oraz Systemu Informatycznego „Zarządzanie i Wymiana Informacji”. Systemy te przewidują umożliwienie, dzięki zastosowaniu resortowej sieci teleinformatycznej, szybkiego i szczegółowego zbierania danych statystycznych bezpośrednio z urzędów ewidencyjnych prowadzonych w sądownictwie powszechnym i powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury. Wdrożenie wskazanych systemów pozwoli na pełniejsze wyodrębnienie z bazy danych informacji dotyczących obszarów objętych *Konwencją o prawach dziecka*.

129. Analiza zaleceń Komitetu Praw Dziecka nasunęła szereg pytań związanych z ustaleniem szczegółowości zbieranych informacji, m.in. jak szczegółowo powinny być zbierane dane statystyczne dotyczące Konwencji Haskiej z 1993 roku o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego. Od 2001 r. informacje dotyczące prawomocnych orzeczeń wobec nieletnich pozyskiwane są w ograniczonym zakresie. Wynika to z przepisów ustawy o *Krajowym Rejestrze Karnym* i ustawy o *ochronie danych osobowych*. Od czterech lat nie są pozyskiwane m.in. dane o nadużywaniu alkoholu i narkotyków przez nieletnich sprawców przestępstw. Wskazane

byłoby utworzenie mechanizmów pozwalających na zbieranie informacji także z tego zakresu. W opracowaniu jest przetarg na oprogramowanie umożliwiające wykonywanie zestawień statystycznych wg wskazanych parametrów oraz monitorowanie jakości prowadzanych danych.

ROZDZIAŁ II. DEFINICJA DZIECKA

(art. 1 Konwencji)

A. Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka

CRC/C/15/Add.194 - pkt 26:

Komitet zaleca, aby, wobec faktu, że ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z 1982 r. uznaje za nieletnich osoby znajdujące się w przedziale wiekowym od 13 do 17 lat, państwo strona ustanowiło przynajmniej 13 lat jako jedyny najniższy wiek, w jakim ponosi się odpowiedzialność karną, poniżej którego dzieci nie będą mogły być skazywane ani na środki korekcyjne ani na wychowawcze

130. Zgodnie z treścią art. 10 § 1 Kodeksu karnego, odpowiedzialność karną ponosi ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat. Natomiast zgodnie z art. 10 § 2 Kk, osoby, które po ukończeniu 15 lat dopuściły się najpoważniejszych zbrodni (enumeratywnie wyliczonych w § 2 tego artykułu, tj. m.in. zabójstwo, zabójstwo ze szczególnym okrucieństwem, spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, zgwałcenie wspólnie z inną osobą, wzięcie zakładnika, uprowadzenie statku wodnego lub powietrznego) mogą odpowiadać na zasadach określonych w Kk, jednak tylko wtedy, gdy okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne. Oznacza to, że w żadnym przypadku osoba, która nie ukończyła 15. roku życia nie ponosi odpowiedzialności karnej i wobec niej nie może zostać orzeczona kara.
131. Przypadki zastosowania art. 10 § 2 Kk – pociągnięcia do odpowiedzialności karnej osób, które ukończyły 15. rok życia, a nie ukończyły 17. roku życia są sporadyczne i tak: w 2005 r. było to 21 osób, w 2006 r. – 15, w 2007 r. – 21, w 2008 r. – 9, w 2009 r. – 19, w 2010 r. – 11, podczas gdy osób dorosłych skazanych prawomocnymi wyrokami było: w 2005 r. – 504.281 osób, w 2006 r. – 462.937, w 2007 r. – 426.377, w 2008 r. – 420.729, w 2009 r. – 415.272, a w 2010 r. – 432.891.
132. Zgodnie z art. 54 Kk, wymierzając karę nieletniemu albo młodocianemu, sąd kieruje się przede wszystkim tym, aby sprawcę wychować.
133. W stosunku do sprawcy, który popełnił występki po ukończeniu lat 17, lecz przed ukończeniem lat 18, sąd zamiast kary stosuje środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają (art. 10 § 4 Kk).
134. Co do zasady, zgodnie z art. 15 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, sprawy osób, które nie ukończyły 17 lat, należą do właściwości sądu rodzinnego chyba, że przepis szczególny stanowi inaczej. Sąd rodzinny stosuje w takich przypadkach przepisy ww. ustawy.
135. Na mocy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich sąd rodzinny może zastosować wobec nieletniego, który wykazuje przejawy demoralizacji lub popełnił czyn karalny środki o charakterze wychowawczym lub poprawczym. Kieruje się przy tym

przede wszystkim dobrem nieletniego. Orzeczone środki nie mają charakteru kary – nie jest więc zgodne z prawdą stwierdzenie, że osoba poniżej 17 roku życia (w szczególnych przypadkach określonych powyżej – osoba poniżej 15 lat) może być skazana. Z preambuły Upn wynika, że celem stosowania tej ustawy jest dążenie do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich i stwarzanie warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem bądź zasadami współżycia społecznego, oraz dążenie do umacniania funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowanie nieletnich na świadomych swych obowiązków członków społeczeństwa.

136. Zastosowanie środków określonych w ustawie *o postępowaniu w sprawach nieletnich* ma zawsze na celu osiągnięcie korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu się nieletniego oraz dążenie w miarę potrzeby do prawidłowego spełniania przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego, uwzględniając przy tym interes społeczny (art. 3 Upn).

137. Ustawa *o postępowaniu w sprawach nieletnich* zawiera szeroki wachlarz środków, które sąd rodzinny może zastosować wobec nieletniego, zależnie od określonego przypadku. W postępowaniu z nieletnim bierze się pod uwagę osobowość nieletniego, a w szczególności wiek, stan zdrowia, stopień rozwoju psychicznego i fizycznego, cechy charakteru, a także zachowanie się oraz przyczyny i stopień demoralizacji, charakter środowiska oraz warunki wychowania nieletniego.

138. Zanim sąd zdecyduje o zastosowaniu określonego środka, zapoznaje się każdorazowo z wynikami wywiadu środowiskowego, które obejmują informacje na temat zachowania się i warunków wychowawczych nieletniego, sytuacji bytowej rodziny, przebiegu nauki nieletniego i sposobu spędzania czasu wolnego, jego kontaktów środowiskowych, stosunku do niego rodziców lub opiekunów, podejmowanych oddziaływań wychowawczych, stanu zdrowia i znanych w środowisku uzależnień nieletniego. Ponadto, sąd może (a przed umieszczeniem nieletniego w ośrodku o charakterze wychowawczym albo w zakładzie poprawczym – musi) zwrócić się o wydanie opinii do rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego. Opinia taka jest kompleksową diagnozą osobowości nieletniego, wymagającą wiedzy pedagogicznej, psychologicznej lub medycznej, oraz określenia właściwych kierunków oddziaływania na nieletniego. Ponadto, sąd wysłuchuje nieletniego. Czyni to w warunkach zbliżonych do naturalnych i dąży do zapewnienia mu pełnej swobody wypowiedzenia się (art. 19 Upn). Uzyskanie przez sąd rodzinny tak szerokich informacji ma na celu umożliwienie sądowi wybór najodpowiedniejszego sposobu oddziaływania na konkretnego nieletniego.

Pozbawienie wolności osoby poniżej 18 roku życia

139. Dziecko, które weszło w konflikt z prawem, może zostać pozbawione wolności jedynie w przypadkach określonych w ustawach. Ustawy te przewidują, że, orzekając umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym, sąd powinien mieć na względzie dobro dziecka (cytowany już wyżej art. 3 Upn), a orzekając wobec młodocianego karę pozbawienia wolności – mieć za cel wychowanie go (art. 54 Kk).

Policyjne izby dziecka

140. Podstawy prawne funkcjonowania policyjnych izb dziecka:

- ustawa z dnia 26 października 1982 r. *o postępowaniu w sprawach nieletnich*;
- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 stycznia 2002 r. *w sprawie szczegółowych zasad pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka*;

- decyzja Komendanta Głównego Policji nr 346 z dnia 9 sierpnia 2004 r. w sprawie *pełnienia służby przez policjantów w policyjnych izbach dziecka*.

141. Przepisy ustawy o *postępowaniu w sprawach nieletnich* stosuje się w zakresie postępowania w sprawach o czyny karalne - w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17. Zgodnie z brzmieniem art. 40 Upn, jeżeli jest to konieczne ze względu na okoliczności sprawy, Policja może zatrzymać, a następnie umieścić w policyjnej izbie dziecka nieletniego, co do którego istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełnił czyn karalny, a zachodzi uzasadniona obawa ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów tego czynu, albo, gdy nie można ustalić tożsamości nieletniego. Ponadto, na podstawie art. 40 § 7 ww. ustawy, w policyjnej izbie dziecka można również umieścić nieletniego w trakcie samowolnego pobytu poza schroniskiem dla nieletnich lub zakładem poprawczym na czas niezbędny do przekazania nieletniego właściwemu zakładowi, nie dłużej jednak, niż na 5 dni. Zatrzymanego nieletniego informuje się natychmiast o przyczynach zatrzymania, prawie do złożenia zażalenia, o którym mowa w art. 38, i innych przysługujących mu prawach. Z zatrzymania nieletniego sporządza się protokół, a Policja niezwłocznie zawiadamia rodziców lub opiekunów nieletniego o zatrzymaniu. O zatrzymaniu nieletniego należy niezwłocznie, nie później niż w ciągu 24 godzin od chwili zatrzymania, zawiadomić właściwy sąd rodzinny. Zatrzymanego nieletniego należy natychmiast zwolnić i przekazać rodzicom lub opiekunom, jeżeli ustanie przyczyna zatrzymania, lub poleci to sąd rodzinny, lub nie został zachowany 24-godzinny termin zobowiązujący Policję do powiadomienia właściwego sądu rodzinnego o zatrzymaniu nieletniego, lub w ciągu 72 godzin od chwili zatrzymania nie ogłoszono nieletniemu postanowienia o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich lub tymczasowym umieszczeniu w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii albo w zakładzie lub placówce, o których mowa w art. 12 Upn.
142. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie *szczegółowych zasad pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka* reguluje m. in., że nieletni zatrzymani w policyjnych izbach dziecka mają prawo do: odwiedzin obrońcy, poszanowania godności osobistej, ochrony przed przemocą fizyczną, psychiczną oraz wszelkimi przejawami okrucieństwa, otrzymania paczki żywnościowej, odwiedzin rodziców lub opiekuna za zgodą sądu, jednostki Policji prowadzącej sprawę lub kierownika izby, składania prośb, wniosków i skarg do kierownika izby. Ponadto nieletni podczas pobytu w izbie powinni mieć zapewniony dostęp do: codziennej prasy, środków audiowizualnych, podręcznej literatury, sprzętu sportowego i świetlicowego, codziennych natrysków, opieki lekarskiej, świadczonej w zakresie określonym na podstawie przepisów o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym. Dla nieletnich izba organizuje zajęcia wychowawczo-opiekuńcze, kulturalno-oświatowe, sportowo-rekreacyjne oraz prace porządkowe na terenie izby.
143. Obecnie funkcjonuje 27 policyjnych izb dziecka. Określenie liczby nieletnich przebywających w danym dniu w policyjnych izbach dziecka nie jest możliwe, przede wszystkim ze względu na fakt, że nieletni są na bieżąco przyjmowani i zwalniani z tych placówek. Z informacji uzyskanych z komend wojewódzkich i Komendy Stołecznej Policji wynika, że w 2009 r. liczba nieletnich przebywających w policyjnych izbach dziecka w całym kraju wyniosła 6982 nieletnich.
144. W projekcie nowelizacji ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o *Policji* zaproponowano dodanie delegacji ustawowej dla Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w postaci zapisu: „Minister właściwy do spraw wewnętrznych określi w drodze rozporządzenia

warunki, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia w policyjnych izbach dziecka” (odpowiednia zmiana znajduje się w projekcie zmiany ustawy *o Policji* – etap uzgodnień międzyresortowych). Zmiana ta umożliwi przygotowanie odpowiedniego rozporządzenia regulującego te kwestie.

145. Trwają prace legislacyjne nad nowelizacją przepisów *ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, w zakresie m.in. umożliwienia umieszczenia nieletniego w policyjnej izbie dziecka, na czas przerwy w konwoju – etap uzgodnień wewnątrzresortowych w Ministerstwie Sprawiedliwości. Zakończenie prac legislacyjnych planowane jest na pierwsze półrocze 2011 r. (szerzej - patrz informacje zawarte w pkt 343 niniejszego sprawozdania).

Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich

146. Najpoważniejszym środkiem przewidzianym w ustawie *o postępowaniu w sprawach nieletnich*, obejmującym pozbawienie lub ograniczenie wolności nieletniego – jest umieszczenie w zakładzie poprawczym. Jest to środek stosowany w przypadkach szczególnych, gdy inne środki nie były/nie byłyby wystarczające. Zgodnie z art. 1 § 1 pkt 3 Upn środki poprawcze i wychowawcze stosuje się wobec nieletniego do ukończenia 21 lat i zgodnie z art. 86 § 2 Upn nie mogą one trwać krócej niż 6 miesięcy.

147. Dane statystyczne:

- w 2006 r. – środki inne niż umieszczenie w zakładzie poprawczym orzeczone 43.322 razy, umieszczenie w takim zakładzie – 1.075 razy, w tym 621 razy w zawieszeniu;
- w 2007 r. – środki inne niż umieszczenie w zakładzie poprawczym orzeczone 46.265 razy, umieszczenie w takim zakładzie – 1.026 razy, w tym 604 razy w zawieszeniu;
- w 2008 r. – środki inne niż umieszczenie w zakładzie poprawczym orzeczone 46.116 razy, a umieszczenie w takim zakładzie – 921 razy, w tym 536 razy w zawieszeniu.

148. Umieszczenie w zakładzie poprawczym może zostać orzeczone w stosunku do nieletniego, który ukończył 13 lat i który nie tylko dopuścił się czynu karalnego, ale ponadto przemawia za tym: wysoki stopień jego demoralizacji oraz okoliczności i charakter czynu, a zwłaszcza gdy inne środki wychowawcze okazały się nieskuteczne lub nie rokują resocjalizacji nieletniego. Ustawa *o postępowaniu w sprawach nieletnich* przewiduje ponadto możliwość zawieszenia wykonania orzeczenia o umieszczeniu w zakładzie poprawczym, jeżeli właściwości i warunki osobiste oraz środowiskowe sprawcy, jak również okoliczności i charakter jego czynu uzasadniają przypuszczenie, że pomimo niewykonania środka poprawczego cele wychowawcze zostaną osiągnięte (art. 11 Upn).

149. W Polsce istnieje kilka rodzajów zakładów poprawczych. Wybór rodzaju resocjalizacyjnego zakładu poprawczego, w którym umieszcza się nieletniego (a co za tym idzie stopień ograniczenia jego wolności) zależy od stopnia demoralizacji nieletniego.

150. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. *w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich* nieletni może zostać umieszczony w zakładzie resocjalizacyjnym otwartym tj. w młodzieżowym ośrodku adaptacji społecznej, o ile m.in. nie dopuścił się czynu karalnego określonego w przepisach Kodeksu karnego (np. zabójstwo, w tym ze szczególnym okrucieństwem, umyślne spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, w tym takiego, którego skutkiem jest śmierć człowieka, gwałt wobec małoletniego poniżej lat 15, kradzież

z użyciem przemocy, w tym z użyciem broni palnej) wyraża wolę uczestniczenia w procesie resocjalizacji i nie identyfikuje się z podkulturą przestępczą.

151. W zakładach więzających się z większym ograniczeniem wolności zostaną umieszczeni nieletni, jeśli spełniają przesłanki określone w ww. rozporządzeniu, tj.:
- w zakładzie półotwartym – nieletni, których popełnione czyny karalne i niekorzystne zmiany zachowania nie dają podstaw do umieszczenia ich w zakładach resocjalizacyjnych otwartych;
 - w zakładzie zamkniętym – nieletni, którzy wielokrotnie uciekali z zakładów resocjalizacyjnych otwartych lub półotwartych;
 - w zakładzie o wzmożonym nadzorze wychowawczym – nieletni dezorganizujący pracę w innych zakładach; wychowankowie, którzy ukończyli lat 16, (w wyjątkowych przypadkach – lat 15).
152. Celem umieszczenia nieletniego w każdym zakładzie poprawczym jest wychowanie nieletniego na świadomego i uczciwego obywatela i odbywa się z uwzględnieniem wskazań nauki i doświadczeń pedagogicznych (art. 65 Upn). Zakład prowadzi proces resocjalizacji wychowanka w oparciu o indywidualny plan resocjalizacji, opracowany przez pedagoga przy współudziale wychowanka, psychologa i innych pracowników zakładu. Plan ten powinien być modyfikowany wraz z przebiegiem procesu resocjalizacji, a o postępach w resocjalizacji wychowanka zakład informuje jego rodziców (opiekunów). Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich zapewniają w szczególności nauczanie ogólnokształcące i zawodowe, działalność kulturalno-oświatową i sportową, działalność mającą na celu rozwijanie aktywności społecznej nieletnich i wdrożenie ich do pracy społecznie użytecznej, a także dostęp do świadczeń zdrowotnych (art. 66 § 2 Upn). W schronisku dla nieletnich prowadzi się oddziaływania wychowawcze ukierunkowane na rozpoczęcie procesu resocjalizacji, uwzględniając udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz psychiatrycznej nieletniemu i jego rodzinie.

Prawa nieletniego w zakładzie poprawczym i schronisku dla nieletnich

153. Zgodnie ze wskazanym rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości w *sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich* (§ 57 i 86) wychowankowi zakładu poprawczego, jak i nieletniemu przebywającemu w schronisku zapewnia się: poszanowanie godności osobistej, ochronę przed przemocą fizyczną, psychiczną, wyzyskiem i nadużyciami oraz wszelkimi przejawami okrucieństwa, dostęp do informacji o obowiązującym w zakładzie regulaminie, nagrodach i środkach dyscyplinarnych, ofercie resocjalizacyjnej zakładu, informację o przebiegu procesu resocjalizacyjnego, wyżywienie dostosowane do potrzeb rozwojowych, odzież, bieliznę, obuwie, materiały szkolne i podręczniki, sprzęt i środki czystości, dostęp do świadczeń zdrowotnych i rehabilitacyjnych, w tym w szczególności wychowance w ciąży, w czasie porodu i po porodzie, ochronę więzi rodzinnych, wysyłanie i doręczanie korespondencji, z ograniczeniami wynikającymi z przepisów prawa (patrz niżej), możliwość kontaktu z obrońcą lub pełnomocnikiem wychowanka, na terenie zakładu bez udziału innych osób, opiekę i pomoc psychologiczną, możliwość składania skarg, prośb i wniosków.
154. Korespondencja nieletniego umieszczonego w zakładzie lub schronisku dla nieletnich, z wyjątkiem korespondencji z organami państwowymi i samorządowymi, w szczególności z Rzecznikiem Praw Obywatelskich i z Rzecznikiem Praw Dziecka oraz organami powołanymi na podstawie ratyfikowanych w drodze ustawy przez Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka, może być kontrolowana przez dyrektora zakładu, placówki lub schroniska bądź przez upoważnionego przez niego pracownika pedagogicznego, wyłącznie w przypadkach powzięcia uzasadnionego

podejrzenia, iż zawiera ona treści godzące w porządek prawny, bezpieczeństwo zakładu, placówki lub schroniska, w zasady moralności publicznej bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub resocjalizacji nieletniego. W razie stwierdzenia takich treści korespondencji nie doręcza się, powiadamiając o tym nieletniego oraz sąd rodzinny wykonujący orzeczenie, podając powody tej decyzji. Nieletniego poucza się o prawie do złożenia zażalenia. Zatrzymaną korespondencję włącza się do akt osobowych nieletniego.

155. Nieletni ma prawo m. in. do wykonywania praktyk religijnych, uczestniczenia w nabożeństwach odprawianych w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, korzystania z posług religijnych i spotkań indywidualnych z duchownym oraz do posiadania książek, pism i przedmiotów, służących do wykonywania praktyk religijnych. Ma też prawo uczestniczyć w prowadzonym w zakładach i schroniskach nauczaniu religii. Korzystanie z wolności religijnej nie może naruszać zasad tolerancji ani zakłócać ustalonego porządku w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich (art. 66a Upn).
156. Każdy pracownik zakładu ma obowiązek przestrzegania praw nieletnich i, odpowiednio do zajmowanego stanowiska, brania udziału w ich resocjalizacji oraz bycia dla nich pozytywnym przykładem (§ 16 ust. 2 rozporządzenia w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich).
157. Podstawową zasadą jest przekazywanie nieletnim wszelkich informacji dotyczących przysługujących im praw – przestrzeganie tego wymogu sprawdzane jest w ramach nadzoru. W każdym z zakładów dla nieletnich, w miejscach ogólnie dostępnych, umieszczany jest wykaz instytucji z adresami, do których wychowankowie mogą kierować poza kontrolą kadry placówki, wnioski, prośby, skargi i zażalenia. Instytucjami tymi są: Dyrektor właściwego Zakładu Poprawczego / Schroniska dla Nieletnich, Prezes właściwego Sądu Okręgowego, Okręgowy Zespół Nadzoru Pedagogicznego przy właściwym Sądzie Okręgowym, Departament Sądów Powszechnych Ministerstwa Sprawiedliwości, Departament Wykonania Orzeczeń i Probacji Ministerstwa Sprawiedliwości, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich. Poza tym w trakcie każdego pobytu wizytatorów w placówce stwarza się nieletnim możliwość osobistego zgłaszania ewentualnych zażaleń i uwag.
158. Ponadto systematycznie przekazywane są kadrze wszelkie materiały dotyczące praw nieletnich wydawane przez Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka i Helsińską Fundację Praw Człowieka. W ramach nadzoru prowadzi się również szkolenia pracowników pedagogicznych i niepedagogicznych w zakresie przestrzegania *Konwencji o prawach dziecka*.
159. Zasady stosowania przymusu bezpośredniego w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich zostały omówione w poprzednim sprawozdaniu.

Kontrole placówek, w których przebywają nieletni lub małoletni

160. Zapewnieniu przestrzegania praw osób umieszczonych w odpowiednich placówkach służą przeprowadzane regularnie kontrole.
161. Nadzór pedagogiczny nad zakładami i schroniskami wykonuje Minister Sprawiedliwości przez wizytatorów zajmujących stanowiska wymagające kwalifikacji pedagogicznych, okręgowe zespoły nadzoru pedagogicznego, dyrektorów zakładów i schronisk. Nadzór ten polega m. in. na: wspieraniu prowadzenia przez zakłady i schroniska działalności wychowawczej, opiekuńczej i edukacyjnej, analizie i ocenie stanu, warunków i skuteczności działalności wychowawczej, opiekuńczej i edukacyjnej

zakładów i schronisk, inspirowaniu nauczycieli do innowacji pedagogicznych, metodycznych i organizacyjnych, sporządzaniu rocznych i bieżących sprawozdań z zakresu sprawowanego nadzoru pedagogicznego, zawierających dane liczbowe, opis prowadzonych działań merytorycznych wraz z wnioskami dotyczącymi kierunku rozwoju zakładów i schronisk oraz sposobów doskonalenia jakości oddziaływań wychowawczych, ocenie pracy dyrektora zakładu lub schroniska i wydawaniu mu zaleceń, organizowaniu szkoleń, konferencji i narad kończących się wnioskami albo ustaleniami, współpracy z fundacjami, stowarzyszeniami i innymi organizacjami oraz instytucjami, zakładami i schroniskami w sprawach programów autorskich dla nieletnich oraz współczesnych metod oddziaływań wychowawczych, badaniu dokumentacji z przebiegu procesu wychowania, opieki i kształcenia oraz prawidłowości jej prowadzenia.

162. Nadzór zwierzchni nad zakładami i schroniskami wykonuje Minister Sprawiedliwości m.in. za pośrednictwem prezesów sądów okręgowych (§ 100 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich) poprzez: kontrolę działalności zakładów i schronisk, wydawanie wytycznych i poleceń w zakresie realizacji zadań zakładów i schronisk, ustalanie kierunków nadzoru w zakresie działalności pedagogicznej, administracyjnej i organizacyjnej, kontrolę przestrzegania praw i obowiązków nieletnich, analizę stosowania przepisów prawa, wizytacje i lustracje obejmujące wybrane dziedziny działalności tych placówek bądź całokształt ich działań; organizowanie szkoleń oraz rozpoznawanie skarg i wniosków. Wizytacje przeprowadza się nie rzadziej niż jeden raz w okresie pięcioletnim. Z przebiegu wizytacji lub lustracji sporządza się sprawozdanie, które wraz z zaleceniami przedstawia się Ministrowi Sprawiedliwości i dyrektorowi zakładu lub schroniska. W terminie określonym do wykonania zaleceń pokontrolnych dyrektor zakładu lub schroniska składa Ministrowi Sprawiedliwości informację dotyczącą zakresu i sposobu ich wykonania.
163. W czasie każdej z przeprowadzanych wizytacji kompleksowych, osobno bada się respektowanie praw wychowanków przebywających w zakładzie czy schronisku. W ich trakcie poddaje się wychowanków i kadrę placówek badaniom ankietowym. Wnioski z badań są analizowane i dyskutowane w placówkach oraz zamieszczane w sprawozdaniach pokontrolnych, a w przypadkach koniecznych formułowane w postaci zaleceń. W czasie każdorazowego pobytu wizytatorów w placówkach, prowadzone są pedagogiczne rozmowy kierowane, mające na celu wychwycenie informacji o nieprzepisowym traktowaniu wychowanków przez kadrę placówki. Analizuje się również dokumentację dotyczącą stosowania nagród i środków dyscyplinarnych, mierząc zachowanie prawidłowych proporcji w tym zakresie, gdyż stosowane przez zakłady systemy oceniania, nagradzania i dyscyplinowania powinny być oparte na systemie wzmocnień pozytywnych (nagród).
164. Ministerstwo Sprawiedliwości zwracało się w latach 2007-2008 do prezesów sądów o zbadanie dostępnej oferty wychowawczej i resocjalizacyjnej na szczeblu lokalnym i ożywienie instytucji kierowania dziećmi do różnego rodzaju świetlic środowiskowych czy to tytułem środków wychowawczych, czy to w ramach zarządzeń opiekuńczych, także na etapie postępowania wykonawczego. W ramach kierunków nadzoru Ministra Sprawiedliwości nad działalnością sądów powszechnych w zakresie wykonywania orzeczeń w sprawach nieletnich na lata 2008-2009 wskazano zagadnienie przestrzegania praw nieletnich we wszelkiego rodzaju placówkach, w których nieletni przebywają, a także sprawności i terminowości wykonania orzeczeń o umieszczeniu nieletnich w placówkach innych niż zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich. Badana jest również aktywność sądu i kuratora sądowego w trwających dłużej niż 5 lat postępowaniach wykonawczych, w celu sprawdzenia, czy podmioty te w sposób

adekwatny i dynamiczny reagują zarówno na pogorszenie się sytuacji dziecka, jak i na jej poprawę.

165. Dzięki współpracy dyrektorów placówek z nadzorcami pedagogicznymi oraz koordynacji MS wypracowano system zapobiegający łamaniu zasad *Konwencji o prawach dziecka* polegający m. in. na: rozmowach z wychowankami i pracownikami, obserwacji, badaniach ankietowych wychowanków i pracowników oraz rozmowach z rodzicami lub opiekunami prawnymi wychowanków. Wizytatorzy Okręgowych Zespołów Nadzoru Pedagogicznego systematycznie przeprowadzają lustracje i kontrole, uczestniczą w posiedzeniach rad zakładów czy schronisk, rad pedagogicznych szkół. Średnio w semestrze odbywają się dwie zaplanowane lustracje lub kontrole, dodatkowo lustracje kontrolujące wykonanie wydanych zaleceń. W placówkach, które wymagają zdaniem nadzoru szczególnej uwagi wdrażane są działania dodatkowe lub nadzwyczajne.
166. Wizytacje miejsc, w których przebywają małoletni i nieletni wykonywane są przez Krajowy Mechanizm Prewencji, powołany zgodnie z przepisami *Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, tj. w Polsce – przez Rzecznika Praw Obywatelskich.
167. W okresie, do którego odnosi się niniejsze sprawozdanie przypadki łamania praw nieletnich nie były zjawiskiem znaczącym, co jest wynikiem systematycznie prowadzonej pracy nadzorczej, a w szczególności podejmowania działań mających na celu: wzrost świadomości wychowanków i pracowników w zakresie potrzeby przestrzegania *Konwencji o prawach dziecka*, rozbudowany system monitorowania i zapobiegania łamaniu *Konwencji*, prowadzenie szkoleń między innymi z zakresu umiejętności komunikacji pracowników z wychowankami oraz radzenia sobie z własną agresją.
168. Ministerstwo Sprawiedliwości dysponuje 26 zakładami poprawczymi oraz 18 schroniskami dla nieletnich. Według stanu na dzień 10 września 2009 r. limit miejsc w zakładach poprawczych wynosił 1.277, a limit miejsc w schroniskach dla nieletnich – 646. Stan ewidencyjny tych miejsc wynosił odpowiednio 1.297 i 524, a faktyczny 857 i 497.
169. Stosowanie kary pozbawienia wolności wobec osób poniżej 18 roku życia oraz kary śmierci, a także środki ochrony przed torturami, niehumanitarnym i karaniem omówiono w poprzednim sprawozdaniu.
170. W związku ze zmianą art. 83 § 1 ustawy z dnia 26 października 1982 r. *o postępowaniu w sprawach nieletnich*, który znowelizowany został na mocy art. 2 ustawy z dnia 2 grudnia 2009 r. *o zmianie niektórych ustaw związanych z realizacją zadań przez Policję*, zwierzchni nadzór nad policyjnymi izbami dziecka od 1 stycznia 2010 r. należy do kompetencji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Do czasu wejścia w życie przedmiotowej nowelizacji przepisy prawa nie regulowały kwestii nadzoru nad policyjnymi izbami dziecka.
171. Zgodnie natomiast z § 1 Decyzji Nr 346 Komendanta Głównego Policji z dnia 9 sierpnia 2004 r. *w sprawie pełnienia służby przez policjantów w policyjnych izbach dziecka* policyjne izby dziecka stanowią komórkę organizacyjną wydziału prewencji komendy wojewódzkiej, miejskiej lub powiatowej Policji i bezpośrednio im podlegają. Policjanci uczestniczą w rocznych naradach organizowanych przez właściwe terytorialnie sądy penitencjarne, których tematem jest funkcjonowanie policyjnych izb dziecka. Sprawami związanymi z policyjnymi izbami dziecka w Komendzie Głównej Policji zajmuje się Wydział Konwojowy w Biurze Prewencji, do którego spływają informacje na

temat funkcjonowania izb m.in. od Rzecznika Praw Obywatelskich i sądów penitencjarnych. Do tej komórki będą wpływały także wszystkie informacje na temat wydarzeń nadzwyczajnych, które miały miejsce w policyjnych izbach dziecka i które będą przekazywane do Rzecznika Praw Obywatelskich.

172. Zgodnie z brzmieniem art. 41 ustawy *o postępowaniu w sprawach nieletnich* nadzór nad wykonywaniem czynności mających na celu ustalenie, czy istnieją okoliczności świadczące o demoralizacji nieletniego, a w sprawie o czyn karalny, czy rzeczywiście został on popełniony przez nieletniego (m.in. zbieranie i utrwalanie dowodów czynów karalnych popełnionych przez nieletniego, przesłuchanie nieletniego), sprawuje sędzia rodzinny. Jak wskazano wyżej (pkt 141 niniejszego sprawozdania) to właśnie w art. 40 cytowanej ustawy uregulowane są kwestie związane z zatrzymaniem nieletniego w policyjnej izbie dziecka.

Młodociani w zakładach karnych

173. Kodeks karny wykonawczy oraz akty wykonawcze do niego zawierają szereg przepisów, których celem jest zabezpieczenie praw osób osadzonych, które nie ukończyły 18 lat. Są to m.in. następujące uregulowania:

- kierowanie skazanych młodocianych do odbywania kary w zakładach karnych dla młodocianych: art. 84 § 1 Kkw stanowi: „W zakładzie karnym dla młodocianych odbywają karę skazani, którzy nie ukończyli 21 roku życia; w uzasadnionych wypadkach skazany może odbywać karę w tym zakładzie po ukończeniu 21 roku życia.”
- w celu stwarzania warunków sprzyjających indywidualnemu postępowaniu ze skazanymi, zapobieganiu szkodliwym wpływom skazanych zdemoralizowanych oraz zapewnieniu skazanym bezpieczeństwa osobistego, wyboru właściwego systemu wykonywania kary, rodzaju i typu zakładu karnego oraz rozmieszczenia skazanych wewnątrz zakładu karnego dokonuje się ich klasyfikacji na podstawie płci, wieku, faktu uprzedniego odbywania kary pozbawienia wolności, umyślności albo nieumyślności czynu, rodzaju popełnionego przestępstwa, czasu pozostałej do odbycia kary pozbawienia wolności, stanu zdrowia fizycznego i psychicznego, w tym stopnia uzależnienia od alkoholu, środków odurzających lub psychotropowych oraz na podstawie stopnia demoralizacji osadzonego i zagrożenia społecznego (art. 82 Kkw);
- przewidziana została możliwość wspólnego umieszczenia w celi mieszkalnej, jeśli jest to uzasadnione potrzebą oddziaływania na młodocianych, skazanego dorosłego lub tymczasowo aresztowanego dorosłego, nieodbywającego uprzednio zasadniczej kary pozbawienia wolności albo kary aresztu wojskowego, wyróżniającego się dobrą postawą, za jego zgodą, w celi ze skazanym młodocianym lub skazanymi młodocianymi (§ 13 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie *regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności* oraz § 12 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie *regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania*);
- dodatkowe uprawnienia osadzonego młodocianego w stosunku do osadzonego dorosłego, np. do dodatkowego widzenia w miesiącu (art. 91a Kkw).

174. Sytuacja młodocianych podlega szczególnemu nadzorowi ze strony kierownictwa jednostek penitencjarnych oraz personelu więziennego, a także ustawowemu nadzorowi sędziego penitencjarnego.

175. Problematyka oddziaływania na młodocianych jest dla Służby Więziennej priorytetem. W tym zakresie personel więzienny współpracuje się z rodzinami młodocianych w celu

wypracowania wspólnej strategii wychowawczej wobec młodocianego, a także współpracuje z przedstawicielami organizacji pozarządowych środowiska otwartego.

176. Przebywającym w zakładach karnych osobom poniżej 18 lat zapewnia się możliwość realizacji obowiązku nauki do 18 roku życia w zakresie nauczania podstawowego, gimnazjalnego oraz ponadgimnazjalnego i zawodowego. Ponadto, w zakładach karnych dla młodocianych, obligatoryjnie opracowywane są programy edukacyjne, kulturalne, oświatowe lub sportowe, których adresatem jest grupa skazanych, wyselekcjonowanych ze względu na wspólne dla członków tej grupy, problemy lub potrzeby, w szczególności w zakresie: aktywizacji zawodowej, szkolenia kursowego, aktywności twórczej, aktywności sportowo-rekreacyjnej. Celem takich zajęć jest uwydatnianie roli kultury w życiu człowieka, a przez to pogłębianie humanistycznej motywacji zachowań, pomoc w wyborze wartości i odpowiedzialnym ponoszeniu konsekwencji własnych działań oraz dbałość o zdrowie i prawidłowy rozwój psychofizyczny (§ 2 i § 3 Zarządzenia Nr 2/04 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 24 lutego 2004 r. w sprawie *szczególonych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych*). System nauczania w zakładach karnych podlega nadzorowi Ministra Sprawiedliwości oraz Ministra Edukacji Narodowej.

Okres przebywania w schroniskach dla nieletnich

177. Przyczyny umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich wskazano w poprzednim sprawozdaniu.

178. Okres pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich reguluje Upn (art. 27 § 3, 4, 5 i 6). Umieszczenie w schronisku dla nieletnich, przed skierowaniem sprawy na rozprawę, nie może przekroczyć trzech miesięcy. Jeżeli, ze względu na szczególne okoliczności sprawy, zachodzi konieczność przedłużenia tego pobytu (np. gdy przygotowanie opinii biegłych nie jest w tym czasie możliwe), można przedłużyć go na okres nieprzekraczający dalszych trzech miesięcy, przy czym o przedłużeniu pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich orzeka sąd rodzinny. Łączny pobyt nieletniego w schronisku dla nieletnich, do chwili wydania wyroku w pierwszej instancji, nie może być dłuższy niż rok. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, na wniosek sądu prowadzącego sprawę, sąd okręgowy (sąd wyższej instancji nad sądem prowadzącym sprawę) może ten okres przedłużyć na czas oznaczony.

Nowy model regulacji prawnych postępowania z nieletnimi

179. Dążąc do zapewnienia większej skuteczności oddziaływań wobec nieletnich, którzy popadli w konflikt z prawem bądź zasadami współżycia społecznego, Minister Sprawiedliwości powołał odpowiedni zespół, który obecnie rozpoczyna prace nad oceną aktualnie obowiązujących przepisów dotyczących postępowania z nieletnimi oraz wypracowaniem nowego modelu rozwiązań prawnych w zakresie problematyki nieletnich ze szczególnym uwzględnieniem działań o charakterze resocjalizacyjnym zmierzającym do realizacji celu wychowawczego.

ROZDZIAŁ III. ZASADY OGÓLNE (art. 2, 3, 6 i 12 Konwencji)

A. Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka

CRC/C/15/Add.194: para. 28:

Komitet zaleca, aby państwo strona wzmogło swoje wysiłki zmierzające do zapewnienia implementacji istniejących praw gwarantujących zasadę niedyskryminacji i pełną zgodność z art. 2 Konwencji oraz do przyjęcia promującej aktywne działania wszechstronnej strategii mającej na celu eliminację dyskryminacji na jakimkolwiek tle i skierowanej przeciwko wszelkim narażonym grupom.

CRC/C/15/Add.194 - pkt 29:

Komitet wymaga włączenia do następnego sprawozdania okresowego konkretnych informacji dotyczących środków oraz programów odnoszących się do Konwencji o prawach dziecka przedsięwziętych przez państwo stronę w celu nadania dalszego biegu Deklaracji i Programowi Działania przyjętym na światowej Konferencji w sprawie Rasizmu, Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji, która odbyła się w 2001 r. oraz uwzględnienia komentarza ogólnego nr 1 do art. 29 ust. 1 Konwencji (cele edukacji).

180. W związku ze stanowiskiem Komitetu należy podkreślić, że dzieci należące do mniejszości narodowych i etnicznych oraz posługujące się językiem regionalnym korzystają z pełni praw przysługujących obywatelom Rzeczypospolitej Polskiej, w tym z konstytucyjnych wolności zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. W celu realizacji tych wolności polskie prawo w zakresie oświaty przewiduje możliwość organizowania w szkołach nauczania języka bądź w języku mniejszości narodowej, etnicznej lub języka regionalnego oraz nauczanie historii i kultury kraju pochodzenia mniejszości. Wszystkie wymienione działania są finansowane z budżetu państwa.
181. Dodatkowo edukacja dzieci romskich stanowi jeden z priorytetów realizowanego od 2004 r. rządowego *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* oraz poprzedzającego go Pilotażowego programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001-2003.
182. Zasadniczym celem *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* jest doprowadzenie do pełnego uczestnictwa Romów w życiu społeczeństwa obywatelskiego i zniwelowanie różnic dzielących tę grupę od reszty społeczeństwa. Zadania służące realizacji tego celu dotyczą: edukacji, adaptacji w społeczeństwie obywatelskim, przeciwdziałania bezrobociu, zdrowia, sytuacji bytowej, bezpieczeństwa, przeciwdziałania przestępstwom popełnianym na tle etnicznym, kultury i podtrzymywania romskiej tożsamości etnicznej, wiedzy o społeczności romskiej.
183. Określone w *Programie na rzecz społeczności romskiej w Polsce* cele edukacyjne wyznaczają działania służące integracji dzieci romskich w środowisku szkolnym, wspomaganie edukacji przedszkolnej i procesu dydaktyczno-wychowawczego na wszystkich poziomach nauczania szkolnego, wyrównywaniu szans edukacyjnych uczniów romskich oraz podtrzymywaniu ich tożsamości etnicznej, a także przygotowaniu bazy dydaktycznej do prowadzenia zajęć przybliżających historię i kulturę Romów w społeczeństwie polskim.
184. W ramach zadań edukacyjnych *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* szczególną uwagę poświęcono projektowi asystentów edukacji romskiej oraz nauczycieli wspomagających edukację uczniów romskich.
W r. szk. 2004/2005 w placówkach oświatowych na terenie Polski pracowało 91 asystentów edukacji romskiej oraz 119 nauczycieli wspomagających, w r. szk. 2005/2006 – odpowiednio 108 oraz 56, w r. szk. 2006/2007 – 89 oraz 63, w r. szk. 2007/2008 – 87 oraz 138, w r. szk. 2008/2009 - 92 oraz 119, w r. szk. 2009/2010 – 96 oraz 141.

W r. szk. 2004/2005 – 3.259 dzieci romskich objętych było obowiązkiem szkolnym, w r. szk. 2005/2006 – 3.424, w r. szk. 2006/2007 – 2.936, w r. szk. 2007/2008 – 3.191, w r. szk. 2008/2009 – 3.297, w r. szk. 2009/2010 – 3.369.

185. Wdrożony został system stypendialny dla studentów romskich oraz uczniów romskich szczególnie uzdolnionych. Uczniowie romscy wspomagani są również przekazywanymi bezpłatnie podręcznikami i pomocami szkolnymi.

186. W ramach *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* realizowane są również zadania mające na celu stworzenie właściwego zaplecza socjalno-bytowego dla społeczności romskiej. Zadania te obejmują m.in. inwestycje w infrastrukturę osiedli i domostw romskich (remonty, budownictwo, instalacje wodno-kanalizacyjne) oraz finansowanie pracy pielęgniarek środowiskowych, które – pracując wśród Romów – dostarczają podstawowej pomocy oraz informacji medycznej. Dla Romów pozostających bez pracy organizowane są kursy podnoszące kwalifikacje oraz miejsca pracy w ramach subsydiowanego zatrudnienia. Ponadto, wydawane są publikacje książkowe i multimedialne prezentujące historię i kulturę Romów oraz organizowane są imprezy kulturalne.

Na realizację zadań *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* ogółem zaangażowano środki finansowe w wysokości: w 2004 r. – 6.000.000 zł, w 2005 r. – ponad 7.982.000 zł, w 2006 r. – ponad 9.274.000 zł, w 2007 r. – ponad 13.995.000 zł, w 2008 r. – ponad 14.615.000 zł, w 2009 r. – ponad 12.785.000 zł, w 2010 r. – ponad 12.825.000 zł.¹

187. Ministerstwo Edukacji Narodowej współpracuje w realizacji modułu edukacyjnego *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*, przekazując jednostkom samorządu terytorialnego i romskim organizacjom pozarządowym środki finansowe na realizację części zgłoszonych przez nie wniosków z zakresu edukacji (w 2004 r. – 1.000.000 zł, w 2005 r. – 700.000 zł, w 2006 r. – 700.000 zł, w 2007 r. – 500.000 zł, w 2008 r. – 700.000 zł, w 2009 r. – 700.000 zł, w 2010 r. – 700.000 zł).

188. Dodatkowe zadania edukacyjne podejmowane przez szkoły na rzecz uczniów romskich finansowane są obecnie w sposób systemowy, ze środków przekazywanych jednostkom samorządu terytorialnego w ramach części oświatowej subwencji ogólnej – kwota przekazana z tego tytułu jednostkom samorządu terytorialnego wyniosła w 2006 r. ponad 8.780.000 zł, w 2007 r. – ponad 10.103.000 zł, w 2008 r. – 12.457.000 zł, w 2009 r. – 12.861.000 zł.

189. Zadaniami mającymi charakter działań strategicznych są opracowane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, przy współdziałaniu samorządów lokalnych i środowisk mniejszości narodowych następujące dokumenty: *Strategia rozwoju oświaty mniejszości litewskiej w Polsce* (przyjęta w 2001 r.) oraz *Strategia rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce* (przyjęta w 2007 r.). Prowadzone są prace nad *Strategią rozwoju oświaty mniejszości ukraińskiej w Polsce*.

190. W związku z zaleceniami zawartymi w dokumentach końcowych Światowej Konferencji Przeciwko Rasizmowi, Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji, zwołanej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych

¹ Podstawowym źródłem finansowania działań w ramach *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* jest rezerwa celowa budżetu państwa (do 17 listopada 2011 r. pozostająca w dyspozycji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji – od 18 listopada 2011 r. Ministra Administracji i Cyfryzacji), zawierająca się w ww. kwotach, której wartość wynosiła w latach 2004-2006 5.000.000 zł rocznie, a w latach 2007-2010 10.000.000 zł rocznie.

w dniach 31 sierpnia - 7 września 2001 r., Rada Ministrów przyjęła 18 maja 2004 r. *Krajowy Program Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji*, który realizowany był w latach 2004-2009, przez instytucje publiczne, w tym przede wszystkim organy administracji rządowej, we współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego oraz organizacjami pozarządowymi. Beneficjentami ww. *Programu* były m. in. mniejszości narodowe i etniczne. Szczególną uwagę poświęcono mniejszości romskiej, która jest jedną z grup szczególnie narażonych na przejawy nietolerancji. Celem *Programu* było zwalczanie ksenofobii i rasizmu, w tym antysemityzmu, oraz wykształcenie w społeczeństwie polskim szeroko pojętej kultury tolerancji. W ramach *Programu* zrealizowano zadania w następujących dziedzinach: edukacja i kultura, środki masowego przekazu, zdrowie, rynek pracy i sytuacja społeczno-ekonomiczna oraz działalność administracji publicznej.

191. W ramach *Krajowego Programu Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji*, w listopadzie 2004 r. utworzono **Zespół Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii**.

Zakres działania Zespołu: 1) prowadzenie bazy danych o zjawiskach dyskryminacji etnicznej, rasizmu i ksenofobii, 2) opracowanie i wdrożenie, we współpracy z innymi urzędami administracji rządowej, systemu gromadzenia i analizowania danych społeczno-demograficznych w celu monitorowania zjawisk rasizmu, dyskryminacji rasowej i ksenofobii, 3) opracowywanie i aktualizowanie materiałów dydaktycznych dla Policji, Straży Granicznej i organów rządowej administracji zespolonej w województwie, kształtujących postawy antyrasistowskie oraz przeciwdziałających ksenofobii i nietolerancji, 4) prowadzenie analiz i sporządzanie raportów na temat występujących w Polsce zjawisk rasizmu, dyskryminacji rasowej i ksenofobii, 5) prowadzenie spraw w zakresie monitorowania rasizmu, dyskryminacji na tle etnicznym i ksenofobii oraz podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie tym zjawiskom, 6) podejmowanie – w zakresie realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne – działań na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługujących się językami regionalnymi, 7) inicjowanie i wdrażanie programów oraz strategii na rzecz przeciwdziałania i zwalczania rasizmu, dyskryminacji na tle etnicznym oraz ksenofobii.

Zespół monitoruje również te przypadki dyskryminacji rasowej, której ofiarami są dzieci i młodzież, podejmując w tych sprawach interwencje.

Powyższe działania Zespół podejmuje w ścisłej współpracy z instytucjami krajowymi oraz organizacjami pozarządowymi aktywnymi w sferze przeciwdziałania i zwalczania rasizmu, antysemityzmu, dyskryminacji rasowej i ksenofobii. Członek Zespołu pełni ponadto funkcję Narodowego Punktu Kontaktowego Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie.

192. W celu poprawy skuteczności dochodzenia przestępstw na tle rasowym, prowadzone są szkolenia dla funkcjonariuszy Policji w zakresie problematyki przestępstw popełnianych na tle nienawiści. Od 2006 r. realizowany jest *Program zwalczania przestępstw na tle nienawiści dla funkcjonariuszy organów ochrony porządku publicznego* (Law Enforcement Officers Programme on Combating Hate Crimes – LEOP), koordynowany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji i wdrażany w Policji we współpracy z Biurem Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (ODIHR OSCE). W ramach pilotażu, w 2008 r. zorganizowano seminarium szkoleniowe *Policyjne Forum przeciwko Dyskryminacji*, w którym oprócz funkcjonariuszy Policji udział wzięli przedstawiciele mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych oraz organizacji pozarządowych zajmujących się tematyką dyskryminacyjną. Szkolenia właściwe, pod nazwą *Kurs specjalistyczny w zakresie przeciwdziałania i zwalczania przestępstw z nienawiści*,

rozpoczęły się w listopadzie 2009 r. i nadal są realizowane zarówno na poziomie centralnym (krajowym) jak i regionalnym (wojewódzkim). Tematyka tych szkoleń obejmuje problematykę rozpoznawania przestępstw z nienawiści, odpowiedniego na nie reagowania oraz przeciwdziałania takim zdarzeniom.

193. Prowadzone są także szkolenia dla policjantów w komendach powiatowych/miejskich z zakresu postępowania w przypadku zgłoszenia aktu przemocy wynikającego z uprzedzeń i dyskryminacji. Tematyka związana z dyskryminacją rasową, etniczną, antysemityzmem i ksenofobią została wprowadzona do programów szkoleń doskonalenia zawodowego policjantów.

194. W ramach pomocy ofiarom dyskryminacji, w 2005 r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji podpisało Porozumienie ze Związkiem Biur Porad Obywatelskich (organizacja pozarządowa), na mocy którego Związek zobowiązał się do świadczenia nieodpłatnej pomocy prawnej ofiarom przestępstw na tle rasowym lub etnicznym oraz do przekazywania MSWiA raportów i analiz statystycznych z tego zakresu.

W latach 2006-2008 MSWiA zlecało raz w roku realizację zadania publicznego m. in. w zakresie *Poradnictwa obywatelskiego w sprawach dotyczących dyskryminacji z powodu pochodzenia etnicznego lub narodowości*. Celem tego zadania było świadczenie nieodpłatnego i szeroko dostępnego poradnictwa obywatelskiego dla osób fizycznych, będących ofiarami dyskryminacji z przyczyn rasowych, narodowościowych lub etnicznych, a także organizacja szkoleń i seminariów w celu podniesienia świadomości społecznej w zakresie postaw antyrasistowskich.

195. W systemie oświaty podejmowane są działania sprzyjające realizacji zasady niedyskryminacji uczniów niepełnosprawnych. Od 2005 r. system oświaty organizuje wczesne wspomaganie rozwoju dziecka, od momentu wykrycia niepełnosprawności (co w praktyce może oznaczać od urodzenia) do rozpoczęcia nauki w szkole. Do zajęć wczesnego wspomagania rozwoju dziecka włączani są rodzice.

W 2005 r. rozpoczęta została realizacja programu rządowego „Wczesna, wyspecjalizowana, kompleksowa, skoordynowana i ciągła pomoc dziecku zagrożonemu niepełnosprawnością lub niepełnosprawnemu i jego rodzinie”. Program ten został przyjęty przez Radę Ministrów 14 września 2004 r. i wpisuje się również w Narodowy Program Działań na Rzecz Dzieci oraz w Strategię Integracji Społecznej.

Do głównych celów programu „Wczesna, wyspecjalizowana, kompleksowa, skoordynowana i ciągła pomoc dziecku zagrożonemu niepełnosprawnością lub niepełnosprawnemu i jego rodzinie” należą m.in.: pomoc dziecku w pełnym wykorzystaniu potencjału rozwojowego, pomoc w stopniowym osiąganiu coraz większej autonomii, systematyczne dążenie do poprawy jakości życia dziecka, jego kompetencji społecznych do pracy w grupie rówieśniczej, do samodzielnego korzystania z zajęć edukacyjnych organizowanych w szkołach ogólnodostępnych lub specjalnych.

Wymienione działania mają istotne znaczenie dla podnoszenia świadomości społecznej dotyczącej praw i potrzeb dzieci i osób niepełnosprawnych w celu niedyskryminacji społecznej, wyrównywania szans edukacyjnych oraz budowania systemu wspierania osób niepełnosprawnych w środowisku lokalnym, systemu opartego na rzetelnej diagnozie potrzeb dzieci i dorosłych osób niepełnosprawnych, dokonanej przez władze lokalne.

Szerzej na temat działań na rzecz dzieci i młodzieży niepełnosprawnych – patrz pkt 366-386 niniejszego sprawozdania.

196. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. *o cudzoziemcach*, która weszła w życie 1 września 2003 r. wprowadziła przepis przewidujący możliwość wydania polskiego dokumentu tożsamości cudzoziemca, małoletniemu cudzoziemcowi urodzonemu na terytorium

Rzeczypospolitej Polskiej, przebywającemu na tym terytorium bez opieki rodziców, który nie posiada dokumentu podróży, jeżeli nie sprzeciwia się temu interes Rzeczypospolitej Polskiej oraz przemawia za tym dobro dziecka, a uzyskanie przez niego dokumentu podróży napotyka trudne do przewidzenia przeszkody.

197. Z dniem 1 października 2005 r. do ww. ustawy wprowadzono przepis przewidujący udzielanie zezwoleń na zamieszkanie na czas oznaczony na terytorium Polski małoletnim dzieciom cudzoziemców, urodzonym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, przebywającym na tym terytorium bez opieki.

198. W dniu 29 maja 2008 r. do ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej* wprowadzono przepis, przewidujący udzielenie cudzoziemcowi zgody na pobyt tolerowany na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli jego wydalenie naruszałoby prawo do życia rodzinnego w rozumieniu *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., lub naruszałoby prawa dziecka określone w *Konwencji o prawach dziecka*, w stopniu istotnie zagrażającym jego rozwojowi psychofizycznemu.

CRC/C/15/Add.194 - pkt 31:

Komitet zaleca, aby państwo strona:

a) przyjęło skuteczne środki, w tym także ustawodawcze, w celu promocji i ułatwienia przyjęcia zasady szacunku dla poglądów dziecka i jego udziału we wszystkich sprawach, które go dotyczą, przez sądy i wszelkie organy administracyjne, zgodnie z postanowieniami art. 12 Konwencji.

b) dostarczyło m.in. rodzicom, nauczycielom, urzędnikom administracji rządowej, przedstawicielom wymiaru sprawiedliwości, Kościoła Rzymskokatolickiego i innych grup wyznaniowych, oraz ogólnie społeczeństwu materiały edukacyjne dotyczące prawa dzieci do uwzględniania ich poglądów i do aktywnego uczestnictwa.

199. Art. 72 ust. 3 Konstytucji RP nakazuje wysłuchanie dziecka, i w miarę możliwości uwzględnienie jego zdania, przez organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko. Przepis ten jest realizowany przez przepisy rangi ustawowej różnych gałęzi prawa.

200. Informacje dotyczące prawa dzieci uchodźców do uwzględniania ich poglądów znajdują się w materiałach edukacyjnych opracowanych m.in. przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie – obecnie część Ośrodka Rozwoju Edukacji (materiały dla nauczycieli i wychowawców), Przedstawicielstwo w Polsce Wysokiego Komisarza NZ ds. Uchodźców (broszurka „Mój dzień – młodzi uchodźcy o sobie, pakiet edukacyjny dla uczniów”, „Kiedy musisz uciekać”), Polską Akcją Humanitarną (m.in. broszurka „Pomagamy ludziom godnie żyć”), a także w materiałach informacyjnych opracowanych przez CARITAS Polska – Centra Pomocy Migrantom i Uchodźcom, Prawosławny Ośrodek Miłosierdzia „Eleos” w Białymstoku.

201. W ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*, znowelizowanej ustawą z dnia 18 marca 2008 r., *o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw*, dokonano zmian w postępowaniach z udziałem małoletnich cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy. Dodano definicję małoletniego bez opieki oraz wyodrębniło szczególny tryb postępowania z udziałem małoletnich (Dział II, Rozdział 4). Na mocy ustawy, małoletni cudzoziemcy bez opieki są umieszczani w zawodowej niespokrewnionej z dzieckiem rodzinie zastępczej o charakterze pogotowia rodzinnego lub placówce opiekuńczo-wychowawczej.

W praktyce cudzoziemcy ci są umieszczani wyłącznie w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Zrezygnowano także z umieszczania małoletnich cudzoziemców w ośrodkach dla osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy i w związku z tym także z funkcji opiekuna faktycznego, opiekunami takimi są wychowawcy zatrudnieni w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

202. Organ przyjmujący wniosek o nadanie statusu uchodźcy złożony przez małoletniego bez opieki występuje niezwłocznie do sądu opiekuńczego właściwego ze względu na miejsce pobytu małoletniego z wnioskiem o ustanowienie kuratora do reprezentowania małoletniego w postępowaniu w sprawie nadania statusu uchodźcy i umieszczenie małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Jeżeli okoliczność, że wnioskodawcą jest małoletni bez opieki, wyjdzie na jaw w toku postępowania, z ww. wnioskiem występuje organ I instancji (obecnie Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców). Organ przyjmujący wniosek doprowadza małoletniego bez opieki do zawodowej niespokrewnionej z dzieckiem rodziny zastępczej o charakterze pogotowia rodzinnego lub placówki opiekuńczo-wychowawczej, gdzie małoletni bez opieki przebywa do czasu wydania orzeczenia przez sąd opiekuńczy. Koszty pobytu małoletniego bez opieki w zawodowej niespokrewnionej z dzieckiem rodzinie zastępczej o charakterze pogotowia rodzinnego lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej są finansowane z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wewnętrznych, ze środków będących w dyspozycji Szefa Urzędu ds. Cudzoziemców.
203. Do obowiązków Szefa Urzędu należy pouczenie małoletniego o okolicznościach faktycznych i prawnych, które mogą mieć wpływ na wynik postępowania w sprawie nadania statusu uchodźcy, a także o możliwości zgłoszenia żądania, aby przesłuchanie odbyło się w obecności wskazanej przez małoletniego osoby dorosłej. Przesłuchanie odbywa się w języku zrozumiałym dla małoletniego, w sposób dostosowany do jego wieku, stopnia dojrzałości i rozwoju umysłowego, z uwzględnieniem okoliczności, że może mieć on ograniczoną wiedzę o faktycznej sytuacji w kraju pochodzenia. Ponadto, małoletniego przesłuchuje się w obecności: kuratora, wskazanej przez niego osoby dorosłej, jeżeli nie utrudni to postępowania, psychologa lub pedagoga, który sporządza opinię o stanie psychofizycznym małoletniego.
204. Osoba podejmująca czynności w postępowaniu w sprawie nadania statusu uchodźcy z udziałem małoletniego musi spełniać, co najmniej jeden z określonych ustawowo warunków:
- 1) ukończyć studia wyższe magisterskie na kierunku prawo i posiadać 2-letni staż pracy w instytucjach, których zakres działania obejmuje opiekę nad dzieckiem;
 - 2) ukończyć studia wyższe magisterskie lub wyższe zawodowe i posiadać 2-letni staż pracy w administracji publicznej oraz odbyć przeszkolenie w zakresie prowadzenia postępowań w sprawie nadania statusu uchodźcy z udziałem małoletnich;
 - 3) ukończyć studia wyższe magisterskie na kierunkach: pedagogika, psychologia lub socjologia oraz posiadać 2-letni staż pracy w administracji publicznej.
205. W sytuacji, gdy wobec małoletniego bez opieki w decyzji o odmowie nadania statusu uchodźcy orzeczono o wydaleniu, pozostawia się go w placówce opiekuńczo-wychowawczej, w której przebywał, do czasu przekazania go organom lub organizacjom kraju pochodzenia, do których zadań statutowych należą sprawy małoletnich.
206. Wychowawcy i inni pracownicy placówek opiekuńczo-wychowawczych są zobowiązani do poszanowania podmiotowości dziecka, wysłuchiwanie jego zdania i, w miarę możliwości, uwzględniania jego wniosków we wszelkich dotyczących go sprawach oraz do informowania dziecka o podejmowanych wobec niego działaniach.

Również osoby sprawujące w imieniu wojewody nadzór nad placówkami opiekuńczo-wychowawczymi mają obowiązek wysłuchiwanie opinii dziecka w sprawach dotyczących jego interesów.

207. Placówki opiekuńczo-wychowawcze mają obowiązek stwarzania warunków do poszanowania potrzeb religijnych dziecka, uczenia go poszanowania tradycji i ciągłości kulturowej, w których było dotychczas wychowywane.
208. W placówkach opiekuńczo-wychowawczych działają samorządy wychowanków. Dzieci przebywające w placówce mają prawo uchwalania regulaminu działalności samorządu. Samorząd, jako przedstawiciel wszystkich wychowanków, ma uprawnienia do przedstawiania dyrektorowi wniosków i opinii we wszystkich sprawach dotyczących funkcjonowania placówki.

Wysłuchanie małoletniego

209. Zasadnicze znaczenie w kontekście realizacji zasady uwzględniania poglądów dziecka w dotyczących go sprawach ma nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego, która weszła w życie 13 czerwca 2009 r. Zgodnie z nowym art. 216¹ § 1 Kpc: „Sąd w sprawach dotyczących osoby małoletniego dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala. Wysłuchanie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych.” Zgodnie z art. 216¹ § 2 Kpc: „Sąd stosownie do okoliczności, rozwoju umysłowego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości dziecka uwzględni jego zdanie i rozsądne życzenia.” Przepis art. 216¹ Kpc dotyczy ustalania w procesie praw niemajątkowych, w szczególności w związku z: kształtowaniem władzy rodzicielskiej w sprawach o rozwód, unieważnienie małżeństwa, separację (art. 425 Kpc); ustaleniem lub zaprzeczeniem pochodzenia dziecka; unieważnieniem uznania dziecka i rozwiązaniem przysposobienia (art. 453 Kpc). Zgodnie z art. 576 § 2 Kpc: „Sąd w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, uwzględniając w miarę możliwości jego rozsądne życzenia. Wysłuchanie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych.”
210. Artykuł 70 ust. 3 ustawy z 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej*, w brzmieniu obowiązującym na dzień 31 grudnia 2010 r., nakazuje, aby udzielając pomocy dziecku, mieć na względzie podmiotowość dziecka i rodziny oraz prawo dziecka m. in. do: dostępu do informacji, wyrażania opinii w sprawach, które go dotyczą.
211. Przepisy ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentysty* określając zasady współdecydowania pacjentów o procesie leczenia określa w sposób szczególny możliwość współdecydowania przez małoletnich, którzy ukończyli 16 lat.
- Pacjentowi, który ukończył 16 lat lekarz ma obowiązek przekazać w sposób przystępny informacje na temat jego stanu zdrowia i proponowanych działań diagnostycznych i leczniczych. Jeżeli pacjent ukończył 16 lat na przeprowadzenie działań terapeutycznych i leczniczych poza zgodą jego przedstawiciela prawnego wymagana jest także jego zgoda. Jeżeli pacjent małoletni sprzeciwia się podjęciu działań medycznych to, pomimo zgody opiekunów faktycznych dla udzielenie świadczenia zdrowotnego, konieczna jest zgoda sądu opiekuńczego.
212. Jedynie w wyjątkowych przypadkach, ściśle przewidzianych w *ustawie o ochronie zdrowia psychicznego*, dopuszczalna jest hospitalizacja przymusowa, bez zgody pacjenta lub przy sprzeciwie pacjenta. W sytuacji takiej, o dopuszczalności hospitalizacji decyduje sąd opiekuńczy, a w przypadkach nagłych, lekarz psychiatra po zasięgnięciu opinii innego lekarza psychiatry lub psychologa, powiadamiając jednocześnie sąd opiekuńczy, który wyraża zgodę na przyjęcie do szpitala. W przypadku, gdy zachodzą wątpliwości, czy

osoba hospitalizowana jest chora psychicznie, okres hospitalizacji ograniczony jest do czasu niezbędnego do wyjaśnienia tych wątpliwości, nie dłuższy niż do 10 dni.

Prawa małoletniego w postępowaniu karnym i cywilnym

213. Art. 49 § 1 Kodeksu postępowania karnego stanowi, że pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Uzyskanie statusu pokrzywdzonego i związanych z tym uprawnień nie jest więc uzależnione od osiągnięcia określonego wieku. Pokrzywdzonym może być więc także dziecko. Od jego wieku zależy jednak możliwość wykonywania przez nie osobiście przysługujących mu, jako pokrzywdzonemu, uprawnień. Zgodnie z art. 51 § 2 Kpk, jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni, prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczę pokrzywdzony pozostaje. Przedstawiciel taki może wykonywać wszystkie uprawnienia przysługujące reprezentowanemu przez niego pokrzywdzonemu. Jeżeli oskarżony jest nieletni, jego przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod której pieczę oskarżony pozostaje, może podejmować na jego korzyść wszelkie czynności procesowe, a przede wszystkim wnosić środki zaskarżenia, składać wnioski oraz ustanowić obrońcę (art. 76 Kpk).

214. Art. 65 § 1 Kpc stanowi, że zdolność do czynności procesowych (zdolność procesową) mają osoby fizyczne posiadające pełną zdolność do czynności prawnych – osoby więc, które uzyskały pełnoletność (ukończyły 18 lat). Paragraf 2 tego artykułu stanowi, że osoba fizyczna ograniczona w zdolności do czynności prawnych (a więc m. in. osoba, która ukończyła 13 lat, ale nie ukończyła 18 lat) ma zdolność procesową w sprawach wynikających z czynności prawnych, których może dokonywać samodzielnie. Małoletni, który może zawrzeć umowę o pracę (a więc małoletni, który ukończył 16 lat) może też występować przed sądem w sprawach wynikających z tego stosunku prawnego. Stosownie do art. 66 Kpc, osoba fizyczna niemająca zdolności do czynności procesowych może podejmować czynności procesowe tylko przez swego przedstawiciela ustawowego.

215. Przedstawicielami ustawowymi małoletniego są rodzice (art. 98 Krio w związku z art. 92 Krio). W sytuacji, gdy żadne z rodziców nie może reprezentować małoletniego (np. jeśli przestępstwo zostało popełnione na szkodę małoletniego przez jego rodzica albo jeśli z innych powodów interesy małoletniego mogłyby stać w sprzeczności z interesami jego rodziców), sąd opiekuńczy ustanawia dla niego kuratora (art. 99 Krio). Rodzice nie mogą reprezentować dziecka m. in. w sprawach: o zaprzeczenie ojcostwa, zaprzeczenie macierzyństwa, o unieważnienie uznania dziecka, o przysposobienie.

W toku postępowania karnego dzieci mają zapewnioną ochronę prywatności – w razie potrzeby informacje udzielane mediom np. co do płci i wieku ofiary lub świadka oraz co do okoliczności zdarzenia są odpowiednio modyfikowane tak, by uniemożliwić identyfikację dziecka. Polska procedura karna zapewnia, że postępowania przed sądem z udziałem dzieci z reguły toczą się z wyłączeniem jawności, a przesłuchanie takiego świadka odbywa się zwykle pod nieobecność oskarżonego (art. 360 § 3 Kpk: „Sąd może wyłączyć jawność całości albo części rozprawy, jeżeli choćby jeden z oskarżonych jest nieletni lub na czas przesłuchania świadka, który nie ukończył 15 lat.”). Prawo dziecka do prywatności zawsze jest prawem nadrzędnym nad prawem do informacji.

216. Stosownie do art. 573 Kpc, małoletni pozostający pod władzą rodzicielską, opieką albo kuratelą ma zdolność do podejmowania czynności w postępowaniu opiekuńczym dotyczącym jego osoby, chyba że nie ma zdolności do czynności prawnych, przy czym sąd może ograniczyć lub wyłączyć osobisty udział małoletniego w postępowaniu, jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze.

217. Dziecko posiada zdolność procesową także w następujących sprawach:
- przysposobienie, o ile dziecko ukończyło 13 lat; w sprawach tych przepis szczególnie daje dziecku nie tylko prawo do wyrażania opinii, ale uzależnia rozstrzygnięcie od jego stanowiska (zgody na przysposobienie);
 - o nadanie nazwiska ojca dziecku pozamałżeńskiemu, jeśli skończyło ono 13 lat; tu również z mocy przepisu szczególnego stanowisko dziecka jest decydujące dla rozstrzygnięcia;
 - o udzielenie zezwolenia na zawarcie małżeństwa dziecku – kobiecie, która ukończyła 16 lat.

Sprawy z zakresu rozstrzygania istotnych spraw dotyczących osoby dziecka w braku porozumienia między rodzicami (art. 97 § 2 Krio), a w szczególności te, których przedmiot stanowią kontakty z dzieckiem, jak również sprawy z zakresu opieki (nad dzieckiem) należą do spraw, w których dziecko ma zdolność procesową i powinno być uczestnikiem postępowania.

218. W Kodeksie postępowania karnego, ustawą nowelizującą z 2003 r., dodany został przepis art. 185a – ustanawiający jednorazowe przesłuchanie w postępowaniu karnym świadka – pokrzywdzonego, który w chwili czynu nie ukończył 15 lat, jednakże tylko w sprawach o przestępstwo określone w rozdziale XXV Kodeksu karnego – „Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajowości” (art. 197-205). W wyniku kolejnej nowelizacji Kpk, działanie art. 185a dotyczy również spraw o przestępstwa określone w rozdziale XXVI Kk – „Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece” (art. 206-211a). Ma on od 29 sierpnia 2005 r. następujące brzmienie:

„§ 1. W sprawach o przestępstwa określone w rozdziałach XXV i XXVI Kodeksu karnego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub zażąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego.

§ 2. Przesłuchanie przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa. Prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego mają prawo wziąć udział w przesłuchaniu. Osoba wymieniona w art. 51 § 2 ma prawo również być obecna przy przesłuchaniu, jeżeli nie ogranicza to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego.

§ 3. Protokół przesłuchania odczytuje się na rozprawie głównej; jeżeli został sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania, należy go odtworzyć”.

Zgodnie z art. 147 § 2 pkt 2 i § 3 Kpk, przesłuchanie pokrzywdzonego, o którym mowa w art. 185a, oraz świadka, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat (w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub o przestępstwa określone w rozdziale XXV Kk) utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk, zaś protokół można ograniczyć do zapisu najbardziej istotnych oświadczeń osób biorących w niej udział. Zapis obrazu lub dźwięku oraz przekład zapisu dźwięku stają się załącznikami do protokołu.

Ministerstwo Sprawiedliwości od kwietnia 2007 r. współdziała z Fundacją „Dzieci Niczyje” w Koalicji na Rzecz Przyjaznego Przesłuchiwanie Dzieci, promującej powstawanie Przyjaznych Pokoi Przesłuchań (patrz również informacje zawarte w pkt 221-222 niniejszego sprawozdania). Podczas spotkania członków Koalicji w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich w 2007 r. wskazano, iż dziecko-świadek nie powinno być przesłuchiwane zarówno w budynkach sądów, jak i prokuratur czy komisariatów policji. Podkreślono, iż już samo wejście małoletniego świadka do takich instytucji może budzić w nim lęk i uniemożliwić prawidłowe przesłuchanie. Wskazać należy, iż choć większość Przyjaznych Pokoi Przesłuchań mieści się właśnie w komisariatach i sądach to zgodnie

z opracowanymi w Ministerstwie Sprawiedliwości rekomendacjami w coraz większej liczbie nowo tworzonych pokoi zapewniono wejścia do nich przez odrębny ciąg komunikacyjny, uniemożliwiający kontakt dziecka z oskarżonymi czy umundurowanymi funkcjonariuszami policji poruszającymi się po budynku sądu czy komisariatu.

Jednocześnie, część sędziów nie decyduje się na przesłuchanie dziecka w przyjaznym pokoju mieszczącym się poza siedzibą sądu, np. w ośrodku prowadzonym przez organizację pozarządową i przesłuchuje małoletniego świadka na sali rozpraw bądź w pokoju sędziowskim. Przedstawiciele Ministerstwa Sprawiedliwości prowadząc rozmowy z prezesami sądów zwracają na to szczególną uwagę dążąc do wyeliminowania takiej praktyki.

Według stanu prawnego na dzień 31 grudnia 2010 r. wskazanych powyżej gwarancji nie ma osoba pokrzywdzona czynem zabronionym jakiego dopuścił się nieletni sprawca. Zwrócić należy uwagę na to, że posiedzenia w sprawach nieletnich odbywają się, co do zasady, z wyłączeniem jawności, chyba, że jawność posiedzenia jest uzasadniona ze względów wychowawczych (art. 45 Upn). O przyjęciu takiego rozwiązania decydowały względy wychowawcze, ale pozwalała to również na realizację ochrony małoletnich świadków w tego rodzaju postępowaniach.

W sprawach opiekuńczych osób małoletnich przyjęto podobną zasadę zobowiązując sąd do tego, aby z urzędu zarządził odbycie całego posiedzenia lub jego części przy drzwiach zamkniętych, jeżeli przeciwko publicznemu rozpoznaniu sprawy przemawia dobro małoletniego. Dodatkowo, w myśl art. 390 § 2 Kpk, przewodniczący może zarządzić aby na czas przesłuchania małoletniego świadka, nieletni sprawca opuścił salę sądową. Nastąpić to może w sytuacji, gdy należy się obawiać, że obecność nieletniego sprawcy mogłaby oddziaływać krępująco na świadka. Również procedura cywilna dopuszcza przesłuchanie świadków pod nieobecność innych uczestników postępowania (art. 515 i 216¹ Kpc). Istotną funkcję gwarancyjną spełnia również art. 576 § 2 Kpc, który stanowi, iż „sąd w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, uwzględniając w miarę możliwości jego rozsądne życzenia. Wysłuchanie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych.”

Powyższe regulacje zapewniają dzieciom, w postępowaniu w sprawach nieletnich i postępowaniu opiekuńczym, minimum ochrony. Nie gwarantują jednak uprawnień przysługujących małoletnim świadkom w postępowaniu karnym.

Ministerstwo Sprawiedliwości zwraca się od dłuższego czasu z apelem do prezesów sądów, by z Przyjaznych Pokoi Przesłuchań korzystali również sędziowie rodzinni mający na co dzień kontakt z małoletnimi pokrzywdzonymi i nieletnimi sprawcami. Do takich przesłuchań dochodzi w Polsce coraz częściej. Tylko od właściwej organizacji pracy przewodniczących wydziałów sądów oraz właściwej ich współpracy z podmiotami dysponującymi Przyjaznymi Pokojami Przesłuchań zależy, by zarówno sędziowie karni jak i rodzinni na co dzień mogli korzystać z Przyjaznych Pokoi Przesłuchań znajdujących się na terenie właściwości ich jednostek.

Należy także rozważyć potrzebę nowelizacji art. 185 Kpk i objęcia prawem do jednorazowego przesłuchania małoletnich ofiar wszystkich przestępstw do 18. roku życia oraz objęcia podobną ochroną pokrzywdzonych czynami zabronionymi popełnionymi przez nieletnich w trybie ustawy o *postępowaniu w sprawach nieletnich*.

Postępowanie w sprawach nieletnich (definicja nieletniego została przedstawiona w poprzednim sprawozdaniu w Rozdziale X)

219. Zgodnie z art. 35 § 1 Upn sąd w postępowaniu wyjaśniającym ma obowiązek wysłuchać nieletniego. Natomiast art. 19 Upn wskazuje, że przy wysłuchaniu nieletniego należy dążyć do zapewnienia mu pełnej swobody wypowiedzenia się. Wysłuchanie powinno odbywać się w warunkach zbliżonych do naturalnych, w miarę potrzeby w miejscu zamieszkania nieletniego, przy czym unikać należy wielokrotnego wysłuchiwanie nieletniego co do tych samych okoliczności lub okoliczności ustalonych już innymi dowodami i niebudzących wątpliwości.

Także w postępowaniu poprawczym sąd wysłuchuje wyjaśnień nieletniego. Poza tym nieletni pozostaje w sali rozpraw, jeżeli sąd uzna to za celowe, w szczególności ze względów wychowawczych lub dla obrony nieletniego i wyjaśnienia okoliczności sprawy (art. 53 § 2 Upn). W postępowaniu poprawczym nieletni ma status strony. W związku z tym ma on takie same prawa procesowe jak strona. Może zatem czynić uwagi i składać wyjaśnienia co do każdego dowodu przeprowadzonego w jego obecności (art. 54 Upn). W postępowaniu odwoławczym nieletni, albo jego rodzice lub opiekun, może wносить środki odwoławcze. W postępowaniu wykonawczym nieletni jest wysłuchiwany, jeśli sąd uzna, że zachodzi taka potrzeba (art. 75 § 4 Upn).

Szerzej na temat postępowania w sprawach nieletnich – patrz odpowiedź na zalecenia CRC/C/15/Add.194 - pkt 26 i 51 (pkt 130-178 i 541-547 niniejszego sprawozdania).

Przyjazne pokoje przesłuchań

220. Zostały przyjęte zasady postępowania z dzieckiem uczestniczącym w postępowaniu karnym, osobą zgwałconą i ofiarą przemocy w rodzinie. Priorytetami w tym zakresie są: ochrona godności ofiary, szacunek, zapewnienie bezpieczeństwa, pomocy medycznej i psychologicznej, poinformowanie ofiary o jej prawach i instytucjach udzielających wsparcia ofiarom przestępstw, wsparcie opiekuna wyznaczonego przez organizację pozarządową.

221. Ministerstwo Sprawiedliwości współpracuje z Fundacją „Dzieci Niczyje” w ramach „Koalicji na rzecz przyjaznego przesłuchiwanie dzieci”. Inicjatywa ta, zapoczątkowana w kwietniu 2007 r., ma na celu zagwarantowanie dzieciom-ofiarom i dzieciom-świadkom odpowiednich warunków przesłuchania w postępowaniu karnym i w postępowaniu w sprawach nieletnich, zapewniających poszanowanie godności dziecka oraz uwzględnienie szczególnych potrzeb dziecka. Celem nadrzędnym inicjatywy jest ochrona dzieci przed wtórną wiktyimizacją poprzez eliminację konieczności powtórnego przesłuchania. Zadaniem Koalicji jest wypracowanie jednolitych standardów prawnych i psychologicznych przesłuchania dziecka oraz wyposażania pokoi przesłuchań w odpowiedni sprzęt audiowizualny, umożliwiający odpowiednie zabezpieczenie dowodów i w konsekwencji, wyeliminowanie powtórnego zbierania dowodów w kolejnych etapach postępowania sądowego.

222. Pokoje przesłuchań dla dzieci znajdują się nie tylko w sądach, prokuraturach lub na posterunkach policji, ale także w placówkach organizacji pozarządowych i jednostek samorządu terytorialnego. Pokoje przesłuchań dla dzieci, zgłoszone przez instytucje, które deklarują chęć poddania się procedurze certyfikowania miejsc przesłuchiwanie dzieci, podlegają sprawdzeniu w ramach kontroli przeprowadzanych przez zespół prawników i psychologów powołany przez Ministerstwo Sprawiedliwości oraz Fundację „Dzieci Niczyje”. Wyposażenie pokoju (zapewniające dziecku fizyczne i psychiczne bezpieczeństwo w czasie przesłuchania), sprawność urządzeń audiowizualnych (umożliwiających rejestrację przesłuchania, jak również komunikowanie się osób uczestniczących w przesłuchaniu z sędzią i psychologiem w celu przekazywania im pytań, które mają zostać zadane dziecku) oraz przestrzeganie zasad przesłuchania dziecka są

weryfikowane w celu stwierdzenia, czy spełniają one standardy ustanowione przez Koalicję. Zagwarantowanie opiekunom dziecka wszechstronnej informacji na temat możliwości uzyskania specjalistycznej pomocy psychologicznej, terapeutycznej, medycznej i prawnej jest niezbędną częścią oferty Przyjaznego Pokoju Przesłuchań Dziecka. Opiekun każdego przesłuchiwanego dziecka otrzymuje pisemną informację nt. takiej oferty.

Jeżeli wyniki ww. kontroli są pozytywne, pokój uzyskuje certyfikat zgodności ze standardami Koalicji. Do października 2010 r. wydano 46 certyfikatów.

Szkolenia dla przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości

223. Problematyka przesłuchiwania osób małoletnich – jako osób szczególnie wrażliwych – pozostaje stałym elementem szkoleń dla prokuratorów i sędziów.

Przykłady szkoleń podano w odpowiedzi na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 35 (pkt 250-252 niniejszego sprawozdania).

ROZDZIAŁ IV. PRAWA OBYWATELSKIE I WOLNOŚCI

(art. 7, 8, 13-17 i 37 (a) Konwencji)

A. Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka

CRC/C/15/Add.194 - pkt 33:

Komitet zaleca, aby państwo strona zapewniło, żeby wszystkie szkoły publiczne umożliwiły w praktyce dzieciom dokonanie wolnego wyboru między uczęszczaniem na lekcje religii a uczęszczaniem na lekcje etyki na podstawie wskazówek rodziców udzielanych w sposób zgodny ze stopniem rozwoju dziecka.

224. Przepisy polskiego prawa oświatowego wydane na podstawie art. 12 ust. 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* gwarantują każdemu uczniowi dokonanie wolnego wyboru między nauką religii, zgodnej z własnym wyznaniem a nauką etyki.

Każda szkoła publiczna jest zobowiązana, na życzenie rodziców, bądź uczniów, zorganizować zajęcia z religii zgodnie z ich wyznaniem (jeśli wyznanie to jest reprezentowane w Polsce przez kościół lub związek wyznaniowy o uznanej osobowości prawnej) lub zajęcia z etyki. Tryb podejmowania decyzji w powyższej sprawie został określony w sposób uwzględniający wskazówki rodziców, udzielane zgodnie ze stopniem rozwoju dziecka. Pełnoletni uczniowie mają prawo samodzielnie podjąć decyzję o uczęszczaniu na lekcje religii lub etyki (art. 12 ust. 1 ustawy *o systemie oświaty*: „Publiczne przedszkola, szkoły podstawowe i gimnazja organizują naukę religii na życzenie rodziców, publiczne szkoły ponadgimnazjalne na życzenie bądź rodziców, bądź samych uczniów; po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu nauki religii decydują uczniowie.”).

Z uwagi na poszanowanie praw osób stanowiących w Polsce tzw. mniejszości religijne oraz osób o innym światopoglądzie, przepisy prawa oświatowego wprowadzają możliwość organizowania zajęć z religii lub etyki w systemie oświaty publicznej w różnych formach (szkolnych lub pozaszkolnych), w sposób możliwie dogodny dla wszystkich zainteresowanych uczestniczeniem w nauce wybranego przedmiotu. Aby ułatwić zainteresowanym uczniom udział w zajęciach z religii lub etyki, przepisy oświatowe wprowadzają możliwość organizowania tych zajęć w klasie, a także w grupie międzyklasowej lub międzyszkolnej. W praktyce sposób oraz zakres organizowania lekcji religii różnych wyznań lub etyki zależy od liczby uczniów zgłoszonych na poszczególne rodzaje zajęć. Uczestniczenie lub nieuczestniczenie w przedszkolnej albo szkolnej nauce

religii lub etyki nie może być powodem dyskryminacji przez kogokolwiek w jakiegokolwiek formie.

CRC/C/15/Add.194 - pkt 35:

Komitet zaleca, aby państwo strona:

- a) ustanowiło narodowy system przyjmowania, monitoringu i badania skarg oraz, w razie potrzeby, ścigania poszczególnych przypadków w sposób uwzględniający potrzeby dziecka i zapewniło szkolenie dla przedstawicieli organów ścigania, pracowników społecznych i prokuratorów w tym zakresie;***
- b) ustanowiło wszechstronny i ogólnokrajowy system reakcji, który będzie skonstruowany tak, aby zapewnić, w miarę potrzeby, wsparcie i pomoc zarówno dla ofiar, jak i dla sprawców przemocy w rodzinie, zamiast ograniczania się wyłącznie do interwencji i karania, jak również który zapewni wszystkim ofiarom przemocy dostęp do poradnictwa i pomocy w rehabilitacji i reintegracji, zwłaszcza w społecznościach, gdzie administracja lokalna nie dysponuje środkami wystarczającymi do utworzenia rodzinnych ośrodków kryzysowych;***
- c) ustanowiło mechanizm gromadzenia danych dotyczących sprawców i ofiar wykorzystywania seksualnego z podziałem według płci i wieku w celu właściwej oceny zasięgu problemu i skonstruowania polityki i programów ukierunkowanych na ten problem;***
- d) wyraźnie zakazało kar cielesnych w domu, w szkołach i innych zakładach;***
- e) przeprowadzało publiczne kampanie edukacyjne dotyczące negatywnych skutków złego traktowania dzieci i promowało pozytywne, powstrzymujące się od przemocy sposoby wprowadzania dyscypliny, jako alternatywę dla kar cielesnych.***

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 35a)

(Dotyczy również zalecenia CRC/C/15/Add.194 - pkt 49)

225. Policja od lat kształci wyspecjalizowane kadry do pracy z dziećmi i młodzieżą. Oferta programowa systemu szkolnictwa policyjnego obejmuje:

1) Szkolenie zawodowe podstawowe

Zagadnienia zwalczania przemocy domowej uwzględnione są w tematach dotyczących: części szczególnej prawa karnego materialnego, rozpoznawania i zapobiegania zjawiskom patologii społecznej, przeprowadzania interwencji domowych, procedury „Niebieskie Karty”, postępowania w przypadku konieczności zapewnienia opieki małoletniemu.

2) Szkolenie zawodowe dla absolwentów szkół wyższych

Obejmuje tematy: dysfunkcjonalność rodziny (przyczyny przemocy), relacje między ofiarą a sprawcą, alkoholizm a przestępczość, prostytutka jako czynnik kryminogenny, przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece, przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej, wybrane instytucje prawa rodzinnego, ingerencja sądu w sprawy rodzinne, przestępstwa związane z życiem płciowym człowieka – pedofilia, zgwałcenia, dewiacje seksualne, specyfika przesłuchań dzieci.

3) Doskonalenie zawodowe w formie kursów organizowanych centralnie w jednostkach szkoleniowych Policji

W programach dla dzielnicowych, dyżurnych, służby kryminalnej, specjalistów ds. nieletnich problematykę objętą zaleceniami omawia się między innymi w obrębie tematów: udzielanie pomocy ofiarom przemocy w rodzinie, wykorzystanie procedury „Niebieskich Kart”, postępowanie z dzieckiem pokrzywdzonym, Polska Karta Praw Ofiary, postępowanie z ofiarami przestępstw (zgwałcenia, przemoc domowa, krzywdzenie dzieci), handel ludźmi, patologie społeczne, rola Policji w ramach Krajowego Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży. W Centrum Szkolenia Policji od 2000 r. realizowane są przez psychologów z Fundacji

„Dzieci Niczyje” warsztaty nt. „Przemoc wobec dziecka” (30 godzin lekcyjnych) dla specjalistów ds. nieletnich.

226. Realizowany jest **Program szkolenia specjalistycznego dla policjantów służby prewencyjnej w specjalności do spraw nieletnich**, uwzględniający m.in. niżej wymienione treści:

- 1) W zakresie rozpowszechniania wśród przedstawicieli organów ścigania wiedzy oraz podnoszenie świadomości dotyczącej praw dziecka - system ochrony praw dziecka w świetle przepisów prawa międzynarodowego i polskiego.
- 2) W obszarze niedyskryminacji - postępowanie policjantów w stosunku do uchodźców oraz małoletnich i nieletnich cudzoziemców, prawa człowieka i etyka policjanta pracującego z osobami nieletnimi.
- 3) W obszarze szacunku dla poglądów i aktywnego uczestnictwa dziecka w sprawach, które go dotyczą – słuchacze zapoznawani są z procedurą postępowania w sprawach nieletnich, wybranymi instytucjami prawa cywilnego (w tym rodzinnego i opiekuńczego), regulującymi zasady udziału dziecka w postępowaniu wyjaśniającym, przygotowawczym oraz sądowym i reprezentacji dziecka przez rodziców lub opiekuna prawnego przed sądem i w sprawach urzędowych.
Program przewiduje też zajęcia praktyczne na terenie szkół i przedszkoli.
W aspekcie złego traktowania i przemocy program szkolenia uwzględnia przygotowanie policjanta do właściwej reakcji na zjawiska przestępczości skierowanej przeciwko dziecku oraz patologii społecznej.
- 4) W kwestii wykorzystywania seksualnego i handlu ludźmi – prostytutka nieletnich oraz zjawisko handlu ludźmi, przemoc wobec dziecka (program Fundacji „Dzieci Niczyje”).
- 5) W ramach realizacji zaleceń sformułowanych przez Komisarza Praw Człowieka Rady Europy w Memorandum z 2007 r. w zakresie „zapewnienia specjalistycznego szkolenia na temat przemocy domowej na szerszą skalę i zaangażowanie w nie większej liczby policjantów we współpracy z organizacjami pozarządowymi” w Policji opracowano a następnie wprowadzono do realizacji, decyzją nr 54 Komendanta Głównego Policji z dnia 11 lutego 2009 r., program kursu specjalistycznego z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Głównym zadaniem szkolenia jest przygotowanie policjantów do wykonywania zadań służbowych związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, koordynacją działań w ramach procedury zapobiegania przemocy w rodzinie oraz prowadzenia doskonalenia zawodowego z tego zakresu w lokalnych jednostkach Policji. Czas trwania kursu wynosi 56 godzin lekcyjnych, tj. 7 dni.
Ponadto, został przygotowany ogólnopolski „Informator o placówkach, ośrodkach i instytucjach świadczących różnorodną pomoc ofiarom przestępstw”, który przekazano funkcjonariuszom Policji podejmującym czynności z ofiarami. Wzorując się na ww. Informatorze w wielu komendach wojewódzkich Policji opracowano lokalne informatory, zawierające algorytmy działania i rejestr placówek udzielających wsparcia i pomocy ofiarom przestępstw, także małoletnim.

227. Jednostki Policji na terenie kraju podejmują różnorodne **działania na rzecz ofiar przestępstw (zwłaszcza przemocy)** oraz kontynuują realizację założeń Polskiej Karty Praw Ofiar, m. in. poprzez:

- Propagowanie założeń Polskiej Karty Praw Ofiar oraz ulotek i materiałów informacyjnych, skierowanych do osób pokrzywdzonych różnymi rodzajami przestępstw);

- Informowanie ofiar przestępstw o ich prawach, udostępnianie telefonów i adresów instytucji oraz organizacji niosących pomoc i wręczanie druków pouczenia pokrzywdzonego;
- Udzielanie informacji i przyjmowanie zgłoszeń za pośrednictwem policyjnych telefonów zaufania, funkcjonujących we wszystkich Komendach Wojewódzkich Policji oraz wielu miejskich i powiatowych jednostkach Policji na terenie kraju;
- Czynne uczestnictwo policjantów w różnorodnych działaniach podejmowanych w związku z obchodzonego 22 lutego każdego roku „Dniem Ofiar Przestępstw”;
- Udoskonalanie istniejących i tworzenie kolejnych punktów recepcyjnych w jednostkach Policji, poprawiających jakość kontaktu osoby pokrzywdzonej z policjantem;
- Podejmowanie przez policjantów tematu praw i poszanowania godności ofiar przestępstw, podczas spotkań z lokalną społecznością, wizyt w szkołach lub innych placówkach;
- Kontynuowanie w różnych rejonach kraju działań podejmowanych w ramach programów i inicjatyw ukierunkowanych na wspieranie ofiar przestępstw (program prewencyjny „Jak postępować, aby nie stać się ofiarą przestępstwa”, działania profilaktyczne skierowane do ofiar przestępstw w postaci „Studenckich Punktów Informacyjnych dla ofiar przemocy w rodzinie oraz członków rodzin nieletnich zagrożonych zjawiskami patologii społecznych”, kampania społeczna „Mazowiecki Niebieski Tydzień”).

228. Policja podejmując działania na rzecz małoletnich ofiar przestępstw współpracuje z organizacjami społecznymi i instytucjami państwowymi na szczeblu centralnym oraz na szczeblu lokalnym z organizacjami pomocowymi, fundacjami, placówkami oświatowymi, organami samorządu terytorialnego, prokuraturą, sądami i społecznością lokalną.

Odpowiedź na zalecenia CRC/C/15/Add.194 - pkt 35a) i 35b)

229. W jednostkach Policji opracowano i wdrożono „Policyjny Program Wspomagania Ofiar Przestępstw”, którego celem jest m. in. zminimalizowanie negatywnych skutków uczestniczenia w procedurze karnej dla ofiar przestępstw (tzw. „wtórnej wiktymizacji”). Policja prowadzi również działania informacyjne wobec ofiar przestępstw na temat uprawnień przysługujących im podczas postępowania karnego oraz sposobów unikania sytuacji niebezpiecznych, w wyniku których można stać się ofiarą przestępstwa. Działania te prowadzone są we współpracy z organizacjami pozarządowymi (m.in. „Ogólnopolskim Forum na Rzecz Ofiar Przestępstw”, Fundacją „Dzieci Niczyje”) i instytucjami państwowymi, które prowadzą działania na rzecz ofiar przestępstw, np. Ministerstwem Sprawiedliwości, organami samorządu terytorialnego, prokuraturą, sądami, itd.

230. Ograniczeniu zjawiska przemocy służy realizacja Rządowego Programu Ograniczania Przestępczości i Aspołecznych Zachowań „Razem Bezpieczniej” ustanowionego na lata 2007 – 2015, uwzględniającego m. in. zagadnienia przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz działania na rzecz bezpieczeństwa w szkole.

231. W 2007 r., w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji opracowano we współpracy z Policją, Strażą Graniczną i Państwową Strażą Pożarną poradniki tematyczne stanowiące aktualny zbiór informacji i wiedzy z zakresu wiktymologii oraz przyczyn powstawania najczęstszych zagrożeń. Treść poradników została zamieszczona na stronie internetowej programu „Razem Bezpieczniej” – opracowania te uwzględniają również zagrożenia, na jakie narażone są dzieci i młodzież.

232. Uchwałą Nr 162/2006 z dnia 25 września 2006 r. Rada Ministrów ustanowiła *Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie*, którego współrealizatorami na poziomie

centralnym są: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Sprawiedliwości oraz Ministerstwo Zdrowia. *Program* zakłada również konkretne zadania dla wojewody, marszałka województwa, samorządu powiatowego i samorządu gminnego. W ramach realizacji *Programu* wyznaczono pięć priorytetów:

- 1) systematyczne diagnozowanie zjawiska przemocy w rodzinie,
- 2) podnoszenie wrażliwości społecznej wobec przemocy w rodzinie,
- 3) podnoszenie kompetencji służb zajmujących się problematyką przemocy w rodzinie,
- 4) udzielanie profesjonalnej pomocy ofiarom przemocy w rodzinie,
- 5) oddziaływanie na sprawców przemocy w rodzinie.

233. W dniu 10 czerwca 2010 r. przyjęto ustawę o zmianie ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i niektórych innych ustaw*, która przewiduje, że w *Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie* nacisk kładziony ma być przede wszystkim na zapewnianie ochrony i udzielanie pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, podejmowanie działań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie, podnoszenie świadomości społecznej na temat przyczyn i skutków przemocy w rodzinie oraz promowanie metod wychowawczych bez użycia przemocy, upowszechnianie informacji o możliwościach i formach pomocy osobom dotkniętym przemocą, jak i stosującym przemoc w rodzinie. Na mocy art. 10a ust. 1 wskazanej ustawy powołano do życia Zespół Monitorujący do spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, jako organ opiniodawczo-doradczy ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego. Zadania Zespołu obejmują między innymi:

- Inicjowanie, wspieranie i monitorowanie działań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- Wyrażanie opinii w sprawach dotyczących stosowania ustawy oraz inicjowanie zmian przepisów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- Opracowanie standardów pomocy ofiarom przemocy w rodzinie i pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie;
- Tworzenie, we współpracy z właściwymi podmiotami, mechanizmów informowania o standardach udzielania pomocy ofiarom przemocy w rodzinie i pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie.

234. Ofiary przemocy w rodzinie mogą znaleźć schronienie w ośrodkach wsparcia funkcjonujących w gminach i powiatach, jak też w ośrodkach interwencji kryzysowej. Na podstawie rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej 6 lipca 2006 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, a także szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych tworzone były specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, które udzielają profesjonalnego poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego oraz do uruchomienia środków finansowych.

235. Dzieci, które doznały urazów, zarówno fizycznych jak i psychicznych, objęte są opieką zdrowotną, realizowaną w oparciu o przepisy ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. Na podstawie przeprowadzonego badania dziecka, lekarz orzeka o stanie zdrowia dziecka i kwalifikuje przypadek chorobowy zgodnie z *Międzynarodową Klasyfikacją Chorób ICD-10*. W klasyfikacji tej występuje zespół maltretowanego dziecka, ujęty jako T74, obejmujący krzywdzenie fizyczne, emocjonalne, seksualne, jak również zaniedbywanie dziecka. Stwierdzenie takiej jednostki jest równoznaczne z wpisaniem jej do karty chorobowej oraz koniecznością zgłoszenia tego faktu organom ścigania. W przypadkach podejrzenia o stosowanie wobec dziecka przemocy, lekarz jest zwolniony z obowiązku zachowania

tajemnicy, zgodnie z postanowieniami art. 40 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentysty*. Decyzję o zgłoszeniu podejrzenia krzywdzenia dziecka podejmuje lekarz po dokonaniu badania oraz zebraniu wywiadu od osoby, która zgłosiła się z dzieckiem na to badanie, stosując procedurę „Niebieskiej Karty” (ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* oraz rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 19 kwietnia 2005 r. *w sprawie rodzinnego wywiadu środowiskowego* – załącznik do kwestionariusza rodzinnego wywiadu środowiskowego „Niebieska Karta”).

236. Stosownie do zaleceń wynikających z dokumentów międzynarodowych (Ramowej Decyzji Rady Unii Europejskiej w sprawie statusu ofiar przestępstw w postępowaniu karnym z dnia 15 marca 2001 roku) opracowywane są specjalne procedury postępowania Policji wobec specyficznych kategorii ofiar przestępstw, tj. dzieci i ofiar przestępstw seksualnych.
237. W 2006 r. Minister Pracy i Polityki Społecznej wydał rozporządzenie *w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, a także szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych*. Na mocy przepisów tego rozporządzenia, wobec osób stosujących przemoc w rodzinie prowadzone są oddziaływania korekcyjno-edukacyjne w celu:
- 1) powstrzymania osoby stosującej przemoc w rodzinie przed dalszym stosowaniem tej przemocy,
 - 2) rozwijania umiejętności samokontroli i współżycia w rodzinie,
 - 3) kształtowania umiejętności w zakresie wychowywania dzieci bez używania przemocy w rodzinie,
 - 4) uznania przez osobę stosującą przemoc w rodzinie faktu stosowania tej przemocy,
 - 5) zdobycia i podniesienia wiedzy na temat mechanizmów powstawania przemocy w rodzinie.

Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc w rodzinie są kierowane w szczególności do:

- 1) osób skazanych za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie, odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych albo wobec których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary, zobowiązując je do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym,
 - 2) osób stosujących przemoc w rodzinie, które uczestniczą w terapii uzależnienia od alkoholu lub narkotyków - w tym przypadku oddziaływania korekcyjno-edukacyjne mogą stanowić uzupełnienie podstawowej terapii,
 - 3) osób, które w wyniku innych okoliczności zgłoszą się do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym.
238. Zgodnie z art. 63 Konstytucji RP, każdy ma prawo składać skargi m.in. w interesie własnym lub innej osoby za jej zgodą do organów władzy publicznej oraz do organizacji i instytucji społecznych w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami zleconymi z zakresu administracji publicznej. Prawo to przysługuje każdemu – także dziecku. Jeśli dziecko nie jest zdolne do wykonywania tego prawa, reprezentowane będzie przez przedstawicieli ustawowych – rodziców. W sytuacji, gdy wobec dziecka popełniono czyn wypełniający znamiona przestępstwa postępowanie może zostać wszczęte (w zależności od popełnionego przestępstwa) z urzędu albo na wniosek jego przedstawiciela ustawowego.

239. Dzieci stanowią szczególną kategorię pokrzywdzonych, wobec których konieczne jest zastosowanie innych, niż wobec dorosłych działań podczas trwania procedury karnej. **Zasady przesłuchania dziecka w postępowaniu** – patrz odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 31 (pkt 215-222 niniejszego sprawozdania).
240. Zgodnie z art. 185a oraz art. 185b Kpk regułą jest, iż w sprawach o przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności oraz przeciwko rodzinie i opiece pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka tylko raz. Przesłuchanie przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa. Prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego mają prawo wziąć udział w przesłuchaniu. W wyjątkowych sytuacjach można taką osobę przesłuchiwać ponownie, gdy wyjdą na jaw nowe, nieznane wcześniej okoliczności wymagające wyjaśnienia (patrz również pkt 218 niniejszego sprawozdania). MS wraz z Fundacją „Dzieci Niczyje” podjęło kampanię certyfikowania przyjaznych pokoi przesłuchań. Szerzej – patrz odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 31 (pkt. 221-222 niniejszego sprawozdania).
241. W ostatnich latach opracowany został i rozpowszechniony wśród prokuratorów szereg wytycznych dotyczących m.in. praw dziecka uczestniczącego w postępowaniu, tj.:
- Wytyczne dotyczące handlu ludźmi, w tym dziećmi (zmiany w Kk - patrz pkt 333-334 niniejszego sprawozdania).
 - W 2001 r. Prokurator Generalny opublikował wytyczne dotyczące postępowania z ofiarami przestępstw w toku postępowania karnego, skierowane do prokuratorów apelacyjnych, okręgowych i rejonowych.
Zgodnie z ww. wytycznymi, kobiety i dzieci-ofiary przemocy domowej lub molestowania seksualnego powinny być traktowane w sposób szczególny. Z wyjątkiem, gdy jest to niezbędne, kobiety i dzieci powinny być przesłuchiwane tylko raz. Czas i miejsce przesłuchania powinny być ustalone w taki sposób, aby ofiara nie była narażona na kontakt z domniemanym sprawcą. Ponadto w wytycznych zawarto wymóg, aby ofiary zgwałcenia lub przemocy seksualnej przechodziły kompleksowe badania lekarskie (ginekologiczne i inne, których celem jest określenie formy i rodzaju obrażeń). Jeśli ofiara nie zdecyduje inaczej, prezentacja sprawcy w celu identyfikacji powinna być przeprowadzana z wykorzystaniem lustra fenickiego. Ponadto ofiary tego typu przestępstw nie powinny być przesłuchiwane w obecności domniemanego sprawcy.
Zgodnie z ustawą z dnia 20 czerwca 1985 r. *o prokuraturze*, wytyczne Prokuratora Generalnego mają zastosowanie nie tylko do prokuratury, ale do wszystkich instytucji zaangażowanych w prowadzenie postępowania przygotowawczego.
 - W 2005 r. – rezolucja Rady Gospodarczo-Społecznej ONZ z 2005 r. „Wytyczne dotyczące wymiaru sprawiedliwości w sprawach, w których ofiarami lub świadkami przestępstw są dzieci” (Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witness of Crime) została rozpowszechniona w prokuraturach różnych szczebli.
 - W lutym 2009 r. Prokurator Generalny opublikował szczegółowe „Wytyczne w sprawie działań na rzecz pokrzywdzonego”, zlecając podległym organom podejmowanie działań służących realizacji określonej w Kpk zasady uwzględniania w postępowaniu karnym prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego i zapewniających pokrzywdzonym korzystanie z przysługujących im uprawnień procesowych oraz istniejących form wspierania finansowego, psychologicznego, terapeutycznego, socjalnego oraz każdego innego niezbędnego dla zapewnienia im ochrony i poczucia bezpieczeństwa osobistego.

Koordinacja działań na rzecz pomocy ofiarom przestępstw, w tym dzieciom-ofiarom, jako osobom najbardziej podatnym na stanie się ofiarą przestępstwa.

242. W 2004 r. w Ministerstwie Sprawiedliwości utworzono Stanowisko ds. Ofiar Przestępstw, zaś w kwietniu 2006 r. odrębny Wydział ds. Ofiar Przestępstw (obecnie: Wydział ds. Pokrzywdzonych Przestępstwem). Jego zadaniem jest wypracowanie systemowych rozwiązań dla wzmocnienia ochrony pokrzywdzonego oraz utworzenie ogólnopolskiej struktury udzielania interdyscyplinarnej pomocy pokrzywdzonym, w tym ofiarom przemocy domowej. Wydział współpracuje w tym zakresie z państwami członkowskimi Unii Europejskiej.
243. W Polsce jest realizowany program „Sieć Pomocy Ofiarom Przestępstw”, który jest częścią programu Komisji Europejskiej „Zapobiegania i Zwalczania Przestępczości 2007”. W ramach programu utworzono 16 Lokalnych Ośrodków Wsparcia dla Ofiar Przestępstw. Zadaniem Lokalnych Ośrodków Wsparcia jest zapewnienie ofiarom przestępstw bezpłatnej pomocy prawnej i psychologicznej. Wszystkie Lokalne Ośrodki Wsparcia działają według jednolitych standardów pracy z ofiarą przestępstwa, opracowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości.
- Realizacja programu obejmuje ustanowienie sieci wymiany informacji pomiędzy ww. 16 Lokalnymi Ośrodkami Wsparcia, znajdujących się w 16 województwach. Ich zadaniem jest również koordynowanie działań na rzecz wspierania ofiar, podejmowanych przez organizacje pozarządowe, policję, instytucje wymiaru sprawiedliwości, opieki społecznej, szkoły oraz szpitale.
- Ponadto, zaplanowano 10 edycji interdyscyplinarnych szkoleń dla 1000 osób, w tym sędziów, prokuratorów i osób, których zadaniem jest udzielanie pomocy ofiarom przestępstw, realizowanych w latach 2009 i 2010. Zagadnienia podejmowane podczas szkoleń koncentrują się na wiktymologii oraz dostosowaniu pracy różnych grup zawodowych do potrzeb ofiar przestępstw. Celem szkoleń jest podniesienie kwalifikacji zawodowych osób odpowiedzialnych za udzielanie pomocy ofiarom przestępstw i ich rodzinom oraz wprowadzenie do polskiego systemu wymiaru sprawiedliwości dobrych praktyk w dziedzinie pracy z ofiarami przestępstw, stosowanych już w państwach członkowskich Unii Europejskiej.
244. Wydział ds. Pokrzywdzonych Przestępstwem jest m. in. odpowiedzialny za opracowanie sposobu realizacji Krajowego Programu na Rzecz Ofiar Przestępstw na lata 2009-2013, który został przyjęty w październiku 2008 r. przez Międzyresortowy Zespół ds. Opracowania Krajowego Programu na Rzecz Ofiar Przestępstw. Program obejmuje utworzenie ogólnopolskiej struktury udzielania kompleksowej i interdyscyplinarnej pomocy ofiarom wszystkich rodzajów przestępstw. Ma być ona zakorzeniona w krajowym systemie udzielania pomocy ofiarom przestępstw, który spełnia podstawowe standardy UE (dot. strony merytorycznej, jak i bazy lokalowej). Standardy te pozwolą na koordynację, monitorowanie i ocenę działań podejmowanych przez centralne i lokalne instytucje rządowe, organizacje pozarządowe, kościoły i inne organizacje zajmujące się szeroko rozumianą, interdyscyplinarną pomocą ofiar przestępstw. Krajowy Program na Rzecz Ofiar Przestępstw na lata 2009-2013 jest oparty na doświadczeniach zebranych podczas wdrażania programu pilotażowego „Sieć Pomocy Ofiarom Przestępstw”, który był realizowany od września 2007 r. do czerwca 2008 r. Program zakłada wprowadzenie nowej instytucji opiekuna ofiary, tj. wolontariusza, który pomaga ofierze w przezwyciężeniu wszystkich skutków przestępstwa nie tylko w czasie trwania postępowania sądowego, ale także po ogłoszeniu wyroku. Dotyczy to w szczególności ofiar przemocy emocjonalnej i fizycznej.

Ponadto, planowane jest uruchomienie ogólnokrajowej bezpłatnej linii telefonicznej dla ofiar przestępstw, w ramach której ofiarom przestępstw będą udzielane porady i pomoc psychologiczna.

245. Od grudnia 2004 r. ofiary przestępstw mogą korzystać z pomocy Poradni Psychoterapii Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie (terapia indywidualna i grupowa, pomoc psychologiczna, poradnictwo prawne i socjalne). Ponadto pomoc ofiarom udzielają także zawodowi kuratorzy.
246. Baza instytucji i organizacji świadczących pomoc ofiarom przestępstw, wykaz aktów prawnych regulujących sytuację prawną osoby pokrzywdzonej przestępstwem oraz informacje na temat instrumentów prawnych (np. mediacji) służących zadośćuczynieniu wyrządzonej krzywdzie są dostępne na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Rzecznika Praw Obywatelskich.
247. W dniu 22 lutego 2009 r., z okazji Międzynarodowego Dnia Ofiar Przestępstw, Ministerstwo Sprawiedliwości uruchomiło stronę internetową www.pokrzywdzeni.gov.pl, gdzie można znaleźć informacje na temat polskiego systemu prawnego i dostępnych form pomocy dla ofiar przestępstw. Na stronie internetowej zostały opublikowane „Broszura dla ofiary” oraz dane na temat „Sieci Pomocy Ofiarom Przestępstw”. Ponadto, Ministerstwo Sprawiedliwości podjęło działania w celu utworzenia listy podmiotów świadczących pomoc ofiarom przestępstw, dostępnej w postaci przeglądarki na ww. witrynie internetowej. Obecnie w Polsce, w ramach Priorytetu V Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki „Ułatwianie dostępu do wymiaru sprawiedliwości”, jest realizowany projekt mający na celu rozpowszechnianie informacji o prawach ofiar przestępstw i dostępie do instytucji świadczących pomoc takim ofiarom. Projekt obejmuje między innymi prowadzenie kampanii społecznej na temat alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów składającej się z kampanii billboardowej, dystrybucji ulotek informacyjnych i rozpowszechniania materiałów audiowizualnych za pośrednictwem mediów. Ponadto, w 2009 r. w Ministerstwie Sprawiedliwości został opracowany „Informator dla pokrzywdzonego”, który zawiera podstawowe informacje na temat możliwości uzyskania pomocy w trakcie postępowania sądowego oraz innych form pomocy, udzielanej poszkodowanemu przez instytucje państwowe i samorządowe lub organizacje pozarządowe. Druk i dystrybucję 500.000 egzemplarzy „Informatora dla pokrzywdzonych” zrealizowano w okresie październik-grudzień 2010 r. W ramach realizacji wspomnianego projektu, w grudniu 2009 r. w Warszawie odbyła się konferencja, mająca na celu promowanie mediacji w sprawach karnych, jako instytucji dla pokrzywdzonego.
248. Każdego roku jeden tydzień lutego jest poświęcony ofiarom przestępstw (znany jako „Tydzień Pomocy Ofiarom Przestępstw”). Celem tej inicjatywy jest m.in. zwrócenie uwagi na potrzeby i prawa osób pokrzywdzonych przestępstwem, w tym ofiar przemocy w rodzinie. Ofiary przestępstw mają dostęp do bezpłatnej pomocy prawnej i doradztwa w zakresie ich praw, udzielanych przez sędziów, prokuratorów, kuratorów zawodowych, adwokatów, innych pracowników wymiaru sprawiedliwości oraz przedstawicieli organizacji pozarządowych.
249. 29 listopada 2010 r. zostało zawarte porozumienie pomiędzy Ministerstwem Sprawiedliwości, Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Komendą Główną Policji, dotyczące funkcjonowania bezpłatnego ogólnokrajowego telefonu interwencyjno-informacyjnego (0801-12-00-02) dla osób pokrzywdzonych przemocą w rodzinie. Interwencję uruchamia się po uzyskaniu od osoby pokrzywdzonej, lub innej osoby posiadającej istotną informację, wiarygodnego sygnału o naruszeniu

porządku prawnego w postaci stosowania przemocy w rodzinie lub niedotrzymania warunków probacyjnych, przez sprawcę uprzednio prawomocnie skazanego przez sąd za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej. Konsultanci - pracownicy telefonu interwencyjnego, po otrzymaniu zgłoszenia o przypadku przemocy w rodzinie, będą podejmować działania o charakterze interwencyjnym przez powiadomienie policji i kuratorów, którzy w swoich środowiskach lokalnych będą uruchamiać działania zmierzające do wykonania kary pozbawienia wolności lub odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Minister Sprawiedliwości, Komendant Główny Policji oraz przedstawiciele Krajowej Rady Kuratorów 29 listopada 2010 r. podpisali także dokument pod nazwą „Procedury współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji w stosunku do osób, wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu w związku z popełnieniem czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej”. Procedury te mają na celu umożliwienie skutecznej, sprawnej i szybkiej współpracy pomiędzy funkcjonariuszami Policji, w szczególności dzielnicowymi i kuratorami sądowymi sprawującymi dozór nad sprawcami przemocy lub groźby jej użycia, w szczególności sprawcami przemocy w rodzinie. Dzielnicowi uzyskają pełną wiedzę na temat osób skazanych za przemoc, w tym wobec najbliższych, zamieszkujących w ich rejonie działania, a kuratorzy uzyskają informację na temat zachowywania się dozorowanych podopiecznych. Podstawowym celem Procedur jest zwiększenie bezpieczeństwa osób uprzednio pokrzywdzonych przestępstwem przemocy, w tym przemocy domowej. Procedury przewidują zasady współpracy i wymiany informacji dotyczącej osób skazanych za przemoc wobec najbliższych oraz wspólne oddziaływanie w celu zapewnienia ochrony osób pokrzywdzonych.

Telefon interwencyjno-informacyjny umożliwi pokrzywdzonym uzyskanie wszelkiej niezbędnej pomocy psychologicznej, a przede wszystkim, w razie zaistnienia odpowiednich okoliczności, uruchomi interwencję Policji, która w porozumieniu z kuratorami sądowymi, będzie mogła doprowadzić do natychmiastowej izolacji sprawcy przemocy oraz postawienia go przed sądem.

Szkolenia dotyczące przemocy w rodzinie oraz postępowania z dzieckiem – uczestnikiem postępowania sądowego (dotyczy również zalecenia CRC/C/15/Add.194 - pkt 49c).

250.

2005 r.

- Szkolenie „Dziecko jako ofiara przestępstwa”. Wzięło w nim udział 58 prokuratorów z całej Polski.

2006 r.

- Szkolenie „Ochrona nieletnich w prawie karnym”. Wzięło w nim udział 83 sędziów orzekających w sprawach karnych i prokuratorów z całej Polski.
- Konferencja „Ochrona dziecka jako ofiary przemocy – standardy europejskie” (poruszane kwestie: psychologiczne aspekty związane z uczestnictwem dzieci w procedurach prawnych, zasady przygotowywania przez ekspertów dowodów sądowych, w oparciu o zeznania dostarczone przez dzieci-ofiary przestępstw, świadomość prawna a wiek dziecka, porwania dzieci, praca przymusowa dzieci, porównanie polskich i europejskich przepisów prawa karnego dot. ochrony dziecka w społeczeństwie informacyjnym, rola zespołów dyżurnet.pl w ochronie dzieci przed wykorzystywaniem przez Internet). W konferencji wzięło udział 69 prokuratorów, 23 sędziów i 16 zawodowych kuratorów z całego kraju.

2007 r.

- Dwie edycje szkolenia „Dziecko jako ofiara przestępstwa” (Poruszane kwestie: Definicja przemocy wobec dziecka, Formy przemocy, psychologiczne i społeczne uwarunkowania, objawy i społeczne konsekwencje przemocy wobec dzieci, Dziecko jako ofiara przestępstwa emocjonalnego, Diagnoza medyczna urazów związanych z przemocą fizyczną i seksualną, Samookaleczenie, Przesłuchiwanie dziecka – ofiary przestępstwa). Wzięło w nim udział 120 prokuratorów z całej Polski.
- Szkolenie „Zapobieganie przemocy w rodzinie” – 2 edycje z udziałem 113 sędziów orzekających w sprawach rodzinnych.
Lista omawianych zagadnień: Przemoc w rodzinie - prawdy i mity. Postawy wobec przemocy – te, które są pomocne oraz te, które są szkodliwe w trakcie udzielania pomocy, Zaburzenia zdrowia psychicznego ofiar, sprawców i świadków przestępstw, towarzyszące przemocy w rodzinie, Kontaktowanie się z osobami, które doświadczyły przemocy w rodzinie, w tym z osobami z współistniejącymi problemami (np. uzależnienie), Przemoc wobec dzieci – wykorzystywanie seksualne i inne formy nadużyć. Sytuacja dzieci w rodzinach, w których istnieje problem przemocy.
- „Przemoc w rodzinie” – szkolenia dla sędziów orzekających w sprawach karnych. Uczestniczyło w nich ponad 150 sędziów. Zagadnienia obejmowały m.in. Psychospołeczne uwarunkowania przemocy w rodzinie – charakterystykę ofiar, Dziecko, jako ofiara przemocy seksualnej, zestawienie porównawcze pedofilii i kazirodztwa oraz zagadnienie przesłuchania dziecka – ofiary przemocy.
- Szkolenie „Przemoc w rodzinie – jej źródło i konsekwencje społeczne” – 3 edycje z udziałem 211 sędziów i asesorów orzekających w sprawach karnych. Lista omawianych zagadnień, m.in.: Dziecko jako ofiara przemocy seksualnej, Przesłuchiwanie dziecka - ofiary przestępstwa, Fizyczna i seksualna przemoc w rodzinie, jej wpływ na zdrowie psychiczne.
- Szkolenie „Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, w świetle nowych regulacji prawnych” – 2 edycje z udziałem 156 sędziów orzekających w sprawach karnych. Lista omawianych zagadnień: Cechy charakterystyczne przestępstw: gwałtu, pedofilii, sutenerstwa, utrzymywanie się z nierzędu, stręczycielstwo i handel ludźmi w celach prostytucji, Zwalczenie pornografii w Internecie, ze szczególnym uwzględnieniem pornografii dziecięcej, Ocena faktów w przypadkach przestępstw na tle seksualnym, ze szczególnym naciskiem na praktyczne aspekty przesłuchiwania ofiary w wieku poniżej 15 lat.

2008 r.

- Seminarium na temat „Dziecko jako ofiara przemocy w rodzinie” z udziałem prokuratorów i innych podmiotów.
- Szkolenie „Dziecko w sytuacjach kryzysów rodzinnych w prawie międzynarodowym i polskim” – uczestniczyło 180 sędziów orzekających w sprawach rodzinnych.
- Szkolenie „Problemy napotymane w trakcie stosowania podstawowych zasad praw człowieka w praktyce” – jedna edycja z udziałem 77 sędziów orzekających w sprawach karnych. Wśród poruszanych kwestii znalazły się m.in. prawne środki ochrony dziecka przed wykorzystywaniem seksualnym.
- „Przestępstwa w cyberprzestrzeni” – trzy edycje szkolenia, w których uczestniczyło łącznie 180 sędziów orzekających w sprawach karnych z zakresu przestępstw popełnianych w cyberprzestrzeni. Szkolenie obejmowało zajęcia nt. cyberpornografii z udziałem małoletnich.
- „Dziecko świadek w procedurze karnej” – cztery edycje szkolenia, organizowanego przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury z Fundacją „Dzieci Niczyje”. Uczestnikami wszystkich edycji było łącznie 182 sędziów i prokuratorów z terenu całego kraju. Przedmiotem tego szkolenia było, m.in.: cele i założenia

programu przesłuchań dzieci ofiar i świadków przestępstw w przyjaznym pokoju przesłuchań, przesłuchanie dzieci, prezentacja faz rozwoju dziecka z uwzględnieniem rozwoju procesów poznawczych, emocjonalnych i społecznych, jako ważnych wymiarów w sposobie kontaktowania się z dzieckiem, psychologiczny obraz dziecka – ofiary przestępstwa, ćwiczenia umiejętności budowania kontaktu przez osobę dorosłą z dzieckiem po doświadczeniu urazowym. Analiza czynników ułatwiających i utrudniających komunikację z dzieckiem, warunki i sposoby prowadzenia efektywnego przesłuchania dziecka.

- Szkolenie „Mediacja w prawie karnym. Wybrane zagadnienia w zakresie orzekania w sprawach dot. przemocy w rodzinie” – jedna edycja z udziałem 62 sędziów orzekających w sprawach karnych. Lista omawianych zagadnień: Ofiary przestępstw przeciwko rodzinie i metody ich ochrony w prawie karnym, Przesłuchiwanie nieletniej ofiary w postępowaniu karnym, Ochrona matki i dziecka w polskim prawie karnym, Nowe regulacje prawne mające na celu ochronę ofiar przemocy w rodzinie.

2009 r.

- Kursy dla sędziów dotyczące taktyki i techniki przesłuchiwania. Poruszane kwestie: prawne, kryminalistyczne i psychologiczne aspekty przesłuchania, w tym przesłuchanie ofiar przestępstw, zwłaszcza dziecka.
- W programie Podyplomowych Studiów nt. Prawa Karnego i Postępowania Karnego (studia dla sędziów i prokuratorów) ujęte zostały m.in. zagadnienia: Prawo karne i psychologiczne aspekty przemocy w rodzinie, Wykorzystywanie seksualne dziecka, Instrumenty prawne mające na celu izolowanie sprawców przemocy od ofiar, Praktyczne i doktrynalne aspekty orzecznictwa w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie.
- Przygotowanie szkoleń dla prokuratorów poświęcone metodologii postępowania karnego w sprawach o nadużycia i inne przestępstwa związane z przemocą domową, popełnione także na szkodę dziecka. Program szkoleń czeka na akceptację władz Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.
- W Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury opracowano broszury zawierające istotne informacje z zakresu prawa, psychologii i wiktymologii, w tym wskazówki metodyczne dla sędziów, prokuratorów i kuratorów zawodowych nt. postępowania w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie. Działanie zrealizowano we współpracy z Ministerstwem Sprawiedliwości, instytucjami państwowymi, fundacjami i organizacjami pozarządowymi zaangażowanymi w ochronę i realizację praw ofiar przestępstw, w tym ofiar-dzieci.
- Jednym z przedmiotów Podyplomowych Studiów Prawa Karnego Materialnego, współorganizowanych z Uniwersytetem Jagiellońskim w Krakowie w roku akademickim 2008/2009, były przestępstwa seksualne – przestępstwa seksualne na szkodę małoletnich, pornografia w sieci. W studiach tych wzięło udział łącznie 100 sędziów i prokuratorów.
- Szkolenie „Handel ludźmi w praktyce prokuratur, ściganie przestępstwa oraz okoliczności jego popełnienia”, zorganizowanym przez MSWiA w porozumieniu z Ambasadą Wielkiej Brytanii i Fundacją „La Strada” – udział wzięło 36 prokuratorów.

2010 r.

- W harmonogramie szkoleń Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury przewidziano przeprowadzenie cyklu szkoleń pod tytułem „Metodyka prowadzenia postępowań karnych w sprawach o przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece, wolności seksualnej i obyczajności” z uwzględnieniem takich zagadnień jak: metodyka postępowania

z małoletnim świadkiem/pokrzywdzonym w sprawach o przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności oraz przeciwko rodzinie i opiece, stosowanie przepisów Kpk dotyczących zasad przesłuchiwania małoletnich, rola niebieskiego pokoju przesłuchań, udział psychologa, zastosowanie urządzeń rejestrujących przy przesłuchaniu dziecka.

251. Pracownicy sądów powszechnych i organów ścigania są często osobami pierwszego kontaktu (w tych instytucjach) dla ofiar przemocy w rodzinie. Ze względu na ogromne znaczenie tych osób w procesie wspierania ofiar tego typu przestępstw, programy już zaplanowanych szkoleń zostały poszerzone o prawne i psychologiczne aspekty udzielania pomocy.
252. Problematyka ochrony dziecka uwzględniana jest także w programach zajęć i szkoleń z dziedziny praw człowieka, w tym orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, organizowanych regularnie dla obecnych i przyszłych pracowników wymiaru sprawiedliwości: sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych oraz aplikantów wszystkich aplikacji.

Środki stosowane w przypadkach przemocy w rodzinie

253. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* ma służyć zwiększeniu skuteczności zapobiegania i zwalczania negatywnych zjawisk społecznych związanych z przemocą wobec członków rodziny. Do dnia 7 czerwca 2010 r. ww. ustawa zawierała przepis umożliwiający wstrzymanie się od zastosowania najsurowszego środka zapobiegawczego – tymczasowego aresztowania – w stosunku do oskarżonego o przemoc w rodzinie pod warunkiem, że opuści on lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym. Taki sposób postępowania z ludźmi, którzy dopuszczają się przemocy w rodzinie, jest istotnym elementem oddziaływania na ich zachowanie, mogącym wpłynąć na zmianę ich postaw. Projekt nowelizacji odpowiednich przepisów *Kodeksu postępowania karnego*, w celu pełnego wykorzystania ww. możliwości, jest obecnie w toku konsultacji. Wspomniany przepis został uchylony z dniem 8 czerwca 2010 r., na mocy ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. *o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw*. Obecnie analogiczny przepis zawiera art. 275 § 3 Kpk.
254. Ponadto, przywoływana wcześniej ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 lipca 2010 r., stanowiła, że w przypadku warunkowego zawieszenia postępowania karnego w stosunku do sprawcy przestępstwa popełnionego wobec członka rodziny z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej, lub zawieszenia wykonania kary za ww. przestępstwo i nakazania sprawcy powstrzymania się od kontaktów z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób, lub nakazania sprawcy opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, sąd określa sposób kontaktu skazanego z pokrzywdzonym lub może zakazać zbliżania się skazanego do pokrzywdzonego w określonych okolicznościach, w określonych okolicznościach. Wspomniany przepis został uchylony z dniem 1 sierpnia 2010 r., na mocy ustawy z dnia 10 czerwca 2010 r. *o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw*. Obecnie analogiczne rozwiązania zawiera przepis art. 275a Kpk.
255. Wyżej wspomniany nakaz ograniczenia kontaktu z pokrzywdzonymi jest nakładany na skazanego w formie zakazu zbliżania się do miejsca zamieszkania lub pracy pokrzywdzonego w określonej odległości oraz zakazu wszelkich kontaktów z tą osobą - bezpośrednio i pośrednio (przez telefon, listy, lub pocztą elektroniczną). Niezastosowanie się do nakazu ograniczenia kontaktów z pokrzywdzonymi i nakazu eksmisji, jako

środków zapobiegawczych w postępowaniu przygotowawczym, powinno skutkować zastosowaniem aresztu tymczasowego. W pracach nad usprawnieniem funkcjonowania tego obowiązku wykorzystuje się dane z prokuratur dotyczące izolowania sprawców od ofiar.

256. Znowelizowany *Kodeks postępowania karnego*, ustawą z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – *Kodeks karny*, ustawy – *Kodeks postępowania karnego*, ustawy – *Kodeks karny wykonawczy*, ustawy – *Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw*, przewiduje, że osoba skazana, będąca pod nadzorem kuratora, może być zobowiązana do powstrzymania się od kontaktowania się z ofiarą lub innymi osobami albo od pojawiania się w określonych miejscach.

Brzmienie art. 275 Kodeksu postępowania karnego:

„Art. 275. § 1. Tytułem środka zapobiegawczego można oddać oskarżonego pod dozór Policji, a oskarżonego żołnierza – pod dozór przełożonego wojskowego.

§ 2. Oddany pod dozór ma obowiązek stosowania się do wymagań zawartych w postanowieniu sądu lub prokuratora. Obowiązek ten może polegać na zakazie opuszczania określonego miejsca pobytu, zgłaszaniu się do organu dozoru w określonych odstępach czasu, zawiadamianiu go o zamierzonym wyjeździe oraz o terminie powrotu, zakazie kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami, zakazie przebywania w określonych miejscach, a także na innych ograniczeniach swobody oskarżonego, niezbędnych do wykonywania dozoru.

§ 3. Jeżeli zachodzą przesłanki zastosowania tymczasowego aresztowania wobec oskarżonego o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej na szkodę osoby najbliższej albo innej osoby zamieszkującej wspólnie ze sprawcą, zamiast tymczasowego aresztowania można zastosować dozór, pod warunkiem, że oskarżony w wyznaczonym terminie opuści lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym oraz określi miejsce swojego pobytu.

§ 4. Oddany pod dozór Policji ma obowiązek stawiania się we wskazanej jednostce organizacyjnej Policji z dokumentem stwierdzającym tożsamość, wykonywania poleceń mających na celu dokumentowanie przebiegu dozoru oraz udzielania informacji koniecznych dla ustalenia, czy stosuje się on do wymagań nałożonych w postanowieniu sądu lub prokuratora. W celu uzyskania takich informacji można wzywać oskarżonego do stawienia w wyznaczonym terminie.

§ 5. W wypadku niestosowania się przez oddanego pod dozór do wymagań określonych w postanowieniu organ dozoru niezwłocznie zawiadamia o tym sąd lub prokurator, który wydał postanowienie.”

257. W zakresie zalecenia dot. przeciwdziałania przemocy policjanci reagują na wszelkie sygnały stosowania jej wobec dzieci, jak i pozostałych członków rodziny. Utrzymywany jest stały kontakt z pedagogami szkolnymi, pracownikami socjalnymi, kuratorami sądowymi, lokalnymi placówkami służby zdrowia. Ponadto funkcjonariusze współdziałają z instytucjami i stowarzyszeniami oraz wchodzi w skład interdyscyplinarnych zespołów ds. przeciwdziałania przemocy wobec dzieci i w rodzinie. W przypadku stwierdzenia zaniedbań ze strony rodziców lub też nadużywania władzy rodzicielskiej kierowane są wnioski do Sądów Rodzinnych.

258. Policja dąży do zapewnienia osobom małoletnim i innym szczególnym kategoriom ofiar przestępstw (np. ofiarom zgwałcenia, wykorzystywania seksualnego, przemocy) przyjaznych warunków przesłuchań, zapobiegając w ten sposób wtórnej wiktymizacji ofiar. W tym celu podejmuje współpracę z samorządem, instytucjami i organizacjami pozarządowymi, której efektem są powstające w wielu jednostkach Policji lub pomieszczeniach podmiotów pozapolicyjnych tzw. „niebieskie pokoje”, specjalnie

przygotowane i wyposażone. Obecnie na terenie kraju funkcjonuje około 267 takich pomieszczeń, z czego 221 znajduje się w budynkach jednostek Policji, a 46 w budynkach sądów, placówek medycznych, instytucji rządowych, samorządowych, organizacji i fundacji działających na rzecz dzieci, młodzieży i rodziny.

259. Efektem prowadzenia czynności w tzw. „niebieskich pokojach” jest wypracowywanie algorytmów postępowania z pokrzywdzonymi określonymi kategoriami przestępstw oraz procedur związanych z udzielaniem informacji o przysługujących im prawach i kierowaniem do podmiotów udzielających wszechstronnego wsparcia i pomocy (np. prawnej, psychologicznej, medycznej, terapeutycznej, socjalnej), co pozwala na systemowe podejście do potrzeb i oczekiwań osoby pokrzywdzonej przestępstwem.

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 35c)

260. Obecnie w dyspozycji MS znajdują się szczegółowe dane statystyczne prezentujące skalę występowania zjawiska wykorzystywania seksualnego. Są to m.in. dane informujące o liczbie osób skazanych za popełnianie przedmiotowych czynów w podziale na płeć, wiek, miejsce popełnienia przestępstwa (województwa, miasto, wieś), jak również dane o liczbie poszkodowanych kobiet i osób małoletnich. Należy jednak podkreślić, że dane o ofiarach przestępstw w statystyce publicznej mogą być zbierane na zasadzie dobrowolności. Szerzej – patrz odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 20 (pkt 84-102 niniejszego sprawozdania).

261. Informacje nt. sprawców i ofiar wykorzystywania seksualnego, Policja w ramach swoich kompetencji gromadzi w następujących bazach danych:

- a) Policyjny System Statystyki i Przestępczości TEMIDA gromadzi dane o:
 - nieletnich podejrzanych o popełnienie czynów karalnych. Można wyszczególnić wiek, płeć oraz obywatelstwo sprawców tych czynów, dla przestępstw z Kodeksu karnego i ustaw szczególnych,
 - liczbie pokrzywdzonych małoletnich w zarejestrowanych przestępstwach. Po wymienionych danych możliwe jest przeszukiwanie systemu i generowanie wskaźników statystycznych.

- b) Krajowy System Informacyjny Policji, w którym gromadzone są m.in. dane o:
 - nieletnich podejrzanych o pełnienie czynów karalnych, w szczególności dane jednoznacznie identyfikujące osobę, wiek, płeć, narodowość, adres zameldowania,
 - pokrzywdzonych małoletnich w wyniku przestępstwa, z uwzględnieniem danych jednoznacznie ich nieidentyfikujących (np. imię, nazwisko, wiek, płeć, obywatelstwo). Pozostałe dane o pokrzywdzonych małoletnich gromadzone są, jako cechy katalogowe opisujące przestępstwo.

W zależności od stanu zagrożenia danego rodzaju przestępczością, budowane są programy profilaktyczne oraz podejmowane działania prewencyjne i edukacyjne skierowane zarówno do dzieci, młodzieży, pedagogów i rodziców, jak i lokalnych społeczności.

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 35d)

262. Art. 40 Konstytucji RP stanowi, że nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu i zakazuje się stosowania kar cielesnych. Stosowne mechanizmy ochronne istnieją w *Kodeksie karnym* oraz w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*.

263. Polski system prawny penalizuje każdą formę przemocy wobec dzieci. Przemoc taka może przybierać postać różnych przestępstw, m.in. znęcania się, uszkodzenia ciała, pobicia, naruszenia nietykalności cielesnej, które zostały spenalizowane w Kk. I tak np.

art. 207 Kk mówi: „Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny (...)”. Jednoznacznie widać, że pozycja osoby małoletniej jest w tym artykule w sposób wyraźny i szczególny wyeksponowana. Jednocześnie zwrócić należy uwagę na to, że każde takie przestępstwo wobec dziecka podlega ściganiu przez prokuraturę z urzędu.

264. W 2009 r. weszła w życie nowelizacja Krio (ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw*) mająca za cel jeszcze wyraźniejsze podkreślenie znaczenia dobra dziecka w odniesieniu do wykonywania władzy rodzicielskiej – art. 95 § 1 Krio stanowi: „Władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka, z poszanowaniem jego godności i praw”.

265. Na mocy ustawy z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw* wprowadzone zostały rozwiązania wzmacniające ochronę ofiar stosowania przemocy w rodzinie. W szczególności do Krio wprowadzono nowy art. 96¹ konstytuujący zakaz stosowania kar cielesnych przez osoby wykonujące władzę rodzicielską oraz sprawujące opiekę lub pieczę nad małoletnim. Wzmocniono ochronę przewidzianą na mocy przepisów karnych. Informacje szczegółowe – patrz część I A niniejszego sprawozdania.

266. Kolejne zmiany w Krio, to rozszerzenie działań profilaktycznych poprzez nałożenie na samorząd gminny obowiązku opracowania i realizacji gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz obowiązku tworzenia zespołów interdyscyplinarnych. Do procedury „Niebieskiej Karty” włączeni zostali nowi uczestnicy, tj. przedstawiciele oświaty oraz ochrony zdrowia. Dotychczasowi realizatorzy – jednostki organizacyjne pomocy społecznej, gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych oraz Policja.

Ponadto, w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo wychowawczej. Zabranie z domu dziecka przez pracownika socjalnego jest możliwe jedynie wtedy, gdy zagrożone będzie jego życie i zdrowie, w szczególności, gdy rodzice będą w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego. Pracownik socjalny taką decyzję podejmuje wspólnie z funkcjonariuszem Policji, a także z lekarzem, lub ratownikiem medycznym, lub pielęgniarką. Pracownik socjalny ma obowiązek niezwłocznego powiadomienia sądu opiekuńczego, nie później jednak niż w ciągu 24 godzin, o odebraniu dziecka z rodziny. Odebranie dziecka z patologicznego środowiska, które zagraża jego zdrowiu lub życiu, uchroni je przed tragedią, której może być świadkiem lub ofiarą.

267. Zmiana *Kodeksu postępowania karnego* (na mocy ustawy z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw*), polegająca na wprowadzeniu przepisów, które poszerzają katalog środków zapobiegawczych w formie nakazu powstrzymywania się od kontaktowania z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób oraz wprowadzeniu nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, zagwarantuje lepszą ochronę ofiarom przemocy poprzez uaktywnienie działań sądów.

268. Odnosząc się do zarzutu Komitetu Praw Dziecka stwierdzić należy, że jeśli osoby stosujące przemoc wobec dzieci nie podlegają odpowiedzialności karnej, to jest to wyłącznie następstwem złej praktyki – w tym zakresie Ministerstwo Sprawiedliwości prowadzi ustawiczne działania, które mają uwrażliwić prokuratorów i sędziów na tę problematykę.

Patrz również pkt 8 niniejszego sprawozdania.

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 35e)

269. **W latach 2001-2010 przeprowadzono nw. publiczne kampanie edukacyjne na temat negatywnych skutków złego traktowania dzieci w ramach, których promowano powstrzymujące się od przemocy sposoby wprowadzania dyscypliny, jako alternatywę dla kar cielesnych:**

1. Kampania społeczna „Dzieciństwo bez przemocy”

Etap I kampanii został zrealizowany w **2001 r.** przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Fundację „Dzieci Niczyje” i Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”.

Celem tego etapu kampanii było zwiększenie społecznego zaangażowania w sprawy przeciwdziałania przemocy wobec dzieci, promocja pozytywnych rozwiązań związanych z przeciwdziałaniem przemocy, motywowanie społeczności lokalnych do działań na rzecz dzieci krzywdzonych, edukacja społeczna dostarczająca wiedzy o zjawisku krzywdzenia dzieci i sposobach radzenia sobie z tym problemem.

Do działań ogólnokrajowych wykorzystano spot telewizyjny, reklamy radiowe i plakaty.

W ramach kampanii przeprowadzono lokalne debaty z udziałem przedstawicieli władz lokalnych, organizacji pozarządowych, instytucji i służb pomagających dzieciom oraz mediów, szkolenia dla profesjonalistów oraz powołano 17 świetlic terapeutycznych i 8 punktów informacyjno-konsultacyjnych.

W **2006 r.** w 6 krajach (Bułgaria, Litwa, Łotwa, Macedonia, Mołdawia, Ukraina) biorących udział w projekcie „Childhood without Abuse” koordynowanym przez Fundację „Dzieci Niczyje” zrealizowano kampanię „Dzieciństwo bez przemocy”. Wykorzystano w niej materiały prezentowane w Polsce w 2001 r. Spot telewizyjny, dwie reklamy radiowe i plakaty zostały przetłumaczone i zaadoptowane na osiem języków (6 narodowych oraz dodatkowo na język rosyjski oraz albański). Przekazy medialne zostały uzupełnione ulotkami, kalendarzami, naklejkami i innymi materiałami.

Etap II kampanii został zrealizowany w **2009 r.** przez Fundację „Dzieci Niczyje”, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” oraz Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, z wykorzystaniem prasy, radia, telewizji, Internetu.

Do udziału w kampanii zaproszone zostały organizacje i instytucje, które chciały, jako ambasadorzy kampanii, realizować działania promujące wychowanie dzieci bez bicia. W kampanii wzięło udział 537 ambasadorów z całej Polski.

W ramach kampanii dystrybuowano blisko 500.000 egzemplarzy materiałów edukacyjnych, m.in. ulotki „10 kroków ku temu, by stać się lepszym rodzicem” oraz broszury „Zamiast klapsów. Jak z szacunkiem i miłością wyznaczać dziecku granice”, które w prosty i praktyczny sposób opisują skuteczne i przyjazne metody wychowawcze.

Ponadto w różnych miastach Polski przeprowadzono 30 szkoleń dla profesjonalistów nt. „Bez klapsa – jak z miłością i szacunkiem wyznaczać dziecku granice” (przeszkolono 574 profesjonalistów) i 128 szkoleń dla rodziców, 19 seminariów oraz 43 konferencje poświęcone problematyce kar fizycznych wobec dzieci, 202 spotkania informacyjne dla

rodziców nt. kampanii oraz wychowywania bez przemocy, 101 konkursów, koncertów i innych wydarzeń, które pozwoliły rodzicom, dzieciom i profesjonalistom zapoznać się z przekazami i materiałami kampanii.

Łącznie w wydarzeniach kampanii wzięło udział ponad 47.500 osób.

Do kwietnia 2010 r. ukazało się 165 artykułów prasowych na temat kampanii, spoty radiowe emitowane były łącznie przez ponad 150 dni, natomiast spot telewizyjny kampanii ukazał się 70 razy w ogólnopolskich i lokalnych mediach.

W ramach kampanii Fundacja „Dzieci Niczyje” zorganizowała konkurs fotograficzny „Szczęśliwe dzieciństwo”. Konkurs wspierali: Związek Polskich Artystów Fotografików, Galeria Jabłkowskich, portal Fotopolis.pl oraz portal e-dziecko.pl. Sponsorem nagród była firma Nikon.

2. Kampania społeczna „Kocham. Nie biję”

Pomysłodawcą kampanii jest Fundacja „Krajowe Centrum Kompetencji”.

Prowadzona była w latach 2008, 2009 i 2010.

Fundacja „Krajowe Centrum Kompetencji”, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Zdrowia, Komenda Główna Policji, Rzecznik Praw Dziecka, największe stacje telewizyjne oraz polscy artyści zjednoczyli siły, by wspólnie uświadomić jak ważne i cenne jest wychowywanie dzieci bez przemocy. Kampania obejmowała działania na poziomie centralnym oraz wojewódzkim.

Celem kampanii było m.in. propagowanie haseł związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie i ograniczeniem jej skutków, zwiększenie społecznego zaangażowania w sprawy związane z przeciwdziałaniem ww. zjawisku poprzez podnoszenie społecznej wrażliwości w odniesieniu do szeroko rozumianej przemocy, poszerzenie poziomu wiedzy obywateli na temat przemocy domowej oraz promowanie wartości rodzinnych.

W 2008 r. kampanii „**Kocham. Nie biję**” towarzyszyło dodatkowe hasło „Kocham – Reaguję”. Do działań promocyjnych wykorzystano spoty informacyjne umieszczone na billboardach, w prasie, radio, telewizji, szkołach, komisariatach policji, szpitalach, przychodniach, urzędach oraz ośrodkach pomocy społeczne.

W ramach wojewódzkich akcji społecznych zrealizowano:

- wojewódzkie konferencje (ogółem wzięło w nich udział ok. 2.338 osób);

Uczestnikami konferencji na rzecz przeciwdziałania krzywdzeniu dzieci byli głównie pracownicy socjalni, pedagodzy i psychologowie szkolni, nauczyciele szkół i przedszkoli, kuratorzy, logopedzi, instruktorzy terapii pedagogicznej, doradcy i konsultanci metodyczni, strażnicy miejscy, policjanci, kuratorzy sądowi i społeczni, pracownicy zatrudnieni w placówkach opiekuńczo – wychowawczych, stowarzyszeniach, ośrodkach wsparcia i ośrodkach interwencji kryzysowej oraz przedstawiciele służby zdrowia, Kościoła, organizacji pozarządowych itp.

Podczas konferencji omówione zostały m.in. kwestie związane z rozpoznawaniem, pomocą i profilaktyką związaną z przemocą wobec dziecka, procedury postępowania w przypadku podejrzenia wykorzystywania seksualnego dziecka, regulacje prawne dot. ochrony małoletnich w toku procedur karnych, stosowanie procedur interwencyjnych oraz przesłuchiwanie dzieci – ofiar, świadków przemocy w rodzinie, przeciwdziałanie przemocy wobec dzieci w środowisku szkolnym, role administracji rządowej w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, zadania zespołów interdyscyplinarnych do spraw przemocy w rodzinie.

- opracowano ulotki, plakaty, broszury, poradniki, który były wykorzystane podczas konferencji i szkoleń lub też rozesłane do gmin oraz zorganizowano imprezy okolicznościowe – w tym tzw. „dni otwarte”, w trakcie których osoby potrzebujące pomocy mogły skorzystać z bezpłatnych porad psychologów, pracowników socjalnych, prawników.
- w lokalnych stacjach radiowych i telewizyjnych zamieszczane były spoty, natomiast w lokalnej prasie informacje o Kampanii;
- w poszczególnych województwach uruchomiono strony internetowe, które poświęcone zostały zagadnieniom kampanii społecznej w tym zawierały informacje dotyczące bazy teled adresowej dla osób doznających przemocy w rodzinie;
- upowszechniono akcje na billboardach i citylightach oraz poprzez wizyty informacyjne pracowników w organizacjach społecznych, wizyty studyjne, seminaria;
- szkolenia o charakterze interdyscyplinarnym (zorganizowane przez Marszałków Województw), skierowane do przedstawicieli wszystkich instytucji, które zajmują się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie (ponad 2.300 uczestników).

W 2009 r. kampania została rozszerzona o kolejne hasła „Kocham. Nie krzyczę” i „Kocham. Mam czas”. Kampania była promowana przez spoty telewizyjne, bezpłatnie emitowane przez stacje telewizyjne takie jak: Polsat, TVN, TV4, Superstacja, MTV, VIVA oraz spoty radiowe. Projekt widoczny był na 3600 billboardach oraz 200 tysiącach plakatów. Dodatkowo spoty telewizyjne można było oglądać w sieci kin Multikino i Silver Screen.

W 2010 r. podobnie jak w poprzednich latach kampanię „Kocham. Nie biję” wspierały znane osoby ze świata kultury i sportu, zwracając uwagę dorosłych na krzywdy wyrządzane najmłodszym i przekonując do wychowania pozbawionego przemocy, emanującego ciepłem i troską. Adresatami kampanii były osoby doznające przemocy, dzieci i młodzież, rodzice, przedstawiciele instytucji zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, sprawcy przemocy.

Kampania „Kocham. Nie biję” została wpisana do Rządowego Programu Ograniczania Przystępczości i Aspołecznych Zachowań „Razem Bezpieczniej”. Pozwala to na efektywne reagowanie na każdy przypadek przemocy w rodzinie zgłoszony za pośrednictwem telefonu zaufania dla ofiar dotkniętych przemocą (0 801 109 801), który jest obsługiwany przez pracowników Fundacji „Krajowe Centrum Kompetencji”. Dzięki współpracy z Policją wszystkie przypadki wymagające nagłej interwencji są zgłaszane do jednej z Wojewódzkich Komend Policji a za ich pośrednictwem do lokalnych jednostek Policji na terenie całego kraju.

3. Kampania społeczna „Bicie jest głupie”

Zorganizowana w 2009 r. przez Porozumienie „Dzieci Pod Ochroną”, w skład którego wchodzi Fundacja Kidprotect.pl, Komitet Ochrony Praw Dziecka i Fundacja „ABCXXI – Cała Polska czyta dzieciom”, we współpracy z Rzecznikiem Praw Dziecka.

Kampanie „Bicie jest głupie” zorganizowano w odpowiedzi na liczne doniesienia medialne na temat powszechności i często tragicznych skutków bicia dzieci w naszym kraju, a także wyniki badania postaw Polaków wobec tego problemu.

Jak wynika z badań, które na zlecenie Porozumienia „Dzieci Pod Ochroną” przeprowadzono we wrześniu 2008 r., ponad 70% Polaków przyznało, że daje klapsy swoim dzieciom.

W ramach ogólnopolskiej kampanii medialnej zrealizowano dwa spoty reklamowe: „Ulica” i „Waza”. Oprócz spotów reklamowych przygotowane zostały klipy, przeznaczone do emisji w Internecie.

Konferencja „Mądre wychowanie” stanowiła edukacyjną część kampanii społecznej „Bicie jest głupie”. Została zorganizowana przez Porozumienie „Dzieci pod Ochroną”, we współpracy z Biblioteką Narodową i Stowarzyszeniem SportPlus. Konferencja miała na celu przekazanie rodzicom, wychowawcom, nauczycielom oraz innym dorosłym, którzy pracują z dziećmi na ich rzecz, wiedzy i umiejętności w zakresie sprawdzonych, pokojowych metod i strategii wychowawczych.

Konferencja była zarazem ważnym elementem poszerzania zasięgu i skuteczności kampanii przeciwko biciu dzieci, stanowiąc pierwszy etap przygotowania do pracy „w terenie” Ambasadorów Mądrego Wychowania, wskazanych przez Porozumienie „Dzieci pod Ochroną”, Rzecznika Praw Dziecka oraz Stowarzyszenie SportPlus. Ambasadorzy, po odbyciu dodatkowych szkoleń, krzewić będą idee mądrego wychowania w swoich środowiskach lokalnych, prowadząc wykłady, spotkania i inne działania mające na celu podniesienie społecznej świadomości w kwestii negatywnych konsekwencji przemocy wobec dzieci oraz poprawę kompetencji wychowawczych rodziców, nauczycieli, opiekunów itp.

270. Realizując kampanie na poziomie krajowym od początku zakładano, że w przyszłości zaistnieją one w świadomości międzynarodowej. Polska podczas Prezydencji w Radzie Unii Europejskiej (II półrocze 2011 r.) podejmie m.in. działania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie, co koresponduje z przyjętymi kierunkami i standardami działania UE i jednocześnie stanowi kontynuację priorytetu przyjętego podczas przewodnictwa Hiszpanii. W ramach tego zadania przeprowadzona zostanie m.in. kampania społeczna „**Kocham. Nie biję – Europa przeciwko przemocy wobec dzieci**”, która według założeń ma objąć swoim zasięgiem 27 krajów Unii Europejskiej.

B. Bieżące działania państwa

Zakaz orzekania kary śmierci wobec osób poniżej 18 roku życia.

271. Rzeczpospolita Polska gwarantuje każdemu człowiekowi prawną ochronę życia (art. 38 *Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.*). W prawie wewnętrznym Polska zniosła karę śmierci w wyniku przyjęcia *Kodeksu karnego z dnia 6 czerwca 1997 r.*, który wszedł w życie 1 września 1998 r. Dla najcięższych przestępstw *Kodeks karny* przewiduje karę dożywotniego pozbawienia wolności lub karę 25 lat pozbawienia wolności. Ponadto, w kwestii zakazu stosowania kary śmierci Polska jest także związana licznymi umowami o charakterze międzynarodowym, m. in. 30 października 2000 r. Polska ratyfikowała *Protokół Nr 6 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności dotyczący zniesienia kary śmierci*.

Zakaz stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania.

272. Artykuł 40 *Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.* stanowi, iż nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje on także stosowania kar cielesnych. Tego prawa, zgodnie z art. 233 *Konstytucji* nie można ograniczyć w żadnych okolicznościach.

Prawo wewnętrzne

273. Normy zabezpieczające przed przypadkami stosowania tortur, okrutnego, nieludzkiego karania lub traktowania znajdują się w przepisach *Kodeksu karnego*, *Kodeksu postępowania karnego*, *Kodeksu karnego wykonawczego* oraz innych ustawach. Polskie prawo karne (m.in. w art. 3 *Kk* oraz art. 4 *Kkw*) zawiera ogólne dyrektywy stosowania kar i środków karnych, oparte na poszanowaniu zasad humanitaryzmu,

godności ludzkiej oraz zakazie stosowania tortur lub niehumanitarnego albo poniżającego traktowania.

Ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. *o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych* (art. 1 pkt 230) wprowadzono do Kodeksu postępowania karnego nowelizację w zakresie art. 604 § 1. Rozszerzono jego zakres przedmiotowy poprzez dodanie punktu 6 i 7, zgodnie z którymi, wydanie osoby ściganej jest niedopuszczalne w przypadku istnienia uzasadnionej obawy, że w państwie żądającym wydania wobec osoby wydanej może zostać orzeczona lub wykonana kara śmierci lub osoba wydana może zostać poddana torturom.

W polskim systemie oświaty w okresie sprawozdawczym nie nastąpiły zmiany w obszarze prawa i praktyki dotyczące kar cielesnych – są one niedopuszczalne, możliwości stosowania takich kar nie przewiduje żaden dokument. O zakazie stosowania kar cielesnych mówi ww. art. 40 Konstytucji. Dodatkowo *Kodeks karny* stanowi, iż każdy, kto uderza człowieka lub w inny sposób narusza jego nietykalność cielesną, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku (art. 217 Kk).

Umowy międzynarodowe

274. *Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania* weszła w życie w stosunku do Polski 25 sierpnia 1989 r. (ratyfikacja – 9 czerwca 1989 r.). Na mocy uchwały Rady Ministrów z dnia 30 marca 1993 r. Polska, poprzez złożenie deklaracji stosownie do art. 22 ust. 1 ww. Konwencji, uznała kompetencję Komitetu Przeciw Torturom w zakresie otrzymywania i rozpatrywania zawiadomień przekazywanych przez lub w imieniu osób podlegających polskiej jurysdykcji, które twierdzą, że są ofiarami naruszenia.
275. W dniu 5 kwietnia 2004 r. Polska podpisała *Protokół Fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania* przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 18 grudnia 2002 r. Zgodnie z art. 4 ust. 1 przez fakt związania ww. *Protokołem* Polska zezwala na przeprowadzanie wizyt przez krajowy oraz międzynarodowy mechanizm prewencji w jakimkolwiek miejscu pozostającym pod jej jurysdykcją i kontrolą, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia organu władzy publicznej, bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem.
276. Ponadto Polska jest związana innymi umowami dotyczącymi kwestii zakazu stosowania tortur:
- *Konwencją o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu, sporządzoną w Strasburgu dnia 26 listopada 1987 r.*; data ratyfikacji przez Polskę – 7 września 1994 r., data wejścia w życie w stosunku do Polski – 1 lutego 1995 r.
 - *Protokołem Nr 1 i Protokołem Nr 2 do Europejskiej Konwencji o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, sporządzonymi w Strasburgu dnia 4 listopada 1993 r.*, data ratyfikacji przez Polskę – 6 lutego 1995 r., data wejścia w życie w stosunku do Polski – 1 marca 2002 r.,
- a także umowami dotyczącymi ochrony praw człowieka, z których wynika zakaz stosowania tortur (*Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych; Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności; Protokół Nr 6 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, dotyczący zniesienia kary śmierci*).

Regulacje prawne pozwalające na karanie aktów tortur

277. Podstawą dla ścigania czynów stanowiących akty tortur a niebędących zbrodniami wojennymi jest art. 246 Kk. Przepis ten przewiduje odpowiedzialność karną funkcjonariusza publicznego lub osoby działającej na polecenie funkcjonariusza publicznego, jeżeli w celu uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub oświadczenia stosuje on przemoc, groźbę bezprawną lub w inny sposób znęca się fizycznie lub psychicznie nad inną osobą. Czyn ten jest zagrożony karą pozbawienia wolności od roku do lat 10.

278. W art. 247 § 1 Kk przewidziano odpowiedzialność karną za znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą pozbawioną wolności. Czyn ten jest zagrożony karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5, natomiast typ tego przestępstwa kwalifikowany ze względu na szczególne okrucieństwo w działaniu sprawcy – karą pozbawienia wolności od roku do lat 10 (§ 2). Funkcjonariusz publiczny, który wbrew obowiązkowi dopuszcza do popełnienia takiego przestępstwa, odpowiada w granicach sankcji przewidzianej dla sprawcy (§ 3).

Odpowiedzialność karną za znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny przewidziano w art. 207 Kk. Czyn ten zagrożony jest karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5, natomiast gdy sprawca działa ze szczególnym okrucieństwem – karą pozbawienia wolności od roku do lat 10. Jeżeli następstwem znęcania się jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Kodeks karny nie zawiera definicji *znęcania się*. Znaczenie tego pojęcia wyjaśnił jednak Sąd Najwyższy m.in. w uchwale z dnia 9 czerwca 1976 r. (VI KZP 13/75) uznając, że: „Ustawowe określenie *znęca się* oznacza działanie albo zaniechanie, polegające na umyślnym zadawaniu bólu fizycznego lub dotkliwych cierpień moralnych, powtarzającym się w czasie albo jednorazowym, lecz intensywnym i rozciągniętym w czasie (OSNKW 1976, nr 7-8, poz. 86). Natomiast w uzasadnieniu wyroku z 27 lutego 2002 r. (II KKN 17/00) uznał, że „znamię czasownikowe *znęca się* oznacza, iż występki ten najczęściej jest realizowany przez wielokrotne zamachy (choć w sytuacji wyjątkowej wystarczy jednorazowy zamach)” (OSNKW 2002 nr 7-8, poz. 55). Wobec powyższego, można stwierdzić, że praktyka polskiego wymiaru sprawiedliwości nie napotyka trudności interpretacyjnych związanych z definiowaniem czynów określanych w Kodeksie karnym jako *znęcanie się*.

Znęcanie fizyczne może polegać na biciu, głodzeniu ofiary, duszeniu, przypalaniu, kaleczeniu itp. Znęcanie psychiczne polega natomiast na psychicznym dręczeniu ofiary np. poprzez lżenie, poniżanie, szydzenie, grożenie itp. Do popełnienia tego przestępstwa nie jest konieczna fizyczna ingerencja sprawcy a wystarczy jego negatywny wpływ na psychikę ofiary.

Mając powyższe na uwadze, należy wskazać, że pojęcie „fizycznego i psychicznego znęcania się” odpowiada w pełni pojęciu „tortur” w rozumieniu *Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*.

279. Ponadto *Kodeks karny* zawiera szereg szczegółowych norm penalizujących konkretne przypadkami niehumanitarnego i okrutnego traktowania. W szczególności wskazać należy:

- art. 148 § 2 Kk, przewidujący karę pozbawienia wolności od lat 8, karę 25 lat pozbawienia wolności albo karę dożywotniego pozbawienia wolności dla sprawcy zabójstwa popełnionego m. in. ze szczególnym okrucieństwem,

- art. 189 § 2 Kk, przewidujący karę od roku do lat 10 pozbawienia wolności dla sprawcy, który pozbawia inną osobę wolności, jeżeli pozbawienie wolności trwało dłużej niż 7 dni. Jeżeli pozbawienie wolności łączyło się ze szczególnym udrczeniem sprawca podlega karze pozbawienie wolności na czas nie krótszy niż 3 lata – art. 189 § 3 Kk,
- art. 207 § 2 Kk, przewidujący karę od roku do lat 10 dla sprawcy, który ze szczególnym okrucieństwem znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny.

280. Przepięstwo „fizycznego lub psychicznego znęcania się” zgodnie z polskim ustawodawstwem jest ścigane w trybie publiczno-skargowym. Pokrzywdzonym przysługuje prawo złozenia zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa, a ponadto mają prawo wniesienia prywatnego aktu oskarżenia do sądu w przypadku dwukrotnego wydania przez prokuratora postanowienia o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania (art. 55 § 1 i 330 § 2 Kpk). Natomiast w przypadku braku reakcji organu powołanego do prowadzenia postępowania przygotowawczego na złożone zawiadomienie pokrzywdzonemu, który składał zawiadomienie o przestępstwie, służy zażalenie (art. 306 § 3 Kpk). Pokrzywdzony przestępstwem jest stroną postępowania przygotowawczego, natomiast zgodnie z art. 53 Kpk przed sądem mogą występować jako strona w charakterze oskarżyciela posiłkowego obok oskarżyciela publicznego lub nawet zamiast niego. W wyniku nowelizacji Kodeksu postępowania karnego (ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych) wprowadzono przepis art. 51 § 3 Kpk, który pozwala wykonywać prawa pokrzywdzonego przez osobę, pod której pieczęcią pokrzywdzony pozostaje, jeżeli jest on nieporadny, w szczególności ze względu na wiek lub stan zdrowia.

C. Budżet

281. W myśl założeń Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz przepisów ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, za działania w zakresie bardziej skutecznej ochrony ofiar przemocy oraz pracę ze sprawcami przemocy w rodzinie odpowiedzialne są samorzady powiatowe i gminne.

W 2006 r. powstały 33 specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, natomiast programom korekcyjno-edukacyjnym zostało poddanych około 960 sprawców przemocy w rodzinie.

W 2006 r. wydano ponad 8.846.000 zł, na przekształcenie lub utworzenie i utrzymanie specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie oraz na realizację programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie.

Na zadania wynikające z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, a także na realizację Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie budżet państwa przeznaczył kwotę w wysokości ponad 9.386.000 zł.

W ramach realizacji ww. Programu w 2007 r. wydatkowano kwotę ponad 12.367.000 zł na następujące działania:

- 1) utrzymanie specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;
- 2) realizacja programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie;
- 3) Zgodnie z Zarządzeniem Nr 27 Prezesa Rady Ministrów z dnia 16 marca 2007 r. został

utworzony Zespół Monitorujący realizację Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Najważniejsze działania Zespołu:

- Powołanie Grupy Roboczej Zespołu Monitorującego Realizację Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. W skład Grupy Roboczej weszli przedstawiciele Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Komendy Głównej Policji, Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji;
 - Przygotowanie sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za okres od 25 września 2006 r. do 31 grudnia 2006 r. (Sprawozdanie przyjęto podczas posiedzenia Sejmu w dniu 28 lutego 2008 r.);
 - Opracowanie założeń do pakietów szkoleniowych w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie, które zostały przekazane Marszałkom Województw odpowiedzialnym za realizację szkoleń dla pracowników pierwszego kontaktu dotyczących tematyki przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- 4) Dofinansowanie szkoleń (łącznie kwota 240.000 zł przekazana Marszałkom Województw);
- 5) Ogólnopolska kampania społeczna dotycząca przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- 6) Przeprowadzenie diagnozy zjawiska przemocy w rodzinie oraz badania dotyczącego potrzeb szkoleniowych pracowników pierwszego kontaktu. Raporty zostały zamieszczone na stronie internetowej MPiPS.

W **2008 r.** w ramach Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie uruchomiono środki finansowe w wysokości 240.000 zł na szkolenie pracowników pierwszego kontaktu (pracowników socjalnych, służby zdrowia, kuratorów, Policji, pedagogów szkolnych). Szkolenia zgodnie z założeniami prowadzone są przez Marszałków Województw.

Środki finansowe na działalność specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie w wysokości 9.840.000 zł oraz na prowadzenie programów korekcyjno-edukacyjnych w wysokości 1.960.000 zł od 2008 r. znalazły się w budżetach Wojewodów.

W **2009 r.** na realizację Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie wydano ponad 16.616.000 zł (utrzymanie 36 specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, realizacja programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc, dofinansowanie szkoleń prowadzonych przez marszałków województw, zorganizowanie konferencji „Przemoc w rodzinie – Nie zwlekaj, reaguj, pomagaj”, zorganizowanie ogólnopolskiego spotkania wydziałów polityki społecznej urzędów wojewódzkich oraz specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, zorganizowanie ogólnopolskiej kampanii społecznej na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych, przeprowadzenie diagnozy zjawiska przemocy w rodzinie wobec dzieci).

D. Planowane działania państwa

282. W Ministerstwie Sprawiedliwości powołany został Zespół do Spraw Opracowania Krajowego Programu na rzecz Ofiar Przestępstw (Zarządzenie Nr 78 Prezesa Rady ministrów z dnia 30 lipca 2007 r.). Zespół ten przygotował program pilotażowy tworzenia Sieci Pomocy Ofiarom Przestępstw w Polsce. Przewiduje się powstanie instytucji opiekuna ofiary – osoby, która w całym postępowaniu karnym, a nawet po jego zakończeniu, w miarę konieczności, będzie wspierała pokrzywdzonego. Takiej opiece będą podlegały przede wszystkim ofiary wymagające szczególnego wsparcia, czyli dzieci.

Program ten przewiduje również udzielanie dziecku pomocy terapeutycznej, psychologicznej i innej koniecznej, zarówno w Rodzinnych Ośrodkach Diagnostyczno-Konsultacyjnych jak i w miejscu zamieszkania dziecka.

283. Planowane czynności Ministerstwa Sprawiedliwości mające na celu pełną realizację ochrony świadka – dziecka:
1. Kontynuowanie dotychczas podjętych ww. czynności. W szczególności dążenie do utworzenia większej liczby pokoi do przesłuchań dzieci (obecnie jest ich ponad 200).
 2. Wzmożenie nadzoru administracyjnego nad prawidłowym stosowaniem procedury karnej dotyczącej przesłuchiwanie dzieci.
 3. Kontynuowanie prac nad stworzeniem krajowego systemu wsparcia ofiar, w tym dzieci.
284. W trakcie realizacji jest projekt systemu analitycznego „Krajowy System Informacyjny Policji (KSIP), który umożliwi dokonywanie analiz zgromadzonych w systemie danych, wykonywanie różnorodnych zestawień statycznych wg wskazanych parametrów oraz ich prezentacje w dowolny sposób (wykresy, tabele, dane tekstowe). Założeniem nowo tworzonego systemu analitycznego jest umożliwienie między innymi diagnozowanie niekorzystnych zjawisk, przestępczości i demoralizacji nieletnich, zaobserwowanie dynamiki zjawiska, a tym samym umożliwienie podejmowania działań zapobiegawczych.

ROZDZIAŁ V. ŚRODOWISKO RODZINNE I ALTERNATYWNE FORMY OPIEKI (art. 5, 9-11, 18 ust. 1 i 2, 19-21, 25, 27 ust. 4, 39 Konwencji)

A. Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka

CRC/C/15/Add.194 - pkt 37:

Komitet zaleca, aby państwo strona:

- a) zapewniło okresowy przegląd umieszczania dzieci w placówkach opiekuńczych, z uwzględnieniem poglądów i najlepszego interesu dziecka, nakierowany, w miarę możliwości, na ich reintegrację z rodzinami, z odpowiednim doradztwem i pomocą lub zastosowaniem innych form alternatywnej opieki niż instytucjonalizacja;***
- b) rozwinęło system rodzin zastępczych poprzez zapewnianie takim rodzinom większego wsparcia finansowego i rozwój mechanizmów doradztwa i wsparcia dla rodzin zastępczych;***
- c) podnosiło sprawność i umiejętności pracowników społecznych w taki sposób, aby byli oni w stanie lepiej interweniować i udzielać pomocy dzieciom w ich własnym otoczeniu;***
- d) ustanowiło procedury mające na celu zapewnienie, że dzieci przebywające obecnie w takich placówkach opiekuńczych, które ulegają likwidacji są w pełni informowane i mogą uczestniczyć w procesie podejmowania decyzji odnośnie ich przyszłego miejsca pobytu, i że takie dzieci zachowują prawo do opieki społecznej.***

285. Polskie prawo gwarantuje prymat wychowania dziecka w rodzinie własnej. W ustawie z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej*, w brzmieniu obowiązującym na dzień 31 grudnia 2010 r., zachowana została hierarchia wartości i kolejności działań na rzecz zachowania prawa dziecka do wychowania w rodzinie, przede wszystkim w pierwszej kolejności poprzez wsparcie rodziny biologicznej, następnie udzielenie pomocy dziecku, które nie może przebywać we własnej rodzinie. Formą zabezpieczenia interesów dziecka jest umieszczenie go na czas określony w rodzinie zastępczej, a w wyjątkowych przypadkach w całodobowych placówkach opiekuńczo-wychowawczych, i to przede wszystkim w placówkach typu rodzinnego, a w ostateczności – w placówkach typu socjalizacyjnego.

286. Rodzina otrzymuje wsparcie w wypełnianiu swoich funkcji opiekuńczo-wychowawczych w formie działań profilaktycznych, poradnictwa, terapii, pracy socjalnej, świadczeń rodzinnych, świadczeń z funduszu alimentacyjnego oraz dziennych formach opieki nad dzieckiem. Ponadto dzieci i młodzież są wspierane w środowisku, między innymi poprzez organizowanie różnych form wypoczynku letniego i zimowego z elementami socjoterapii, organizowanie w ciągu całego roku zajęć profilaktycznych, teatralnych, plastycznych, sportowych, informatycznych, socjoterapeutycznych, z zakresu profilaktyki uzależnień, organizowanie imprez plenerowych, wycieczek, kawiarenek internetowych, czytelni internetowych, warsztatów komunikacji interpersonalnej, działalności pedagogów ulicznych, prowadzenia telefonu zaufania dla dzieci i młodzieży itp.
287. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej*, rozszerzyła znacznie zakres regulacji dotyczących opieki nad dzieckiem i rodziną, ze szczególnym uwzględnieniem zabezpieczenia praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz rodzinach zastępczych. Do ustawy wprowadzono pełny katalog praw dziecka ujęty w *Konwencji o prawach dziecka*, obowiązujący zarówno w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, jak i w rodzinach zastępczych i w każdej instytucji pomocy społecznej działającej na rzecz dzieci. Przestrzeganie praw dziecka stanowi obecnie priorytet nadzoru wojewody nad przestrzeganiem standardów opieki i wychowania w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz nad jakością działań ośrodków adopcyjno-opiekuńczych.

Patrz również „Alternatywne formy opieki nad dzieckiem” – pkt. 303-308 niniejszego sprawozdania.

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 37a)

288. Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. *w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych* określa m. in. działania placówki na rzecz realizacji praw dziecka, procedury kwalifikowania, kierowania dziecka do placówki i jego powrotu do rodziny, standardy usług świadczonych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, standard opieki i wychowania obowiązujący w tych placówkach, a także kwalifikacje pracowników.

Przepis art. 80 ust. 7 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej*, w brzmieniu obowiązującym na dzień 31 grudnia 2010 r., obowiązywał, aby pobyt dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej miał charakter przejściowy – do czasu powrotu dziecka do rodziny naturalnej lub umieszczenia w rodzinie zastępczej. Obecne przepisy wykonawcze do ustawy *o pomocy społecznej* zobowiązują, działające w placówkach stałe zespoły do spraw okresowej oceny sytuacji dziecka, do dokonywania co pół roku weryfikacji zasadności pobytu dziecka w placówce i podejmowania odpowiednich kroków zmierzających do opuszczenia placówki przez dziecko, a także szczegółowo określają warunki powrotu dziecka do rodziny. Osoby, które z ramienia wojewody sprawują nadzór nad placówkami opiekuńczo-wychowawczymi, kontrolują pracę zespołów do spraw okresowej oceny sytuacji dziecka pod kątem oceny zasadności dalszego pobytu dziecka w placówce (Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. *w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych*).

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 37b)

289. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej* wprowadza szereg zmian w organizacji opieki nad dzieckiem i rodziną. Należą do nich **nowe formy zawodowych niespokrewnionych z dzieckiem rodzin zastępczych**. Są to, poza działającymi wcześniej pogotowiami rodzinnymi, zawodowe rodziny zastępcze wielodzietne i specjalistyczne.

290. Wielodzietne rodziny zastępcze są przeznaczone przede wszystkim dla licznego rodzeństwa i mogą wychowywać w tym samym czasie od trojga do sześciorga dzieci.
291. Specjalistyczne rodziny zawodowe mają za zadanie wychowywać dzieci wymagające szczególnej opieki i pielęgnacji lub dzieci niedostosowane społecznie. W niespokrewnionej z dzieckiem zawodowej specjalistycznej rodzinie zastępczej może wychowywać się jednocześnie nie więcej niż troje dzieci.
292. W niespokrewnionych z dzieckiem zawodowych rodzinach zastępczych o charakterze pogotowia rodzinnego umieszczane są dzieci w sytuacjach kryzysowych na czas krótki, do czasu uregulowania sytuacji prawnej dziecka, czyli albo do powrotu do rodziny naturalnej, albo do przekazania do adopcji albo też do umieszczenia w innej rodzinie zastępczej. W tego typu rodzinie zastępczej umieszcza się nie więcej niż troje dzieci. Maksymalny czas pobytu dziecka w pogotowiu rodzinnym wynosi 15 miesięcy.
293. Osoby pełniące zadania zawodowych rodzin zastępczych, poza pomocą pieniężną na dziecko, otrzymują wynagrodzenie za swoją pracę. Rodziny te, poza ogólnymi wymogami ustalonymi dla rodzin zastępczych w ustawie o pomocy społecznej, muszą spełniać dodatkowe kryteria polegające na odbyciu dodatkowego szkolenia i uzyskaniu zaświadczenia kwalifikacyjnego.
294. Rodziny zastępcze są przygotowywane w ośrodkach adopcyjno-opiekuńczych w oparciu o specjalne programy szkoleniowe licencjonowane przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Treści programowe zostały określone w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 4 czerwca 2010 r. w *sprawie rodzin zastępczych*. W programach szkoleń dla rodzin zastępczych przewiduje się podstawy wiedzy m. in. z zakresu psychologii rozwojowej i wychowawczej, pedagogiki, prawa rodzinnego, norm żywieniowych, rozwoju fizjologicznego, zdrowia dziecka, itp., jak również odbycie stażu w zawodowej niespokrewnionej z dzieckiem rodzinie zastępczej lub całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej. Od 1 maja 2004 r. Minister Polityki Społecznej zatwierdził 44 programy szkolenia rodzin zastępczych. Podmioty, które opracowały te programy, mogą szkolić kandydatów na rodziny zastępcze w zakresie podstawowym. Ponadto, niektóre z tych podmiotów rozszerzyły ten zakres o szkolenie dla rodzin zawodowych. 22 podmioty mają uprawnienia do szkolenia kandydatów na rodziny zastępcze przyjmujące dzieci niedostosowane społecznie, 21 podmiotów uzyskało zgodę na szkolenie kandydatów na rodziny zastępcze dla dzieci chorych, z dysfunkcjami, zatwierdzono 23 programy do szkolenia kandydatów do prowadzenia pogotowia rodzinnego.
295. Zawodowe rodziny zastępcze są tworzone przez powiat, a dane o takich rodzinach powinny być udostępniane sądom. Sąd ze swej strony może zarządzić umieszczenie dziecka w zawodowej rodzinie zastępczej, ale nie może ustanowić konkretnych osób zawodową rodziną zastępczą, ponieważ utworzenie zawodowej rodziny zastępczej leży w kompetencjach powiatu, który m. in. musi być przygotowany finansowo do utworzenia takiej rodziny. Wprowadzenie nowych typów niespokrewnionych zawodowych rodzin zastępczych spowodowało, że powiaty zaczęły tworzyć tę formę opieki nad dzieckiem, jako konkurencyjną dla całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych.
296. Od maja 2006 r. do września 2007 r. realizowana była kampania „Rodzice Zastępczy – Miłość Prawdziwa” na rzecz dzieci pozbawionych rodziny. W ramach kampanii m.in. emitowano spot telewizyjny, spoty radiowe, odbyło się kilka konferencji poświęconych rodzicielstwu zastępczemu, wydano dwie książki dla rodziców zastępczych, powstał Punkt Interwencji Prawnej dla rodzin zastępczych, prowadzono prace nad projektem ustawy o rodzinnych formach opieki zastępczej.

Główne efekty kampanii to: upowszechnianie informacji o rodzinach zastępczych, jako najlepszych formach opieki poza rodziną biologiczną, edukacja mediów – pozytywna zmiana sposobu mówienia o rodzinnych formach opieki zastępczej, raport „System opieki nad dzieckiem i rodziną. Założenia do rozwiązań modelowych.” Dzięki staraniom zespołu organizującego kampanię, Sejm RP ustanowił 30 maja Dniem Rodzicielstwa Zastępczego. Działania na rzecz rozwoju rodzinnych form rodzicielstwa zastępczego są kontynuowane.

297. Od 2008 r. w resorcie pracy i polityki społecznej trwały prace nad reformą systemu opieki nad dzieckiem i rodziną, którego efektem jest *projekt ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*. Projekt dotyczy zasad i form wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, zasad sprawowania pieczy zastępczej, określenia zadań administracji publicznej w zakresie wspierania rodziny i pieczy zastępczej, zasad finansowania i zadań administracji publicznej w zakresie postępowania adopcyjnego. We wrześniu 2010 r. projekt został przekazany do Sejmu. Ustawa *o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* została uchwalona dnia 9 czerwca 2011 r. Informacje o przyjętych w niej rozwiązaniach oraz ich realizacji będą przedstawione w następnym sprawozdaniu RP z realizacji przepisów *Konwencji*.

298. Budowa lokalnych systemów opieki nad dzieckiem i rodziną jest wspierana finansowo przez Ministra Pracy i Polityki Społecznej w drodze konkursowej w ramach ogłaszanego corocznie resortowego Programu Budowania Lokalnego Systemu Opieki nad Dzieckiem i Rodziną. W latach 2008-2010, w ramach kwoty 7.800.000 zł (w każdym roku), obok zadań z zakresu profilaktyki opieki nad dzieckiem i rodziną, dofinansowane zostały najlepsze programy promujące zawodowe niespokrewnione z dzieckiem rodziny zastępcze, szkolenia dla rodzin zastępczych oraz programy pomocy w usamodzielnieniu pełnoletnich wychowanków. Ponadto, corocznie dofinansowywana jest realizacja zadań samorządów powiatów w zakresie osiągania standardów w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Standardy te określone są w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. w *sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych*. Zgodnie z przepisem art. 154 ust. 7a ustawy *o pomocy społecznej* placówki opiekuńczo-wychowawcze, które nie osiągają wymaganego standardu, zostały zobowiązane do zrealizowania programu naprawczego do dnia 31 grudnia 2010 r.

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 37c)

299. Samorzady, odpowiedzialne za realizację zadań związanych z opieką nad dzieckiem, zostały zobligowane ustawą *o pomocy społecznej* do podnoszenia kwalifikacji pracowników socjalnych. Samorzady powiatowe i wojewódzkie organizują szereg szkoleń również dla pracowników socjalnych pracujących bezpośrednio z dzieckiem i rodziną. Szkolenia te dotyczą zarówno podnoszenia umiejętności wspierania rodzin, udzielania pomocy dziecku jak i rozszerzenia wiedzy z zakresu ochrony praw dziecka. Ponadto w ramach rządowego Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży zrealizowano szereg szkoleń dla pracowników pomocy społecznej w zakresie pracy z dziećmi zaniedbanymi wychowawczo.

300. Na podstawie art. 83 ust. 11 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej*, określone zostały kwalifikacje osób zatrudnianych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i ośrodkach adopcyjno-opiekuńczych (rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 6 października 2004 r. w *sprawie podmiotów uprawnionych do zakładania i prowadzenia niepublicznych ośrodków adopcyjno-opiekuńczych oraz stażu pracy i kwalifikacji wymaganych od osób zatrudnionych w publicznych i niepublicznych ośrodkach adopcyjno-opiekuńczych, a także warunków lokalowych*,

jakimi powinny dysponować te ośrodki). Osoby takie muszą posiadać wykształcenie co najmniej wyższe z przygotowaniem pedagogicznym lub psychologicznym. Osoby sprawujące nadzór nad zapewnieniem standardu opieki i wychowania dzieciom w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz nad działalnością ośrodków adopcyjno-opiekuńczych muszą legitymować się wyższymi studiami magisterskimi z zakresu pedagogiki lub psychologii oraz co najmniej trzyletnim stażem pracy w instytucjach wychowawczych i ukończeniem podyplomowych studiów z zakresu organizacji pomocy społecznej.

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 37d)

301. Obowiązujące w Polsce przepisy prawne w zakresie pomocy społecznej w obszarze opieki nad dzieckiem i rodziną (ustawa z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej*) zabezpieczają dzieciom przebywającym w placówkach opiekuńczo-wychowawczych stabilność środowiska wychowawczego art. 70 ust. 3 ww. ustawy). Powiat lub samorząd województwa prowadzący całodobową placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub ośrodek adopcyjno-opiekuńczy nie może ich zlikwidować bez zgody wojewody. Wojewoda wydaje zgodę na likwidację całodobowej placówki opiekuńczo-wychowawczej, jeżeli powiat zapewni właściwą opiekę dzieciom z tej placówki w rodzinie zastępczej lub w innej całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej. Wojewoda wydaje zgodę na likwidację ośrodka adopcyjno-opiekuńczego, jeżeli zadania należące do wyłącznych kompetencji ośrodka przejmie inny ośrodek adopcyjno-opiekuńczy (art. 85 ww. ustawy). Ośrodek adopcyjno-opiekuńczy w realizacji swoich zadań ma obowiązek kierowania się dobrem dziecka i poszanowaniem jego praw (art. 82 ww. ustawy). Ponadto, zgodnie rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. *w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych*, każda placówka opiekuńczo-wychowawcza jest zobowiązana do stwarzania warunków do „poszanowania podmiotowości dziecka, wysłuchiwanie jego zdania i w miarę możliwości uwzględniania jego wniosków we wszelkich dotyczących go sprawach oraz informowania dziecka o podejmowanych wobec niego działaniach.”

B. Bieżące działania państwa

302. W ustawie *o pomocy społecznej* szczególną ochroną objęte zostały dzieci małe. Za dzieci pozostawione przez matkę w szpitalu bezpośrednio po urodzeniu odpowiedzialność przejmuje samorząd powiatowy właściwy dla szpitala, w którym dziecko pozostawiono. Powiat jest zobowiązany do zapewnienia opieki przede wszystkim w specjalistycznej rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej specjalizującej się w opiece nad małymi dziećmi do czasu uregulowania sytuacji prawnej i opiekuńczej dziecka np. do czasu umieszczenia go w rodzinie adopcyjnej.

Alternatywne formy opieki nad dzieckiem

303. W 2007 r. doszło do systemowej nowelizacji wielu aktów wykonawczych do ustawy *o pomocy społecznej* i regulujących zakres opieki nad dzieckiem. 14 listopada 2007 r. weszły w życie poniższe rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. *zmieniające rozporządzenie w sprawie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych*;
- rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. *zmieniające rozporządzenie w sprawie określania zryczałtowanej kwoty na utrzymanie dziecka oraz stawek na bieżące funkcjonowanie placówki rodzinnej*

rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. *zmieniające rozporządzenie w sprawie rodzin zastępczych*;

- rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. *zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad nadzoru nad przestrzeganiem standardu opieki i wychowania w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz nadzoru nad działalnością ośrodków adopcyjno-opiekuńczych*;
- rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. *w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych*.

Zmiany wprowadzone powyższymi rozporządzeniami miały na celu podniesienia jakości opieki nad dziećmi umieszczanymi w różnych formach pieczy zastępczej, wspieranie dążenia placówek i rodzin zastępczych do osiągnięcia ogólnoeuropejskich standardów opieki i wychowania w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz wzmocnienie nadzoru nad działalnością ośrodków adopcyjno-opiekuńczych tak, aby zoptymalizować proces przygotowania kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej oraz kandydatów do przysposobienia dziecka.

Przepisy ustawy *o pomocy społecznej* oraz wydanych na jej podstawie aktów wykonawczych zostały skonstruowane w oparciu o uregulowania prawne przyjęte w *Konwencji o prawach dziecka*. W świetle polskiego prawa o ograniczeniu praw rodzicielskich lub ich pozbawieniu poprzez umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej zdecydować może wyłącznie sąd.

304. Dziecko pozbawione częściowo lub całkowicie opieki rodzicielskiej może być umieszczane w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej następującego typu:

- interwencyjnego,
- rodzinnego,
- socjalizacyjnego.

Całodobowa placówka opiekuńczo-wychowawcza zapewnia dziecku całodobową ciągłą lub okresową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby bytowe, rozwojowe, w tym emocjonalne, społeczne, religijne co najmniej na poziomie obowiązującego standardu opieki i wychowania, a także zapewnia korzystanie z przysługujących na podstawie odrębnych przepisów świadczeń zdrowotnych i kształcenia.

Dziecko pozbawione częściowo lub całkowicie opieki rodzicielskiej może przebywać w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej do uzyskania pełnoletności, a po uzyskaniu pełnoletności, na dotychczasowych zasadach, do czasu ukończenia szkoły, w której rozpoczęło naukę przed osiągnięciem pełnoletności.

305. Skierowanie dziecka pozbawionego częściowo lub całkowicie opieki rodzicielskiej do całodobowej placówki opiekuńczo-wychowawczej na pobyt całodobowy może nastąpić po wyczerpaniu możliwości udzielenia pomocy w rodzinie naturalnej lub umieszczenia w rodzinie zastępczej.

306. Placówka opiekuńczo-wychowawcza ma za zadanie zapewnienie opieki i wychowania dzieci oraz wspieranie działań rodziców w wychowaniu i sprawowaniu opieki. Zobowiązana jest ona do:

- tworzenia warunków fizycznego, psychicznego i poznawczego rozwoju dziecka,
- poszanowania podmiotowości dziecka poprzez wysłuchanie jego zdania i uwzględnienia go w miarę możliwości,
- zapewnienia poczucia bezpieczeństwa,
- podtrzymywania więzów emocjonalnych z rodzicami, rodzeństwem i innymi osobami,

- uczenia planowania i organizowania codziennych zajęć stosownie do wieku, odpowiedzialności za własne postępowanie oraz samodzielności w życiu,
 - wyrównywania deficytów rozwojowych dzieci.
307. Placówki interwencyjne przyjmują dzieci w wieku od 11 lat, niezależnie od miejsca zamieszkania w nagłych sytuacjach kryzysowych, zapewniając im doraźną, całodobową opiekę. Przygotowują diagnozę stanu psychofizycznego dziecka i rodziny by ustalić, czy dziecko może wrócić do rodziny, czy powinno być skierowane do rodziny zastępczej lub placówki rodzinnej albo socjalizacyjnej. Pobyt nie powinien być dłuższy niż 3 miesiące. Przedłużenie pobytu dziecka, nie więcej niż o kolejne 3 miesiące, może być spowodowane trwającym postępowaniem sądowym, decydującym o dalszym losie dziecka.
308. Placówki rodzinne tworzą jedną wielodzietną rodzinę dla 4-8 dzieci w różnym wieku, którym nie znaleziono rodziny zastępczej lub przysposabiającej. Umożliwiają wspólne wychowanie i opiekę nad licznym rodzeństwem, w warunkach zbliżonych do domu rodzinnego. Dzieciom zapewnia się kształcenie oraz wyrównywanie opóźnień rozwojowych i szkolnych. Utrzymują one kontakt z ośrodkami pomocy społecznej i powiatowym centrum pomocy rodzinie.
309. Placówki socjalizacyjne zapewniają nie więcej niż 30 dzieciom całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokajają ich niezbędne potrzeby. Prowadzą zajęcia rekompensujące brak wychowania w środowisku rodzinnym i przygotowujące do życia społecznego, a dzieciom niepełnosprawnym zapewniają rehabilitację i zajęcia specjalistyczne. Zapewniają dzieciom kształcenie, wyrównanie opóźnień rozwojowych i szkolnych, podejmują działania w celu powrotu dziecka do rodziny lub znalezienia rodziny przysposabiającej.
310. Całodobowa placówka opiekuńczo-wychowawcza może łączyć działania interwencyjne, socjalizacyjne i inne działania na rzecz pomocy dziecku i rodzinie, przyjmując formę placówki wielofunkcyjnej.

Przeciwdziałanie negatywnym skutkom migracji zarobkowej rodziców

311. Skutki pozostawiania dzieci i młodzieży bez opieki ze strony rodziców, w związku z ich wyjazdem za granicę do pracy zarobkowej, mogą przejawiać się u uczniów w postaci obniżenia ich aspiracji edukacyjnych, częstych nieobecności na zajęciach lekcyjnych, obniżenia wyników nauczania, braku motywacji do nauki, nieprzygotowania do zajęć, lekceważenia obowiązków szkolnych, drugoroczności, zaburzeń natury emocjonalnej objawiających się apatią, konfliktami z grupą rówieśniczą i z otoczeniem. Problem ten dotyczy głównie dzieci w wieku szkolnym, ale w niektórych przypadkach także młodzieży, która kontynuuje naukę w szkołach policealnych i na studiach. Ministerstwo Edukacji Narodowej od dłuższego czasu zajmuje się problemem tzw. „eurosieroctwa”. Powołany został zespół roboczy (w skład którego weszli koordynatorzy lokalni w kuratoriach oświaty, przedstawiciele Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania, Ministerstwa Edukacji Narodowej i byłego Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej), który wypracował treść ulotki przeznaczonej dla rodziców plakat i poradnik dla dyrektorów szkół i rad pedagogicznych. Plakaty (30.000 szt.) zostały umieszczone w każdej szkole/placówce w kraju, natomiast ulotki (300.000 szt.) trafiły do szkół, a także do urzędów miasta, urzędów pracy i biur paszportowych. Poradnik „Dziecko z rodziny migracyjnej w systemie oświaty – materiał informacyjny dla dyrektorów szkół i rad pedagogicznych” (jest dostępny w Internecie).

W ten sposób zainicjowana została szeroka kampania informacyjna – jak postępować z dzieckiem, którego rodzice wyjechali za granicę do pracy.

W ramach zeszytów metodycznych wydawanych przez Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej (obecnie Ośrodek Rozwoju Edukacji) wydano publikację „Szkoła wobec mobilności zawodowej rodziców i opiekunów – niezbędnik nauczyciela” (zeszyt nr 8 z 2008 r.).

312. W Ministerstwie Edukacji Narodowej został opracowany Projekt badawczy: „Sytuacja edukacyjna i wychowawcza dzieci i młodzieży, których rodzice wyjechali w celach zarobkowych za granicę” oraz kwestionariusz ankiety do przeprowadzenia badania. W pierwszym etapie, przeprowadzonym we wrześniu 2009 r., badanie miało charakter pilotażowy i zostało przeprowadzone w czterech województwach, obejmując 5% ogółu placówek w danym województwie. Wnioski z badań pozwoliły na przygotowanie aplikacji elektronicznej do przeprowadzenia badania na terenie całego kraju. Przeprowadzone w lipcu 2010 r. badania wskazują, że nauczyciele nie dysponują pełną wiedzą o rozmiarach sieroctwa migracyjnego na swoim terenie, nie znają także wszystkich aktualnych problemów, z jakimi borykają się dzieci, ich rodzice, czy opiekunowie. Dysponują jedynie wiedzą, którą przełożą im sami rodzice lub uczniowie, a wiedzę o problemach znają ze szkoleń i literatury fachowej. Zauważonym przez 41% respondentów pozytywnym efektem wyjazdu do pracy zagranicę jest poprawa sytuacji materialnej rodziny. Pogorszeniu natomiast ulegają wyniki szkolne uczniów, frekwencja szkolna, relacje z rówieśnikami oraz ogólne zachowanie ucznia, które cechuje agresja, izolowanie się od innych, poszukiwanie towarzystwa za wszelką cenę.
313. W celu rozwiązywania najistotniejszych problemów dotyczących wyrównywania szans edukacyjnych uczniów, wspierania rozwoju dziecka i przeciwdziałania negatywnym skutkom migracji zarobkowej rodziców, Ministerstwo Edukacji Narodowej przygotowało i przeprowadziło (przy współpracy kuratorów oświaty) szkolenia dla przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego stopnia powiatowego i gminnego (pracowników centrów pomocy rodzinie, urzędów pracy, ośrodków pomocy społecznej), a także kuratorów sądowych. Celem tych szkoleń było zaznajomienie słuchaczy z prawnymi, pedagogicznym i psychologicznymi aspektami skutków migracji zarobkowej rodziców oraz ukazanie sytuacji emocjonalnej i społecznej dziecka w rodzinie migracyjnej. Konferencje zostały przeprowadzone we wszystkich województwach, przy współpracy ze specjalistami z ośrodków metodycznych oraz wyższych uczelni.
314. W coraz większym stopniu mamy do czynienia obecnie w polskich szkołach zarówno z dziećmi cudzoziemców, którzy przyjechali do Polski podjąć pracę, jak i z dziećmi Polaków, którzy powrócili po kilku latach pobytu za granicę i których dzieci przez kilka lat były wcześniej uczniami w innym systemie edukacji. Dzieci te wymagają pomocy w wyrównaniu różnic programowych oraz często podniesienia poziomu znajomości języka polskiego. Zmiana ustawy o systemie oświaty wprowadzona ustawą z dnia 19 marca 2009 r. *o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw* nałożyła na szkołę obowiązek dodatkowego wsparcia dziecka rodziców migrujących w celach zarobkowych – stosownie do potrzeb – przynajmniej przez rok po przybyciu do polskiego systemu edukacji².

² Art. 94a ust.4

Osoby niebędące obywatelami polskimi, podlegające obowiązkowi szkolnemu lub obowiązkowi nauki, które nie znają języka polskiego albo znają go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki, mają prawo do dodatkowej, bezpłatnej nauki języka polskiego. Dodatkową naukę języka polskiego dla tych osób organizuje organ prowadzący szkołę.

Prawa dziecka oddzielonego od rodziców (art. 9)

315. W sprawie prawa dziecka oddzielonego od jednego z rodziców do utrzymywania bezpośrednich kontaktów z tym rodzicem istotne zmiany wprowadziła ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. *o zmianie ustawy kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw*. Zmiany te polegają na wzmocnieniu uprawnień dzieci i rodziców do wzajemnych kontaktów oraz wprowadzają mechanizmy służące poprawie wykonywania tych uprawnień. Art. 113 § 1 Krio stwierdza, iż niezależnie od władzy rodzicielskiej rodzice i dzieci mają prawo i obowiązek do utrzymywania ze sobą kontaktów. Natomiast, jeżeli dziecko przebywa stale u jednego z rodziców, sposób utrzymywania kontaktów z dzieckiem przez drugiego z nich rodzice określają wspólnie, kierując się dobrem dziecka i biorąc pod uwagę jego rozsądne życzenia; w braku porozumienia rozstrzyga sąd opiekuńczy (art. 113¹ § 1 Krio).

Z rozwiązaniem tym koresponduje treść art. 58 Krio, stanowiący o uwzględnianiu przez sąd porozumienia małżonków o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie, jeżeli jest ono zgodne z dobrem dziecka. Należy zaznaczyć, iż przepisy te nie ograniczają możliwości orzekania o tzw. „opiece naprzemiennej” – pozwalającej na powierzenie prawa do opieki na dzieckiem obojgu rodzicom w następujących po sobie okresach wyznaczonych przez sąd.

316. Egzekwowanie orzeczeń sądowych ustalających kontakty dzieci z rodzicami reguluje art. 582¹ Kpc. W celu zapewnienia wykonywania kontaktów przepis ten wyposażył sąd opiekuńczy w możliwość:

- 1) zobowiązania osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem lub osoby, pod której pieczę dziecko pozostaje, do pokrycia kosztów podróży i pobytu dziecka lub także osoby towarzyszącej dziecku, w tym kosztów powrotu do miejsca stałego pobytu,
- 2) zobowiązania osoby, pod której pieczę dziecko pozostaje, do złożenia na rachunek depozytowy sądu odpowiedniej kwoty pieniężnej w celu pokrycia wydatków uprawnionego związanych z wykonywaniem kontaktu na wypadek niewykonania lub niewłaściwego wykonania przez osobę zobowiązaną obowiązków wynikających z postanowienia o kontaktach (nie dotyczy to rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych),
- 3) odebrania od osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem lub osoby, pod której pieczę dziecko pozostaje, przyrzeczenia określonego zachowania.

Powyższe rozwiązania w sposób istotny służą urzeczywistnieniu prawa dziecka do utrzymywania kontaktów z każdym z rodziców.

317. W Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego opracowywana jest kolejna nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego, mająca na celu zapewnienie skuteczności egzekucji orzeczeń sądowych o kontaktach z dziećmi. Rozważa się możliwości orzeczenia przez sąd nakazu zapłacenia określonej kwoty pieniężnej (kaucja) od osoby zobowiązanej orzeczeniem o kontaktach na rzecz uprawnionego do kontaktów z dzieckiem. Kwota ta

Art.94a ust 4b)

Uprawnienie, o którym mowa w ust. 4, przysługuje także osobom będącym obywatelami polskimi, podlegającym obowiązkowi szkolnemu lub obowiązkowi nauki, które nie znają języka polskiego albo znają go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki; osoby te korzystają z uprawnienia, o którym mowa w ust. 4, nie dłużej niż przez okres 12 miesięcy.

Art.94a ust.4c

Osoby, o których mowa w ust. 4 i 4b, mogą korzystać z dodatkowych zajęć wyrównawczych w zakresie przedmiotów nauczania organizowanych przez organ prowadzący szkołę, nie dłużej jednak niż przez okres 12 miesięcy.

stanowiłaby dodatkową gwarancję prawidłowego wykonywania prawa do kontaktu z dzieckiem przez uprawnionego rodzica.

318. Uchwalona przez Sejm ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta* gwarantuje pacjentom prawo do poszanowania życia rodzinnego przez zabezpieczenie możliwości kontaktu osobistego, telefonicznego i korespondencyjnego z osobami bliskimi pacjentom przebywającym w stacjonarnych zakładach opieki zdrowotnej. Pacjent, przebywając w takim zakładzie ma również prawo do opieki osoby bliskiej. Prawa te mają szczególne znaczenie dla komfortu i rozwoju emocjonalnego dzieci przebywających w stacjonarnych zakładach opieki zdrowotnej. Brak obecności lub utrudniony kontakt z opiekunem prawnym może tu stanowić problem w objęciu opieką medyczną.

W przypadku sprawowania opieki zdrowotnej nad osobą małoletnią należy pamiętać o odmiennej sytuacji prawnej takiej osoby w odróżnieniu od pacjenta pełnoletniego. Świadczenie zdrowotne udzielane jest co do zasady po udzieleniu zgody pacjenta na takie świadczenie. Określane jest to współdecydowaniem o procesie leczenia. W przypadku osoby małoletniej współdecydowanie o procesie leczenia jest rolą opiekuna prawnego, przy zapewnieniu określonej przepisami autonomii dziecka. Zasady postępowania w tym zakresie regulują przepisy ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. *o zawodach lekarza i lekarza dentyści*.

Wydalenie małoletniego cudzoziemca (art. 10)

319. W myśl przepisu art. 94 ust. 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. *o cudzoziemcach* decyzja o wydaleniu cudzoziemca małoletniego do kraju jego pochodzenia lub do innego państwa jest wykonywana tylko wtedy, gdy małoletni będzie miał tam zapewnioną opiekę rodziców, innych osób pełnoletnich lub instytucji opiekuńczych, zgodnie ze standardami określonymi przez *Konwencję o prawach dziecka*, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. Ponadto zgodnie z ust. 2 tego artykułu cudzoziemca małoletniego można wydalić tylko pod opieką przedstawiciela ustawowego, chyba że decyzja o wydaleniu jest wykonywana w taki sposób, że małoletniego przekazuje się przedstawicielowi ustawowemu albo przedstawicielowi właściwych władz państwa, do którego następuje wydalenie.

Adopcja (art. 21)

320. Przesłupstwo nielegalnej adopcji zagrożone jest surową karą. Art. 211a § 2 Kk stanowi: „Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, zajmuje się organizowaniem adopcji dzieci wbrew przepisom ustawy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.” Karą zagrożone są także następujące czyny: przesłupstwo uprowadzenia dziecka poniżej 15 lat lub zatrzymania go wbrew woli opiekuna prawnego (art. 211 Kk) oraz przesłupstwo pozbawienia człowieka wolności (art. 189 Kk).

321. Zgodnie z polskim prawem, przysposobienie może być przeprowadzone jedynie dla dobra dziecka (art. 114 Krio). Przysposobić może osoba, która nie tylko posiada pełną zdolność do czynności prawnych, lecz której kwalifikacje osobiste uzasadniają przekonanie, że będzie należycie wywiązywała się z obowiązków przysposabiającego (art. 114¹ Krio). Ponadto między przysposabiającym a przysposobianym powinna istnieć odpowiednia różnica wieku.

Jeśli przysposobiany ukończył 13 lat, do przysposobienia jest konieczna jego zgoda (art. 118 § 1 Krio). Przysposobiany, który nie ukończył 13 lat, a który może pojąć znaczenie przysposobienia, powinien zostać wysłuchany przez sąd orzekający w przedmiocie przysposobienia (art. 118 § 2 Krio). Sąd opiekuńczy może wyjątkowo orzec

przysposobienie bez żądania zgody przysposobianego lub bez jego wysłuchania, jeżeli nie jest on zdolny do wyrażenia zgody lub jeżeli z oceny stosunku między przysposabiającym a przysposobianym wynika, że uważa się on za dziecko przysposabiającego, a żądanie zgody lub wysłuchanie byłoby sprzeczne z dobrem przysposobianego (art. 118 § 3 Krio). Ochronie interesów dziecka oraz poszanowaniu władzy rodzicielskiej służyć ma zasada, iż do przysposobienia potrzebna jest zgoda rodziców przysposobianego, chyba że zostali oni pozbawieni władzy rodzicielskiej lub są nieznani albo porozumienie się z nimi napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody (art. 119 § 1). W kwestii przysposobienia polskie prawo przyznaje jednak priorytet ochronie dobra dziecka: jeżeli odmowa zgody rodziców na przysposobienie jest oczywiście sprzeczna z dobrem dziecka, sąd opiekuńczy może, ze względu na szczególne okoliczności, orzec przysposobienie mimo braku zgody rodziców, których zdolność do czynności prawnych jest ograniczona (art. 119 § 2).

322. Szczególnym ograniczeniem, mającym wykluczyć przypadki nielegalnego transferu dzieci za granicę, poddane jest przysposobienie międzynarodowe. Art. 114² § 1 Krio stanowi, że przysposobienie, które spowoduje zmianę dotychczasowego miejsca zamieszkania przysposobianego w RP na miejsce zamieszkania w innym państwie, może nastąpić wówczas, gdy tylko w ten sposób można zapewnić przysposobianemu odpowiednie zastępcze środowisko rodzinne. Przepis ten proklamuje zasadę pierwszeństwa przysposobienia krajowego przed przysposobieniem międzynarodowym. Dziecko może zostać zakwalifikowane do adopcji zagranicznej, o ile ośrodki adopcyjno-opiekuńcze nie pozyskały dla dziecka osób gotowych do jego przysposobienia w kraju (zasada subsydiarności - § 11 rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej z dnia 30 września 2005 r. w sprawie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych). Sąd opiekuńczy musi sprawdzić, czy dziecko zostało zakwalifikowane do przysposobienia międzynarodowego zgodnie z przepisami rozporządzeniem Ministra Polityki Społecznej z dnia 30 września 2005 r. w sprawie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych. Wskazane rozporządzenie określa również procedury przedsądowe dotyczące zakwalifikowania do przysposobienia zarówno dzieci, jak i kandydatów na rodziców adopcyjnych.

323. Istotną gwarancją dobra dziecka jest możliwość wyznaczenia przez sąd opiekuńczy okresu preadopcyjnego (art. 120¹ Krio) – w procedurze przysposobienia międzynarodowego jego wyznaczenie jest obligatoryjne. W tym okresie sąd w ramach sprawowanego nadzoru na bieżąco sprawdza, czy okres osobistej styczności potwierdza twierdzenia zawarte we wniosku o przysposobienie. Na podstawie tej obserwacji oraz na podstawie innych dowodów sąd opiekuńczy musi ustalić warunki środowiskowe i kwalifikacje wychowawcze kandydatów na rodziców adopcyjnych. W szczególności, zgodnie z art. 586 § 4 Kpc, sąd musi przed wydaniem orzeczenia zasięgnąć opinii ośrodka adopcyjno-opiekuńczego lub innej specjalistycznej placówki. O tym, czy konkretne przysposobienie powinno dojść do skutku, decyduje zawsze sąd. Także rozwiązanie stosunku przysposobienia dopuszczalne jest tylko, o ile nie ucierpi na tym dobro dziecka (art. 125 § 1 Krio). Decyzję o rozwiązaniu przysposobienia podejmuje sąd. Rozwiązanie takie jest gwarancją ochrony praw dziecka – zapewnienie dobra dziecka, jak wskazano wyżej, jest nadrzędnym celem instytucji przysposobienia.

324. Problematyka zapobiegania i zwalczania zjawiska nielegalnej adopcji była przedmiotem szkoleń dla sędziów i prokuratorów, np. szkoleń dla sędziów na temat obrotu prawnego z zagranicą w zakresie prawa rodzinnego oraz postępowania wobec cudzoziemców w przedmiocie stosowania zatrzymania, umieszczenia w strzeżonym ośrodku i areszcie w celu wydalenia. Podczas szkolenia omówiono m.in. następujące kwestie: uprowadzenie dziecka poza granice kraju – *Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę*, sporządzona w Hadze dnia 25 października

1980 r., sytuacja prawna małoletnich cudzoziemców bez opieki ubiegających się o status uchodźcy, sytuacja dzieci cudzoziemskich przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych – pozbawienie, ograniczenie władzy rodzicielskiej rodziców, przysposobienie, ze szczególnym uwzględnieniem prawa unijnego.

325. Procedury przysposobienia prowadzą ośrodki adopcyjno-opiekuńcze. Ich działalność reguluje rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 30 września 2005 r. *w sprawie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych*. O przysposobieniu, zarówno krajowym, jak i międzynarodowym, orzeka sąd rodzinny upewniwszy się, że procedura została wypełniona zgodnie z przepisami *Konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego*, sporządzonej w Hadze 29 maja 1993 r., o ile sprawa dotyczy przysposobienia międzynarodowego.
326. **Procedury związane z przysposobieniem międzynarodowym** są przeprowadzane przez ośrodki adopcyjno-opiekuńcze, wskazane rozporządzeniem Ministra Polityki Społecznej z dnia 5 października 2004 r. *w sprawie centralnego banku danych o dzieciach oczekujących na przysposobienie oraz ośrodków adopcyjno-opiekuńczych upoważnionych do współpracy z licencjonowanymi przez rządy innych państw organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi*. Organem centralnym ds. przysposobienia międzynarodowego, wyznaczonego podczas ratyfikacji dokumentu oraz zgodnie z art. 6 *Konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego*, sporządzonej w Hadze 29 maja 1993 r., jest Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Zadania organu centralnego wykonuje Departament Polityki Rodzinnej, który jest odpowiedzialny za prawidłowe wykonywanie zobowiązań wynikających z *Konwencji Haskiej* przez wszystkie podmioty uprawnione.
327. **Pośrednictwo w procedurze przysposobienia** międzynarodowego prowadzą trzy ośrodki adopcyjno-opiekuńcze:
- Publiczny Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy, 02–018 Warszawa, ul. Nowogrodzka 75,
 - Krajowy Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy TPD, 00–325 Warszawa, Krakowskie Przedmieście 6,
 - Katolicki Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy, 04–357 Warszawa, ul. Grochowska 194/196.
328. **Centralny bank danych** o dzieciach zakwalifikowanych do przysposobienia międzynarodowego prowadzi Publiczny Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy. Wszystkie ośrodki gwarantują, że procedura przysposobienia jest poprawnie wypełniana. Dossier potencjalnych rodziców adopcyjnych jest przesyłane do jednego z tych trzech ośrodków. W każdym z ośrodków istnieje Komisja do spraw Adopcji Zagranicznych, która dokonuje kwalifikacji potencjalnych rodziców.
329. Cudzoziemcy pragnący przysposobić polskie dziecko powinni zwrócić się w swoim państwie do organu centralnego lub upoważnionej organizacji, która współpracuje z jednym z ośrodków w Polsce wymienionych wyżej. Organ centralny lub organizacja przekazuje polskiemu organowi centralnemu lub ośrodkowi adopcyjno-opiekuńczemu pełną dokumentację kandydatów na rodziców adopcyjnych. Wymagane są następujące dokumenty, przetłumaczone na język polski przez tłumacza przysięgłego:
- wniosek o adopcję dziecka/dzieci,
 - odpisy aktów urodzenia przyszłych rodziców,
 - odpis aktu małżeństwa,
 - informacja o niekaralności (wydana w ciągu 1 miesiąca przed datą złożenia wniosku adopcyjnego instytucji zajmującej się prowadzeniem procedury przysposobienia),
 - zaświadczenie o zarobkach,

- poświadczenie obywatelstwa,
- dokumentacja medyczna – poświadczenie braku przeciwwskazań medycznych,
- wywiad środowiskowy przeprowadzony przez uprawnioną instytucję,
- zgoda organu centralnego w kraju wnioskodawcy/wnioskodawców na przysposobienie międzynarodowe oraz na przywiezienie dziecka do kraju, wystawiona imiennie na wnioskodawcę/wnioskodawców.

330. **Źródła prawa** odnoszącego się do adopcji:

- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy*,
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej*
- Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 30 września 2005 r. *w sprawie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych*,
- Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 5 października 2004 r. *w sprawie centralnego banku danych o dzieciach oczekujących na przysposobienie oraz ośrodków adopcyjno-opiekuńczych upoważnionych do współpracy z licencjonowanymi przez rządy innych państw organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi*,
- *Konwencja o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego*, sporządzona w Hadze dnia 29 maja 1993 r., obowiązująca w Polsce od 1 października 1995 r.,
- *Europejska Konwencja o przysposobieniu dzieci*, sporządzona w Strasburgu dnia 24 kwietnia 1967 r.

Handel dziećmi (art. 11)

331. Przesłpstwo handlu ludźmi, w tym dziećmi, spenalizowane zostało w art. 189a Kodeksu karnego (który zastąpił nieprecyzyjny art. 253 Kk), który stanowi: „§1. Kto dopuszcza się handlu ludźmi, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3. § 2. Kto czyni przygotowania do popełnienia przestępstwa określonego w § 1, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.” Natomiast zajmowanie się organizowaniem nielegalnych adopcji w celu osiągnięcia korzyści majątkowej stanowi przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (art. 211a Kk).

Zgodnie z przepisem art. 91 Konstytucji RP, przepisy ratyfikowanych umów międzynarodowych są bezpośrednio stosowane przez organy polskiego wymiaru sprawiedliwości. Naturalnie, dotyczy to również umów zawierających definicję handlu ludźmi, w tym przede wszystkim *Protokołu z Palermo (Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej)*, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. oraz *Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi*, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r.

332. Mimo to Rząd Rzeczypospolitej Polskiej, dążąc do zapewnienia większej skuteczności zwalczania zjawiska handlu ludźmi, zdecydował o wprowadzeniu kilku zmian do Kodeksu karnego. Zmiany obejmują:

- włączenie do Kk definicji handlu ludźmi wzorowanej na odpowiednich przepisach prawa międzynarodowego, przede wszystkim wskazanego Protokołu i Konwencji. Tekst definicji:
art. 115 § 22 Kk: „Handlem ludźmi jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem:
 - 1) przemocy, groźby bezprawnej,
 - 2) uprowadzenia,
 - 3) podstęp,

- 4) wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania,
 - 5) nadużycia stosunku zależności, wykorzystania krytycznego położenia lub stanu bezradności,
 - 6) udzielenia albo przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą, w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka albo w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy. Jeżeli zachowanie sprawcy dotyczy małoletniego, stanowi ono handel ludźmi, nawet gdy nie zostały użyte metody i środki wymienione w pkt 1-6.”
- spenalizowanie czynu polegającego na przygotowaniach do popełnienia przestępstwa handlu ludźmi, w tym handlu dziećmi. Czyn ten będzie zagrożony karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (art. 189a Kk).

333. Dane liczbowe (wg Biura ds. Przestępczości Zorganizowanej Prokuratury Krajowej)³:
 W **2002** r. w zakończonych postępowaniach przygotowawczych dotyczących handlu ludźmi na 167 ujawnionych ofiar przestępstw odnotowano 18 ofiar poniżej 15 roku życia. W **2003** r. w zakończonych postępowaniach przygotowawczych dotyczących handlu ludźmi na 261 ujawnionych ofiar przestępstw odnotowano 21 ofiar poniżej 15 roku życia. W **2004** r. w zakończonych śledztwach ujawniono 98 ofiar, z czego tylko 2 ofiary to osoby poniżej 15 roku życia. W **2005** r. ujawniono 99 ofiar handlu ludźmi z czego 10 w wieku 16-17 lat, w **2006** r. - 126 ofiar, w tym 19 w wieku 15-17 lat. W **2007** r. ujawniono 1021 ofiarę handlu ludźmi, w tym 4 osoby w wieku 15 lat i 2 osoby w wieku 16 lat, w **2008** r. ujawniono 315 ofiar, w tym 5 osób w wieku 17 lat i 2 osoby w wieku 16 lat.
 Dane liczbowe (wg Departamentu ds. Przestępczości Zorganizowanej i Korupcji Prokuratury Generalnej)⁴: W **2009** r. ujawniono 611 ofiar, w tym 66 osób poniżej 18 r. ż. W **2010** r. ujawniono 323 ofiary, w tym 32 osoby poniżej 18 r. ż.

Działania interwencyjne i resocjalizacyjne kierowane do dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie (art. 18)

334. W Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji powstał internetowy Bank Dobrych Praktyk, którego celem jest połączenie doświadczeń administracji rządowej, samorządowej oraz organizacji społecznych. Głównym założeniem Banku Dobrych Praktyk jest stworzenie ogólnopolskiej bazy sprawdzonych inicjatyw w zakresie poprawy bezpieczeństwa, które mają pomóc w rozwiązywaniu konkretnych problemów danej

³ Dane za lata 2002-2008 dotyczą przestępstwa handlu ludźmi, tj. przestępstw z art. 253 § 1 Kk (handel ludźmi) i art. 204 § 4 Kk (zwabienie lub uprowadzenie innej osoby w celu uprawiania przez nią prostytucji za granicą) oraz dodatkowo przestępstw z art. 204 § 1 Kk (nakłanianie innej osoby do uprawiania prostytucji lub ułatwianie uprawiania prostytucji w celu osiągnięcia korzyści majątkowej), art. 204 § 2 Kk (czerpanie korzyści majątkowych z uprawiania prostytucji przez inną osobę), art. 204 § 3 Kk (popełnienie przestępstwa z art. 204 § 1 i 2 Kk wobec małoletniego) i art. 203 Kk (doprowadzenie innej osoby do uprawiania prostytucji).

⁴ Dane za 2009 r. dotyczą przestępstwa handlu ludźmi, tj. przestępstw z art. 253 § 1 Kk i art. 204 § 4 Kk oraz dodatkowo przestępstw z art. 204 § 3 Kk i art. 203 Kk.

Dane za 2010 r. dotyczą przestępstwa handlu ludźmi, tj. przestępstw z art. 253 § 1 Kk art. 204 § 4 Kk i z art. 189 a (w związku z nowelizacją kodeksu karnego, która weszła w życie dn. 8 września 2010 r.) oraz dodatkowo przestępstw z art. 204 § 3 Kk i art. 203 Kk.

społeczności lokalnej. Wśród rekomendowanych inicjatyw znajdują się także, programy profilaktyczne, skierowane do dzieci i młodzieży, poświęcone kwestii uzależnień od alkoholu i środków psychoaktywnych, przemocy i agresji oraz promujące właściwe zagospodarowanie czasu wolnego.

335. Na mocy ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. *o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw* do systemu oświaty przekazano od 1 stycznia 2004 r. młodzieżowe ośrodki wychowawcze (MOW) i młodzieżowe ośrodki socjoterapii (MOS). Placówki te podejmują działania edukacyjne, wychowawcze i resocjalizacyjne wobec niedostosowanych społecznie wychowanków koncentrujące się m.in. na nabywaniu umiejętności zgodnego współżycia w grupie rówieśniczej, radzenia sobie z agresją, wychodzenia z pułapki uzależnienia od alkoholu, tytoniu oraz narkotyków. System zakładania i prowadzenia MOW i MOS jest w pełni zdecentralizowany i uspołeczniony.
336. Podstawą umieszczenia nieletniego w MOW jest postanowienie sądu rodzinnego o zastosowaniu środka wychowawczego w postaci umieszczenia w takim ośrodku. Dzieci i młodzież mogą być umieszczani w MOS na podstawie postanowienia sądu o zastosowaniu wobec nieletniego środka wychowawczego w postaci umieszczenia w takim ośrodku lub na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, wydanego przez zespół orzekający publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym specjalistycznej – na wniosek rodziców. Przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lipca 2004 r. *w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych oraz młodzieżowych ośrodkach socjoterapii* szczegółowo określają tryb kierowania nieletnich do MOW i MOS przez starostę oraz regulują, iż organem wskazującym nieletnim miejsce w młodzieżowym ośrodku wychowawczym i młodzieżowym ośrodku socjoterapii jest Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie (jednostka podległa MEN). Prowadzony przez Ministra Edukacji Narodowej centralny system wskazywania miejsc dla nieletnich dysponuje bazą danych, która umożliwi umieszczenie każdego nieletniego w odpowiedniej dla niego placówce – ze względu na wiek, płeć, stan zdrowia, oraz etap edukacyjny i klasę. W przypadku MOS zwykle odrębnie prowadzone są ośrodki, które przyjmują wychowanków na podstawie postanowienia sądu lub na wniosek rodziców. Ponadto MOW i MOS prowadzone są odrębnie dla dziewcząt i chłopców, są także ośrodki koedukacyjne. MOW i MOS, jako placówki oświatowe, zapewniają wychowankom, poza terapią i resocjalizacją, także realizację obowiązku szkolnego – w każdym ośrodku (z wyjątkiem pięciu MOS) funkcjonuje określona szkoła. Celem zapewnienia pełnego zabezpieczenia zróżnicowanych potrzeb nieletnich, prowadzone są: młodzieżowe ośrodki wychowawcze i młodzieżowe ośrodki socjoterapii ze szkołą podstawową, z gimnazjum i młodzieżowe ośrodki wychowawcze i socjoterapii ze szkołą ponadgimnazjalną. Szkoły prowadzone w MOW i MOS mają status szkół specjalnych, ze względu na specjalną organizację nauki. MOW funkcjonują także jako resocjalizacyjno-wychowawcze oraz resocjalizacyjno-rewalidacyjne, które są prowadzone dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, niedostosowanych społecznie.
337. Wśród szczególnie znaczących inicjatyw w zakresie wspierania rozwoju młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii warto podkreślić organizowanie przez Ministerstwo Edukacji Narodowej otwartych konkursów ofert dla podmiotów, będących organami prowadzącymi MOW i MOS. Na realizację projektów zgłoszonych w ramach ww. konkursów w latach 2007-2010

przeznaczono ponad 20.000.000 zł. Konkursy te miały na celu doskonalenie jakości pracy MOW i MOS oraz zwiększenie liczby miejsc, jak również dostosowanie ośrodków do zaplanowanych zmian systemowych w oświacie, dotyczących kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Efekty realizacji ww. projektów oraz prowadzenie centralnego systemu wskazywania miejsc dla nieletnich wskazuje na wysoką skuteczność podjętych oddziaływań. Dotyczy on także jakości pracy tych placówek, wysoko ocenianych przez specjalistów, a także przez Najwyższą Izbę Kontroli.

Dzięki ww. działaniom na przestrzeni lat 2004-2010 liczba miejsc w MOW i MOS, zwiększyła się ponad dwukrotnie. Liczba miejsc w MOW i MOS wynosiła w 2004 r. odpowiednio – 2873 i 148, w 2006 r. – 3300 i 190, w 2008 r. – 3691 i 2080, w 2010 r. – 4575 i 2871. Nastąpiło również znaczące zwiększenie liczby placówek. W 2004 r. funkcjonowało 45 MOW i 9 MOS, w 2006 r. – odpowiednio 52 i 10, w 2008 r. – 62 i 49, a w 2010 r. – 74 i 61.

338. W 2009 r. prowadzone były prace międzyresortowe, mające na celu optymalizację rozwiązań systemowych, związanych z ponadresortowym charakterem oddziaływań resocjalizacyjnych. Był to także jeden z celów Międzyresortowego Zespołu do Spraw Poprawy Skuteczności Wykonania Orzeczeń Sądowych. W ramach tego zespołu powołana została Grupa Robocza do Spraw Poprawy Skuteczności Wykonania Orzeczeń Sądowych w Przedmiocie Umieszczania Nieletnich w Placówkach Podległych Ministerstwu Edukacji Narodowej i Ministerstwu Pracy i Polityki Społecznej. W skład jej wchodził przedstawiciel Ministra Sprawiedliwości, Ministra Edukacji Narodowej, Ministra Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Zadaniem Grupy było opracowanie projektów nowelizacji ustawy *o postępowaniu w sprawach nieletnich* i rozporządzeń wykonawczych oraz nowelizacji rozporządzeń Ministra Edukacji Narodowej i Ministra Pracy i Polityki Społecznej dotyczących młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii oraz rodzinnej opieki zastępczej.
339. W 2010 r. zrealizowane zostały działania legislacyjne, mające na celu poprawę efektywności pracy MOW i MOS. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 grudnia 2010 r. *zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym oraz młodzieżowym ośrodku socjoterapii* wejdzie w życie w styczniu 2011 r. Celem tej regulacji jest poprawa sprawności postępowania w sprawach kierowania i przyjmowania nieletnich do MOW i MOS. Instrumentem umożliwiającym taką optymalizację wykorzystywania miejsc w tych ośrodkach jest skrócenie terminów, w ramach których ośrodek jest obowiązany zachować dla danego nieletniego miejsce, w sytuacji niedoprowadzenia nieletniego do ośrodka (z trzech miesięcy do jednego miesiąca) lub w sytuacji samowolnego oddalenia się nieletniego z ośrodka (z ośmiu tygodni do czterech tygodni). Rozporządzenie przewiduje także możliwość tymczasowego umieszczenia nieletnich w MOW i MOS.
340. Prowadzone są prace legislacyjne nad umożliwieniem kierowania wychowanków do MOS wyłącznie na podstawie orzeczenia poradni psychologiczno-pedagogicznej, wydane na wniosek rodziców. Umieszczanie nieletnich w MOS na mocy postanowienia sądu to poważny problem merytoryczny, znacząco utrudniający pracę tych placówek. Podstawą skutecznej socjoterapii i psychoterapii jest pozytywna motywacja, a co najmniej akceptacja dla podjęcia takiego działania przez samego uczestnika terapii. Przymusowe kierowanie przez sąd uniemożliwia efektywną pracę terapeutyczną z dziećmi i młodzieżą w tych placówkach. Jednocześnie nieletni umieszczeni w MOS na mocy postanowienia

sądu nie korzystają z socjoterapii, ponieważ odrzucają przymusowy udział w terapii i nie wykorzystują pobytu w ośrodku dla korekty zaburzeń zachowania.

341. Odnośnie zmian w systemie kierowania Ministerstwo Edukacji Narodowej przygotowuje rozwiązanie regionalne, zwiększające odpowiedzialność samorządów za pracę z trudną młodzieżą, szczególnie myśląc o regionalnym systemie wskazywania miejsc dzieciom i młodzieży do konkretnego rodzaju placówki. Zadania te w projekcie zmiany ustawy o systemie oświaty przewidziano dla centrów informacji edukacyjno-zawodowej, prowadzonych przez marszałka województwa.

342. W Ministerstwie Sprawiedliwości toczą się prace nad kompleksową nowelizacją ustawy *o postępowaniu w sprawach nieletnich*. Projekt ustawy zmierza do dostosowania obowiązującego prawa nieletnich do regulacji i zaleceń prawnomiędzynarodowych, do usprawnienia postępowania z nieletnimi i przyśpieszenia wydawania merytorycznych orzeczeń, do upodmiotowienia nieletniego i podwyższenia gwarancji procesowych w relacjach z organami ścigania i szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości, do ujednoczenia procedowania przed sądem rodzinnym, do szerszego włączania rodziców w proces wychowania własnego dziecka, z którym są poważne problemy wychowawcze, do zagwarantowania szerszych uprawnień pokrzywdzonemu nagannym czynem nieletniego oraz do usprawnienia wykonywania orzeczeń tak, aby jak najszybciej i możliwie najefektywniej był wdrażany proces wychowawczego oddziaływania na nieletnich, także a nawet przede wszystkim przy udziale jego rodziców lub opiekunów oraz dotychczasowego środowiska rodzinnego.

W projekcie m.in. określa się dolną granicę wieku odpowiedzialności za czyny związane z demoralizacją, ustanawia się maksymalne okresy pobytu w schroniskach dla nieletnich, szczegółowo regulowane jest postępowanie mediacyjne (patrz również informacje zawarte w pkt. 340 niniejszego sprawozdania).

Ochrona dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej lub psychicznej. Rehabilitacja fizyczna i psychiczna oraz reintegracja społeczna dziecka (art. 19 i 39)

343. W czerwcu 2007 r. przeprowadzono dwie edycje społecznej kampanii medialnej, „Dzieciństwo pod ochroną”. W ramach kampanii zostały przybliżone opinii publicznej różne aspekty zjawiska przemocy w rodzinach wobec dzieci. Odbyła się również ogólnopolska konferencja poświęcona przeciwdziałaniu zaniedbywania dzieci przez pijanych rodziców i opiekunów. Prowadzono prace nad ideą powstania Systemu Monitorowania Losów Dziecka.

344. Działania w zakresie pomocy rodzinom z problemem alkoholowym należą do statutowych zadań Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA). Obejmują przede wszystkim przeciwdziałanie przemocy w rodzinie oraz profilaktykę problemów dzieci i młodzieży obejmujących m.in. programy dla grup ryzyka (dzieci z rodzin z problemem alkoholowym, młodzież nadużywającą alkoholu). W ramach ochrony dzieci przed przemocą PARPA realizuje następujące działania:

- 1) Prowadzenie, od 1995 r., Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w rodzinie „Niebieska Linia” (finansowany ze środków Agencji; strona internetowa – <http://www.niebieskalinia.pl>). W ramach „Niebieskiej Linii” funkcjonują m. in.: ogólnopolski bezpłatny telefon interwencyjno-informacyjny dla osób krzywdzonych przez najbliższych – 0801-1200-02, telefoniczna poradnia prawna, poradnia e-mailowa (niebieskalinia@niebieskalinia.info); prowadzone są również staże dla studentów wyższych uczelni, przygotowujących do pracy z ofiarami przemocy w rodzinie.
- 2) Podnoszenie kompetencji przedstawicieli służb i instytucji pracujących w obszarze

przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

- Od 1994 r. – organizowanie ogólnopolskich konferencji przeciw przemocy w rodzinie adresowanych do członków Ogólnopolskiego Porozumienia osób i organizacji pomagających ofiarom przemocy w rodzinie „Niebieska Linia”, ruchu społecznego skupiającego osoby i instytucje działające w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym także przemocy wobec dzieci.
 - Od 1996 r. – prowadzenie 120-godz. interdyscyplinarnego Studium Przemocy w Rodzinie przygotowującego do pracy z ofiarami przemocy domowej, kontaktu ze sprawcami przemocy oraz do działań w ramach lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
 - Od 2004 r. – prowadzenie szkoleń dla kuratorów pracujących z młodzieżą w ośrodkach kuratorskich.
 - Od 2005 r. – organizowanie szkoleń dla sędziów wydziałów rodzinnych sądów rejonowych.
 - Od 2005 r. – wspieranie działań o charakterze edukacyjnym skierowanych do przedstawicieli służby zdrowia (lekarze, studenci akademii medycznych). Uczestnicy szkoleń uzyskują wiedzę na temat zjawiska przemocy wobec dzieci oraz możliwości podejmowania interwencji w przypadkach podejrzenia lub stwierdzenia u dzieci urazów spowodowanych przemocą domową.
 - Prowadzenie szkoleń dla pracowników świetlic socjoterapeutycznych (120 godz.). Podczas szkolenia uczestnicy uzyskują wiedzę nt. uzależnienia, współuzależnienia, przemocy, zasad pomocy i interweniowania w rodzinach z problemem alkoholowym, zasad pomocy dziecku przy współpracy z rodzicami i instytucjami, metod i technik pracy z dziećmi przejawiającymi zaburzenia zachowania.
 - Od 2006 r. – organizowanie szkoleń przygotowujących do diagnozowania i pracy z dziećmi z alkoholowym zespołem płodowym (FAS).
- 3) Prowadzenie edukacji publicznej.
- W 2001 r. PARPA, we współpracy z Fundacją „Dzieci Niczyje” i Ogólnopolskim Pogotowiem dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”, przeprowadziła kampanię przeciw krzywdzeniu i zaniechaniu dzieci „Dzieciństwo bez przemocy”. W środowiskach lokalnych prowadzono szkolenia dla służb i warsztaty umiejętności rodzicielskich. Kampanii towarzyszyły spoty telewizyjne i radiowe, plakaty i billboardy. Kampania otrzymała 5 nagród (w tym dwie międzynarodowe) w kategorii kampania społeczna.
 - W 2007 r. prowadzono kampanię edukacyjną pod hasłem „Cięża bez alkoholu”.
 - Na zlecenie PARPA działa telefon dla rodziców oraz młodych ludzi pijących alkohol „Pomarańczowa Linia”(0801-140-068).
 - Działania podejmowane przez Agencję służą także realizacji zobowiązania do szerzenia informacji o prawach dzieci, określonego w art. 42 *Konwencji o prawach dziecka*. Organizowane przez Agencję szkolenia i konferencje oraz liczne publikacje przyczyniają się do poszerzania wiedzy o instrumentach prawnych służących ochronie praw dzieci, jak również pogłębiają społeczną świadomość i wrażliwość w tym zakresie.

Okresowy przegląd leczenia dziecka oraz okoliczności dot. jego umieszczenia w placówce opiekuńczo-wychowawczej (art. 25)

345. Przestrzeganie standardu wychowania i opieki w placówkach opiekuńczo-wychowawczych podlega nadzorowi sprawowanemu przez osoby o odpowiednich kwalifikacjach pedagogicznych, upoważnione przez wojewodę właściwego ze względu na

siedzibę placówki. W ramach tego nadzoru zwraca się szczególną wagę na przestrzeganie praw dziecka w placówkach działających w systemie pomocy społecznej.

346. W latach 2001-2007 we wszystkich województwach przeprowadzono kontrole placówek opiekuńczo-wychowawczych pod kątem przestrzegania praw dziecka oraz pozycji i uprawnień wychowanków. Osoby kontrolujące placówki przeprowadzały wśród wychowanków anonimowe ankiety, wyniki których mogły wskazywać, czy wobec dzieci stosuje się przemoc, zarówno psychiczną jak i fizyczną. Ponadto, we wszystkich placówkach zalecano dyrektorom, aby dzieci zostały poinformowane o telefonach i adresach Rzecznika Praw Dziecka, osób sprawujących nadzór pedagogiczny u wojewody oraz powiatowego centrum pomocy rodzinie.

347. W art. 87a ustawy *o pomocy społecznej* uregulowana została kwestia sankcji wobec wychowawców zatrudnionych w placówce opiekuńczo-wychowawczej, oskarżonych o przestępstwa z udziałem przemocy. Na czas trwania postępowania wychowawca zostaje zawieszony w pełnieniu obowiązków, natomiast, jeżeli zostanie on prawomocnie skazany za przestępstwo z użyciem przemocy, dyrektor placówki rozwiązuje z nim stosunek pracy.

348. Całodobowe placówki opiekuńczo-wychowawcze zobowiązane są do zapewnienia jak najlepszych warunków rozwoju fizycznego, psychicznego i poznawczego dziecka. Dzieci przebywające w takich placówkach mają zapewniony dostęp do opieki medycznej (rozporządzenie Ministra pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. *w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych*).

W lipcu 2007 r. Rzecznik Praw Obywatelskich przedstawił Ministrowi Pracy i Polityki Społecznej wyniki przeprowadzonej w Biurze RPO analizy dokumentacji pobytu wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych w szpitalach psychiatrycznych w latach 2004-2006. Dane zebrane ze wszystkich województw wskazywały m.in. na nadużywanie umieszczania wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych w szpitalach psychiatrycznych. W związku z powyższym, stosownie do zaleceń Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 30 sierpnia 2007 r., dyrektorzy wszystkich całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych są zobowiązani do informowania wydziałów polityki społecznej urzędów wojewódzkich o każdym przypadku umieszczenia dziecka w szpitalu psychiatrycznym. Informacje powinny obejmować: wiek dziecka, datę umieszczenia go w placówce, czas pobytu dziecka w szpitalu, przesłanki decyzji o umieszczeniu dziecka w szpitalu psychiatrycznym, dane dotyczące oświadczeń rodziców/opiekunów prawnych o wyrażeniu zgody na skierowanie dziecka do szpitala psychiatrycznego lub stosownego postanowienia sądu lub też wyrażenia zgody na umieszczenie w szpitalu psychiatrycznym przez wychowanków powyżej 16 roku życia. Ponadto, nadzór nad placówkami opiekuńczo-wychowawczymi zobowiązany został do dokładnego sprawdzania dokumentów dzieci, które choć raz były skierowane do szpitala psychiatrycznego, do zwracania uwagi na sposób dokumentowania stanu zdrowia dzieci przebywających w placówkach, zorganizowania dla dyrektorów placówek szkoleń na temat zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży z udziałem lekarza psychiatry, psychologa klinicznego oraz prawnika oraz w zakresie przepisów ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. *o ochronie zdrowia psychicznego*.

C. Budżet

349. W związku z realizacją, od 2007 r. na podstawie Uchwały Rady Ministrów Nr 218/2006 z dnia 18 grudnia 2006 r., *Rządowego Programu Ograniczania Przestępczości i Aspołecznych Zachowań „Razem bezpieczniej”*, w budżecie państwa zabezpieczana jest corocznie kwota 3.000.000 zł na aktywizację społeczności lokalnych.

Kwota ta jest przekazywana do budżetów wojewodów na zadania realizowane przez organizacje pozarządowe i jednostki samorządu terytorialnego.

Dofinansowanie realizacji zadań w obszarze *Przemoc w rodzinie* wyniosło: w 2007 r. – blisko 453.000 zł, w 2008 r. – ponad 878.000 zł, w 2009 r. – blisko 338.000 zł, w 2010 r. – blisko 912.000 zł; w obszarze *Bezpieczeństwo w szkole* wyniosło: w 2007 r. – ponad 1.525.000 zł, w 2008 r. – ponad 824.000 zł, w 2009 r. – ponad 938.000 zł, w 2010 r. – ponad 726.000 zł.

Powyższy *Program* łączy działania Policji, administracji rządowej i samorządowej oraz partnerów społecznych, zainteresowanych poprawą bezpieczeństwa i porządku publicznego. Jednym z podstawowych założeń programu jest przekonanie obywateli do nawiązania trwałego, stałego, naturalnego partnerstwa z Policją oraz innymi instytucjami ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Obszary działania programu, to:

- bezpieczeństwo w miejscach publicznych i w miejscu zamieszkania;
- przemoc w rodzinie;
- bezpieczeństwo w szkole;
- bezpieczeństwo w środkach komunikacji publicznej;
- bezpieczeństwo w ruchu drogowym;
- bezpieczeństwo w działalności gospodarczej;
- ochrona dziedzictwa narodowego.

D. Planowane działania państwa

350. W 2011 r. planuje się wprowadzenie nowych regulacji prawnych, które przyczynią się do rozwoju i zróżnicowania form pieczy zastępczej nad dzieckiem. Nowe rozwiązania zakładają upowszechnienie rodzinnych form pieczy zastępczej, w tym zwłaszcza zawodowej. Ponadto, planuje się zmianę standardów w istniejących placówkach opiekuńczo-wychowawczych, a w szczególności zmniejszenie wielkości placówek, które docelowo powinny przyjmować do 14 dzieci. Wprowadzony zostanie także zakaz umieszczania w placówkach opiekuńczo-wychowawczych dzieci do 10. roku życia. Wspomnianym działaniom będzie towarzyszyć profilaktyka i intensywna praca z rodziną biologiczną dzieci zagrożonych umieszczeniem lub już objętych pieczą zastępczą. Planuje się powołanie gminnych asystentów rodzinnych, których zadaniem będzie realizacja działań profilaktycznych, praca ze znajdującymi się w kryzysie rodzinami wychowującymi dzieci oraz udzielanie wsparcia rodzinom zagrożonym dysfunkcją opiekuńczo-wychowawczą. Pracę asystenta rodziny wspomagać będą tworzone w gminach zespoły interdyscyplinarne, a wsparciem profilaktyki mają być działające w środowisku lokalnym tzw. rodziny wspierające.

ROZDZIAŁ VI: PODSTAWOWA OPIEKA ZDROWOTNA I BYTOWA (art. 6, 18 ust. 3, 23, 24, 26, 27 ust. 1-3 Konwencji)

A. Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka

CRC/C/15/Add.194 - pkt 39:

Komitet zaleca, aby państwo strona:

- a) poprawiło wydajność programu promocji zdrowia i edukacji zdrowotnej, w szczególności poprzez promowanie zdrowego trybu życia wśród dzieci i młodzieży;***
- b) podjęło środki mające na celu zachęcenie i edukację matek w zakresie korzyści płynących z karmienia wyłącznie piersią przez pierwsze sześć miesięcy i kontynuacji karmienia piersią przez dwa lata.***

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 39a)

351. W ostatnich latach zrealizowano w Polsce wiele działań umożliwiających realizację programów promocji zdrowia i edukacji zdrowotnej w ramach edukacji przedszkolnej i szkolnej, m. in.:

- 1) tworzenie w Ministerstwie Edukacji Narodowej infrastruktury dla skutecznej realizacji programów edukacji zdrowotnej i promocji zdrowia, w tym:
 - kształcenie edukatorów ds. edukacji zdrowotnej i promocji zdrowia,
 - wydawanie biuletynu pt. „Edukacja zdrowotna i promocja zdrowia w szkole”,
 - włączenie edukacji zdrowotnej do minimum programowych dla studiów magisterskich na kierunku pedagogika;
- 2) włączenie ścieżki edukacyjnej „edukacja prozdrowotna” do podstaw programowych szkół wszystkich typów;
- 3) włączenie programu profilaktyki do statutowych zadań przedszkoli i szkół.

352. Zgodnie z zaleceniami Komitetu, zakłady opieki zdrowotnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji realizują następujące programy zdrowotne w zakresie uzależnień:

- 1) Narodowy Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych,
- 2) Krajowy Program Zapobiegania Narkomanii,
- 3) Krajowy Program Zapobiegania Zakażeniom HIV, Opieki nad Żyjącymi z HIV i Chorymi na AIDS,
- 4) Program Ograniczania Zdrowotnych Następstw Palenia Tytoniu w Polsce.

Odbiorcami tych programów są dzieci i młodzież przebywające na leczeniu lub rehabilitacji. Psychologowie, lekarze i pielęgniarki zakładów opieki zdrowotnej MSWiA w całym kraju, których łącznie jest 29, prowadzą różnorodne zajęcia w szkołach wszystkich typów, zarówno dla młodzieży, ich rodziców oraz nauczycieli. Dla personelu medycznego organizowane są szkolenia specjalistyczne mające na celu poszerzenie wiedzy z zakresu uzależnień oraz zdobycie umiejętności przekazywania tej wiedzy dzieciom i młodzieży.

Departament Zdrowia MSWiA we współpracy z zakładami opieki zdrowotnej MSWiA organizuje każdego roku ogólnopolskie konferencje, których uczestnikami są realizatorzy programów zdrowotnych z zakresu uzależnień.

353. Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA) przeprowadziła szereg szkoleń dla osób pracujących z dziećmi i młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, w tym kuratorów, sędziów wydziałów rodzinnych, wychowawców świetlic socjoterapeutycznych i innych placówek oferujących wsparcie.

Kontynuowano działania w kierunku rozszerzenia dostępności usług terapeutycznych i socjoterapeutycznych z zakresu terapii uzależnienia od alkoholu dla dzieci i młodzieży. Rozpoczęto realizację „Programu rozwijania umiejętności życiowych”, adresowanego do młodzieży w wieku 12-14 lat, którego główne założenia obejmują oddziaływanie w kierunku kształcenia postaw asertywności, radzenia sobie z lękiem, umiejętności porozumiewania się i rozwiązywania konfliktów oraz podejmowania decyzji. Przy współpracy z Instytutem Psychiatrii i Neurologii kontynuowano również prace nad adaptacją amerykańskiego programu profilaktycznego „Project Northland”.

W ramach szeroko pojętej edukacji publicznej PARPA współuczestniczyła w realizacji kampanii społecznej „Alkohol – nieletnim dostęp wzbroniony”, nastawionej na zapobieganie szkodom związanym ze spożywaniem alkoholu przez nieletnich.

Patrz również informacje zawarte w pkt 343 niniejszego sprawozdania.

Działania edukacyjne i szkoleniowe na rzecz zapobiegania HIV/AIDS – patrz pkt 416-418 niniejszego sprawozdania.

354. Realizacja zadań związanych z przeciwdziałaniem narkomanii ukierunkowana była na działalność informacyjną, edukacyjną oraz poradnictwo psychologiczno-pedagogiczne. W ramach strategii informacyjnej, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii zleca do realizacji szkolenia dla grup zawodowych (pedagodzy, psychologdy, policjanci, służby socjalne, pracownicy placówek opiekuńczo-wychowawczych, lekarze, duchowni) realizujących zadania wynikające z ustawy *o przeciwdziałaniu narkomanii* i pracujących na rzecz dzieci i młodzieży. W celu upowszechniania na terenie kraju programów profilaktycznych o potwierdzonej skuteczności Krajowe Biuro zorganizowało szkolenia dla realizatorów programu wczesnej interwencji *FreD goes net* oraz programu profilaktyki uniwersalnej „Unplugged”. Program *FreD* kierowany jest do młodych osób używających substancji psychoaktywnych w sposób okazjonalny lub problemowy, z wyłączeniem uzależnienia. Zajęcia mają charakter warsztatowy i prowadzone są przez certyfikowanych trenerów. Celem zajęć jest pobudzenie uczestników do refleksji, podniesienie poziomu ich wiedzy na temat używania narkotyków, zachęcenie do oceny ryzyka i odpowiedzialności, zmiany nastawienia i zachowania związanego z używaniem narkotyków oraz poznanie oferty lokalnego systemu pomocowego. „Unplugged” to program uniwersalnej profilaktyki używania substancji psychoaktywnych (alkohol, tytoń, narkotyki) adresowany do uczniów szkół gimnazjalnych i ich rodziców, prowadzony przez nauczycieli.

W latach 2006-2007 w ramach projektu „Wsparcie społeczności lokalnych w przeciwdziałaniu narkomanii” zrealizowanego w ramach programu „Transition Facility 2004”, przeprowadzono szkolenia dla 866 gmin przygotowując przedstawicieli grup zawodowych (pedagodzy, psychologdy, policjanci, służby socjalne, pracownicy placówek opiekuńczo-wychowawczych) i organizacji pozarządowych do realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania narkomanii i pracujących na rzecz dzieci i młodzieży.

Szerzej nt. ochrony przed narkotykami – patrz informacje zawarte w rozdziale VIII, pkt 583-586 niniejszego sprawozdania

355. Prawną ochronę przed narażeniem na dym tytoniowy wprowadziła ustawa z dnia 9 listopada 1995 r. *o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych*, która zabrania palenia tytoniu w pomieszczeniach użytku publicznego, w zakładach pracy, w placówkach edukacyjnych. Przepisy ustawy szczególnie ochroną otaczają młode pokolenie, którego zdrowiu i rozwojowi zagraża środowiskowy dym tytoniowy i które należy chronić przed uzależnieniem od tytoniu. Dlatego przepisy ustawy spowodowały całkowite wyeliminowanie reklamy wyrobów tytoniowych (wywierającej silny wpływ na podejmowanie palenia wśród młodzieży), a także znacznie ograniczyły dostępność wyrobów tytoniowych (zakaz sprzedaży wyrobów tytoniowych osobom niepełnoletnim, zakaz sprzedaży papierosów w opakowaniach mniejszych niż 20 szt. i na sztuki, zakaz sprzedaży tytoniu w automatach sprzedażowych i w systemie samoobsługowym). Ponadto przepisami ustawy z dnia 8 kwietnia 2010 r. *o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Pracy* wyeliminowano możliwość tworzenia miejsc do palenia tytoniu na terenie placówek systemu oświaty i wprowadzono zakaz palenia tytoniu na całym terenie placówki oświatowej. Dzięki temu można zapewnić bezpieczeństwo zdrowotne dzieciom i młodzieży szkolnej eliminując narażenie na dym tytoniowy w miejscu nauki oraz uczynić placówki oświatowe środowiskiem wychowawczym również w dziedzinie wychowania zdrowotnego.

356. Regulacje prawne, o których mowa wyżej są jednym z elementów kompleksowej polityki państwa prowadzącej do ograniczenia konsumpcji (palenia) tytoniu i ochrony przed chorobami odtytoniowymi. Intencje i działania z tym związane zawiera *Program Ograniczania Zdrowotnych Następstw Palenia Tytoniu*, którego ostatnią edycję na lata 2010–2013 Rada Ministrów przyjęła 16 lutego 2010 r. Jego cele i zadania, sformułowane na podstawie analizy obecnego stanu zachowań zdrowotnych w społeczeństwie i stanu zdrowia ludności uwarunkowanego paleniem tytoniu oraz możliwości jego finansowania przez państwo, są zgodne z programem Światowej Organizacji Zdrowia (Program „WHO Tobacco Free Europe”) i polityką zdrowotną Unii Europejskiej (Program „Europe Against Cancer”). *Program* stanowi kontynuację działań antytytoniowych w Polsce i ma zapewnić skuteczne i efektywne propagowanie stylu życia wolnego od dymu tytoniowego. Wdrażanie *Programu* powinno przynieść zmianę postaw i zachowań Polaków wobec problemu palenia i przyczynić się do lepszych wyników w leczeniu uzależnienia od nikotyny. Szczegółowo omówiono w nim zadania, sposoby ich realizacji, instytucje odpowiedzialne za ich wykonanie, a także zasady monitoringu.

Program ma charakter interdyscyplinarny i międzysektorowy – stosownie do wieloczynnikowych uwarunkowań podejmowania i rozpowszechnienia palenia tytoniu – i koncentruje się na zadaniach o szerokim, ogólnokrajowym zasięgu, przynoszących względnie trwałe rezultaty, zwłaszcza w dziedzinie edukacji i upowszechniania stylu życia wolnego od tytoniu, a także organizowania pomocy palącym w uwolnieniu z uzależnienia od tytoniu.

357. Istotnym elementem *Programu Ograniczania Zdrowotnych Następstw Palenia Tytoniu* jest edukacja dzieci i młodzieży służąca powstrzymaniu przed podejmowaniem palenia tytoniu i ochronie przed uzależnieniem.

Do dzieci w wieku przedszkolnym, ich rodziców i opiekunów, adresowany jest program „Czyste powietrze wokół nas”, budujący podstawy świadomych zachowań prozdrowotnych i postaw asertywnych wobec osób palących tytoń, a także kształcący odpowiedzialne zachowania rodzicielskie świadome zagrożeń, jakie dla najmłodszych niesie środowisko dymu tytoniowego.

W ramach podstawy programowej dla szkół podstawowych i gimnazjów realizowanych jest wiele programów edukacyjnych realizujących jednolity cel ochrony dzieci przed epidemią tytoniową. Są to programy edukacyjne wyjaśniające istotę zagrożeń ze strony tytoniu i wspierające indywidualne wybory prozdrowotne i środowiskowe normy współżycia respektujące potrzeby zdrowotne.

Dodatkową ofertę edukacyjną w ramach *Programu* stanowią pilotażowe programy inicjowane przez Główny Inspektorat Sanitarny: „Nie pal przy mnie, proszę” dla uczniów klas I-III szkoły podstawowej oraz „Znajdź właściwe rozwiązanie” – dla uczniów starszych klas szkoły podstawowej i gimnazjum.

358. *Program Ograniczania Zdrowotnych Następstw Palenia Tytoniu* jest realizowany na szczeblu centralnym przez wszystkie zobowiązane ministerstwa, a na szczeblu regionalnym i lokalnym przez Państwowe Wojewódzkie Inspektoraty Sanitarne i Państwowe Powiatowe Inspektoraty Sanitarne we współpracy z władzami lokalnymi, kościołami, instytucjami pozarządowymi, placówkami oświatowo-wychowawczymi, uczelniami, Policją, Strażą Miejską i innymi podmiotami angażującymi się w działalność profilaktyczną.

Program jest koordynowany przez Ministra Zdrowia. Uzgadnianiu jego celów szczegółowych, zakresu realizacji i współdziałania służy Międzyresortowy Zespół Koordynacyjny Programu Ograniczania Zdrowotnych Następstw Palenia Tytoniu w Polsce powołany zarządzeniem Prezesa Rady Ministrów.

359. Polityka zdrowotna, społeczna i ekonomiczna zmierzająca do ograniczenia epidemii tytoniowej, w tym zwłaszcza ochrony młodego pokolenia przed uzależnieniem od tytoniu i narażeniem na dym tytoniowy, wyrażona w *Programie Ograniczania Zdrowotnych Następstw Palenia Tytoniu* odpowiada międzynarodowym standardom i zobowiązaniom wynikającym z dokumentów programowych Unii Europejskiej (np. Zalecenia Rady w sprawie środowisk wolnych od dymu tytoniowego), a także z postanowień Ramowej Konwencji WHO o Ograniczeniu Użycia Tytoniu, do której Polska przystąpiła we wrześniu 2006 r.

15 listopada 2010 r. weszła w życie ustawa z dnia 8 kwietnia 2010 r. *o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej*. Zmiany dotyczą dalszej ochrony zdrowia niepalących i palących Polaków, głównie poprzez ograniczenie narażenia społeczeństwa na inhalację dymem tytoniowym w miejscach użyteczności publicznej.

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 39b)

360. W 1992 r. przy współdziałaniu Ministerstwa Zdrowia, Polskiego Komitetu UNICEF i Instytutu Matki i Dziecka powstał Komitet Upowszechniania Karmienia Piersią (KUKP). Komitet skupia autorytety polskiej medycyny - obecnie liczy 214 członków. Promuje karmienie piersią, jako element zdrowego stylu życia i pożądany wzorzec zachowań matek małych dzieci poprzez: wdrażanie oraz monitorowanie w polskich placówkach położniczo-noworodkowych promowanego przez WHO i UNICEF programu „Szpital Przyjazny Dziecku”. Każda placówka, która zdobędzie tytuł jest porównywalna z odznaczonymi placówkami z całego świata, a jej sposób postępowania służy w pełni dobru dziecka i matki umożliwiając karmienie piersią. Jednocześnie w takiej placówce jest w pełni przestrzegany „Międzynarodowy Kodeks Marketingu Produktów Zastępujących Mleko Kobiące”, dając szansę matkom na podjęcie decyzji o karmieniu dziecka opartej na współczesnej wiedzy medycznej, a nie na reklamie.

361. Ranga karmienia piersią, w tym wyłącznego karmienia piersią niemowląt przez pierwsze 6 miesięcy życia, znalazła swój wyraz w Narodowym Programie Zdrowia 1996-2005 oraz w kolejnym Narodowym Programie Zdrowia na lata 2007-2015, przyjętym Uchwałą Nr 90/2007 Rady Ministrów z dnia 15 maja 2007 r. W Programie tym uwzględniono zadanie obejmujące kontynuację realizacji programu upowszechniania karmienia piersią niemowląt, tak, aby do 2005 r. co najmniej 30% niemowląt w wieku 6 miesięcy było karmionych piersią. Jako wskaźnik realizacji ww. celu przyjęto odsetek niemowląt karmionych wyłącznie piersią w 6 miesiącu życia. Zagadnienia związane z karmieniem piersią znalazły odzwierciedlenie w rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 23 września 2010 r. *w sprawie standardów postępowania oraz procedur medycznych przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki okołoporodowej sprawowanej nad kobietą w okresie fizjologicznej ciąży, fizjologicznego porodu, porożu oraz opieki nad noworodkiem*, które wejdzie w życie z dniem 8 kwietnia 2011 r. Wspomniany dokument jest polskim standardem opieki okołoporodowej, sprawowanej w czasie ciąży, podczas porodu fizjologicznego i porożu oraz opieki nad noworodkiem. Został on opracowany z uwzględnieniem wytycznych Światowej Organizacji Zdrowia, medycyny opartej na dowodach naukowych oraz doświadczeń polskich w zakresie opieki nad matką i dzieckiem, został też dostosowany do systemu ochrony zdrowia funkcjonującego w Rzeczypospolitej Polskiej i prawodawstwa polskiego, ze szczególnym uwzględnieniem praw pacjenta. Postanowienia standardu wychodzą naprzeciw oczekiwaniom kobiet, ich stosowanie wpłynie na ograniczenia nadmiernej medykalizacji porodu fizjologicznego, przestrzeganie praw pacjenta, stosowanie zasad trójstopniowej

opieki perinatalnej, zwiększanie satysfakcji pacjentek z opieki oraz optymalizację kosztów opieki i adekwatną do potrzeb dystrybucję środków finansowych. W opiece nad noworodkiem uwzględniono pomoc w postaci określenia rodzaju pokarmu, techniki i sposobu karmienia ze szczególnym zwróceniem uwagi na celowość karmienia piersią.

362. Zgodnie z wynikami ogólnopolskiego badania stanu zdrowia ludności Polski, przeprowadzonego przez GUS w 2004 r., można wnosić, że matki stosują się do zaleceń związanych z karmieniem piersią. Z ogólnej liczby badanych dzieci 88, 1% było karmionych piersią, a najwięcej z nich przez okres 3 miesięcy. W grupie karmionych wyłącznie piersią (bez dopajania i dokarmiania) było blisko 89% dzieci. W ciągu pierwszych 48 godzin życia karmionych piersią było blisko 90% dzieci i liczba ta jest podobna dla wszystkich roczników wieku w grupie 0-14 lat. (źródło: Stan zdrowia ludności Polski w 2004 r., GUS, Warszawa 2006). Wyniki badania przeprowadzonego przez GUS w 2009 r. wskazują, że matki przestrzegają zaleceń dotyczących karmienia naturalnego. Z ogólnej liczby badanych dzieci 86% było chociaż przez pewien czas karmione piersią, a najwięcej z nich przez okres 6 miesięcy (14,3%). Nieco mniej dzieci (11%) było karmionych przez 3 miesiące. Warto zwrócić uwagę, że blisko 9% dzieci matki karmiły piersią do 12-tego miesiąca życia (źródło: Stan zdrowia ludności Polski w 2009 r., GUS, Warszawa 2011). Przeprowadzone w Polsce w 2009 r. przez GUS badanie EHIS (Europejskie Ankiety Badanie Zdrowia) zrealizowane zostało zgodnie z zaleceniami Eurostatu, dotyczącymi zakresu tematycznego oraz zastosowanych narzędzi badawczych. Metodologia tego badania jest w znacznym stopniu zgodna ze stosowaną w badaniach stanu zdrowia przeprowadzonych przez GUS w 2004 r. i w 1996 r.

363. Jako pośredni wskaźnik zaangażowania pracowników ochrony zdrowia oraz ich skuteczności w upowszechnianiu karmienia piersią można przyjąć liczbę „Szpitali Przyjaznych Dziecku”. Inicjatywa tworzenia „Szpitali Przyjaznych Dziecku” wiąże się z podpisaną przez Polskę „Deklaracją z Innocenti”⁵. Nadanie szpitalowi takiego tytułu wiąże się z wypełnieniem 10 ściśle określonych warunków⁶, potwierdzanych przez specjalnie powołane w tym celu komisje, których członkami są również przedstawiciele organizacji pozarządowych, działających na rzecz dzieci. Każda placówka, która pretenduje do tytułu jest porównywalna z odznaczonymi placówkami z całego świata, a jej sposób postępowania służy w pełni dobru dziecka i matki umożliwiając karmienie

⁵ 1 sierpnia 1990 r. przedstawiciele Ministerstw Zdrowia z 29 krajów, w tym Polski, podpisali dokument zw. „Deklaracją z Innocenti”. Dokument ten mówi m.in. o konieczności zapewnienia wszystkim niemowlętom wyłącznie kobiecego pokarmu do 4 - 6 miesiąca; o potrzebie kontynuowania karmienia mlekiem matki do drugiego roku życia; o doprowadzeniu każdej placówki położniczej w Polsce do realizacji 10 kroków do udanego karmienia piersią.

⁶ 10 Kroków do Udanego Karmienia Piersią:

1. Sporządzać na piśmie zasady postępowania, sprzyjające karmieniu piersią i zapoznać z nimi cały personel.
2. Przeszkolić wszystkich pracowników tak, aby mogli realizować powyższe zasady.
3. Informować wszystkie kobiety ciężarne o korzyściach karmienia piersią i postępowaniu podczas karmienia.
4. Pomagać matkom w rozpoczęciu karmienia piersią w ciągu pół godziny po urodzeniu dziecka.
5. Praktycznie nauczyć matki (zademonstrować), jak należy karmić piersią i jak utrzymać laktację, nawet jeśli będą oddzielone od noworodków.
6. Nie dokarmiać i nie dopajać noworodków niczym poza pokarmem kobiecym, z wyjątkiem szczególnych wskazań medycznych.
7. Stosować system „rooming-in”, umożliwiający matce przebywanie razem z dzieckiem w pokoju od urodzenia i przez całą dobę.
8. Zachęcać i ułatwiać karmienie piersią na żądanie.
9. Nie podawać smoczka niemowlętom karmionym piersią.
10. Angażować się w tworzenie i pracę grup kobiet wspierających się w karmieniu piersią i kierować do nich karmiące matki wypisywane ze szpitala lub będące pod opieką przychodni.

piersią. Jednocześnie taka placówka musi w pełni przestrzegać postanowienia „Międzynarodowego Kodeksu Marketingu Produktów Zastępujących Mleko Kobięce”, dając szansę matkom na podjęcie decyzji o karmieniu dziecka opartej na współczesnej wiedzy medycznej, a nie na reklamie.

Do końca 2010 r. 86 szpitali uzyskało tytuł „Szpitala Przyjaznego Dziecku”.

Organizacją działającą na rzecz promocji karmienia piersią jest Komitet Upowszechniania Karmienia Piersią – organizacja pożytku publicznego. Komitet skupia autorytety polskiej medycyny z Instytutu Matki i Dziecka, Instytutu Żywności i Żywienia, z Polskiej Akademii Nauk, Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego. Komitet podejmuje działania na rzecz:

1. upowszechniania karmienia piersią, jako pożądanego wzorca zachowań wśród kobiet wychowujących małe dzieci,
2. organizacji opieki okołoporodowej sprzyjającej rozpoczynaniu laktacji,
3. realizacji międzynarodowej inicjatywy UNICEF i WHO w sprawie tworzenia klimatu i warunków do powoływania szpitali/oddziałów przyjaznych dziecku,
4. tworzenia podstaw prawnych umożliwiających implementację Kodeksu Marketingu Sztucznej Żywności dla Niemowląt.

Komitet współpracuje i współdziała z instytucjami i organizacjami zajmującymi się opieką nad matką i dzieckiem, wspiera instytucje rządowe, samorządowe, organizacje pozarządowe i wszelkie inicjatywy społeczne w ich działaniach na rzecz organizacji grup wsparcia i samokształcenia kobiet w zakresie karmienia piersią i opieki nad dzieckiem. Przeprowadza oceny szpitali ubiegających się o tytuł „Szpital Przyjazny Dziecku” i propagowaniu idei w środowisku medycznym, a także działa w zakresie aktywizowania środowisk opiniotwórczych na rzecz wspierania idei karmienia piersią. Komitet organizuje szkolenia personelu medycznego do wdrażania idei karmienia piersią, prowadzi działalność wydawniczą, filmową, audycje radiowe i telewizyjne oraz inne formy (sesje, spotkania, odczyty, festiwale, wystawy, koncerty, konkursy) sprzyjające popularyzacji idei karmienia piersią.

364. Polska stosuje się do zasad *Międzynarodowego Kodeksu Marketingu Produktów Zastępujących Mleko Kobięce*, zgodnie, z którym „nie powinno mieć miejsca reklamowanie lub stosowanie innej formy promowania produktów objętych zakresem Kodeksu”. Przepis artykułu 25 ust. 1 ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. *o bezpieczeństwie żywności* stanowi: „Reklama preparatów do początkowego żywienia niemowląt może być prowadzona wyłącznie w publikacjach popularnonaukowych specjalizujących się w upowszechnianiu wiedzy z zakresu opieki nad dzieckiem lub w publikacjach naukowych i musi być ograniczona do informacji potwierdzonych badaniami naukowymi. Informacje zawarte w reklamie nie mogą sugerować, że karmienie sztuczne jest równoważne lub korzystniejsze od karmienia piersią.” Na mocy wymienionej ustawy, zabroniona jest reklama preparatów do początkowego żywienia niemowląt w miejscach ich sprzedaży oraz działalność promocyjna.

365. Przepisy obowiązującej ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – *Kodeks pracy* stwarzają warunki umożliwiające pracującym matkom karmienie piersią ich dzieci. Zgodnie z art. 187 Kp pracownica karmiąca dziecko piersią ma prawo do dwóch półgodzinnych przerw w pracy wliczanych do czasu pracy. Pracownica karmiąca więcej niż jedno dziecko ma prawo do dwóch przerw w pracy, po 45 minut każda. Przerwy na karmienie mogą być na wniosek pracownicy udzielane łącznie.

CRC/C/15/Add.194 - pkt 41:

Komitet zaleca, aby państwo strona:

a) opracowało wiążący czasowo plan redukcji liczby dzieci niepełnosprawnych przebywających w placówkach opiekuńczych i ich integracji z głównym nurtem edukacji oraz włączenia do programów szkolenia zawodowego, jak również działalności społecznej, kulturalnej i związanej z wypoczynkiem;

b) dostarczyło powiatom środków finansowych, osobowych i organizacyjnych wystarczających do zapewnienia, że wszystkie one będą mogły zaoferować integracyjne placówki oświatowe dostępne i odpowiednie dla potrzeb dzieci niepełnosprawnych, które będą mogły zapewnić ich pełen udział w życiu społecznym.

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 41a)

Wsparcie edukacyjne dla uczniów niepełnosprawnych - Regulacje prawne

366. Kształcenie dzieci i młodzieży niepełnosprawnych w Polsce stanowi integralną część systemu oświaty. Obszar ten regulują szczegółowo przepisy oświatowe, w szczególności przepisy ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty akty wykonawcze do tej ustawy.

Zgodnie z przepisami wspomnianej ustawy, system oświaty zapewnia w szczególności:

- realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci do wychowania i opieki odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju,
- dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwości korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej,
- możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami psychofizycznymi.

System edukacji tworzy dla niepełnosprawnych dzieci i młodzieży możliwość spełniania obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki w wybranych przez rodziców przedszkolach, szkołach i placówkach. Dzieci i młodzież mają zagwarantowane prawo do kształcenia się we wszystkich typach i rodzajach przedszkoli i szkół:

- 1) przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych,
- 2) przedszkolach i szkołach integracyjnych,
- 3) przedszkolach i szkołach specjalnych,
- 4) oddziałach integracyjnych i specjalnych zorganizowanych w szkołach ogólnodostępnych,
- 5) szkołach specjalnych zorganizowanych w specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych dla uczniów pobierających naukę poza miejscem zamieszkania.

Decyzję w sprawie wyboru szkoły dla dziecka, w tym dla dziecka z niepełnosprawnością zawsze podejmują rodzice (opiekunowie prawni).

367. Przedszkola, szkoły i placówki, do których uczęszczają dzieci i młodzież posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, zapewniają im specjalną organizację nauki, metody pracy, różne formy stymulacji, rewalidacji, terapii i usprawniania, realizowane w ramach zajęć rewalidacyjnych, dostosowanych do ich potrzeb rozwojowych.

Ponadto, ustawa o systemie oświaty, przepisem art. 67, nakłada na każdą szkołę obowiązek zapewnienia uczniom możliwości korzystania z pomieszczeń do nauki z niezbędnym wyposażeniem, ze świetlicy, z biblioteki, z zespołu urządzeń sportowych i rekreacyjnych oraz gabinetu profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej.

W kształceniu uczniów z różnymi niepełnosprawnościami (niesłyszących, słabosłyszących, z niepełnosprawnością ruchową, niewidomych, słabowidzących,

z autyzmem) w normie intelektualnej i uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim oraz niepełnosprawnościami sprzężonymi, w których jedną z niepełnosprawności jest upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim, obowiązuje podstawa programowa kształcenia ogólnego taka sama jak uczniów pełnosprawnych (na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół).

Podstawa programowa podkreśla m.in. znaczenie rozwoju społecznego uczniów, a co za tym idzie kształtowanie postaw odpowiedzialności, poczucia własnej wartości, szacunku dla innych ludzi oraz gotowości do podejmowania inicjatyw i innych postaw istotnie ważnych dla poszanowania praw osób niepełnosprawnych. W przypadku wychowania przedszkolnego stanowi, że jego celem jest m.in. rozwijanie umiejętności społecznych dzieci oraz stwarzanie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych. Celem edukacji wczesnoszkolnej jest natomiast wspomaganie dziecka w rozwoju intelektualnym, społecznym, etycznym. Ważne jest również takie wychowanie, aby dziecko na miarę swoich możliwości było przygotowane do życia w zgodzie z samym sobą i innymi ludźmi. Zadaniem szkoły jest m.in. poszanowanie godności dziecka, zapewnienie mu przyjaznych, bezpiecznych i zdrowych warunków do nauki i zabawy, rozwijanie samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i najbliższe otoczenie oraz sprzyjanie rozwojowi cech osobowości dziecka koniecznych do aktywnego i etycznego uczestnictwa w życiu społecznym.

368. Uczniowie upośledzeni w stopniu umiarkowanym lub znacznym w szkołach podstawowych i gimnazjach realizują odrębną podstawę programową. Dla dzieci i młodzieży upośledzonych umysłowo w stopniu głębokim, w wieku od 3 do 25 lat, organizowane są zajęcia rewalidacyjno-wychowawcze w formie zespołowej lub indywidualnej. Celem tych zajęć jest wspomaganie rozwoju dzieci i młodzieży, rozwijanie zainteresowania otoczeniem oraz uzyskiwanie niezależności od innych osób w funkcjonowaniu w codziennym życiu.

369. Rozwiązania prawne i organizacyjne przyjęte w celu zapewnienia uczniom niepełnosprawnym powodzenia w nauce, poprzez odpowiednie warunki do nauki i pomoc psychologiczno-pedagogiczną oraz zatrudnienie nauczycieli i specjalistów do prowadzenia zajęć w sposób dostosowany do potrzeb i możliwości rozwojowych tej grupy uczniów:

a) rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół, określające zmniejszoną liczebność oddziałów w przedszkolu i szkołach dla dzieci wymagających m.in. prowadzenia zajęć z wykorzystaniem alfabetu Braille'a, języka migowego, komunikacji wspomaganiej i stosowania alternatywnych metod komunikacji (niewidomych, słabowidzących, niesłyszących i słabosłyszących, z autyzmem);

b) rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych, określające m.in., że w szkolnym planie nauczania należy dodatkowo uwzględnić dla uczniów niepełnosprawnych, w zależności od rodzaju i stopnia niepełnosprawności uczniów następujące zajęcia rewalidacyjne: korekcyjne wad postawy, korygujące wady mowy, orientacji przestrzennej i poruszania się, nauki języka migowego lub innych alternatywnych metod komunikacji, oraz inne, wynikające z programów rewalidacji. Dla uczniów z niepełnosprawnościami przeznaczają się dodatkowo 30 godz. na zajęcia

rewalidacyjne w trzyletnim okresie nauczania, co oznacza po 10 godz. w tygodniu dla oddziału;

c) rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 18 stycznia 2005 r. w *sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych*. Przepisy ww. rozporządzenia nakładają na przedszkola, szkoły i oddziały ogólnodostępne oraz szkoły i oddziały integracyjne obowiązek zapewnienia dzieciom i młodzieży niepełnosprawnym oraz niedostosowanym społecznie realizacji zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, odpowiednich warunków do nauki, sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych, realizacji programu wychowania przedszkolnego, programu nauczania, programu wychowawczego i programu profilaktyki, dostosowanych do indywidualnych potrzeb edukacyjnych i możliwości psychofizycznych lub indywidualnego programu edukacyjnego, z wykorzystaniem odpowiednich form i metod pracy dydaktycznej i wychowawczej, zajęć rewalidacyjnych lub zajęć socjoterapeutycznych, stosownie do potrzeb, oraz integrację ze środowiskiem rówieśniczym.

W przedszkolach i szkołach integracyjnych oraz z oddziałami integracyjnymi zatrudnia się dodatkowo nauczycieli posiadających kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska nauczyciela w odpowiednich typach i rodzajach specjalnych przedszkoli i szkół oraz odpowiednich specjalistów, w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego;

d) rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 stycznia 2006 r. w *sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach*. Przepisy tego rozporządzenia wskazują, że przedszkola specjalne, w tym przedszkola specjalne działające w ośrodkach, oddziały specjalne w przedszkolach ogólnodostępnych, szkoły specjalne, w tym szkoły specjalne działające w ośrodkach, oraz oddziały specjalne w szkołach ogólnodostępnych zapewniają: realizację zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, odpowiednie warunki do nauki, sprzęt specjalistyczny i środki dydaktyczne, realizację programu wychowania przedszkolnego, programu nauczania, programu wychowawczego i programu profilaktyki, odpowiednich dla danego rodzaju niepełnosprawności i stopnia upośledzenia umysłowego, z wykorzystaniem odpowiednich form i metod pracy dydaktycznej i wychowawczej, wielospecjalistyczną ocenę poziomu funkcjonowania ucznia dokonywaną nadanym etapie edukacyjnym, nie rzadziej niż raz w roku, przez nauczycieli i specjalistów pracujących z uczniem, będącą podstawą opracowania i modyfikowania indywidualnego programu edukacyjnego określającego zakres zintegrowanych działań nauczycieli i specjalistów oraz rodzaj zajęć rewalidacyjnych lub zajęć socjoterapeutycznych prowadzonych z uczniem, zgodnie z jego indywidualnymi potrzebami edukacyjnymi i możliwościami psychofizycznymi, udzielanie pomocy rodzicom (prawnym opiekunom) dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie, w zakresie doskonalenia umiejętności niezbędnych we wspieraniu ich rozwoju, jak również integrację ze środowiskiem rówieśniczym i przygotowanie do samodzielności w życiu dorosłym.

370. Szkoły i placówki, w których uczą się dzieci i młodzież z niepełnosprawnościami organizują zindywidualizowane kształcenie na podstawie stosownego orzeczenia lub opinii, wydanych przez zespół orzekający publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej. Również na podstawie ww. orzeczenia

o potrzebie kształcenia specjalnego uczniowie lub absolwenci z niepełnosprawnościami przystępują do sprawdzianu przeprowadzanego w ostatnim roku nauki w szkole podstawowej, egzaminu przeprowadzanego w ostatnim roku nauki w gimnazjum, egzaminu maturalnego oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe, w warunkach i formie dostosowanych do rodzaju ich niepełnosprawności.

Dostosowanie warunków przeprowadzania sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego, egzaminu maturalnego oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe do uwarunkowanych niepełnosprawnością indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia lub absolwenta polega w szczególności na zminimalizowaniu ograniczeń wynikających z niepełnosprawności, wykorzystaniu odpowiedniego sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych odpowiednim przedłużeniem czasu przewidzianego na przeprowadzenie sprawdzianu lub egzaminu, jak również na zapewnieniu obecności w czasie sprawdzianu lub egzaminu specjalisty z zakresu danej niepełnosprawności, jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z uczniem lub absolwentem lub pomocy w obsłudze sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych.

Ponadto, dla uczniów i absolwentów niepełnosprawnych, posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, przystępujących do sprawdzianu, egzaminu gimnazjalnego, egzaminu maturalnego lub egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe przygotowuje się odpowiednio zestawy zadań albo arkusze egzaminacyjne, dostosowane do rodzaju niepełnosprawności.

Ocenianie osiągnięć edukacyjnych i zachowania ucznia odbywa się w ramach oceniania wewnątrzszkolnego zgodnie z wewnątrzszkolnymi zasadami oceniania zawartymi w statucie danej szkoły lub placówki, opracowanymi zgodnie z przepisami.

371. Celem podejmowanych, przez resort edukacji, działań było również zapewnienie możliwości objęcia dziecka potrzebnym wsparciem i specjalistyczną opieką jak najwcześniej, tj. od momentu zauważenia niepokojących symptomów związanych z jego rozwojem. System oświaty od 2005 roku zapewnia możliwość organizowania działań stymulujących rozwój małego dziecka już od momentu wykrycia niepełnosprawności, a zatem nawet od urodzenia, jeśli dziecko rodzi się z niepełnosprawnością, do rozpoczęcia nauki w szkole. Według danych statystycznych systemu informacji oświatowej w 2009 r. działaniami wczesnego wspomaganie objętych było 14.601 małych dzieci. W 2010 r. liczba dzieci objętych wczesnym wspomaganie rozwoju wzrosła do 15.394.

Zasięg wsparcia edukacyjnego dla uczniów niepełnosprawnych

372. Nauka obecnie jest obowiązkowa od 7. roku życia do ukończenia 18. roku życia i trwa do ukończenia co najmniej gimnazjum (art. 15 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty*). W przypadku dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie, ich kształcenie może być prowadzone aż do ukończenia przez ucznia:

- 1) 18. roku życia – w przypadku szkoły podstawowej;
- 2) 21. roku życia – w przypadku gimnazjum;
- 3) 24. roku życia – w przypadku szkoły ponadgimnazjalnej;
- 4) 25. roku życia – w przypadku dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu głębokim, realizujących zajęcia rewalidacyjno-wychowawcze.

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna i orzecznictwo psychologiczno-pedagogiczne

373. Dzieci i młodzież niepełnosprawne i zagrożone niepełnosprawnością mogą korzystać z pomocy poradni psychologiczno-pedagogicznych w zakresie diagnozy, terapii dysfunkcji rozwojowych, pomocy psychologicznej i pedagogicznej oraz poradnictwa zawodowego.

Na wszystkich etapach edukacyjnych dzieci i młodzież niepełnosprawna otrzymują wsparcie psychologiczno-pedagogiczne m. in. w postaci dostosowanych do ich poziomu rozwoju psychofizycznego indywidualnych programów edukacyjnych, form pomocy psychologiczno-pedagogicznej, specjalistycznych zajęć korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych i innych o charakterze terapeutycznym, odpowiednio do ich potrzeb. Szkoły specjalne tworzą własne zaplecza do wspierania rozwoju uczniów, m.in. w postaci gabinetów fizjoterapii, małych basenów do ćwiczeń w wodzie, montażu dźwigów osobowych, sal doświadczania świata oraz stymulacji zmysłów.

Dyrektorzy przedszkoli i szkół, na podstawie zaleceń zawartych w orzeczeniach o potrzebie kształcenia specjalnego, wydanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych zobowiązani są do zapewnienia uczniom kształcenia, wychowania i opieki, stosownie do rodzaju ich niepełnosprawności. Rodzice dzieci niepełnosprawnych coraz częściej uczestniczą w spotkaniach zespołów orzekających (w poradniach psychologiczno-pedagogicznych) diagnozujących potrzeby rozwojowe i edukacyjne dzieci. Wybór formy kształcenia i wychowania (szkoła ogólnodostępna, integracyjna lub specjalna bądź ośrodek specjalny) należy do rodziców lub opiekunów dziecka.

Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów niepełnosprawnych w działaniach szkół i placówek oświatowych

374. Szkoły i placówki oświatowe są zobowiązane do zapewnienia możliwości równego dostępu uczniów niepełnosprawnych do edukacji, na równi z ich pełnosprawnymi rówieśnikami. W tym celu przepisy oświatowe dotyczące kształcenia specjalnego umożliwiają:

- 1) w przedszkolach i szkołach integracyjnych oraz oddziałach integracyjnych zapewnienie pomocy dodatkowego nauczyciela posiadającego kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska nauczyciela w odpowiednich typach i rodzajach specjalnych przedszkoli i szkół oraz zatrudnienie odpowiednich specjalistów, w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego,
- 2) odpowiednie wyposażenie i oprzyrządowanie stanowiska do nauki (dostosowane do rodzaju niepełnosprawności ucznia), w tym w komputery zaopatrzone w linijkę brajlowską, syntezatory głosu i skanery niezbędne dla uczniów niewidomych lub słabowidzących, komputery osobiste dla uczniów nieporozumiewających się głosem, ale mających możliwości pisanie na klawiaturze komputera, nauczanie alternatywnych metod komunikacji uczniów niemówiących,
- 3) nieodpłatne udostępnienie odpowiednich podręczników i pomocy dydaktycznych,
- 4) dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia i jego tempa przyswajania wiedzy,
- 5) wspieranie efektywności uczenia się poprzez dostosowaną do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dzieci i młodzieży pomoc psychologiczną i pedagogiczną oraz specjalistyczne zajęcia rewalidacyjne,
- 6) finansowanie kształcenia specjalnego realizowanego w klasach i szkołach specjalnych, klasach i szkołach integracyjnych oraz w szkołach ogólnodostępnych poprzez przekazywanie z budżetu państwa zwiększonej subwencji oświatowej w wysokości

dostosowanej do rodzaju niepełnosprawności, w tym stopnia upośledzenia umysłowego,

- 7) częściowo płatny pobyt w internacie dla uczniów pobierających naukę poza miejscem zamieszkania (rodzice ponoszą jedynie częściowy koszt żywienia, tzw. koszt surowca),
- 8) dostosowanie budynków i sal lekcyjnych do potrzeb uczniów niepełnosprawnych, likwidację barier architektonicznych oraz montaż dźwigów osobowych dla uczniów z niepełnosprawnością ruchową, we współpracy z organami prowadzącymi szkoły i placówki,
- 9) w autobusach przeznaczonych do przewozu uczniów dostosowanie przynajmniej jednego miejsca dla potrzeb uczniów poruszających się na wózkach lub o kulach,
- 10) dostosowanie warunków i form przeprowadzania zewnętrznych egzaminów i sprawdzianów do potrzeb i możliwości uczniów niepełnosprawnych.

375. Przykładem międzyresortowych działań na rzecz poprawy dostępności dzieci przewlekle chorych i niepełnosprawnych do edukacji w ogólnodostępnych placówkach oświatowych jest inicjatywa Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania utworzenia *Zespołu do spraw przeciwdziałania dyskryminacji dzieci przewlekle chorych*. W ramach tych działań przygotowano materiały informacyjno-edukacyjne dla dyrektorów szkół i nauczycieli placówek oświatowych, które pozwolą na zdobycie podstawowej wiedzy i umiejętności, niezbędnych do sprawowania opieki nad dzieckiem przewlekle chorym w czasie pobytu w placówce systemu oświaty: „Dziecko z astmą w szkole i przedszkolu”, „Dziecko z cukrzycą w szkole i przedszkolu”, „Dziecko z padaczką w szkole i przedszkolu”, „Dziecko z hemofilią w szkole i przedszkolu”, „Dziecko przewlekle chore – psychologiczne aspekty funkcjonowania dziecka w szkole i przedszkolu”.

Kształcenie zawodowe uczniów niepełnosprawnych

376. W celu przygotowania młodzieży niepełnosprawnej do uczestnictwa w życiu społecznym, w tym do pracy zawodowej, kształcenie specjalne na poziomie ponadgimnazjalnym organizowane jest w:

- 1) zasadniczych szkołach zawodowych,
- 2) liceach: ogólnokształcących, profilowanych, uzupełniających,
- 3) technikach, technikach uzupełniających,
- 4) szkołach policealnych.

Wybór zawodowej szkoły specjalnej uzależniony jest głównie od stanu zdrowia, predyspozycji i aspiracji uczniów oraz możliwości kształcenia w ogólnodostępnych szkołach zawodowych w miejscu zamieszkania uczniów lub w ich pobliżu.

Dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, kończących naukę na poziomie gimnazjum, od roku szkolnego 2004/2005 funkcjonuje nowy typ szkoły ponadgimnazjalnej – 3-letnia szkoła przysposabiająca do pracy.

Istnieje również możliwość uczestniczenia dorosłych osób niepełnosprawnych, po zakończeniu kształcenia w szkołach młodzieżowych, w kształceniu ustawicznym prowadzonym przez centra kształcenia ustawicznego.

Przygotowanie uczniów niepełnosprawnych do uczestnictwa w życiu społecznym

377. Dzieciom niepełnosprawnym zostały stworzone możliwości udzielania zintegrowanej pomocy, w tym edukacyjnej, w ramach wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka – w okresie od urodzenia (od momentu wykrycia niepełnosprawności) do rozpoczęcia nauki w szkole. Zespoły wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka mogą być tworzone

w przedszkolach i szkołach podstawowych, w tym specjalnych, oraz w ośrodkach, a także w publicznych i niepublicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym poradniach specjalistycznych. Głównym celem pracy zespołu wczesnego wspomaganie rozwoju jest pobudzanie psychoruchowego i społecznego rozwoju dziecka, prowadzone bezpośrednio z dzieckiem i jego rodziną.

Integrowanie edukacji powszechnej i specjalnej – jako element integracji społecznej

378. W celu tworzenia ujednoliconego systemu edukacji obejmującego kształcenie ogólnodostępne, integracyjne i specjalne, kuratoria oświaty, placówki doskonalenia nauczycieli (regionalne i centralne), organizują konferencje szkoleniowe oraz kursy doskonalące dla dyrektorów szkół ogólnodostępnych, integracyjnych, specjalnych, poradni psychologiczno – pedagogicznych, dla nauczycieli i specjalistów zatrudnionych w tych szkołach i poradniach oraz dla jednostek samorządu terytorialnego, jako organów prowadzących szkoły/placówki. Celem tych działań jest przekazanie wiedzy o potrzebach uczniów niepełnosprawnych, o sposobach organizacji kształcenia, wychowania i opieki nad uczniami niepełnosprawnymi, zarówno w szkołach i oddziałach ogólnodostępnych, jak też integracyjnych i specjalnych.

Uczelnie wyższe (m. in. Akademia Pedagogiki Specjalnej) oferują nauczycielom doskonalenie na studiach podyplomowych oraz kursach kwalifikacyjnych, a ośrodki doskonalenia nauczycieli opracowują różne formy doskonalenia zawodowego nauczycieli, w tym w zakresie pedagogiki specjalnej.

Dla nauczycieli szkół, w szczególności ogólnodostępnych, kształcących uczniów niepełnosprawnych, w Ministerstwie Edukacji Narodowej, bądź z inicjatywy ministerstwa, przygotowane zostały poradniki zawierające wskazówki do pracy z uczniem niepełnosprawnym, przykładowe scenariusze zajęć przedmiotowych i innych.

Podręczniki dla uczniów niepełnosprawnych

379. Zgodnie z art. 71d ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* podręczniki szkolne i książki pomocnicze do kształcenia specjalnego dla uczniów z upośledzeniem umysłowym, niewidomych, słabowidzących i niesłyszących są dofinansowywane z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw oświaty i wychowania.

Każdego roku w budżecie zadaniowym MEN zabezpieczane są środki na dofinansowanie zakupu podręczników szkolnych i książek pomocniczych dla uczniów niewidomych, słabowidzących, niesłyszących i z upośledzeniem umysłowym.

Począwszy od 2009 r. wypracowana została nowa formuła realizacji zadania w odniesieniu do uczniów niewidomych, tj. udostępnianie szkołom i placówkom elektronicznej wersji adaptowanych podręczników i zeszytów ćwiczeń. Adaptacje wskazanych przez szkoły kształcące uczniów niewidomych podręczników umieszczane są na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej w specjalnie opracowanym w tym celu systemie informatycznym, umożliwiającym dyrektorom szkół i placówek bieżące ich pobieranie, zgodnie z indywidualnymi potrzebami edukacyjnymi uczniów.

Natomiast podręczniki wykonane w druku powiększonym, przeznaczone dla uczniów słabowidzących, szkoły i placówki otrzymują w wersji wydrukowanej, zgodnie ze złożonym do Ministerstwa Edukacji Narodowej zapotrzebowaniem.

Finansowanie wsparcia edukacyjnego uczniów niepełnosprawnych

380. Wszystkie działania edukacyjne organizowane w ramach systemu oświaty są finansowane lub dofinansowywane z budżetu państwa.

Jednostki samorządu terytorialnego otrzymują środki finansowe w ramach części oświatowej subwencji ogólnej – zgodnie z zasadami określonymi w rozporządzeniu wydawanym na każdy obrachunkowy.

Środki na kształcenie uczniów niepełnosprawnych są naliczane na podstawie orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego, o potrzebie indywidualnego nauczania lub o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych.

Ponadto, z ogólnej kwoty części oświatowej subwencji ogólnej wyodrębnia się – zgodnie z art. 28 ust. 2 ustawy z dnia 13 listopada 2003 r. *o dochodach jednostek samorządu terytorialnego* – rezerwę części oświatowej subwencji ogólnej, której wysokość wynosi 0,6 %. W ramach kryteriów podziału tej rezerwy jednostki samorządu terytorialnego mogą ubiegać się o dofinansowanie prac remontowych tzw. remonty bieżące, likwidujących utrudnienia występujące w budynkach szkół i ich najbliższym otoczeniu, które ze względu na rozwiązania techniczne, konstrukcyjne lub warunki użytkowania uniemożliwiają lub utrudniają swobodę ruchów osobom niepełnosprawnym.

Zadania gmin w zakresie wspierania edukacji uczniów niepełnosprawnych

381. Gminy są zobowiązane do zapewnienia uczniom niepełnosprawnym - bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do najbliższej szkoły podstawowej i gimnazjum, a uczniom z niepełnosprawnością ruchową, upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym, także do najbliższej szkoły ponadgimnazjalnej, nie dłużej jednak niż do ukończenia 21 roku życia, oraz dzieciom i młodzieży z głębokim upośledzeniem umysłowym, a także dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym z niepełnosprawnościami sprzężonymi - bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do ośrodka umożliwiającego tym dzieciom i młodzieży realizację obowiązku szkolnego i obowiązku nauki, nie dłużej jednak niż do ukończenia 25 roku życia, lub zwrotu kosztów przejazdu ucznia oraz jego opiekuna do szkoły lub ośrodka, na zasadach określonych w umowie zawartej między wójtem (burmistrzem, prezydentem miasta) i rodzicami, opiekunami lub opiekunami prawnymi ucznia, jeżeli dowożenie i opiekę zapewniają rodzice, opiekunowie lub opiekunowi prawni.

Możliwości pomocy dzieciom i młodzieży niepełnosprawnym, wynikające z przepisów innych ustaw

382. Dzieci i młodzież niepełnosprawna oraz ich rodziny mogą korzystać z pomocy wynikającej z przepisów zawartych w odpowiednich ustawach w zakresie:

- pomocy i wsparcia rodzin – ustawa z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej*, ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. *o świadczeniach rodzinnych*;
- rehabilitacji społecznej – ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. *o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*, rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 czerwca 2002 r. *w sprawie określenia rodzajów zadań powiatu, które mogą być finansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych*;
- diagnozy lekarskiej i działań rehabilitacji medycznej – ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. *o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych*;
- korzystania ze specjalistycznych usług opiekuńczych – rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 września 2005 r. *w sprawie specjalistycznych usług opiekuńczych*;
- świadczeń pielęgnacyjnych oraz zabiegów i procedur leczniczych koniecznych do wykonania u ucznia z chorobą przewlekłą lub niepełnosprawnością w trakcie pobytu w szkole realizowanych przez pielęgniarkę lub higienistkę szkolną środowiska nauczania

i wychowania – rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 29 sierpnia 2009 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej.

Planowane działania na rzecz edukacji dzieci niepełnosprawnych – patrz pkt 425 niniejszego sprawozdania.

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 41b)

383. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 15 lipca 2003 r. w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności ustalenia o niepełnosprawności lub o stopniu niepełnosprawności dokonywane są przez powiatowe zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności (jako pierwsza instancja) lub wojewódzkie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności (jako druga instancja). Osoby, które nie ukończyły 16 roku życia zaliczane są do osób niepełnosprawnych, jeżeli mają naruszoną sprawność fizyczną lub psychiczną o przewidywanym okresie trwania powyżej 12 miesięcy, z powodu wady wrodzonej, długotrwałej choroby lub uszkodzenia organizmu, powodującą konieczność zapewnienia im całkowitej opieki lub pomocy w zaspakajaniu podstawowych potrzeb życiowych w sposób przewyższający wsparcie potrzebne osobie w danym wieku. U osób, które ukończyły 16 rok życia można określić trzy stopnie niepełnosprawności: znaczny, umiarkowany, lekki.

384. Zadania na rzecz osób niepełnosprawnych, w tym dzieci niepełnosprawnych, są realizowane głównie przez samorządy. Dzięki środkom finansowym, które są przekazywane przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, samorządy mają możliwość kształtowania działań na rzecz dzieci niepełnosprawnych w taki sposób, aby zwiększać ich dostęp do niektórych form rehabilitacji społecznej oraz dóbr i usług.

Osoby niepełnosprawne, które spełnią kryteria określone w przepisach dotyczących rehabilitacji osób niepełnosprawnych, mogą ubiegać się w powiatowych centrach pomocy rodzinie o przyznanie dofinansowania do nabycia dóbr i usług. Tryb i zasady dofinansowania zadań ze środków PFRON określa rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 25 czerwca 2002 r. w sprawie określenia zadań powiatu, które mogą być finansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. W latach 2005-2006 nastąpił wzrost liczby niepełnosprawnych dzieci korzystających z takiego dofinansowania. Wzrost ten świadczy, że coraz więcej dzieci niepełnosprawnych może funkcjonować w sposób dający szanse uczestnictwa w życiu społecznym w takim samym stopniu, jak pozostali – pełnosprawni – członkowie społeczeństwa.

385. Wśród programów celowych skierowanych także do dzieci i młodzieży niepełnosprawnej są, między innymi:

- 1) **Program ograniczania skutków niepełnosprawności** – realizowany latach 2008-2009. W **2008 r.** z pomocy finansowej skorzystało 6.829 dzieci na łączną kwotę ponad 2.263.000 zł, w **2009 r.** pomoc uzyskało 6.391 dzieci na kwotę ponad 2.342.000 zł.
- 2) **Pegaz 2003** (realizowany do 10 marca 2010 r.) – podstawowym celem programu była realizacja prawa osób niepełnosprawnych do swobodnego porozumiewania się oraz poruszania i przemieszczania poprzez likwidację barier w komunikowaniu się i transportowych uniemożliwiających lub utrudniających tym osobom funkcjonowanie w życiu społecznym, zawodowym, a tym samym umożliwienie dostępu do edukacji, dóbr i usług oraz wszechstronnej rehabilitacji. W ramach realizowanego w tym programie modułu I obszar B – pomoc w zakupie sprzętu komputerowego –

adresatami są m. in niepełnosprawne dzieci i młodzież w wieku do lat 18 z brakiem lub lekkim niedowładem obu kończyn górnych, oraz niepełnosprawne dzieci i młodzież z ubytkiem słuchu na poziomie od 90 decybeli, realizujące obowiązek szkolny lub obowiązek przygotowania przedszkolnego. W obszarze C modułu I – pomoc w zakupie wózka inwalidzkiego, adresatami są, m.in. niepełnosprawne dzieci i młodzież w wieku do lat 18, u których dysfunkcja jednej lub obu kończyn górnych uniemożliwia poruszanie się na wózku inwalidzkim o napędzie ręcznym. W ramach obszaru D udzielana jest pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym. W **2005 r.** z dofinansowania w obszarze B i C skorzystało 2.188 dzieci i młodzieży, w kwocie ponad 12.800.000 zł. W **2006 r.** z dofinansowania w obszarze B i C skorzystało 2.331 dzieci i młodzieży, w kwocie ponad 13.500.000 zł. W **2007 r.** w obszarze B i C wypłacono na rzecz 2.844 dzieci i młodzieży blisko 16.880.000 zł.

W latach 2005-2007 obszar D nie był realizowany.

W **2008 r.** w obszarze B, C i D wypłacono na rzecz 2.814 dzieci i młodzieży blisko 19.153.000 zł. W **2009 r.** w obszarze B, C i D wypłacono na rzecz 2.796 dzieci i młodzieży blisko 18.850.000 zł.

Pegaz 2010 (realizowany od 11 marca 2010 r.) – celem programu jest aktywizacja zawodowa oraz utrzymanie aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych, zwiększenie możliwości edukacyjnych, podniesienie poziomu wykształcenia, zwiększenie możliwości w dostępie do wszechstronnej rehabilitacji. W 2010 r. Pegaz 2010 był realizowany w formie pomocy w aktywizowaniu osób niepełnosprawnych poprzez likwidację barier transportowych i w komunikowaniu się oraz w dofinansowaniu przedsięwzięć w ramach programu Stowarzyszenia na Rzecz Osób Niepełnosprawnych Joni i Przyjaciele Polski „Wózki dla Polski”. Na działania w ramach programu Pegaz 2010 przewidziano w 2010 r. środki w wysokości ponad 10.120.000 zł. W 2010 r. w obszarze C i D wypłacono na rzecz 259 dzieci i młodzieży ponad 2.023.000 zł.

- 3) **Komputer dla Homera 2003** – program pomocy w zakupie sprzętu elektronicznego oraz oprogramowania umożliwiającego rehabilitację zawodową i społeczną osób niewidomych i niedowidzących. Uczestnicy programu to m.in. dzieci i młodzież w wieku do lat 18 niepełnosprawne z powodu dysfunkcji narządu wzroku. W **2005 r.** z dofinansowania do zakupu podstawowego i specjalistycznego sprzętu oraz urządzeń skorzystało 2.523 dzieci i młodzieży niepełnosprawnej, a w szkoleniach udział wzięło 276 dzieci i młodzieży niepełnosprawnej. Z dofinansowania do zakupu sprzętu i urządzeń w **2006 r.** skorzystało 2.787 dzieci i młodzieży, a w szkoleniach uczestniczyło 136 dzieci i młodzieży. W **2007 r.** z dofinansowania do zakupu sprzętu i urządzeń skorzystało 3.029 dzieci i młodzieży, a w szkoleniach uczestniczyło 77 dzieci i młodzieży. W **2008 r.** zakupiono sprzęt komputerowy dla 2.958 dzieci i młodzieży a szkoleniem objęto 316 dzieci i młodzieży. W **2009 r.** zakupiono sprzęt komputerowy dla 2.791 dzieci i młodzieży, szkoleniem zostało objętych 298 dzieci i młodzieży.
- 4) **EDUKACJA** – program pomocy w dostępie do nauki dzieci i młodzieży niepełnosprawnych (realizowany w latach 2005-2007). Udzielana w ramach programu pomoc miała na celu poprawę warunków edukacji dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, do poziomu porównywalnego ze szkolnictwem ogólnodostępnym oraz poprawę infrastruktury w placówkach specjalnych, zapewniających niepełnosprawnym uczniom/wychowankom całodobową opiekę. Dofinansowanie obejmowało:

- obszar A – wyposażenie bazy dydaktycznej i rehabilitacyjnej placówek specjalnych,
- obszar B – wyposażenie lub doposażenie infrastruktury socjalno-bytowej placówek specjalnych zapewniających całodobową opiekę dzieciom i młodzieży niepełnosprawnym,
- obszar C – likwidacja barier architektonicznych, urbanistycznych i w komunikowaniu się na terenie placówek specjalnych,
- obszar D – likwidacja barier transportowych utrudniających lub uniemożliwiających naukę niepełnosprawnym uczniom/wychowankom.

W **2005 r.** na realizację tego programu PFRON wydatkował 38.846.000 zł, z tego:

- w obszarze A – **20.366.444** zł dla **16.503** uczniów,
- w obszarze B – **8.451.760** zł dla **5.686** wychowanków,
- w obszarze C – **3.848.047** zł dla **3.779** uczniów,
- w obszarze D – **6.179.755** zł dla **6.184** uczniów.

W **2006 r.** wydatkowano 58.310.700 zł, z tego:

- w obszarze A – **26.697.848** zł dla 20.997 uczniów,
- w obszarze B – **11.939.538** zł dla 8.852 wychowanków,
- w obszarze C – **11.288.148** zł dla 11.144 uczniów,
- w obszarze D – **8.385.167** zł dla 8.442 uczniów.

W **2007 r.** wydatkowano 55.700.000 zł, z tego

- w obszarze A – 23.800.000 zł dla 21.750 uczniów,
- w obszarze B – 9.400.000 zł dla 7.189 wychowanków,
- w obszarze C – 13.900.000 zł dla 11.772 uczniów,
- w obszarze D – 8.600.000 zł dla 4.992 uczniów.

5) W latach **2005-2007** zrealizowano pilotażowy program rządowy „**Wczesna, wielospecjalistyczna, kompleksowa, skoordynowana i ciągła pomoc dziecku zagrożonemu niepełnosprawnością lub niepełnosprawnemu oraz jego rodzinie**”.

Beneficjentami programu były dzieci w wieku od 0 do 7 lat życia, zagrożone niepełnosprawnością lub niepełnosprawne, oraz ich rodzice (opiekunowie). W **2006 r.** Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych wypłacił dziesięciu organizacjom blisko 450.000 zł na realizację pilotażu, z tego m.in. ponad 98.000 zł na kursy, szkolenia i warsztaty, ponad 45.000 zł na grupy wsparcia środowiskowego, blisko 140.000 zł na terapię zajęciową, 19.000 zł na wyposażenie w sprzęt rehabilitacyjny, ponad 65.000 zł na wyposażenie w materiały i pomoce dydaktyczne, blisko 80.000 zł na zapewnienie i utrzymanie bazy lokalowej.

W grudniu 2007 r. zakończyła się realizacja ww. programu pilotażowego. Zgodnie z zaleceniami Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych przygotował program „**Wczesna pomoc dziecku niepełnosprawnemu**” dający możliwość dalszego finansowania, prowadzonych przez placówki uczestniczące w WWKSC, działań m.in. z zakresu rehabilitacji dzieci. Celami operacyjnymi programu są:

- pomoc rodzicom (opiekunom prawnym) w procesie adaptacji do warunków życia, wynikających z faktu wychowywania dziecka niepełnosprawnego;
- przygotowanie rodziców (opiekunów prawnych) do udziału we wczesnym wspomaganiu rozwoju dziecka niepełnosprawnego;
- wsparcie placówek realizujących wczesną pomoc na rzecz dzieci niepełnosprawnych.

Pomoc finansowa obejmuje:

- prowadzenie rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych (z wyłączeniem rehabilitacji medycznej);

- organizowanie i prowadzenie kursów i szkoleń dla rodziców (opiekunów prawnych), grup środowiskowego wsparcia dla rodziców i opiekunów prawnych dzieci niepełnosprawnych, indywidualnych zajęć w celu nabywania i rozwijania umiejętności niezbędnych do samodzielnego funkcjonowania;
- zakup materiałów i pomocy dydaktycznych do realizacji zadania;
- usługi zlecane wykonawcom zewnętrznym w części związanej z realizacją zadania w zakresie świadczeń rehabilitacyjnych i wynajmu taboru transportowego do przewozu uczestników;
- eksploatację pomieszczeń służących do realizacji projektu.

Na realizację działań w ramach programu „Wczesna pomoc dziecku niepełnosprawnemu” wydatkowano: w **2008 r.** – blisko 490.000 zł, w **2009 r.** – blisko 2.655.000 zł, w **2010 r.** – ponad 3.000.000 zł.

Program „Wczesna pomoc dziecku niepełnosprawnemu” będzie trwał do momentu opracowania przez Radę Ministrów odpowiednich rozwiązań systemowych podejmujących problematykę wczesnej pomocy.

- 6) W latach 2007-2010 był realizowany pilotażowy program „**Uczeń na wsi – pomoc w zdobyciu wykształcenia przez osoby niepełnosprawne zamieszkujące gminy wiejskie oraz gminy miejsko-wiejskie**”. Jego celem jest wyrównanie szans w zdobyciu wykształcenia przez uczniów niepełnosprawnych. Program realizowany jest w ramach obszaru A i B, którego adresatami są: w obszarze A – osoby niepełnosprawne uczące się w szkole podstawowej, gimnazjum lub w szkole ponadgimnazjalnej (z wyłączeniem szkoły policealnej), a w obszarze B – gminy, na terenie których zamieszkują ci uczniowie. Dofinansowanie w ramach programu A może obejmować koszty: zakupu przedmiotów ułatwiających lub umożliwiających naukę; uczestnictwa w zajęciach mających na celu podniesienie sprawności fizycznej lub psychicznej (w tym wakacyjne obozy rehabilitacyjne); związane z dostępem do Internetu (instalacja i abonament), z wyłączeniem zakupu komputerów; kursów doszkalających w zakresie programu nauczania oraz kursów językowych (w przypadku kursów organizowanych poza miejscem zamieszkania ucznia, także koszty dojazdu, zakwaterowania, wyżywienia, wyjazdów organizowanych w ramach zajęć szkolnych.

W przypadku uczniów szkół ponadgimnazjalnych przyznane dofinansowanie może obejmować dodatkowo: opłaty za naukę (czesne), koszty zakwaterowania (gdy uczeń pobiera naukę poza miejscem stałego zamieszkania) lub dojazdów do szkoły. W **2007 r.** w ramach obszaru A udzielono dofinansowania na kwotę 54.453.000 zł (beneficjentami było 21.742 uczniów), a w ramach obszaru B – 9.339.469 zł. W **2008 r.** w ramach obszaru A udzielono dofinansowania na kwotę ok. 41.890.000 zł (beneficjentami było 42.927 uczniów), a w ramach obszaru B – 39.597.000 zł. W **2009 r.** w ramach obszaru A udzielono dofinansowania na kwotę 86.395.800 zł (beneficjentami było 46.810 uczniów). Działań w ramach obszaru B nie realizowano. W **2010 r.** wypłacono zobowiązania z umów zawartych w 2009 r. (15.270,58 zł) i zakończono realizację programu.

Wspomaganie uczestnictwa dzieci i młodzieży niepełnosprawnych w życiu kulturalnym

386. Wspomaganie uczestnictwa osób niepełnosprawnych, w tym również dzieci, w życiu kulturalnym należy do priorytetów prowadzonej przez resort kultury. Działania mające na celu urzeczywistnienie zapisów Karty Praw Osób Niepełnosprawnych, wspierane przez MKiDN, dotyczą m in. promocji twórczości osób z niepełnosprawnościami, edukacji artystycznej, rozwoju arteterapii, integracji społecznej, jak również poprawy istniejącej infrastruktury instytucji kultury oraz szkół artystycznych. Przedsięwzięcia wsparte

finansowo przez MKiDN były różnorodne i dotyczyły m. in. konkursów plastycznych, pokazów i wystaw twórczości artystycznej, warsztatów terapii zajęciowej, uzupełnienia zbiorów bibliotecznych o książki mówione i brajlowskie, doksztalcenia instruktorów pracujących z osobami niepełnosprawnymi, przebudowy pomieszczeń etc. Od 2005 r. zadania kulturalne dofinansowywane są przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programów finansowych, których priorytety uwzględniają także potrzeby osób niepełnosprawnych.

Jednym z najważniejszych zadań jest realizacja uchwały Rady Ministrów nr 284/2005 z dnia 25 października 2005 r. uruchamiającej wieloletni program pn. „Rozwój Biblioteki Centralnej Polskiego Związku Niewidomych”. Zakłada on finansowanie placówki w latach 2005-2010 w wysokości 2.300.000 zł rocznie, z czego 700.000 zł pochodzi z budżetu MKiDN, natomiast 1.600.000 zł z dotacji PFRON.

MKiDN w ramach swoich kompetencji nadzoruje 262 szkoły artystyczne. Wychodząc naprzeciw potrzebom uczniów z niepełnosprawnościami zainteresowanym kształceniem artystycznym, szkoły skupiły się na szeregu działań mających umożliwić z jednej strony pełniejsze uczestnictwo w procesie dydaktycznym, z drugiej zaś działania na rzecz integracji młodzieży. Do najważniejszych zadań można zaliczyć:

- likwidowanie barier architektonicznych oraz modernizacja pod kątem potrzeb osób niepełnosprawnych pomieszczeń użytkowych;
- organizacja koncertów dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej;
- wynajmowanie pomieszczeń szkolnych na realizację wydarzeń kulturalno-artystycznych i okolicznościowych skierowanych do dzieci i młodzieży niepełnosprawnej;
- zakup specjalistycznego sprzętu komputerowego ułatwiającego naukę np. przedmiotów informatycznych osobom niedowidzącym.

Uznając szczególne potrzeby dziecka niepełnosprawnego, muzea przygotowują specjalne programy, dostosowane do ich potrzeb i możliwości, uwzględniające rodzaj niesprawności. Programy te są opracowywane we współpracy z pedagogami, szkołami, stowarzyszeniami i związkami osób niepełnosprawnych, domami opieki społecznej.

Muzealnicy wykazują szczególne zaangażowanie, staranność i profesjonalizm przy kontaktach z dziećmi niepełnosprawnymi, a odbiór tych spotkań przez dzieci i ich opiekunów potwierdza ich celowość i motywuje do dalszych działań i poszukiwań nowych metod przekazywania wiedzy o świecie i obcowania ze sztuką.

CRC/C/15/Add.194 - pkt 43:

Komitet zaleca, aby państwo strona ustanowiło programy edukacji zdrowotnej i podwyższania świadomości w kwestiach zdrowia dla młodzieży uczącej się w zakresie zdrowia płciowego i reprodukcyjnego, zagrożeń niesionych przez palenie i nadużywanie narkotyków i alkoholu przeprowadzane w szkołach, klubach gminnych, ośrodkach rodzinnych i innych placówkach zajmujących się pracą z dziećmi.

387. W polskich szkołach edukacja w zakresie zdrowia reprodukcyjnego (art. 24 *Konwencji*) jest realizowana w ramach zajęć edukacyjnych *Wychowanie do życia w rodzinie*. Edukacja ta została wprowadzona do programów nauczania na mocy art. 4 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*. Realizacja edukacji seksualnej jest obowiązkowym zadaniem wszystkich typów szkół: podstawowych, gimnazjów i ponadgimnazjalnych. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 sierpnia 1999 r. *w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa,*

o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego stanowi, że treści dotyczące wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji, zawarte w podstawie programowej kształcenia ogólnego, są realizowane w ramach zajęć edukacyjnych *Wychowanie do życia w rodzinie*. Zajęcia te prowadzone są w klasach V i VI szkół podstawowych, w gimnazjach, zasadniczych szkołach zawodowych, liceach ogólnokształcących, liceach profilowanych i w klasach I-III techników, w tym specjalnych, dla dzieci i młodzieży, publicznych i niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych. Realizacja treści programowych zajęć stanowi spójną całość z pozostałymi działaniami wychowawczymi i profilaktycznymi szkoły, w szczególności: 1) wspieraniem wychowawczej roli rodziny, 2) promowaniem integralnego ujęcia ludzkiej seksualności, 3) kształtowaniem postawy prorodzinnej, prozdrowotnej i prospołecznej.

Podstawa programowa przedmiotu *Wychowanie do życia w rodzinie* określona jest w:

- 1) rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół,
- 2) rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.

Kwestię kwalifikacji nauczycieli reguluje art. 9 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – *Karta Nauczyciela* oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. nr 50, poz. 400).

Zgodnie z art. 9 ust. 1 ww. ustawy stanowisko nauczyciela może zajmować osoba, która m.in. posiada wyższe wykształcenie z odpowiednim przygotowaniem pedagogicznym lub ukończyła zakład kształcenia nauczycieli i podejmuje pracę na stanowisku, do którego są to wystarczające kwalifikacje. Stosownie do przepisów ww. rozporządzenia, kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela posiada m.in. osoba, która ukończyła:

- studia wyższe na kierunku (specjalności) zgodnym z nauczaniem przedmiotem lub prowadzonymi zajęciami, oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub
- studia wyższe na kierunku, którego zakres określony w standardzie kształcenia dla tego kierunku studiów w grupie treści podstawowych i kierunkowych obejmuje treści nauczanego przedmiotu, oraz posiada przygotowanie pedagogiczne lub
- studia wyższe na kierunku innym niż nauczany przedmiot lub prowadzone zajęcia a ponadto ukończyła studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny w zakresie nauczanego przedmiotu lub prowadzonych zajęć oraz posiada przygotowanie pedagogiczne, lub
- zakład kształcenia nauczycieli w specjalności odpowiadającej nauczalnemu przedmiotowi lub prowadzonym zajęciami.

388. Począwszy od 1 września 2009 r. w przedszkolach, klasach pierwszych szkoły podstawowej oraz w klasach pierwszych gimnazjum stosuje się podstawę programową zdefiniowaną rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r., która będzie wdrażana sukcesywnie przez sześć kolejnych lat. Natomiast w pozostałych klasach, aż do zakończenia cyklu kształcenia, stosować się będzie dotychczasową podstawę programową określoną rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r.

Realizowana w szkołach edukacja seksualna umożliwia młodzieży zrozumienie zmian fizycznych i psychicznych, uczy w pozytywny sposób traktować własną seksualność, ułatwia rozumienie płci przeciwnej i służy budowaniu prawidłowych, lepszych relacji, kształtuje różnorodne umiejętności psychospołeczne, w znaczący sposób wpływające na zdrowie i jakość życia. Treści nauczania dotyczą m.in. inicjacji seksualnej, jej uwarunkowań i następstw oraz ryzyka związanego z wczesną inicjacją, planowania rodziny, niepożądanego ciąży, metod rozpoznawania płodności, metod antykoncepcji (nie tylko naturalnych) i jej aspektów zdrowotnych, profilaktyki HIV/AIDS i innych chorób przenoszonych drogą płciową oraz wskazują możliwości uzyskania wsparcia i pomocy.

Od września 2009 r., wychowanie do życia w rodzinie jest obowiązkowym przedmiotem we wszystkich klasach, począwszy od klasy V szkoły podstawowej. Dzięki zmianie wprowadzonej w r. szk. 2009/2010, uczniowie mają obowiązek uczęszczania na zajęcia edukacyjne wychowania do życia w rodzinie, chyba że ich rodzice (prawni opiekunowie) albo sami pełnoletni uczniowie zgłoszą w formie pisemnej dyrektorowi szkoły rezygnację z udziału w zajęciach. W dotychczasowym stanie prawnym udział uczniów w zajęciach nie był obowiązkowy, a warunkiem uczestnictwa w zajęciach było uzyskanie pisemnej zgody rodziców uczniów niepełnoletnich bądź samych uczniów pełnoletnich.

389. W Centrum Metodycznym Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej (obecnie część Ośrodka Rozwoju Edukacji) utworzony został bank danych gromadzący informacje dotyczące m.in. charakteru i skali zagrożeń niesionych przez palenie tytoniu oraz nadużywanie alkoholu i narkotyków. Do analizy wykorzystywane są wyniki badań prowadzonych przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii oraz ogólnopolskie badania szkolne na temat używania substancji psychoaktywnych, prowadzone przez Instytut Psychiatrii i Neurologii w ramach Europejskiego Programu Badań Ankietowych w Szkołach (ESPAD). Badania ESPAD dotyczą postaw młodzieży wobec alkoholu, narkotyków i tytoniu oraz doświadczeń z ich używaniem. Celem badania jest również próba identyfikacji i pomiaru czynników wpływających na rozmiary zjawiska używania przez młodzież substancji psychoaktywnych, zarówno po stronie popytu jak i podaży. Badaniami przeprowadzonymi w Polsce w 2002 r. objęto 3.148 uczniów w wieku 16-24 lat z trzecich klas gimnazjalnych oraz drugich klas ponadgimnazjalnych. W 2007 r. w ogólnopolskich badaniach uczestniczyło 4480 uczniów w wieku 15-18 lat z klas trzecich szkół gimnazjalnych i klas drugich szkół ponadgimnazjalnych.

Szczegółowa analiza wyników ww. badań dotyczy źródeł i przyczyn zjawiska uzależnień wśród dzieci i młodzieży, w szczególności takich, które mogą wiązać się z pobytem dziecka w szkole. Przeprowadzona rzetelna diagnoza pozwala na określenie źródeł negatywnych zjawisk, wyizolowanie i ukazanie ich objawów oraz zaprojektowanie działań zapobiegawczych.

Przyjęte rozwiązania umożliwiają eliminowanie czynników i przeciwdziałanie im a także wzmocnienie czynników chroniących dzieci i młodzież.

Ograniczeniu negatywnych zjawisk służą m. in.: zintegrowanie działań w zakresie kształcenia, wychowania i profilaktyki, wprowadzenie do szkół programu wychowawczego i programu profilaktyki problemów dzieci i młodzieży, tworzenie priorytetowych programów ograniczania zjawiska narkomanii w środowisku szkolnym.

390. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna świadczona w przedszkolach, szkołach i placówkach polega w szczególności na diagnozowaniu środowiska ucznia, organizowaniu – odpowiednio do potrzeb – różnorodnych form wsparcia, podejmowaniu działań wychowawczych i profilaktycznych wynikających z programu wychowawczego i profilaktyki dzieci i młodzieży, prowadzenia edukacji prozdrowotnej i promocji zdrowia

wśród uczniów, nauczycieli i rodziców, podejmowaniu działań mediacyjnych i interwencyjnych w sytuacjach kryzysowych. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest realizowana w szczególności w formie zajęć dydaktyczno-wyrównawczych, specjalistycznych: korekcyjno kompensacyjnych, logopedycznych oraz innych zajęć o charakterze terapeutycznym, porad dla uczniów, porad, konsultacji i warsztatów dla rodziców i nauczycieli.

391. Ustawa o systemie oświaty poprzez przepis art. 1 pkt 4 gwarantuje wszystkim uczniom możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej. W systemie oświaty taką pomoc świadczą poradnie psychologiczno-pedagogiczne, w tym poradnie specjalistyczne, a także nauczyciele i specjaliści prowadzący zajęcia z uczniem w przedszkolach, szkołach i placówkach (pedagodzy, psychologdy, logopedzi, doradcy zawodowi i inni specjaliści). W okresie sprawozdawczym w Polsce liczba publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych wahała się od 590 w r. szk. 1999/2000 do 558 w r. szk. 2009/2010.

392. Bardzo ważną formą pracy specjalistów zatrudnionych w publicznych poradniach jest wynikające z obowiązujących aktów prawnych udzielanie pomocy pośredniej, polegającej na wydawaniu orzeczeń i opinii, które stanowią m.in. podstawę organizowania kształcenia specjalnego, indywidualnego nauczania, wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka oraz pomocy psychologiczno-pedagogicznej dzieciom i młodzieży. Wydanie dokumentów dotyczących dziecka poprzedzone jest diagnozą specjalistyczną.

W r. szk. **1999/2000** w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych wykonano 402.377 diagnoz psychologicznych, 323.466 diagnoz pedagogicznych oraz 139.925 diagnoz logopedycznych. Natomiast w roku szk. **2007/2008** w poradniach psychologiczno-pedagogicznych wykonano 453.645 diagnoz psychologicznych, 406.787 diagnoz pedagogicznych oraz 165.577 diagnoz logopedycznych. W r. szk. **2008/2009** odpowiednio: 450.024 diagnozy psychologiczne, 404.372 diagnozy pedagogiczne i 160.015 diagnoz logopedycznych. Natomiast w r. szk. **2009/2010** zrealizowano 435.289 diagnoz psychologicznych, 386.184 diagnozy pedagogiczne oraz 160.043 diagnozy logopedyczne.

Z analizy sprawozdań z działalności poradni psychologiczno-pedagogicznych w okresie sprawozdawczym wynika, że najliczniejszą grupę badanych stanowią uczniowie szkół podstawowych.

393. Poradnie psychologiczno-pedagogiczne udzielają również pomocy bezpośredniej. Formami pomocy stosowanymi w poradnictwie były najczęściej: terapie (prowadzone zróżnicowanymi metodami), treningi, konsultacje, porady, instruktaże, mediacje, interwencje kryzysowe (w domu i w szkole), rozmowy (terapeutyczne, wspierające), zajęcia różnego rodzaju: m.in. korekcyjno-kompensacyjne, edukacyjno-wychowawcze, profilaktyczno-terapeutyczne, adaptacyjno-rozwojowe, z elementami integracji sensorycznej.

394. We wszystkich typach szkół i rodzajach placówek udzielano dzieciom i młodzieży pomocy psychologiczno-pedagogicznej w różnych formach, dostosowanych do zgłaszanych potrzeb dzieci, młodzieży, ich rodziców i nauczycieli. I tak dla przykładu zajęciami korekcyjno-kompensacyjnymi w r. szk. 2007/2008 objęto 29.897 uczniów a w r. szk. 2008/2009 – 34.191 (szkoły podstawowe – 17.812 i 20.447 uczniów, gimnazja – 3.858 i 4.228 uczniów, szkoły ponadgimnazjalne – 1.135 i 1.013 uczniów), a terapią logopedyczną – w r. szk. 2007/2008 objęto 92.600 dzieci i młodzieży, a w r. szk. 2008/2009 – 94.860 dzieci i młodzieży (odpowiednio 51.285 i 52.724 dzieci w wieku przedszkolnym, 34.813 i 35.231 uczniów – w szkole podstawowej).

395. W zakresie zapobiegania narkomanii minister właściwy ds. oświaty i wychowania realizuje zadania, które zostały wpisane w Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2006-2010 i kolejny Program na lata 2011-2016, przyjęte rozporządzeniami Ministra Zdrowia. W oparciu o zadania ww. Programów Ministerstwo Edukacji Narodowej przygotowało *Plan działań z zakresu profilaktyki narkomanii (zwanym dalej Planem działań)*.

Plan działań został ukierunkowany na podnoszenie jakości profilaktyki narkomanii realizowanej w szkołach i placówkach systemu oświaty i obejmuje działania skierowane do nadzoru pedagogicznego, dzieci i młodzieży, kadry pedagogicznej oraz rodziców i opiekunów. Są one również ukierunkowane na rozwijanie sieci szkół dla zdrowia Europy i współpracę międzyresortową w zakresie profilaktyki uzależnień.

Ministerstwo Edukacji Narodowej zapewnia warunki prawne do podejmowanych działań związanych z profilaktyką narkomanii w szkołach i placówkach systemu oświaty. Zgodnie z obowiązującym prawem oświatowym szkoły i placówki systemu oświaty mają obowiązek tworzenia programu wychowawczego szkoły, obejmującego wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym oraz programu profilaktyki dostosowanego do potrzeb rozwojowych uczniów oraz potrzeb danego środowiska, obejmującego wszystkie treści i działania o charakterze profilaktycznym skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców.

Zgodnie z podstawą programową szkoła ma obowiązek kształtować u uczniów postawy warunkujące odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie, w tym rozwijając świadomość dotyczącą zdrowia, nawyki dbania o własne zdrowie i zdrowie innych ludzi oraz umiejętności tworzenia środowiska sprzyjającego zdrowiu. W trakcie nauki, uczeń musi opanować wiadomości na temat środków psychoaktywnych, jak również zrozumieć, dlaczego nie należy z nimi eksperymentować. Ważnym celem edukacyjnym jest ukształtowanie u ucznia postawy prozdrowotnej warunkującej dokonywanie właściwych wyborów służących zdrowiu i rozwojowi osobistemu.

Obszar zagadnień z zakresu przeciwdziałania narkomanii wpisany jest także w działania szkół promujących zdrowie. Na terenie kraju do sieci szkół promujących zdrowie należy około 200 szkół. Szczególną ich rolą jest upowszechnianie systemowych i nowatorskich rozwiązań budowania całościowej oferty szkoły w zakresie promocji zdrowia i profilaktyki, opartej na oddziaływaniu zarówno na ucznia, rodziców, jak również na środowisko, w którym żyją. W ten sposób szkoły zwiększają skuteczność i zasięg oddziaływań prozdrowotnych.

396. Ministerstwo Edukacji Narodowej podejmuje liczne działania wspierające m.in. ogłaszając konkursy na realizację zadań publicznych. Przykładowo, w 2010 r. ogłoszono konkurs na zadanie publiczne pod nazwą „Wspieranie realizacji programu wychowawczego szkoły i programu profilaktyki poprzez kształtowanie u uczniów postaw sprzyjających rozwojowi indywidualnemu i społecznemu”. Do konkursu mogły przystąpić organizacje pozarządowe oraz jednostki samorządu terytorialnego prowadzące szkoły i placówki oświatowo-wychowawcze. Celem konkursu było promowanie najbardziej wartościowych programów wychowawczych szkoły i programów profilaktyki umożliwiających m.in. kształtowanie u uczniów postaw dbałości o własne zdrowie i innych ludzi. W wyniku konkursu wybrano do realizacji 66 projektów, a na ich realizację przeznaczono kwotę w wysokości 2.000.000 zł. W dalszych działaniach MEN uzupełniło plan nadzoru pedagogicznego o nowy kierunek realizacji polityki oświatowej przez kuratorów oświaty w roku szkolnym 2010/2011, dotyczący monitorowania *Realizacji działań profilaktycznych w zakresie przeciwdziałania narkomanii, w tym*

współpraca z wyspecjalizowanymi instytucjami oraz wykorzystywanie przygotowanych przez nie ofert i materiałów. Z wyników monitoringu został wydany raport.

397. Działania podejmowane przez resort zdrowia i finansowane ze środków budżetowych, będących w dyspozycji Ministra Zdrowia, ukierunkowane są również na przeciwdziałanie nałogom, takim jak alkoholizm, palenie tytoniu, nadużywanie substancji psychoaktywnych.

Ministerstwo Zdrowia realizuje swoje zadania, w tym także w zakresie związanym z promocją zdrowia, wykorzystując instrumenty działania dostępne z punktu widzenia prawa. Najważniejsze z nich to działania legislacyjne oraz finansowane ze środków Ministerstwa Zdrowia programy polityki zdrowotnej. Działania w zakresie promocji zdrowia realizowane są przez powołane przez Ministra Zdrowia wyspecjalizowane jednostki budżetowe, takie jak: Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Krajowe Biuro do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii oraz Krajowe Centrum ds. AIDS.

398. W zakresie edukacji zdrowotnej mającej na celu podwyższenie świadomości młodzieży uczącej się, w kwestiach związanych ze zdrowiem, w latach 1999-2008 kontynuowano rozpoczęte już działania, jak też wdrożono nowe programy edukacyjne.

Patrz również – rozdział VI B: „Programy polityki zdrowotnej państwa”, „Działania na rzecz zapobiegania HIV/AIDS i innym infekcjom przenoszonym drogą płciową”, „Programy szkoleniowe i materiały edukacyjne” (pkt 409, 417-422 niniejszego sprawozdania).

B. Bieżące działania państwa

399. Rzeczpospolita Polska gwarantuje ochronę życia i zdrowia człowieka od chwili poczęcia. O fakcie tym rozstrzygają postanowienia art. 38 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz przepisy ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*. W preambule ww. ustawy wskazano, że życie jest fundamentalnym dobrem człowieka, a troska o życie i zdrowie należy do podstawowych obowiązków państwa, społeczeństwa i obywatela. W art. 1 tej ustawy wskazano, że prawo do życia podlega ochronie, w tym również w fazie prenatalnej.

Wszystkie działania podejmowane przez resort zdrowia są ukierunkowane na ochronę zdrowia i życia obywateli, w tym także dzieci. Ze względu na specyfikę potrzeb zdrowotnych dzieci, uwzględniającą potrzeby związane z ich rozwojem, opieka zdrowotna nad tą grupą wiekową traktowana jest w sposób szczególny. Dotyczy to przede wszystkim działalności profilaktycznej.

400. W Polsce notuje się dalszą poprawę **wskaźników zdrowia dzieci**. Według raportów przedstawionych przez GUS, obserwowany jest nieustanny spadek umieralności niemowląt. Ogólny współczynnik zgonów niemowląt (liczba zgonów niemowląt poniżej 1 roku życia na 1000 urodzeń żywych) w 2003 r. kształtował się na poziomie 7,0‰, w 2004 r. – 6,8‰, w 2006 r. – 6,0‰, w 2007 r. – 5,9‰, w 2009 r. – 5,6‰. W 2010 r. ww. wskaźnik zmniejszył się do poziomu 5,2‰. Współczynnik umieralności okołoporodowej (urodzenia martwe i zgodny niemowląt w wieku 0-6 dni na 1000 urodzeń żywych i martwych), podobnie jak ogólny współczynnik zgonów niemowląt, wykazuje tendencję spadkową. W 2002 r. wynosił 8,7‰, w 2003 r. – 8,6‰, w 2007 r. – 8,0‰, w 2008 r. – 7,6‰, w 2009 r. – 7,2‰

Opieka zdrowotna sprawowana nad dziećmi niepełnosprawnymi

401. Osoby niepełnosprawne, w tym dzieci, mają prawo do dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej zagwarantowane na równi z innymi obywatelami naszego kraju. Podstawowym dokumentem, w którym prawo to zapisano, jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z art. 68 ust. 1-3 Konstytucji:
- „1. Każdy ma prawo do ochrony zdrowia.
 2. Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Warunki i zakres udzielania świadczeń określa ustawa.
 3. Władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku.”
402. Warunki i zakres udzielania świadczeń zdrowotnych określa ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. *o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych*. Art. 15 ustawy stanowi, że świadczeniobiorcy, którymi są także dzieci niepełnosprawne, mają, na zasadach określonych w ustawie, prawo do świadczeń opieki zdrowotnej, których celem jest zachowanie zdrowia, zapobieganie chorobom i urazom, wczesne wykrywanie chorób, leczenie, pielęgnacja oraz zapobieganie niepełnosprawności i jej ograniczanie. Rodzaj refundowanych wyrobów medycznych będących przedmiotami ortopedycznymi i środków pomocniczych, wysokość refundacji, udział ubezpieczonego, częstotliwość refundacji określają przepisy stosownych rozporządzeń Ministra Zdrowia. Refundacja wymienionych wyrobów dokonywana jest przez Narodowy Fundusz Zdrowia zgodnie z wykazami znajdującymi w tych aktach prawnych.
403. Prawo osób niepełnosprawnych do dostępu do leczenia i opieki medycznej zostało również podkreślone w uchwale Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. *Karta Praw Osób Niepełnosprawnych*. Stwierdza się w niej między innymi, że „osoby niepełnosprawne mają w szczególności prawo dostępu do leczenia i opieki medycznej, wczesnej diagnostyki, rehabilitacji i edukacji leczniczej, a także do świadczeń zdrowotnych uwzględniających rodzaj i stopień niepełnosprawności, w tym do zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze, sprzęt rehabilitacyjny”.
404. Polska uznaje prawo dziecka do jak najwyższego poziomu opieki zdrowotnej. Prawo to zostało zawarte w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, której art. 68 stanowi, że władze publiczne zapewniają obywatelom równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Ponadto władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym.
405. W 1999 r. w Polsce wdrożona została reforma systemu ochrony zdrowia, powiązana z reformą administracji i reformą samorządową. Konsekwencją reform była całkowita przebudowa poprzednio obowiązującego systemu ochrony zdrowia, w szczególności zasad jego finansowania. Podstawowym założeniem reformy było rozdzielenie funkcji usługodawcy, płatnika oraz organizatora świadczeń zdrowotnych. Reforma systemu ochrony zdrowia została dokonana na podstawie przepisów ustawy z dnia 6 lutego 1997 r. *o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym*. Postanowienia tej ustawy wprowadziły system powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego. W systemie tym zachowane zostało prawo do bezpłatnych świadczeń zdrowotnych dla kobiet ciężarnych oraz dzieci i młodzieży. Kobietom ciężarnym, dzieciom i młodzieży przysługują, na zasadach określonych w wymienionej ustawie, świadczenia zdrowotne mające na celu:

zachowanie zdrowia oraz zapobieganie chorobom, wczesne wykrywanie chorób, leczenie, zapobieganie niepełnosprawności i jej ograniczanie.

Opieka długoterminowa

406. System ochrony zdrowia zapewnia pacjentowi opiekę długoterminową realizowaną w warunkach stacjonarnych (zakłady opiekuńczo-lecznicze i zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze) i domowych. Kryterium kwalifikacyjnym do objęcia opieką długoterminową jest stan zdrowia pacjenta/dziecka. Świadczenia pielęgnacyjne i opiekuńcze adresowane są zarówno do dorosłych jak i do dzieci. Znajduje to swój wyraz w zakresie zadań przewidzianych do realizacji w poszczególnych rodzajach opieki.

Świadczenia pielęgnacyjne i opiekuńcze w zakresie opieki długoterminowej realizowane są w/przez: 1) oddziałach dla przewlekle chorych, 2) zakładach pielęgnacyjno-opiekuńczych dla dzieci i młodzieży, 3) zakładach opiekuńczo – leczniczych dla dzieci i młodzieży (dla dzieci i młodzieży, dla dzieci wentylowanych mechanicznie), 4) zespół długoterminowej opieki domowej (opieka domowa nad dziećmi wentylowanymi mechanicznie), 5) pielęgniarstwa opieką długoterminową.

Opieka paliatywno-hospicyjna w Polsce

407. Opieka paliatywna sprawowana jest w domu chorego, w specjalistycznych poradniach, oddziałach stacjonarnych opieki paliatywnej i ośrodkach opieki dziennej oraz przez szpitalne zespoły wspierające. Sprawuje ją wielodyscyplinarny zespół składający się z lekarza, pielęgniarki, psychologa, pracownika socjalnego, rehabilitanta, terapeuty zajęciowego, kapelana i wolontariuszy.

Od 1992 r. datuje się dynamiczny rozwój opieki paliatywno-hospicyjnej – liczba ośrodków opieki paliatywno-hospicyjnej już w 1993 r. wzrosła do 81 a w 1996 r. do 160. W 2001 r. funkcjonowało 260 ośrodków, w tym ponad 90 jako jednostki niepubliczne oraz 5 hospicjów dla dzieci i młodocianych. W 2002 r. ośrodków opieki paliatywno-hospicyjnej było łącznie 270. W 2008 r. w Polsce działało 349 publicznych (państwowych, samorządowych) i niepublicznych (prowadzonych przez stowarzyszenia, fundacje, zakony, Caritas) zakładów opieki paliatywno-hospicyjnej. Oprócz tego funkcjonują nieliczne komercyjne ośrodki paliatywno-hospicyjne. Publiczne i niepubliczne zakłady opieki paliatywno-hospicyjnej w Polsce to: poradnie medycyny paliatywnej, hospicja domowe, oddziały medycyny paliatywnej w szpitalach, hospicja stacjonarne, zespoły opieki domowej dla dzieci.

408. Ministerstwo Zdrowia podjęło prace nad wypracowaniem standardów postępowania i procedur medycznych z zakresu opieki paliatywnej w hospicjum domowym dla osób poniżej 18. roku życia dla podmiotów udzielających świadczeń medycznych w tym zakresie.

Narodowy Fundusz Zdrowia, finansuje świadczenia zdrowotne udzielane dzieciom i młodzieży w ośrodkach opieki paliatywno-hospicyjnej. Wsparciem dla rodzin opiekujących się dziećmi w domu mogą być także wolontariusze. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. *o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* reguluje warunki wykonywania świadczeń przez wolontariuszy oraz korzystania z tych świadczeń. Wolontariusze mogą wykonywać świadczenia na rzecz organizacji pozarządowych, organów administracji publicznej, jednostek organizacyjnych podległych organom administracji publicznej lub nadzorowanych przez te organy, z wyłączeniem prowadzonej przez te jednostki działalności gospodarczej. Świadczenia wolontariuszy są wykonywane w zakresie, w sposób i w czasie określonymi w porozumieniu z korzystającym. Wolontariusz powinien posiadać kwalifikacje i spełniać wymagania

odpowiednie do rodzaju i zakresu wykonywanych świadczeń, jeżeli obowiązek posiadania takich kwalifikacji i spełniania stosownych wymagań wynika z odrębnych przepisów.

Wolontariuszowi przysługuje zaopatrzenie z tytułu wypadku przy wykonywaniu świadczeń. Wolontariuszowi, który wykonuje świadczenia przez okres nie dłuższy niż 30 dni, korzystający zobowiązany jest zapewnić ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków. Ponadto, korzystający ma obowiązek: informować wolontariusza o ryzyku dla zdrowia i bezpieczeństwa związanym z wykonywanymi świadczeniami oraz o zasadach ochrony przed zagrożeniami, zapewnić wolontariuszowi bezpieczne i higieniczne warunki wykonywania przez niego świadczeń, pokrywać koszty podróży służbowych i diet wolontariusza, poinformować wolontariusza o przysługujących mu prawach i ciężących obowiązkach oraz zapewnić dostępność tych informacji.

409. Programy polityki zdrowotnej państwa ukierunkowane na zdrowie dzieci i młodzieży

1. Program Szczepień Ochronnych

Celem Programu jest zakup szczepionek zgodnie z kalendarzem szczepień obowiązkowych. Stosowany program obowiązkowych szczepień w Polsce, pod względem rodzaju podawanych szczepień dzieciom, jest porównywalny z innymi, przykładowymi krajami Unii Europejskiej. Polski program szczepień ochronnych poddawany jest każdego roku weryfikacji.

2. Program badań przesiewowych noworodków w Polsce na lata 2009-2014

Program obejmuje badania całej populacji noworodków w Polsce w kierunku: hipotyreozy, fenylketonurii oraz mukowiscydozy.

3. Narodowy program zapobiegania nadwadze i otyłości oraz przewlekłym chorobom niezakaźnym poprzez poprawę żywienia i aktywności fizycznej na lata 2007-2011 POL-HEALTH

4. Program eliminacji niedoboru jodu na lata 2009–2011

5. Narodowy program zwalczania chorób nowotworowych

6. Krajowy Program Zwalczania AIDS i Zapobiegania Zakażeniom HIV

Programem objęte są wszystkie osoby zakażone HIV i chore na AIDS spełniające kryteria medyczne, kobiety ciężarne zakażone HIV oraz noworodki urodzone z matek zakażonych HIV, zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie standardami. Przedmiotem finansowania jest zakup leków antyretrowirusowych, testów i szczepionek dla dzieci urodzonych z matek zakażonych wirusem HIV.

Ubezpieczenie społeczne i system opieki nad dzieckiem

410. Do świadczeń na rzecz rodziny uregulowanych ustawą z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa należą zasiłki macierzyńskie i zasiłki opiekuńcze.

Zasiłek macierzyński przysługuje pracownicy z tytułu urodzenia dziecka przez okres urlopu macierzyńskiego i wynosi 100% podstawy wymiaru. Do 31 grudnia 2008 r. wypłacany był przez okres: 18 tygodni przy pierwszym porodzie, 20 tygodni przy kolejnym porodzie, 28 tygodni w wypadku urodzenia więcej niż jednego dziecka przy jednym porodzie.

Od 1 stycznia 2009 r. zasiłek macierzyński wypłacany jest przez okres urlopu macierzyńskiego przez: 20 tygodni w przypadku urodzenia jednego dziecka, 31 tygodni w przypadku urodzenia 2 dzieci przy jednym porodzie, 33 tygodnie w przypadku urodzenia 3 dzieci przy jednym porodzie, 35 tygodni w przypadku urodzenia 4 dzieci przy jednym porodzie, 37 tygodni w przypadku urodzenia 5 i więcej dzieci przy jednym porodzie.

Zasiłek macierzyński przysługuje również osobie ubezpieczonej, która przyjęła na wychowanie dziecko w wieku do 7 roku życia, a w przypadku dziecka, wobec którego podjęto decyzję o odroczeniu obowiązku szkolnego w wieku do 10 roku życia w celu jego przysposobienia i wystąpi do sądu z wnioskiem o jego przysposobienie, a także osobie ubezpieczonej, która przyjmie dziecko we wskazanym wieku w ramach rodziny zastępczej.

W przypadku rodziny zastępczej zawodowej niespokrewnionej z dzieckiem zasiłek macierzyński przysługuje przez okres uzależniony od liczby dzieci przyjętych jednocześnie na wychowanie, tj. przez okres: 20 tygodni – w przypadku przyjęcia jednego dziecka, 31 tygodni – w przypadku przyjęcia dwojga dzieci, 33 tygodni – w przypadku przyjęcia trojga dzieci, 35 tygodni – w przypadku przyjęcia czworga dzieci, 37 tygodni – w przypadku przyjęcia pięciorga i więcej dzieci. Ponadto, zasiłek macierzyński przysługuje przez okres dodatkowego urlopu macierzyńskiego albo dodatkowego urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego, wynikający z Kodeksu pracy. Od 1 stycznia 2010 r. zasiłek macierzyński przysługuje również ojcu dziecka w okresie urlopu ojcowskiego.

411. Pracownikowi zwolnionemu od wykonywania pracy z konieczności osobistego sprawowania opieki nad chorym dzieckiem do lat 14 przysługuje zasiłek opiekuńczy w wymiarze do 60 dni opieki w roku kalendarzowym. W przypadku, gdy ubezpieczona matka dziecka pobierająca zasiłek macierzyński w wymiarze do 8 tygodni po porodzie, wymaga opieki szpitalnej ze względu na stan zdrowia uniemożliwiający jej sprawowanie osobistej opieki nad dzieckiem, ubezpieczonemu ojcu dziecka przysługuje za okres pobytu matki dziecka w szpitalu dodatkowy zasiłek opiekuńczy w wymiarze do 8 tygodni, tj. do 56 dni, nie dłużej niż do ukończenia przez dziecko 8 tygodni życia. Zasada ta ma zastosowanie także do innego ubezpieczonego członka najbliższej rodziny, jeżeli przerwie pracę lub inną działalność zarobkową w celu sprawowania osobistej opieki nad dzieckiem. Okresu wypłaty tego zasiłku opiekuńczego nie wlicza się do limitu 60 dni wypłaty zasiłku opiekuńczego w roku kalendarzowym oraz nie jest on związany z rokiem kalendarzowym

412. Z zasiłku opiekuńczego można również korzystać w razie sprawowania osobistej opieki nad innym chorym członkiem rodziny, w tym nad dzieckiem w wieku powyżej 14 lat pozostającym we wspólnym gospodarstwie domowym. W takim wypadku zasiłek przysługuje przez 14 dni w roku kalendarzowym.

Zrównanie uprawnień matki i ojca do zasiłku opiekuńczego nastąpiło już z dniem 1 marca 1995 r. Miesięczny zasiłek opiekuńczy wynosi 80% podstawy wymiaru.

System świadczeń pozaubezpieczeniowych

Patrz również informacje zawarte w odpowiedzi na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 18 (pkt. 62-62 niniejszego sprawozdania)

413. Świadczenia rodzinne są systemem pozaubezpieczeniowym. Prawo do zasiłku rodzinnego oraz dodatków do zasiłku rodzinnego uzależnione jest od spełnienia m.in. kryterium dochodowego, które w 2010 r. wynosi 504 zł netto (po odliczeniu podatku dochodowego i składek na ubezpieczenie społeczne oraz zdrowotne) lub 583 zł netto na osobę w rodzinie, jeśli członkiem rodziny jest dziecko legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności. Co do zasady, zasiłek rodzinny przysługuje do ukończenia przez dziecko 18 roku życia lub nauki w szkole, jednak nie dłużej niż do ukończenia 21 roku życia. Natomiast, jeżeli dziecko legitymuje się orzeczeniem o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności i kontynuuje naukę w szkole lub w szkole wyższej

zasiłek rodzinny przysługuje do ukończenia przez dziecko 24 roku życia. Jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka oraz świadczenia opiekuńcze przyznawane w związku z koniecznością zapewnienia opieki osobie niepełnosprawnej nie są uzależnione od dochodów rodziny.

414. System świadczeń rodzinnych oparty jest o zasadę pomocniczości, uwzględniającą regułę, że osobami zobowiązanymi w pierwszej kolejności do łożenia na utrzymanie dzieci są ich rodzice. W przypadku, gdy ich środki i uprawnienia są niewystarczające do wychowania i utrzymania dzieci, przysługuje pomoc państwa w postaci świadczeń rodzinnych. W przypadku osób samotnie wychowujących dzieci oznacza to konieczność zasądzenia alimentów na rzecz dziecka od drugiego z rodziców.
415. System świadczeń rodzinnych regulowany jest ustawą z 28 listopada 2003 r. *o świadczeniach rodzinnych*. Ponadto państwo udziela wsparcia osobom uprawnionym do alimentów, w przypadku bezskuteczności egzekucji świadczeń alimentacyjnych. W okresie od 1 września 2005 r. do 30 września 2008 r. pomoc ta była przyznawana na podstawie ustawy z dnia 22 kwietnia 2005 r. *o postępowaniu wobec dłużników alimentacyjnych oraz zaliczce alimentacyjnej*, a od 1 października 2008 r. przyznawana jest na podstawie ustawy z dnia 7 września 2007 r. *o pomocy osobom uprawnionym do alimentów*. Świadczenia z funduszu alimentacyjnego przysługują osobie uprawnionej do ukończenia przez nią 18 roku życia albo w przypadku, gdy uczy się w szkole lub szkole wyższej do ukończenia przez nią 25 roku życia, albo w przypadku posiadania orzeczenia o znacznym stopniu niepełnosprawności – bezterminowo, jeżeli dochód rodziny nie przekracza kwoty 725 zł (netto).
416. Rodzinom w trudnej sytuacji życiowej, wychowującym dziecko przysługują następujące świadczenia (wg stanu na koniec 2010 r.):
- 1) zasiłek rodzinny, którego kwoty zróżnicowane są w zależności od wieku dziecka i wynosi miesięcznie: 68 zł na dziecko w wieku do ukończenia 5 roku życia, 91 zł na dziecko w wieku powyżej 5 roku życia do ukończenia 18 roku życia i 98 zł na dziecko w wieku powyżej 18 roku życia do ukończenia 24 roku życia;
 - 2) dodatki do zasiłku rodzinnego z tytułu:
 - urodzenia dziecka (1.000 zł jednorazowo),
 - opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego (400 zł miesięcznie),
 - samotnego wychowywania dziecka (170 zł miesięcznie na dziecko lub 250 zł na dziecko niepełnosprawne),
 - wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej (80 zł na trzecie i każde kolejne dziecko w rodzinie),
 - kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego (60 zł na dziecko do 5 roku życia, 80 zł – na dziecko od 5 do 24 roku życia),
 - rozpoczęcia roku szkolnego (100 zł raz w roku szkolnym),
 - podjęcia przez dziecko nauki poza miejscem zamieszkania (90 zł na internat/stancję lub 50 zł na dojazd do szkoły);
 - 3) zasiłek pielęgnacyjny (153 zł miesięcznie, niezależnie od dochodu rodziny i osoby);
 - 4) świadczenie pielęgnacyjne (520 zł przysługuje osobie niepodjęjącej lub rezygnującej z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad dzieckiem niepełnosprawnym);
 - 5) jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka (1.000 zł niezależnie od dochodów rodziny);

- 6) fakultatywnie przyznawana w drodze uchwały rady gminy dodatkowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka, finansowana ze środków własnych gminy;
- 7) świadczenia z funduszu alimentacyjnego - od 1 października 2008 r. świadczenia te mogą być przyznane do wysokości bieżąco ustalonych alimentów, jednak nie więcej niż 500 zł miesięcznie na osobę. (Od 1 września 2005 r. do 30 września 2008 r. przysługiwała zaliczka alimentacyjna do wysokości zasądzonych alimentów, jednak nie więcej niż od 120 zł do 380 zł na osobę, w zależności od liczby osób uprawnionych w rodzinie, niepełnosprawności dziecka oraz wysokości dochodu na osobę w rodzinie).

Działania na rzecz zapobiegania HIV/AIDS i innym infekcjom przenoszonym drogą płciową

417. Krajowe Centrum do spraw AIDS (jednostka budżetowa powołana przez Ministra Zdrowia), w ramach swoich obowiązków statutowych, ale również we współpracy z organizacjami pozarządowymi, realizuje liczne programy mające na celu poprawę stanu zdrowotnego dzieci chorych na AIDS lub zakażonych HIV, wzrost wiedzy o zagrożeniach związanych z HIV/AIDS oraz ogólną edukację społeczeństwa i budowę postaw tolerancji i wsparcia dla chorych. Projekty realizowane przez Centrum:

- 1) **Współpraca ze Stowarzyszeniem Wolontariuszy na Rzecz Dzieci „Mały Książę”**. W ramach dofinansowania z dotacji udzielonych przez Krajowe Centrum ds. AIDS, od 2001 r. Stowarzyszenie organizuje turnusy rehabilitacyjno-edukacyjne dla dzieci i młodzieży dotkniętej HIV/AIDS.

W konkretnych przypadkach, dzięki ocenie psychologicznej dokonywanej w trakcie ww. turnusów, możliwe jest dostosowanie poziomu nauki w szkole do możliwości dziecka, wskazanie rodzicom kierunków pracy z dzieckiem, pokazanie defektów i możliwości ich minimalizacji, a także dowartościowanie dzieci dotkniętych HIV/AIDS i umożliwienie im powrotu do środowiska rówieśników.

- 2) **Współpraca z Kliniką Położnictwa i Ginekologii Instytutu Matki i Dziecka w Warszawie.**

Dotyczy zagadnień medycznych i profilaktyki m. in. poprzez propagowanie wykonywania testów na obecność wirusa HIV przez kobiety planujące ciążę lub będące w ciąży. Aktualne zalecenia na temat profilaktyki wertykalnej transmisji HIV dotyczą stosowania leczenia antyretrowirusowego w czasie ciąży, w okresie okołoporodowym i u dziecka przez 4-6 tygodni po urodzeniu.

Wszystkie procedury profilaktyczne stosuje się również w Polsce, co umożliwia zmniejszenie ryzyka transmisji od matczynej do częstości stwierdzanej w Europie, czyli do około 2-3%.

- 3) **Program wczesnego wykrywania zakażeń HIV u kobiet w ciąży.**

Adresatkami programu są kobiety w ciąży, które po przeprowadzeniu poradnictwa około testowego wyrażą zgodę na badanie w kierunku zakażenia HIV. Włączenie do programu następuje podczas rutynowej wizyty w poradni ginekologiczno-położniczej. *Program obejmuje:*

- przeprowadzenie edukacji i poradnictwa około testowego, mającego na celu uzasadnienie konieczności wykonania badania, udzielenie wyjaśnień dotyczących zakażenia HIV,
- wykonanie badania szybkim testem jakościowym III generacji, wykrywającym przeciwciała wirusa HIV w pełnej krwi (po uzyskaniu zgody pacjentki),
- w przypadku wyniku wątpliwego lub dodatniego skierowanie ciężarnej do ośrodka referencyjnego – kliniki chorób zakaźnych w danym województwie lub innego przez nią wybranego – w celu wykonania testu potwierdzenia i objęcia jej dalszą opieką,
- odnotowanie faktu wykonania badania w karcie przebiegu ciąży,

- wypełnienie przez lekarza prowadzącego poradnictwo, anonimowego dla pacjentki, kwestionariusza poradnictwa,
- zaproponowanie kobietom biorącym udział w programie wypełnienie dodatkowej ankiety anonimowej (jednak tylko tym, których wynik był wątpliwy lub dodatni).

4) **Kampanie multimedialne Krajowego Centrum ds. AIDS.**

2006 r. – „Rodzina razem przeciw AIDS”. Grupą docelową tej kampanii były rodziny z małymi i dorastającymi dziećmi oraz małżeństwa planujące dzieci.

2007 r. – „Daj szansę swojemu dziecku. Nie daj szansy AIDS”. Jedną z grup docelowych tej kampanii były kobiety w ciąży lub planujące ciążę.

Programy szkoleniowe i materiały edukacyjne

418. W ramach współpracy organizacji pozarządowych z Krajowym Centrum ds. AIDS, realizowane są również projekty skierowane do młodzieży szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, stanowiące wsparcie działań edukacyjnych realizowanych przez szkoły. W ramach działań edukacyjnych wydano między innymi:

- broszurę dla lekarzy pediatrów i lekarzy rodzinnych pt. „Problem dziecka zakażonego HIV w opiece podstawowej” (opracowana w 2005 r.),
- materiały edukacyjne skierowane do dzieci o tematyce HIV/AIDS (wydane w 2003 r. i wznowione w 2007 r.).

419. W ramach „Krajowego Programu Zapobiegania Zakażeniom HIV, Opieki nad Żyjącymi z HIV i Chorymi na AIDS na lata 2004-2006”, Krajowe Centrum ds. AIDS podejmowało działania w zakresie zdrowia i edukacji zdrowotnej dzieci i młodzieży. W ramach ogólnopolskich i wojewódzkich programów profilaktycznych w zakresie HIV/AIDS, realizowanych przez organizacje pozarządowe, a dotowanych przez Krajowe Centrum ds. AIDS, przeszkolono łącznie: 8814 edukatorów dzieci i młodzieży (pedagogów, nauczycieli, kuratorów sądowych, pracowników socjalnych ośrodków opiekujących się osobami uzależnionymi i zakażonymi oraz tzw. Młodzieżowych Liderów Zdrowia); 6612 uczniów i studentów.

Programy szkoleniowe miały na celu m. in. ukształtowanie i wzmocnienie właściwych postaw i zachowań w odniesieniu do wybranych zagadnień HIV/AIDS oraz wobec osób żyjących z HIV/AIDS, aktywizowanie poszczególnych grup adresatów w kierunku dalszej edukacji oraz przekazywania umiejętności i wiedzy swoim podopiecznym (wychowankom), a także zwiększenie liczby profesjonalnych edukatorów w zakresie wybranych zagadnień HIV/AIDS. Dodatkowo wydano podręcznik pt. „Zapobieganie HIV/AIDS i chorobom przenoszonym drogą płciową. Edukacja młodzieży szkolnej”, przeznaczony dla osób zamierzających opracowywać program edukacyjny dla młodzieży szkolnej, dotyczący zapobiegania HIV oraz zapobiegania chorobom przenoszonym drogą płciową (rekomendowany przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania).

W niektórych województwach przeprowadzono w szkołach warsztaty profilaktyczne i spotkania dyskusyjne na temat HIV/AIDS, realizowane przez organizacje pozarządowe. W programach uwzględniono zagadnienia z zakresu epidemiologii HIV/AIDS, dróg zakażenia HIV, ryzykownych zachowań, profilaktyki HIV/AIDS oraz postaw redukujących dyskryminację i stygmatyzację osób żyjących z HIV/AIDS.

420. **W latach 2004-2006** podejmowano także działania skierowane do osób o wysokim poziomie zachowań ryzykownych, w tym m. in. młodzieży. W ramach programu *Świadomi zagrożenia*, zorganizowano warsztaty, prowadzono poradnictwo oraz „bank informacji” z zakresu wiedzy o HIV/AIDS wśród młodzieży w wieku 15-18 lat. Ponadto, realizowano program o zasięgu ogólnopolskim skierowany do dzieci dotkniętych HIV/AIDS pod nazwą „W trosce o przyszłość”. Zadaniem programu było przygotowanie

rodziców do informowania dzieci o chorobie i jej konsekwencjach, dostarczenie wiedzy i umiejętności w tej tematyce oraz wymiana doświadczeń, zwiększenie motywacji u dzieci do właściwego leczenia i dbania o własne zdrowie oraz przedstawienie rodzicom konieczności włączenia się w proces terapii dziecka. Od 2004 r. corocznie organizowano również turnusy rehabilitacyjno-edukacyjne dla dzieci dotkniętych HIV/AIDS.

421. Kampanie społeczne organizowane przez Krajowe Centrum ds. AIDS, promujące zdrowy styl życia m. in. wśród młodzieży:
- w 2004 r. kampania pod hasłem „Nie daj szansy AIDS. Zrób test na HIV” skierowana była do par heteroseksualnych pomiędzy 18 a 29 rokiem życia, czyli grupy wiekowej stanowiącej znaczną większość zakażonych HIV;
 - w 2005 r. kampania pod hasłem „ABC Zapobiegania” skierowana była również do młodych osób w wieku 18-29 lat;
 - w 2006 r. kampania pod hasłem „Rodzina razem przeciw AIDS” skierowana była do rodzin z dorastającymi dziećmi. Po kampanii zmniejszyła się niechęć rodziców do rozmowy z dzieckiem oraz wzrosła wiedza o problemie wśród rodziców.
422. Zgodnie z *Harmonogramem realizacji Krajowego Programu Zwalczania AIDS i Zapobiegania Zakażeniom HIV opracowanym na lata 2007-2011* Krajowe Centrum ds. AIDS, działając w imieniu Ministra Zdrowia, zrealizowało następujące zadania, skierowane pośrednio lub bezpośrednio do dzieci i młodzieży,:

Obszar tematyczny: Profilaktyka zakażeń HIV (profilaktyka pierwszorzędowa)

I. Ograniczenie rozprzestrzeniania się zakażeń HIV/AIDS poprzez:

- 1) Szkolenia różnych grup zawodowych i społecznych takich, jak: pracownicy medyczni (w tym lekarze ginekolodzy, lekarze rodzinni, położne, pielęgniarki), nauczyciele, katecheci, instruktorzy w zakresie HIV/AIDS, pracownicy służb interwencyjnych, funkcjonariusze policji, straż miejska, „streetworkerzy”, osoby uzależnione przebywające w ośrodkach stacjonarnych, uczniowie i studenci, edukatorzy, konsultanci i doradcy w zakresie HIV/AIDS, pracownicy ośrodków pomocy społecznej, poradni pomocy rodzinie, kuratorzy społeczni;
- 2) Organizację Światowego Dnia AIDS;
- 3) Organizację akcji edukacyjno-profilaktycznych;
- 4) Kampanie społeczne - m. in.: „Daj szansę swojemu dziecku. Nie daj szansy AIDS!” – kampania skierowana była do kobiet w ciąży lub planujących dziecko, „W życiu jak w tańcu każdy krok ma znaczenie”, „Wróć bez HIV” – elementem kampanii była również gra platformowa, „Wiedza ratuje życie”;
- 5) Opracowanie, wydanie i rozpowszechnienie różnorodnych materiałów profilaktycznych adresowanych do grup docelowych, m. in.: Zawsze Razem – kolorowanka dla dzieci, Mali przyjaciele – książeczka dla dzieci, Co musisz wiedzieć o HIV i AIDS bez względu na to, gdzie mieszkasz czy pracujesz – poradnik, Druga strona wakacji - ulotka dla młodzieży, Fakty na temat HIV/AIDS dla pielęgniarek i położnych – segregator, Jak możesz uniknąć zakażenia HIV? – zakładka do książki, Konkurs „Pocztówka Świąteczna” i druk kartek świątecznych z okazji Świąt Bożego Narodzenia i Świąt Wielkanocnych, Ulotka dla kobiet HIV+ pragnących mieć dziecko (tłumaczenie z języka angielskiego);
- 6) Aktywny udział w projekcie H-CUBE – celem projektu było m.in. zapobieganie nowym zakażeniom HBV, HCV i HIV, szczególnie wśród młodych ludzi pomiędzy 15. a 24. rokiem życia;
- 7) Uruchomienie Mobilnego Informatora o HIV/AIDS.

II. Zapewnienie odpowiedniego dostępu do informacji, edukacji i usług w zakresie profilaktyki HIV/AIDS poprzez:

- 1) Prowadzenie strony internetowej www.aids.gov.pl, na której umieszczane są najważniejsze i najbardziej aktualne informacje z zakresu HIV/AIDS;
- 2) Finansowe wsparcie działań całodobowego telefonu zaufania AIDS – dzwoniąc pod numer 022 692-82-26 można uzyskać wszystkie niezbędne informacje dotyczące tematyki HIV/AIDS, jak i tematów z nią powiązanych;
- 3) Finansowanie działalności internetowej poradni HIV/AIDS. Wejście na stronę poradni możliwe jest bezpośrednio ze strony Centrum www.aids.gov.pl. Specjaliści zatrudnieni w Poradni odpowiadają bezpośrednio na adres podany przez pytającego;
- 4) Wsparcie finansowe i merytoryczne działalności punktów konsultacyjno-diagnostycznych (PKD), wykonujących anonimowo i bezpłatnie badania w kierunku HIV, połączone z poradnictwem przed i po teście.

Obszar tematyczny: Poprawa jakości życia w sferze psychospołecznej osób żyjących z HIV/AIDS, ich rodzin i bliskich (profilaktyka drugorzędowa)

I. Poprawa jakości życia w sferze psychospołecznej osób żyjących z HIV/AIDS, ich rodzin i bliskich poprzez:

- 1) Dotowanie działań organizacji pozarządowych zajmujących się prowadzeniem grup wsparcia;
- 2) Dotowanie działań organizacji pozarządowych zajmujących się organizacją turnusów sanatoryjno-leczniczych;
- 3) W ramach działań związanych ze zmianą nastawień społecznych w stosunku do osób żyjących z HIV/AIDS, wspieranie programu budowy koalicji na rzecz walki z dyskryminacją i poprawy sytuacji osób zakażonych HIV i chorych na AIDS „Razem skuteczniej”.

Obszar tematyczny: Zapewnienie szerokiego dostępu do diagnostyki oraz leczenia ARV (profilaktyka trzeciorzędowa)

I. Poprawa jakości i dostępu do diagnostyki i opieki medycznej nad ludźmi żyjącymi z HIV/AIDS oraz osobami narażonymi na zakażenie HIV poprzez:

- 1) Koordynowanie Programu „Leczenie antyretrowirusowe osób żyjących z wirusem HIV w Polsce”. Celem systemu specjalistycznego leczenia antyretrowirusowego jest ograniczenie skutków epidemii HIV/AIDS przy jednoczesnym monitorowaniu jego skuteczności u pacjentów zakażonych HIV i chorych na AIDS. Prawidłowe leczenie zmniejsza zapadalność i śmiertelność z powodu AIDS w populacji osób żyjących z HIV oraz zmniejsza ich zakaźność.

II. Ograniczenie zakażeń HIV wśród dzieci:

- 1) Profilaktyka ARV zakażeń wertykalnych (matka–dziecko) – w ramach Programu profilaktyką zakażeń wertykalnych obejmowano kobiety ciężarne zakażone HIV (2007 r. – 73 kobiety ciężarne, 2008 r. – 70, 2009 r. – 81, 2010 r. – 67). Również noworodki otrzymały leki ARV (2007 r. – 54 noworodki, 2008 r. – 69, 2009 r. – 69, 2010 r. – 54).
- 2) W ramach przedmiotowego programu terapią ARV były objęte również dzieci zakażone HIV i chore na AIDS (2007 r. – 123 dzieci, 2008 r. – 117, 2009 r. – 134, 2010 r. – 130). Wszystkie dzieci otrzymały bezpłatnie szczepionki, według specjalnego kalendarza szczepień, opracowanego indywidualnie przez Klinikę Chorób Zakaźnych Wieków Dziecięcego Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego, finansowanego przez Ministerstwo Zdrowia w ramach programu polityki zdrowotnej.

C. Budżet

423. W **2004 r.** na świadczenia rodzinne i koszty ich obsługi wydatkowano z budżetu państwa 8.075.000 zł, z czego 2.517.000 zł (31,2%) stanowiły wydatki poniesione do 30 kwietnia 2004 r. na zasiłki rodzinne, pielęgnacyjne i wychowawcze oraz świadczenia z funduszu alimentacyjnego, natomiast pozostała kwota 5.557.000 zł została wydatkowana na nowe świadczenia rodzinne, przysługujące od 1 maja 2004 r. W **2005 r.** z budżetu państwa na świadczenia rodzinne oraz koszty obsługi świadczeń rodzinnych wydano 7.840.000 zł, w **2006 r.** – 7.724.000 zł, w **2007 r.** – 8.161.000 zł, w **2008 r.** – 7.614.000 zł, w **2009 r.** – 7.367.000 zł, a w **2010 r.** – 8.162.000 zł. Wzrost wydatków w 2007 r. o 5,7% w porównaniu do 2006 r. spowodowany był podwyższeniem od dnia 1 września 2006 r. zasiłku rodzinnego, dodatku z tytułu wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej, dodatku z tytułu kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego, dodatku z tytułu rozpoczęcia roku szkolnego, dodatku z tytułu podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania oraz zasiłku pielęgnacyjnego w wyniku ustawowej weryfikacji kwot świadczeń rodzinnych, a także zmianą zasad różnicowania zasiłków rodzinnych (do tej daty kwota świadczenia zależna była od liczby dzieci w rodzinie, obecnie zależy od wieku dziecka). Wzrost wydatków w 2010 r. o 10,8% w stosunku do 2009 r. był spowodowany podwyższeniem 1 listopada 2009 r. zasiłków rodzinnych oraz świadczenia pielęgnacyjnego, a także poszerzeniem grup osób uprawnionych do świadczenia pielęgnacyjnego na skutek uniezależnienia tego świadczenia od kryterium dochodowego.

D. Planowane działania państwa

Zapewnianie właściwej ochrony oraz leczenia w zakresie zdrowia psychicznego (art. 24)

424. Wg GUS, w Polsce żyje około 7,1 mln dzieci i młodzieży (źródło GUS – Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski w latach 2000-2010, dane wstępne na koniec 2010 r.). Statystyki światowe wskazują nadto, że od 10 do 20% tej grupy wiekowej cierpi na szeroko pojęte zaburzenia psychiczne. Należy przy tym zaznaczyć, że największy wpływ na zdrowie psychiczne dzieci mają: środowisko rodzinne, działalność placówek oświatowych i oddziaływanie ze strony grup rówieśniczych.

W związku z powyższym, system opieki nad zdrowiem psychicznym dzieci i młodzieży ma następujące cele:

- wspieranie rodzin, nauczycieli, służb społecznych, pediatrów, lekarzy rodzinnych i jednostek opieki nad matką i niemowlęciem oraz innych agend społecznych, w procesie wychowywania dzieci,
- dostępność służb i programów tak szybko, jak jest to potrzebne dla dzieci, które wykazują pierwsze oznaki zaburzeń – rozwijanie systemów wczesnej interwencji.

Realizacji przedstawionych wyżej założeń służy Narodowy Program Ochrony Zdrowia Psychicznego, który będzie realizowany w latach 2011-2015 decyzją Rady Ministrów z 28 grudnia 2010 r. Jest to pierwszy narodowy program poświęcony tej problematyce, a jego przyjęcie wynika z uznania zdrowia psychicznego za nieodłączny element zdrowia człowieka i stanowi zobowiązanie władz publicznych do podejmowania działań, których celem jest ochrona zdrowia psychicznego społeczeństwa oraz poprawa sytuacji osób cierpiących z powodu zaburzeń psychicznych.

Zasadniczymi celami Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2011-2015 są: promocja zdrowia psychicznego i zapobieganie zaburzeniom psychicznym oraz zapewnienie osobom z takimi zaburzeniami dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej oraz innych form wsparcia i pomocy, które umożliwią im funkcjonowanie w rodzinie i społeczeństwie, a także rozwój badań naukowych i tworzenie systemów informacji, niezbędnych do skutecznego zapobiegania zaburzeniom psychicznym.

Najistotniejszym działaniem podejmowanym w ramach realizacji Programu będzie unowocześnienie leczenia psychiatrycznego, opierające się na założeniach modelu środowiskowego i polegające na:

- przekształceniu dużych szpitali psychiatrycznych w placówki specjalistyczne
- tworzeniu oddziałów psychiatrycznych w szpitalach ogólnych
- zwiększeniu udziału pozaszpitalnych form opieki zdrowotnej w rehabilitacji psychiatrycznej.

Uwzględniając cele ww. Programu i aktualną sytuację psychiatrycznej opieki zdrowotnej Minister Zdrowia uznaje za priorytetowe działania w następujących obszarach:

- profilaktyka,
- zaburzenia depresyjne,
- samobójstwa,
- zaburzenia geriatryczne, związane ze starzeniem się,
- zaburzenia spowodowane używaniem alkoholu,
- przewlekłe, nawracające choroby typu schizofrenicznego i afektywne.

Narodowy Program Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2011-2015 jest realizowany przez Ministrów: Zdrowia, Edukacji Narodowej, Pracy i Polityki Społecznej, Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Sprawiedliwości, Obrony Narodowej oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji. W jego realizację zaangażowany będzie również Narodowy Fundusz Zdrowia oraz samorządy województw, powiatów i gmin. Będą mogły w nim uczestniczyć m.in.: organizacje społeczne, stowarzyszenia, fundacje, samorządy zawodowe i kościoły. Realizacją ww. Programu będzie kierował Minister Zdrowia, koordynujący także wykonanie zadań. Program jest finansowany z budżetu państwa, ze środków własnych samorządów oraz ze środków Unii Europejskiej.

Opracowanie Narodowego Programu Zdrowia Psychicznego na lata 2011-2015 stanowi również odpowiedź na postanowienia wyrażone w Deklaracji przyjętej przez uczestników Europejskiej Konferencji Ochrony Zdrowia Psychicznego zwołanej przez Europejskie Biuro Regionalne Światowej Organizacji Zdrowia w styczniu 2005 r. w Helsinkach. Przyjęty w tym samym czasie Plan Działania, stanowiący propozycję wdrożenia postanowień zawartych w Deklaracji, wytycza priorytety europejskiej polityki w kwestii ochrony zdrowia psychicznego na okres najbliższych 5-10 lat i należą w tej materii do najważniejszych dokumentów międzynarodowych o charakterze programowym.

425. System edukacji w Polsce zapewnia rozwój osobowy i włączenie ucznia niepełnosprawnego w ogólny nurt życia społecznego. Pierwszym krokiem w kierunku włączającego społeczeństwa jest dążenie do tego, aby funkcjonujące w tym systemie niepełnosprawne dzieci i młodzież stały się maksymalnie niezależne.

W tym celu będą kontynuowane i ulepszone dotychczasowe działania tak, by środowisko kształcenia i wychowania stało się środowiskiem optymalnym, w którym zarówno akceptuje się fakt zróżnicowania potrzeb rozwojowych uczniów, jak i umożliwia się ich realizację.

Zostaną zintensyfikowane działania wszystkich typów szkół w kierunku podnoszenia świadomości uczniów w zakresie problemów związanych z niepełnosprawnością, zarówno tych, na które napotykają sami niepełnosprawni i ich rodziny, jak również wiążących się z funkcjonowaniem osób pełnosprawnych w relacji z niepełnosprawnymi.

W odniesieniu do szeroko pojętej edukacji społecznej, działania w tym zakresie będą kierowane do mediów, ale także do architektów, pracodawców, pracowników służb medycznych i socjalnych, wolontariuszy i członków samorządów lokalnych. Ważnym elementem edukacji społecznej będą również działania adresowane do rodzin osób niepełnosprawnych, przygotowujące je i wspierające w rozwiązywaniu problemów.

Istotnym obszarem działań powinno także być integrowanie działań adresowanych do niepełnosprawnych dzieci i młodzieży, związane z ponadresortowym charakterem problemu. Kontynuacja współpracy resortów udzielających różnorodnej pomocy niepełnosprawnym dzieciom i młodzieży, w tym edukacji, zdrowia, pomocy społecznej, stanowi warunek efektywności i skuteczności tej pomocy.

ROZDZIAŁ VII: OŚWIATA **(art. 28, 29 i 31 Konwencji)**

A. Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka

CRC/C/15/Add.194 - pkt 45:

Komitet zaleca, aby państwo strona zapewniło żeby dzieci na obszarach wiejskich miały równe szanse dostępu do wykształcenia wysokiej jakości, które zapewni im zdobycie umiejętności pozwalających na dostęp do rynku pracy lub wykształcenia wyższego zgodnie z ich wynikami, poprzez:

a) poszukiwanie innowacyjnych środków promocji poznawczego, społecznego i emocjonalnego rozwoju dzieci między innymi poprzez programy, które stymulują interakcje pomiędzy dziećmi a ich rówieśnikami, programy edukacji rodziców co do korzyści edukacji małych dzieci, zapewniając istnienie wystarczających i odpowiednich placówek wychowania przedszkolnego dla wszystkich dzieci z terenów wiejskich, oraz polepszając system oświatowy z zamiarem osiągnięcia celów wspomnianych w art. 29 ust. 1 Konwencji i Komentarzach Ogólnych Komitetu w sprawie Celów Oświaty oraz wprowadzenie praw człowieka, włączając prawa dziecka do programów szkolnych;

b) zapewnienie, żeby obszary wiejskie oraz uboższe społeczności miały dostęp do dodatkowych funduszy mających na celu umożliwienie im zapewnienia tej samej jakości wykształcenia i poziomu zajęć ponadprogramowych co w szkołach miejskich;

c) zapewnienie, żeby uczniowie z ubogich rodzin, jak również ci z obszarów wiejskich mieli dostęp do stypendiów lub innych form pomocy finansowej umożliwiającej im uczęszczanie do liceów ogólnokształcących przygotowujących do studiów w szkołach wyższych.

Upowszechnianie wychowania przedszkolnego

426. Koncepcja upowszechnienia wychowania przedszkolnego ma charakter systemowy. Została oparta na sprawdzonych w innych krajach europejskich rozwiązaniach z zakresu tzw. polityki małego dziecka. Wdrażane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej rozwiązanie obejmuje:

- rozwój sieci placówek wychowania przedszkolnego i udostępnienie różnych form wychowania przedszkolnego dla dzieci w wieku przedszkolnym,
- wsparcie pedagogiczne oraz pomoc w rozwiązywaniu problemów dla rodziców wychowujących małe dzieci, w tym prowadzenie różnych form edukacji rodziców,
- wprowadzenie w edukacji przedszkolnej diagnozy gotowości do podjęcia nauki w szkole,
- zapewnienie pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalistycznej mającej na celu wspieranie rozwoju i edukacji dzieci, wyrównywanie opóźnień i dysharmonii rozwojowych oraz terapię zaburzeń.

427. Od dnia 1 września 2004 r. dzieci sześciolatnie zostały objęte obowiązkiem rocznego przygotowania przedszkolnego w przedszkolu albo w oddziale przedszkolnym zorganizowanym w szkole podstawowej. W poprzednim stanie prawnym dziecko nie miało takiego obowiązku. Od r. szk. 2009/2010 dzieci w wieku pięciu lat mają prawo do odbycia rocznego przygotowania przedszkolnego w przedszkolu, oddziale przedszkolnym

zorganizowanym w szkole podstawowej lub innej formie wychowania przedszkolnego. Równocześnie w edukacji przedszkolnej obowiązkowo uczestniczą nadal sześciolatki, które nie rozpoczęły obowiązku nauki w klasie I szkoły podstawowej.

Z obniżeniem wieku rozpoczynania edukacji szkolnej wiąże się wiele działań wspierających to przedsięwzięcie, mających wpływ na jakość kształcenia i przygotowanie szkół na przyjęcie sześciolatków, m.in. upowszechnienie wychowania przedszkolnego, indywidualizacja procesu kształcenia i związana z tym zmiana metod nauczania, przygotowanie nauczycieli do nowych wyzwań oraz modernizacja bazy szkolnej. Od 2009 r. sukcesywnie wprowadzana jest nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego, która korzystnie wpływa na zmianę sposobu nauczania najmłodszych uczniów, dostosowując wymagania, oczekiwania i metody kształcenia do ich wieku oraz indywidualnych potrzeb. Realizowany jest również projekt systemowy „Indywidualizacja procesu nauczania i wychowania uczniów klas I-III szkół podstawowych” jego celem jest wsparcie wszystkich szkół podstawowych w działaniach w tym zakresie. Istotne znaczenie ma również realizacja „Rządowego programu wspierania w latach 2009-2014 organów prowadzących w zapewnianiu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w klasach I-III szkół podstawowych i ogólnokształcących szkół muzycznych I stopnia – Radosna szkoła”, w ramach którego w ok. 80% szkół specjalne miejsca służące rekreacji i prowadzonej aktywnymi metodami edukacji uczniów klas I-III wyposażono w nowoczesne pomoce dydaktyczne. Powstało blisko 1.000 zewnętrznych placów zabaw. W 2010 r. z rezerwy części oświatowej subwencji ogólnej na doposażenie sal lekcyjnych i gimnastycznych w szkołach podstawowych oraz bieżące remonty obiektów kwotę ponad 52.000.000 zł.

Od r. szk. 2011/2012 dzieci w wieku pięciu lat będą podlegały obowiązkowi rocznego przygotowania przedszkolnego. Przewiduje się, że spowoduje to znaczny wzrost liczby dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym (96,4% pięciolatków objętych jest wychowaniem przedszkolnym - wg stanu na dzień 30 września 2010 r.).

428. W celu zwiększenia upowszechnienia edukacji przedszkolnej Ministerstwo Edukacji Narodowej wprowadziło zmiany ułatwiające dostęp do wychowania przedszkolnego dzieci w wieku do 5. roku życia. Wydane zostało rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 stycznia 2008 r. *w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania.*

W związku z wejściem w życie ustawy z dnia 19 marca 2009 r. *o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz zmianie niektórych innych ustaw* oraz ustawy z dnia 5 sierpnia 2010 r. *o zmianie ustawy o systemie oświaty*, powyższe rozporządzenie zostało zastąpione odpowiednio rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 maja 2009 r. *w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania* oraz rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 sierpnia 2010 r. *w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania.*

Powyższe akty wykonawcze pozwoliły na tworzenie – obok istniejących w systemie przedszkoli – punktów przedszkolnych i zespołów wychowania przedszkolnego, a tym samym na upowszechnianie dostępu do edukacji przedszkolnej, szczególnie na terenach wiejskich.

Zakładanie i prowadzenie innych form wychowania przedszkolnego zarówno przez gminy jak i osoby prawne i fizyczne jest rozszerzeniem katalogu miejsc realizacji wychowania

przedszkolnego. Tworzenie punktów przedszkolnych lub zespołów wychowania przedszkolnego jest korzystne dla gmin ze względu na niższe koszty ponoszone na dziecko uczęszczające na zajęcia w innej formie wychowania przedszkolnego niż koszty utrzymania dziecka w przedszkolu. Nie oznacza to jednak, że tradycyjne przedszkola mają być zastąpione przez inne formy wychowania przedszkolnego. Tylko w przypadkach uzasadnionych warunkami demograficznymi i geograficznymi rada gminy może uzupełnić sieć publicznych przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych o inne formy wychowania przedszkolnego.

429. Zgodnie z powyższymi przepisami dotyczącymi funkcjonowania innych form wychowania przedszkolnego, zarówno punkty przedszkolne jak i zespoły wychowania przedszkolnego są zobowiązane do realizacji wybranych programów wychowania przedszkolnego uwzględniających podstawę programową wychowania przedszkolnego, a nauczyciele zatrudnieni w innych formach wychowania przedszkolnego muszą posiadać takie same kwalifikacje jak nauczyciele w przedszkolach. Dzienny wymiar zajęć w punkcie lub zespole, ustalony przez organ prowadzący punkt lub zespół, nie może być niższy niż wymiar godzin zajęć, w czasie których jest realizowana podstawa programowa wychowania przedszkolnego, wskazany w cytowanym wyżej rozporządzeniu. Równocześnie nic nie stoi na przeszkodzie, aby inna forma wychowania przedszkolnego zapewniała dziecku opiekę w pełnym wymiarze. Dzienny wymiar godzin zajęć wychowania przedszkolnego w punkcie lub zespole musi być dostosowany do możliwości dzieci oraz potrzeb rodziców.
430. Zadania dotyczące edukacji przedszkolnej są i będą współfinansowane z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Priorytetu IX Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013. Szczegółowy opis tego Priorytetu w ramach *Działania 9.1 Wyrównywanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych świadczonych w systemie oświaty* przewiduje różne obszary wsparcia w zakresie edukacji przedszkolnej. W poddziałaniu 9.1.1 *Zmniejszanie nierówności w stopniu upowszechnienia edukacji przedszkolnej*, projekty konkursowe dotyczą: tworzenia przedszkoli (w tym również uruchamiania innych form wychowania przedszkolnego) na obszarach i w środowiskach o niskim stopniu upowszechnienia edukacji przedszkolnej (w szczególności na obszarach wiejskich), wsparcia istniejących przedszkoli (w tym również funkcjonujących innych form wychowania przedszkolnego) w celu umożliwienia większej liczbie dzieci korzystania z wychowania przedszkolnego np. poprzez wsparcie dla placówek zagrożonych likwidacją, wydłużenie godzin pracy placówek, uruchomienie dodatkowych oddziałów, zatrudnienie dodatkowego personelu, itp.
431. Efektem negocjacji między polskim rządem a Komisją Europejską było ustalenie, że za realizację działań w ramach Priorytetu IX PO KL odpowiedzialne są samorządy województw, jako Instytucje Pośredniczące. We wszystkich województwach realizacja działań rozpoczęła się w 2008 r. Na powyższe cele zaplanowano w latach 2007-2013 łącznie ponad 243.000.000 Euro. Ministerstwo Edukacji Narodowej ściśle współpracuje z samorządami wojewódzkimi oraz Ministerstwem Rozwoju Regionalnego w celu jak najlepszego i najbardziej efektywnego wykorzystania środków finansowych Unii Europejskiej dla rozwoju wychowania przedszkolnego. Ponadto, w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi w ramach działania 3.2 *Tworzenie mikroprzedsiębiorstw* w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 przewidziano środki na tworzenie nowych placówek przedszkolnych na obszarach wiejskich.

Z danych Systemu Informacji Oświatowej wynika, że systematycznie rośnie liczba publicznych i niepublicznych punktów przedszkolnych oraz zespołów wychowania przedszkolnego. W 2009 r. było ogółem 819 publicznych i niepublicznych punktów przedszkolnych oraz zespołów wychowania przedszkolnego, w tym na wsi 883. W 2010 r. (według danych na 30 września 2010 r.) było to odpowiednio 1.240 i 650.

Należy również zaznaczyć, że od 2008 r. wzrasta również liczba przedszkoli (publicznych i niepublicznych). W **2009 r.** było ich 8.470, w tym na wsi 2.835, 2010 r. odpowiednio 8.821 i 2.906. W tym samym czasie zwiększyła się liczba oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych. W **2008 r.** było ich 11.161, w tym na wsi 7.906, w **2009 r.** odpowiednio – 11.931 i 8.215, zaś w **2010 r.** 12.570 i 8.576. W stosunku do 2008 r. liczba placówek wychowania przedszkolnego zwiększyła się w 2009 r. o 6,8 %, natomiast w 2010 r. o 13,9%.

Jednocześnie systematycznie wzrasta wskaźnik upowszechnienia wychowania przedszkolnego. W r. szk. 2007/2008 wskaźnik upowszechnienia wychowania przedszkolnego ogółem wynosił 47,2 %, a na wsi 23,1%. W r. szk. 2009/2010 w Polsce wychowaniem przedszkolnym objętych było ogółem już 59,7% dzieci. Na wsi odsetek ten wynosił 37,5%.

Podobnie sytuacja przedstawia się w odniesieniu do poszczególnych roczników. W r. szk. 2007/2008 wychowaniem przedszkolnym objętych było 36,1% trzylatków, 48,1% czterolatków i 57,8% pięciolatków. W r. szk. 2009/2010 było 45,7% trzylatków, 59,4% czterolatków i 74,8% pięciolatków.

W liczbach bezwzględnych dynamika wzrostu liczby dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym przedstawia się w sposób następujący: w r. szk. 2006/2007 wychowaniem przedszkolnym było objętych 862.700 dzieci, w 2007/2008 – 871.900 dzieci, w 2008/2009 – 919.100 dzieci, w 2009/2010 – 994.100 dzieci, w 2010/2011 – 1.060.200 dzieci.

O skuteczności podejmowanych działań świadczy fakt, iż jeszcze w 2007 r. w 539 gminach na terenie całego kraju nie było żadnej placówki wychowania przedszkolnego. Obecnie w każdej gminie funkcjonuje przedszkole lub oddział przedszkolny w szkole podstawowej, albo punkt lub zespół wychowania przedszkolnego. Na tak istotną zmianę wpływ miał m. in. rozwój innych form wychowania przedszkolnego.

Polityka rządu wyznacza szczególną rolę samorządom lokalnym, od których oczekuje się efektywnego prowadzenia finansowania edukacji oraz umiejętnego dostosowywania polskiej szkoły do lokalnych możliwości i potrzeb. Efektem już podejmowanych działań jest systematycznie wzrastający wskaźnik upowszechnienia wychowania przedszkolnego.

432. W 2010 r. MEN podjęło działania na rzecz dalszego wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym niepełnosprawnymi. W tym celu prowadzone były prace legislacyjne mające na celu modyfikację, a tym samym polepszenie warunków organizacyjno-prawnych, stanowiących podstawę do zapewniania kształcenia, wychowania i opieki dostosowanego do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych uczniów niepełnosprawnych. Dokonano nowelizacji sześciu rozporządzeń regulujących obszar pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami, w przedszkolach, szkołach i placówkach różnych typów (ogólnodostępnych, integracyjnych lub specjalnych), w których ci uczniowie spełniają odpowiednio obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązek szkolny lub obowiązek nauki.

Zmiany te mają charakter systemowy i polegają m.in. na:

- wdrażaniu na każdym etapie edukacyjnym bardziej elastycznego modelu kształcenia uczniów niepełnosprawnych, lepiej dopasowanego do ich indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych,
- tworzeniu rozwiązań organizacyjnych, które będą sprzyjały systematycznemu polepszaniu warunków i dostosowywaniu metod nauczania do indywidualnych potrzeb uczniów niepełnosprawnych oraz wdrażaniu młodego człowieka do świadomego dokonywania wyboru kierunku kształcenia zawodowego, w tym kształcenia na poziomie wyższym,
- realizacji prawa do przystępowania do sprawdzianu i egzaminów zewnętrznych w warunkach i formie jeszcze bardziej dostosowanej do potrzeb edukacyjnych i możliwości psychofizycznych uczniów niepełnosprawnych,
- zapewnienia uczniowi wsparcia i zindywidualizowanej pomocy nauczycieli i specjalistów, udzielanego w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej, jak najwcześniej po rozpoznaniu takiej potrzeby, już na terenie przedszkola i szkoły.

W kolejnych latach kontynuowane będzie wdrażanie zmian w obszarze kształcenia, wychowania i opieki nad uczniami niepełnosprawnymi poprzez wprowadzanie dalszych niezbędnych zmian legislacyjnych oraz przygotowanie nauczycieli i specjalistów zatrudnionych w przedszkolach, szkołach i placówkach oświatowych do wdrażania tych rozwiązań. Służyć temu będą działania podejmowane przez MEN w ramach realizowanego projektu systemowego pn. „Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”, realizowanego w okresie od marca 2010 r. do końca 2011 r. Dzięki tym działaniom znacznie lepiej wykorzystane zostaną kompetencje kadry pedagogicznej przedszkoli, szkół i placówek systemu oświaty, w tym poradni psychologiczno-pedagogicznych, w celu zapewnienia uczniom niepełnosprawnym wsparcia i zindywidualizowanej pomocy podczas obowiązkowych i dodatkowych zajęć, odpowiednio do rozpoznanych potrzeb edukacyjnych i rozwojowych oraz ich możliwości psychofizycznych, niezależnie od miejsca ich edukacji.

Upowszechnianie i promowanie wiedzy o prawach dziecka i prawach człowieka

433. Realizacja idei praw człowieka w szkole, wychowanie do tolerancji i wzajemne poszanowanie praw jednostek i zbiorowości należą do priorytetów wychowawczych polskiego systemu edukacyjnego.

Propozycje szkoleń, konferencji i publikacji o tej tematyce zamieszczane są od 1994 r. w ofercie szkoleniowej Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli (obecnie Ośrodka Rozwoju Edukacji)⁷. Adresatami szkoleń są doradcy metodyczni, konsultanci, dyrektorzy szkół, nauczyciele, edukatorzy, przedstawiciele nadzoru pedagogicznego – wizytatorzy, koordynatorzy do spraw przestrzegania praw dziecka, ucznia w szkołach i placówkach, wolontariusze i działacze organizacji pozarządowych – Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Amnesty International oraz Polskiego Czerwonego Krzyża.

Główne cele działań to rozpowszechnianie wiedzy na temat praw i wolności człowieka w środowisku oświatowym, wsparcie w zapewnianiu jakości pracy szkoły uwzględniającej standardy praw człowieka, kształtowanie postaw szacunku dla prawa i zasad obowiązujących w społeczeństwie demokratycznym, przeciwdziałanie dyskryminacji, wychowanie do tolerancji i pokoju.

⁷ Zgodnie z Zarządzeniem Nr 19 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 grudnia 2009 r. w sprawie połączenia Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie i Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno – Pedagogicznej w Warszawie w Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie

Bardzo ważnym przedsięwzięciem realizowanym we współpracy z Helsińską Fundacją Praw Człowieka jest program *Rzecznik Praw Ucznia*. Obejmuje on 160 godzin szkoleń z zakresu praw człowieka ze szczególnym uwzględnieniem relacji rodzice/dzieci – władze oświatowe oraz realizację ogólnopolskich badań nad stanem przestrzegania praw dziecka w szkołach. Jego adresatami są wizytatorzy – reprezentanci wszystkich województw sprawujący funkcję koordynatora nadzoru nad przestrzeganiem praw ucznia i praw dziecka w szkołach i placówkach. Głównym celem proponowanych szkoleń jest przygotowanie wykwalifikowanej grupy osób, które będą posiadały wiedzę teoretyczną i praktyczne umiejętności prowadzenia działań edukacyjnych i interwencyjnych w zakresie przestrzegania praw człowieka w szkole lub placówce oświatowej.

434. Ogólnopolskie badania na temat upowszechniania i przestrzegania praw dziecka w szkołach były realizowane na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli (CODN - obecnie Ośrodek Rozwoju Edukacji) i kuratoria oświaty w r. szk. 2005/2006. W badaniach uczestniczyli uczniowie, nauczyciele i rodzice uczniów z 320 placówek oświatowych w Polsce (w tym szkoły podstawowe, gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne).
Badania obejmowały dwa obszary – upowszechniania oraz egzekwowania czterech wybranych praw: do informacji, do prywatności, do wyrażania opinii, do wolności od poniżającego traktowania. Wyniki badań pozwoliły stworzyć adekwatną do zasygnalizowanych problemów strategię działań edukacyjnych i interwencyjnych w zakresie przestrzegania praw dziecka w szkołach.
435. Sieć trenerska „Trenerów Edukacji o Prawach Człowieka” – powołana przy CODN (obecnie część Ośrodka Rozwoju Edukacji) w 2003 r. – poza bezpośrednimi działaniami edukacyjnymi adresowanymi do kadry pedagogicznej, młodzieży i dzieci, umożliwia również wymianę doświadczeń zawodowych, poszukiwanie nowych, innowacyjnych rozwiązań oraz stałą współpracę i wzajemne wsparcie między trenerami.
436. Publikacje, stanowiące dodatkowe pomoce dydaktyczne dla nauczycieli: 1) „Prawa człowieka. Poradnik nauczyciela” (2002 r.) – poświęcony problematyce praw człowieka i wprowadzaniu tego zagadnienia do polskiej szkoły. Może być wykorzystywana w pracy związanej z kształtowaniem postaw tolerancji i popularyzowaniem wiedzy o prawach i wolnościach człowieka wśród nauczycieli, dzieci i młodzieży, 2) „Kompas. Edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą” – publikacja Rady Europy wydana we współpracy ze Stowarzyszeniem dla Dzieci i Młodzieży „SZANSA” (2005 r.), 3) „Antydyskryminacja. Pakiet edukacyjny” (2005 r.), 4) „Kompasik. Edukacja o prawach człowieka w pracy z dziećmi” – publikacja Rady Europy wydana we współpracy ze Stowarzyszeniem dla Dzieci i Młodzieży „SZANSA” (2009 r.).
437. „Odkrywamy Prawo Humanitarne” (OPH) to program realizowany w oparciu o pakiet edukacyjny Exploring Humanitarian Law (EHL), który został stworzony przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża przy współpracy z Centrum Rozwoju Edukacji z USA oraz przedstawicielami ministerstw edukacji kilkunastu państw i niezależnymi ekspertami z całego świata.
W 2004 r. „Program OPH” został dopuszczony do użytku szkolnego przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu (nr dopuszczenia – DKOS-5002-19/04).
W latach 2005-2006 CODN (obecnie część Ośrodka Rozwoju Edukacji) we współpracy z Polskim Czerwonym Krzyżem zrealizował osiem trzydniowych szkoleń dla wizytatorów, doradców metodycznych i konsultantów oraz pracowników i wolontariuszy z oddziałów regionalnych PCK (około 150 osób), którzy zajmują się wdrażaniem

programu „Odkrywamy Prawo Humanitarne” w ramach szkoleń dla nauczycieli i młodzieży w swoim środowisku lokalnym.

Na podstawie zarządzenia nr 32 Ministra Edukacji Narodowej z 25 listopada 2008 r. został powołany Zespół Koordynacyjny ds. wdrażania i monitorowania programu *Odkrywamy Prawo Humanitarne* w szkołach i placówkach oświatowych. W ramach zadań Zespołu w 2009 r. zlecono opracowanie ankiet on-line, skierowanych do uczniów i nauczycieli, w celu oceny realizacji programu OPH w polskich szkołach. Badanie przy użyciu wspomnianych ankiet oraz opracowanie wyników przeprowadzono w pierwszym półroczu 2010 r. Raport z ww. badania opublikowano na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej i Polskiego Czerwonego Krzyża.

W związku ze zmianami wprowadzonymi w przepisach art. 166 ustawy *o powszechnym obowiązku obrony RP* (na mocy ustawy z dnia 22 maja 2009 r. *o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy o kulturze fizycznej*), od r. szk. 2009/2010 wprowadzono do gimnazjów, a od r. szk. 2012/2013 będzie również obowiązywał w szkołach ponadgimnazjalnych, nowy przedmiot nauczania „edukacja dla bezpieczeństwa”. Zastąpi on dotychczas realizowany w szkołach ponadgimnazjalnych przedmiot „przysposobienie obronne”. W myśl nowej podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, określonej przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r., w ramach „edukacji dla bezpieczeństwa” młodzież pozna nie tylko podstawy funkcjonowania ochrony ludności i obrony cywilnej oraz polityczne i militarne warunki gwarancji bezpieczeństwa państwa, ale również podstawowe akty prawne dotyczące Międzynarodowego Prawa Humanitarnego oraz cele i zadania Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy.

438. Wiele propozycji z zakresu praw i wolności człowieka Ośrodek Rozwoju Edukacji realizuje we współpracy z różnymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi propagującymi tematykę praw człowieka oraz zajmującymi się ochroną praw człowieka. Należą do nich: Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Amnesty International, Centrum Edukacji Obywatelskiej, UNHCR, UNICEF, UNESCO, Polski Czerwony Krzyż, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, Polska Akcja Humanitarna, Rada Europy, Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, Instytut Praw Człowieka im. Ludwiga Boltzmanna (Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights), sieć RAXEN.

439. Polska jako pierwszy kraj w Europie zorganizowała w 1994 r. **Sejm Dzieci i Młodzieży** (Sejm DiM). Sejm DiM składa się, tak jak Sejm RP, z 460 posłów. Kadencja posłów trwa jeden rok. Sesjom Sejmu DiM, odbywającym się raz w roku, nadano rangę inicjatywy poselskiej, czego wyrazem było powołanie Zespołu Organizacyjnego, któremu do XI sesji Sejmu DiM przewodniczyła członkini Parlamentarnej Grupy Kobiet. Od XII Sesji Sejmu DiM prace związane z jego organizacją przejęła Wszechnica Sejmowa. Pomocy udzielają także posłowie z Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży. Współorganizatorami są: Ministerstwo Edukacji Narodowej, Fundacja „Centrum Edukacji Obywatelskiej” i Fundacja „Projekt: Polska”. Kuratoria oświaty powołały Wojewódzkie Zespoły Organizacyjne Sejmu Dzieci i Młodzieży, które w wielu województwach są inicjatorami spotkań młodych posłów z miejscowymi władzami administracyjnymi i samorządowymi. Pracownicy Sekretariatu Posiedzeń Sejmu Kancelarii Sejmu przygotowują scenariusz plenarnego posiedzenia, przeszkalają młodych marszałków, pomagają w prowadzeniu samych obrad oraz przygotowują stenogram z przebiegu obrad Sejmu Dzieci i Młodzieży. Do 2009 r. przyznanie mandatu posła Sejmu DiM odbywało się na podstawie konkursu literackiego. Kandydaci pisali prace na jeden

z tematów, wyznaczonych przez ww. Zespół Organizacyjny. Wojewódzka Komisja (wyznaczona przez kuratora oświaty) oceniała prace i autorom najlepszych przyznawała mandaty poselskie. Następnie prace posłów oceniał Zespół Organizacyjny, wybierając ok. 20 osobową grupę młodzieży, która dodatkowo na kilkanaście dni przed obradami Sejmu DiM zasiadała w Komisjach Sejmowych. Grupa ta wybierała spośród siebie Marszałków Sejmu DiM oraz opracowywała projekt uchwał sejmowych. Od 2010 r. kandydaci i kandydatki na posłów pracują w zespołach dwuosobowych. Aby móc otrzymać mandat poselski, zespół musi wykonać związane z tematyką sesji działania społeczne a relacje z wykonywania działań zamieścić na ogólnodostępnym serwisie www.edutuba.pl. Mandaty poselskie otrzymują zespoły, których relacje z działań lokalnych zostały najwyższej ocenione. Inicjatorem i organizatorem nowej formuły rekrutacji do Sejmu DiM jest Fundacja „Centrum Edukacji Obywatelskiej”.

440. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji koordynuje wdrażanie w Polsce dwóch programów Unii Europejskiej – „Prawa Podstawowe i Obywatelstwo” oraz „Daphne III”. Rolą MSWiA w tym zakresie jest propagowanie tych Programów w Polsce i zachęcanie uprawnionych podmiotów do składania wniosków o dofinansowanie ze środków przewidzianych na ich realizację.

Program „Prawa podstawowe i obywatelstwo”

Został przyjęty przez Radę UE w dniu 19 kwietnia 2007 r. na mocy decyzji ustanawiającej na lata 2007-2013 program szczegółowy „Prawa podstawowe i obywatelstwo”, jako część programu ogólnego „Prawa podstawowe i sprawiedliwość”, natomiast MSWiA koordynuje wdrażanie w Polsce tego Programu od 2008 r. Ogólna kwota na realizację Programu na lata 2007-2013 to: 93.800.000 Euro.

Cele ogólne Programu to:

- wspieranie rozwoju społeczeństwa europejskiego, w którym szanuje się prawa podstawowe uznane w art. 6 ust. 2 Traktatu o Unii Europejskiej, w tym prawa wynikające z obywatelstwa Unii Europejskiej,
- wzmocnianie społeczeństwa obywatelskiego oraz propagowanie otwartego, przejrzystego i regularnego dialogu z nim na temat praw podstawowych,
- zwalczanie rasizmu, ksenofobii i antysemityzmu oraz upowszechnianie postawy większego zrozumienia dla innych kultur i wyznań i większej tolerancji w całej Unii Europejskiej,
- rozwijanie kontaktów, wymiany informacji i tworzenie sieci pomiędzy organami sądowymi i administracyjnymi oraz środowiskiem prawniczym – m.in. przez wspieranie szkoleń w dziedzinie sądownictwa – w celu poprawy porozumienia między tymi organami oraz między przedstawicielami zawodów prawniczych.

Jednym z priorytetów jest ochrona praw dzieci, w ramach którego dofinansowywane mogą być projekty o charakterze ponadnarodowym, polegające na prowadzeniu kampanii uświadamiających, badań dotyczących najlepszych praktyk w Państwach Członkowskich i sposobów przenoszenia ich do innych państw, a także analiz konkretnych problemów (ubóstwo, dzieci ulicy, dzieci pozbawione opieki) i możliwych ich rozwiązań.

Program „Daphne III”

Został przyjęty przez Radę UE i Parlament Europejski 20 czerwca 2007 r. MSWiA koordynuje wdrażanie Programu Daphne III w Polsce.

Program powstał w odpowiedzi na powszechny i rosnący niepokój w kwestii przemocy, rozumie definicję przemocy bardzo szeroko, po to by pozwolić projektom Daphne szczegółowo badać oblicza przemocy oraz jej specyficzne formy. Program ma na celu zintensyfikowanie oraz skoordynowanie działań w całej Unii przeciwko przemocy wobec dzieci i kobiet, ale także handlowi ludźmi i wykorzystywaniu seksualnemu.

Ogólna kwota na realizację Programu na lata 2007-2013 to: 116.850.000 Euro.

Cele ogólne Programu to:

- wspieranie ochrony dzieci, młodzieży i kobiet przed wszystkimi formami przemocy,
- osiągnięcie wysokiego poziomu ochrony zdrowia, dobrobytu i spójności społecznej,
- wspieranie rozwoju polityk Unii – zwłaszcza dotyczących dzieci, młodzieży i kobiet,
- wspieranie działań mających na celu ochronę praw dzieci oraz zwalczanie handlu ludźmi i wykorzystywania seksualnego,
- wymiana, adaptacja i wykorzystanie istniejących dobrych praktyk.

Udzielanie pomocy materialnej

(Patrz również: Rozdział VIIB – „Prawo dziecka do wypoczynku”, pkt 461-464 niniejszego sprawozdania)

Narodowy Program Stypendialny

441. Wprowadzone w 2004 r. przepisy rozdziału 8a ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* stworzyły podstawy dla polityki pomocy materialnej świadczonej uczniom, których sytuacja finansowa i życiowa może stanowić zagrożenie dla systematycznej realizacji obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, ograniczenie aspiracji edukacyjnych czy odstąpienie przez dzieci i młodzież od edukacji na wyższych poziomach nauczania. Pozwoliło to również na wspieranie uczniów szczególnie uzdolnionych, zakłada także wyzwolenie aktywności społecznej wielu podmiotów wspierających edukację dzieci i młodzieży – jednostek samorządu terytorialnego czy organizacji pozarządowych oraz wypracowanie takich rozwiązań prawnych, które zagwarantują skuteczność podejmowanych działań.

Rozdział 8a *Pomoc materialna dla uczniów* w szczegółowy sposób określa zasady udzielania pomocy materialnej. Pomoc ta może być udzielana w postaci stypendium szkolnego, zasiłku szkolnego, stypendium za wyniki w nauce lub za osiągnięcia sportowe, stypendium Prezesa Rady Ministrów, stypendium ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, stypendium ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Pomoc ta obejmuje następujące obszary:

- pomoc materialną udzielaną uczniom, słuchaczom i wychowankom w ramach systemu oświaty;
- pomoc materialną udzielaną uczniom przez ministrów właściwych;
- pomoc materialną realizowaną na podstawie programów rządowych;
- programy realizowane z wykorzystaniem środków wspólnotowych;
- stypendia sportowe;
- działania umożliwiające i generujące aktywność podmiotów innych niż rządowe w zakresie udzielania pomocy materialnej dla uczniów (w tym wspieranie działań jednostek samorządu terytorialnego oraz organizacji pozarządowych).

442. Nowy model pomocy materialnej dla uczniów obejmuje trzy podstawowe moduły:

Moduł I - Pomoc materialna o charakterze socjalnym, realizowana jako zadanie ciągłe:

- ma na celu zmniejszenie różnic w dostępie do edukacji, wynikających z trudnej sytuacji materialnej ucznia;
- jest realizowana przez gminę, jako zadanie własne, dofinansowane w formie dotacji celowej z budżetu państwa, przekazywanej według zobiektywizowanych kryteriów ustalonych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 22 lutego 2005 r. *w sprawie terminów przekazywania dotacji celowej gminom na dofinansowanie świadczeń pomocy materialnej o charakterze socjalnym oraz sposobu*

ustalania wysokości tej dotacji, wydanym na podstawie art. 90r ust. 3 ustawy o systemie oświaty;

- prawo do ubiegania się o pomoc mają uczniowie, słuchacze i wychowankowie spełniający kryterium dochodowe określone w ustawie o pomocy społecznej (tj. do 351 zł miesięcznie na osobę w rodzinie);

- *ustawa o systemie oświaty* określa formy udzielania pomocy inne niż świadczenie pieniężne (art. 90d ustawy); udzielanie pomocy w formie pieniężnej stosuje się jedynie w wyjątkowych przypadkach;

- szczególne rozwiązania umożliwiające realizację zadania są ustalane przez radę gminy w akcie prawa miejscowego – regulaminie udzielania pomocy materialnej, którego zakres określa ustawa (art. 90f ustawy).

Moduł II – Pomoc materialna o charakterze socjalnym i motywacyjnym, realizowana w krótszych (zróznicowanych) sekwencjach czasowych (art. 90u ustawy):

- jako rządowy program wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży oraz innych grup społecznych finansowany z budżetu państwa (art. 90u ust. 1 pkt 1 ustawy);

- jako rządowy program wspierania, powstawania i realizacji regionalnych lub lokalnych programów wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży, tworzonych przez jednostki samorządu terytorialnego lub organizacje pozarządowe (art. 90u ust. 1 pkt 2 ustawy);

- jako rządowy program wspierania powstawania i realizacji regionalnych lub lokalnych programów wspierania edukacji uczniów uzdolnionych, tworzonych przez jednostki samorządu terytorialnego lub organizacje pozarządowe (art. 90u ust. 1 pkt 3 ustawy).

Wskazane wyżej rządowe programy realizowane są na podstawie rozporządzeń Rady Ministrów, które określają szczególne mechanizmy niezbędne dla zrealizowania programów (art. 90u ust. 4 pkt 1-3 ustawy);

Moduł III – Pomoc materialna o charakterze motywacyjnym, realizowana jako zadanie ciągle na podstawie art. 90g-90j ustawy oraz rozporządzenia Rady Ministrów wydanego na podstawie art. 90k ustawy:

- realizowana jako zadanie w znacznej mierze finansowane z budżetu państwa;

- szczególne rozwiązania dotyczące stypendiów dla uczniów wybitnie uzdolnionych określa rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 czerwca 2005 r. w sprawie *stypendiów Prezesa Rady Ministrów, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.*

443. Stworzone zostały także podstawy prawne do uchwalania przez Radę Ministrów programów rządowych, umożliwiających dofinansowanie utworzonych przez jednostki samorządu terytorialnego lub organizacje pozarządowe programów lokalnych i regionalnych, służących wyrównywaniu szans edukacyjnych (zbliżonych charakterem do świadczeń pomocy materialnej o charakterze socjalnym) oraz programów wspierania edukacji uczniów zdolnych (zbliżonych charakterem do świadczeń pomocy materialnej o charakterze motywacyjnym), na które podmioty te przeznaczają środki własne.

444. Środki na stypendia i zasiłki szkolne przyznawane są gminom i wynosiły: w 2007 r. – ponad 439.000.000 zł, w 2008 r. – ponad 522.898.000 zł, w 2009 r. – 396.000.000 zł, w 2010 r. – 386.510.000 zł.

W r. szk. 2006/2007 stypendia otrzymało 949.098 uczniów spośród 5.531.084 wszystkich uczniów. W r. szk. 2007/2008 stypendia otrzymało 913.202 uczniów spośród 6.881.735 wszystkich uczniów. W r. szk. 2008/2009 r. stypendia otrzymało 567.123 uczniów, zaś

zasiłki szkolne 23.675 uczniów, w r. szk. 2009/2010 odpowiednio – 677.010 i 19.429 uczniów.

Inne programy rządowe:

Rządowy program wyrównywania szans edukacyjnych uczniów pochodzących z rodzin byłych pracowników państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej

445. Został przyjęty uchwałą nr 39/2006 Rady Ministrów z dnia 28 marca 2006 r. Sposób realizacji wymienionego programu wieloletniego określony został rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 28 marca 2006 r. *w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy uczniom pochodzącym z rodzin byłych pracowników państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej.*

446. Program ten skierowany był do uczniów uczących się w szkołach ponadgimnazjalnych umożliwiających uzyskanie świadectwa dojrzałości, którzy pochodzą z rodzin byłych pracowników państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej, mieszkających na terenach wiejskich lub w miastach do 20 tysięcy mieszkańców, którym do dnia 31 grudnia 2004 r. przyznano stypendia Agencji Nieruchomości Rolnych na co najmniej 2005 r.

Program miał na celu umożliwienie uczniom pochodzącym z terenów byłych PGR-ów kontynuowania edukacji, pomimo trudnej sytuacji materialnej ich rodzin. Uczniowie otrzymywali stypendium do momentu ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej, nie dłużej jednak niż do czerwca 2008 r.

Stypendium przyznawane było uczniom na okres 10 miesięcy w danym roku szkolnym oraz absolwentom na okres 8 miesięcy w danym roku szkolnym i przeznaczone było na częściowe lub całkowite pokrycie wydatków związanych z edukacją, w szczególności poniesionych na: wyżywienie w stołówce szkolnej, stołówce specjalnego ośrodka szkolno-wychowawczego, internatu, bursy lub prowadzonej przez inny podmiot, zakwaterowanie w internacie, bursie lub kwaterze prywatnej, dojazdy do szkoły, zakup podręczników i pomocy szkolnych, zakup niezbędnej odzieży i obuwia, naukę języków obcych oraz inne zajęcia edukacyjne, realizowane w szkole i poza szkołą, wycieczki szkolne.

447. Ogółem, w okresie realizacji programu, w latach 2006-2008 wysokość wydatkowanych z budżetu państwa środków wyniosła blisko 77.000.000 zł. Wsparcie otrzymało ponad 47.000 stypendystów.

Do głównych efektów należy zaliczyć:

- ułatwienie, a w wielu przypadkach umożliwienie zdobycia wykształcenia na poziomie szkoły średniej, uzyskanie świadectwa dojrzałości i kontynuowanie nauki na wybranej uczelni,
- wyrównanie dysproporcji między uczniami poprzez uczestniczenie w wycieczkach szkolnych, doposażenie w podręczniki i niezbędną odzież,
- motywowanie uczniów do większej aktywności życiowej, a w szczególności umiejętności poruszania się na rynku pracy i zmiany postaw wśród młodzieży z terenów byłych PGR-ów. Program spełnił założone cele.

Rządowy program wspierania powstawania i realizacji regionalnych lub lokalnych programów wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży w 2006 r. „Aktywizacja i wspieranie jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych w zakresie udzielania uczniom pomocy materialnej o charakterze edukacyjnym” (Program przygotowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej na podstawie uchwały Rady Ministrów Nr 40/2006 z dnia 28 marca 2006 r. – na jego realizację przeznaczono kwotę 75.000.000 zł.)

448. Program zakładał zintegrowanie lokalnych środowisk wokół problemów i potrzeb dzieci, zainicjowanie i wsparcie aktywności tych środowisk w zakresie udzielania dzieciom odpowiedniej pomocy, umożliwiającej pokonywanie barier edukacyjnych i przechodzenie na wyższy poziom edukacji. Podstawowym założeniem programu było solidarne zaangażowanie środków jednostek samorządu terytorialnego, publicznych oraz niepublicznych w pomoc materialną dla uczniów.

Podmioty uczestniczące w programie zostały zobligowane do zdiagnozowania nie tylko potrzeb uczniów w szkołach, ale również do zaangażowania się finansowo w przygotowanie rozwiązania pomocy materialnej o charakterze edukacyjnym. Pomocą objęci byli uczniowie wszystkich typów szkół pochodzący z rodzin, w których dochód na osobę nie przekraczał kryterium dochodowego określonego w ustawie *o pomocy społecznej*.

W ramach programu zorganizowano: dodatkowe zajęcia rozwijające wiedzę i umiejętności, zajęcia rozwijające zainteresowania, zamiłowania i uzdolnienia, zajęcia o charakterze psychologiczno-pedagogicznym wspierające rozwój ucznia, zajęcia kształtujące postawy przedsiębiorczości, podejmowania aktywności edukacyjnej i zawodowej.

W 2007 r. i 2008 r. Rada Ministrów przyjęła odpowiednio:

1. Rządowy program wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży w 2007 r. „Aktywizacja jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych”.

W programie zwrócono szczególną uwagę na wzmocnienie funkcji wychowawczej szkoły. Na realizację programu przeznaczono z budżetu państwa łączną kwotę 75.000.000 zł.

2. Rządowy program wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży w 2008 r. „Aktywizacja jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych” z załącznikiem w postaci programu oraz rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 16 września 2008 r. *w sprawie szczegółowych warunków dofinansowania regionalnych lub lokalnych programów wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży w 2008 r., warunków, jakie muszą spełniać te programy, podmiotów dokonujących oceny programów oraz sposobu i trybu wyboru programów, którym zostanie udzielone dofinansowanie*. W 2008 r. na program wydatkowano środki w wys. 50.000.000 zł.

449. Założeniem programu „Aktywizacja jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych” w kolejnych latach było stworzenie warunków do rozwoju systemu zajęć dla uczniów, które umożliwiają rozwijanie zainteresowań wykraczających poza podstawowy program realizowany w szkołach i placówkach oświatowych; rozwijają kompetencje kulturowe; przygotowują młodzież do świadomego planowania kariery i podjęcia roli zawodowej; wspierają rozwój ucznia dzięki świadczonej na jego rzecz pomocy psychologiczno-pedagogicznej w różnych formach; zaspokajają potrzeby aktywnego spędzania wolnego czasu oraz kształtują pozytywne postawy obywatelskie dzieci i młodzieży. Zajęcia takie są również szansą uzupełnienia wiedzy oraz doskonalenia umiejętności kluczowych, dlatego stanowią element wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży.

Dodatkowo program umożliwiał realizację zajęć edukacyjno-wspierających dla dzieci w wieku przedszkolnym. W Polsce zadanie upowszechnienia edukacji małych dzieci, w tym zapewnienie wszystkim dzieciom 5-letnim prawa do bezpłatnej edukacji przedszkolnej stanowi jedno z głównych zamierzeń resortu edukacji na lata 2009-2011. W tym okresie planowane jest szybkie i znaczące podniesienie wskaźnika dzieci objętych edukacją przedszkolną – do 70% w skali kraju.

W związku z tym program był zgodny z założeniami zmiany programowej systemu edukacji, mającej na celu stworzenie bezpiecznej i przyjaznej polskiej szkoły, dającej wszystkim dzieciom równe szanse dostępu do edukacji, sprzyjającej rozwojowi ich indywidualnych zainteresowań, promującej naukę języków obcych, uprawianie sportu i prowadzenie aktywnego trybu życia, wspierającej rozwój dziecka w wieku przedszkolnym i przygotowującej dzieci sześciolatnie do podjęcia nauki w szkole oraz zapewniającej dzieciom i młodzieży poczucie bezpieczeństwa.

450. Zgodnie z tymi założeniami, priorytetem były następujące cele:

- 1) zwiększenie liczby zajęć edukacyjno-wspomagających dla dzieci w wieku przedszkolnym, w tym realizowanych w innych formach wychowania przedszkolnego;
- 2) wzmocnienie funkcji wychowawczej i opiekuńczej szkoły, rodziny oraz środowiska lokalnego, skierowanej do dzieci realizujących roczne przygotowanie przedszkolne oraz uczących się w klasach I-III szkoły podstawowej i ogólnokształcącej szkoły muzycznej I stopnia;
- 3) opracowanie i wdrożenie regionalnych lub lokalnych programów wyrównywania szans edukacyjnych skoncentrowanych na podwyższaniu jakości funkcjonowania systemu oświaty przez wprowadzenie rozwiązań zwiększających efektywność kształcenia i wychowania, ze szczególnym uwzględnieniem małych dzieci;
- 4) wyrównywanie szans edukacyjnych, kulturowych i społecznych uczniów niepełnosprawnych.

451. Program zakładał dofinansowanie ze środków budżetu państwa działań podejmowanych przez jednostki samorządu terytorialnego i organizacje, o których mowa w art. 3 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. *o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* tj. organizacje pozarządowe, stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego oraz osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, których cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego. W pomoc edukacyjną dla uczniów zaangażowane zostały zarówno środki jednostek samorządu terytorialnego i organizacji, jak i środki pochodzące z budżetu państwa.

W skali każdego województwa, co najmniej 15% przyznanych środków było przeznaczonych na programy, które obejmują uczniów niepełnosprawnych. Realizatorzy lokalnych lub regionalnych programów mieli prawo do przeznaczenia do 50% otrzymanej dotacji na zakup niezbędnego do realizacji Programu wyposażenia, które będzie wykorzystywane w kolejnych latach na prowadzenie działań edukacyjnych, wychowawczych i opiekuńczych wobec dzieci i do 5% otrzymanej dotacji na obsługę programów. Dotację przyznawano w wysokości 70% środków niezbędnych do realizacji programu, pozostałe 30% środków stanowiły środki własne realizatora programu.

452. Programem mogli być objęci uczniowie wszystkich typów szkół, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży pochodzących z rodzin o niskich dochodach, z problemami wychowawczymi, wykazujących problemy w nauce, zagrożonych przerwaniem realizacji obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki oraz ukończeniem edukacji na niższym poziomie kształcenia, niepełnosprawnych, pochodzących z terenów wiejskich.

Formy pomocy zaoferowane przez realizatorów lokalnych programów stworzyły uczniom możliwość pokonywania istniejących już barier edukacyjnych oraz stanowiły podstawę inwestowania we własne wykształcenie. Istotne znaczenie ma fakt, że społeczności

lokalne dostrzegają potrzebę angażowania w programy wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży nie tylko środków finansowych, ale przede wszystkim wiedzy i umiejętności stanowiących potencjał lokalny.

453. Do najważniejszych rezultatów realizacji programu można zaliczyć:
- upowszechnienie bądź poszerzenie oferty edukacyjnej kierowanej do dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, zwłaszcza na obszarach wiejskich,
 - wzmocnienie funkcji wychowawczej szkoły,
 - wdrożenie nowych modeli pracy z uczniem,
 - poprawa wyników w nauce,
 - niwelowanie i profilaktyka zjawisk patologii i demoralizacji,
 - przezwyciężanie barier ekonomicznych, społecznych, kulturowych i rozwojowych,
 - wsparcie harmonijnego rozwoju dzieci i młodzieży (rozwijanie wszechstronnych zainteresowań, wzrost sprawności fizycznej, rozwój kluczowych umiejętności, itp.),
 - rozwój kompetencji twórczych,
 - wzmocnienie poczucia własnej wartości,
 - wzrost motywacji i aspiracji edukacyjnych,
 - integracja osób niepełnosprawnych ze środowiskiem rówieśników,
 - wsparcie w rozwiązywaniu lokalnych problemów (np. bezradność ludzi z terenów dawnych PGR-ów, ubóstwo mieszkańców terenów wiejskich, ograniczony dostęp do uczestnictwa w kulturze, brak odpowiedniej opieki nad dziećmi uchodźców i z placówek opiekuńczo-wychowawczych w zakresie wsparcia edukacji uczniów zdolnych),
 - zagospodarowanie czasu wolnego uczniów,
 - kształtowanie postaw społecznych i obywatelskich dzieci i młodzieży,
 - wzmocnienie środowisk lokalnych poprzez włączenie się ich w realizację programów dla dzieci i młodzieży,
 - wyposażenie pracowni i sal zajęć w specjalistyczny sprzęt i pomoce dydaktyczne.

Rządowy Program „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”

454. Program został przyjęty ustawą z dnia 29 grudnia 2005 r. *o ustanowieniu programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”*. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 lutego 2006 r. *w sprawie realizacji programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”* określa sposób realizacji ww. programu, a także planowania i dokonywania podziału środków budżetu państwa przyznanych na realizację programu.

Program zakłada długofalowe działanie w zakresie poprawy stanu zdrowia dzieci i młodzieży poprzez ograniczanie zjawiska niedożywienia, upowszechnianie zdrowego stylu żywienia, poprawę poziomu życia osób i rodzin o niskich dochodach oraz rozwój w gminach bazy żywieniowej, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb dzieci i młodzieży.

Pomocą w ramach programu objęte są: dzieci do 7 roku życia, uczniowie do czasu ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej, osoby i rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji z różnych powodów, w szczególności osoby samotne, w podeszłym wieku, chore lub niepełnosprawne.

Program przewiduje otrzymanie pomocy w formie: posiłku, ze szczególnym uwzględnieniem posiłku gorącego, zasiłku celowego na zakup posiłku lub zakup żywności, świadczenia rzeczowego w postaci produktów żywnościowych.

O pomoc w ramach programu mogą ubiegać się osoby samotnie gospodarujące, osoby w rodzinie lub rodzina.

Ponadto w ramach programu są realizowane działania dotyczące w szczególności tworzenia nowych lub doposażenia istniejących punktów przygotowywania lub wydawania posiłków oraz dowóz posiłków.

455. Program jest finansowany z budżetu państwa oraz ze środków budżetów gmin. Łączne nakłady na finansowanie programu w całym okresie jego realizacji (do 2013 r.) wyniosą nie mniej niż 6.000.000.000 zł. Na realizację programu w latach 2006-2010 w budżecie państwa przewidziano środki w wysokości 2.600.379.000 zł (w 2006 r. – 500.000.000 zł, w 2007 r. – 500.379.000, w 2008 r. – 500.000.000 zł, w 2009 r. – 550.000.000, w 2010 r. – 550.000.000 zł).

Udział środków budżetu państwa w kosztach realizacji programu wynosił: w latach 2006-2008 – 65%, w 2009 r – 63%, w 2010 r. 64%. Z ogółu środków wydatkowanych na realizację programu, na finansowanie programu na obszarach wiejskich przeznaczono średnio 42-43%.

Beneficjenci programu:

2006 r.

- ogółem 2.446.518 osób, w tym 1.247.072 osób z obszarów wiejskich,
- łącznie 1.452.056 dzieci i młodzieży (do ukończenia gimnazjum) – z czego blisko 57% pochodzących z obszarów wiejskich;

2007 r.

- ogółem 2.270.742 osób, w tym 1.138.307 osób z obszarów wiejskich,
- łącznie 1.332.383 dzieci i młodzieży (do ukończenia gimnazjum) – z czego ponad 57% pochodzących z obszarów wiejskich;

2008 r.

- ogółem 2.006.008 osób, w tym 1.033.853 osób z obszarów wiejskich,
- łącznie 1.174.777 dzieci i młodzieży (do ukończenia gimnazjum) – z czego ponad 59% pochodzących z obszarów wiejskich;

2009 r.

- ogółem 1.984.108 osób, w tym 1.005.523 osób z obszarów wiejskich,
- łącznie 1.125.369 dzieci i młodzieży (do ukończenia gimnazjum) – z czego blisko 59% pochodzących z obszarów wiejskich;

2010 r.

- ogółem 1.977.351 osób, w tym 994.984 osób z obszarów wiejskich,
- łącznie 1.089.288 dzieci i młodzieży (do ukończenia gimnazjum) – z czego ponad 58% pochodzących z obszarów wiejskich.

456. Program początkowo miał obowiązywać w latach 2006-2009. Znowelizowane przepisy ustawy z dnia 29 grudnia 2005 r. *o ustanowieniu programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”*, przedłużyły okres jego działania do 2013 r. oraz wprowadziły zmiany prawne wynikające z monitoringu ustawy w latach 2006-2009, m.in. umożliwienie dożywiania dzieci i młodzieży, którzy z różnych powodów nie mają szansy na spożycie jakiegokolwiek posiłku w szkole, bez konieczności przeprowadzania rodzinnych wywiadów środowiskowych i wydawania decyzji administracyjnych. Nowelizacja ustawy weszła w życie 1 stycznia 2010 r.

B. Bieżące działania państwa

Specjalistyczna Pomoc dla Dzieci z Rodzin Zagrożonych Wykluczeniem Społecznym

457. Ministerstwo Edukacji Narodowej wdraża systemowe rozwiązania mające na celu zapobieganie i przeciwdziałanie wszystkim rodzajom problemowych zachowań dzieci i młodzieży, w tym także zjawisku nieuzasadnionych nieobecności uczniów na zajęciach

szkolnych (wprowadzenie powszechnego obowiązku tworzenia programów wychowawczych i profilaktycznych w szkołach). W celu podniesienia efektywności szkolnej profilaktyki MEN upowszechnia standardy jakości działań profilaktycznych, przykłady dobrej praktyki w postaci profesjonalnych programów profilaktycznych oraz materiały informacyjne, edukacyjne i metodyczne dla nauczycieli.

458. Z inicjatywy resortu edukacji utworzony został bank rekomendowanych programów profilaktycznych, uzupełniających działania podejmowane w ramach programu wychowawczego szkoły oraz szkolnego programu profilaktyki. Podobnie jak standardy jakości jest on stale dostępny na stronach internetowych Ośrodka Rozwoju Edukacji. Najczęściej realizowane programy profilaktyczne adresowane do dzieci i młodzieży zagrożonych niedostosowaniem społecznym to: „Wychowawca podwórkowy”, „Pedagog uliczny”, „Pedagog rodzinny”, „Dzieci Ulicy”, „Starszy brat, starsza siostra”, „Odłot – Dokąd?”, „Chrońmy młodzież”, „Szansa w aktywności”, „Pomocna dłoń”, „Mediacja środkiem rozwiązywania konfliktów bez przemocy”, „Stop Przemocy”, „Spójrz inaczej”, „Trening Zastępowania Agresji”, „Jesteśmy z Tobą”, „Drugi Elementarz, czyli Program Siedmiu Kroków”, „Jak żyć z ludźmi”, „NOE”, „Debata”, „Podaj dłoń”, „Nasze spotkania”, „Zanim spróbujesz”, „Dziękuję NIE”.

Rozwijane są także działania profilaktyczno-wychowawcze w środowisku pozaszkolnym. Prowadzone są szkolenia specjalistycznych zespołów interdyscyplinarnych zaangażowanych w działania profilaktyczno-wychowawcze w środowiskach lokalnych, szkolenia liderów młodzieżowych, upowszechnianie mediacji, jako metody komunikacji i rozwiązywania konfliktów oraz metody Treningu Zastępowania Agresji.

459. Istotnym warunkiem uzyskania najlepszych efektów działań wychowawczych i profilaktycznych, w tym także przeciwdziałania nieuzasadnionym nieobecnościom uczniów na zajęciach szkolnych, jest zaangażowanie się w realizację zadań z tego obszaru wielu podmiotów, nie tylko szkół i placówek oświatowych.

Na szczeblu centralnym dotyczy to konieczności współpracy administracji rządowej w sposób ponadresortowy.

W środowiskach lokalnych niezbędna jest współpraca administracji samorządowej, służb publicznych a także organizacji pozarządowych i innych partnerów społecznych, w tym kościołów i związków wyznaniowych.

460. W ramach systemu edukacji stworzono system pomocy psychologiczno-pedagogicznej nakierowany na udzielanie pomocy uczniom, rodzicom i nauczycielom niezależnie od ich miejsca zamieszkania czy pobytu.

Publiczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne, w tym poradnie specjalistyczne prowadzą działalność diagnostyczną, terapeutyczną, profilaktyczną i doradcą. Oddziaływania poradni koncentrują się m. in. na pracy z dzieckiem i rodziną, terapii logopedycznej, psychoterapii, psychoedukacji, doradztwie, interwencji w środowisku ucznia, działalności profilaktycznej i informacyjnej oraz na indywidualnych i grupowych konsultacjach. Różnymi formami pomocy psychologiczno-pedagogicznej w pierwszej kolejności obejmowane były dzieci i młodzież z byłych obszarów PGR, niewydolnych wychowawczo, z rodzin wielodzietnych, zastępczych, a także z obszarów o wysokim poziomie bezrobocia.

W r. szk. 2004/2005 poradnie psychologiczno-pedagogiczne udzieliły pomocy 1.218.282 dzieciom i młodzieży, co stanowi 13, 23 % całej populacji. Był to najwyższy wskaźnik przyjęć w poradniach w okresie sprawozdawczym. Szczególną formą pracy publicznych poradni są działania w zakresie orzekania i opiniowania. Powoływane w poradniach zespoły orzekające wydają dzieciom i młodzieży orzeczenia o potrzebie:

- kształcenia specjalnego ze względu na niepełnosprawność lub niedostosowanie społecznie;
- indywidualnego nauczania;
- zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim.

Generalnie działania poradni miały na celu poprawę funkcjonowania dzieci w środowisku przedszkolnym, szkolnym oraz rodzinnym.

W r. szk. 2008/2009, zgodnie z danymi z Systemu Informacji Oświatowej, w Polsce działały 554 publiczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne oraz 27 ich filii, dzięki którym klienci poradni, w szczególności pochodzący obszarów wiejskich mieli ułatwiony dostęp do usług świadczonych przez poradnie. Natomiast w r. szk. 2009/2010 funkcjonowało 558 publicznych poradni oraz 29 filii.

Poprzez System Informacji Oświatowej zbierane są również dane dotyczące rodzajów zajęć organizowanych w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej organizowanych w przedszkolach, szkołach i placówkach. Są to m. in. zajęcia korekcyjno-kompensacyjne, logopedyczne, dydaktyczno-wyrównawcze, socjoterapeutyczne, psychoedukacyjne.

Dla uczniów wymagających długotrwałej pomocy specjalistycznej lub intensywnej pomocy edukacyjnej i wychowawczej tworzone są oddziały wyrównawcze i oddziały terapeutyczne. Najczęściej ze specjalistycznych zajęć korzystają uczniowie szkół podstawowych, w następnej kolejności uczniowie gimnazjum, dzieci w wieku przedszkolnym oraz uczniowie liceum, szkół zawodowych i technikum.

Więcej danych – patrz odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 43 (pkt 392, 394 niniejszego sprawozdania).

Prawo dziecka do wypoczynku i czasu wolnego

461. W latach, które obejmuje niniejsze sprawozdanie dofinansowaniem objęto organizację wypoczynku letniego w formie: kolonii i obozów oraz innych form wypoczynku dzieci i młodzieży szkolnej, a także szkoleń młodzieży, kolonii i obozów dla młodzieży polonijnej w kraju, wypoczynku letniego dzieci z terenów wiejskich, pochodzących z rodzin o niskich dochodach i wypoczynku letniego dzieci byłych pracowników przedsiębiorstw gospodarki rolnej (do 2009 r.), obozów językowych (do 2008 r.). Każdego roku z dofinansowania wypoczynku letniego z budżetu państwa korzysta nie mniej niż 80.000 dzieci. Dodatkowo około 3.000 dzieci i młodzieży korzysta z innych form wypoczynku podczas kolonii i obozów polonijnych oraz międzynarodowych wymian młodzieży realizowanych ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej. Należy również zaznaczyć, że w latach 2009 i 2010 rząd przeznaczył specjalne środki finansowe na wypoczynek dzieci z terenów dotkniętych skutkami powodzi.

462. Oprócz budżetu wojewodów i budżetu Ministerstwa Edukacji Narodowej wsparcie wypoczynku dzieci i młodzieży możliwe jest również ze środków Funduszu Składowego Ubezpieczenia Społecznego Rolników. Każdego roku ze środków Funduszu korzysta dodatkowo średnio około 12.000 dzieci.

W latach, które obejmuje niniejsze sprawozdanie, środki finansowe przeznaczone na wspieranie zadań z zakresu organizacji wypoczynku pozostają na porównywalnym poziomie. Kolonie i obozy dla dzieci realizowane są bezpośrednio głównie przez organizacje pozarządowe, w tym organizacje harcerskie, Caritas, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci czy Polski Czerwony Krzyż. Środki finansowe są dystrybuowane poprzez otwarte konkursy ofert realizowane przez kuratoria oświaty.

463. W 2009 r. wypoczynek letni dzieci i młodzieży dofinansowano w łącznej wysokości ponad 23.300.000 zł, co umożliwiło wypoczynek ponad 83.000 dzieci ze wszystkich województw. Ponadto z rezerwy celowej budżetu państwa przeznaczono 3.000.000 zł na

sfinansowanie wycieczki letniej niemal 1.500 dzieci z terenów wiejskich oraz wycieczek ponad 2.000 dzieci i młodzieży z terenów dotkniętych powodzią w tym samym roku. Każdego roku Ministerstwo Edukacji Narodowej realizuje zadania na rzecz dzieci i młodzieży poprzez ich zlecenie organizacjom pozarządowym w trybie ustawy *o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*. W 2009 r. do tych zadań należały m.in. międzynarodowa współpraca szkół i wymiana młodzieży oraz organizacja w okresie letnich wakacji pobytu edukacyjnego dla dzieci Polaków zamieszkałych za granicą. Te same zadania realizowane były również w 2010 r. Patrz również pkt 58 niniejszego sprawozdania

464. W **2010 r.** na wycieczki dzieci i młodzieży zaplanowano łącznie kwotę ponad 28.000.000 zł. Z tego wycieczki skorzystało ponad 80.000 dzieci i młodzieży z całej Polski. Dodatkowo ponad 6.000 dzieci z terenów dotkniętych powodzią wzięło udział w koloniach i obozach edukacyjnych w Polsce i zagranicą na co przeznaczono kwotę ponad 6.000.000 zł.

Nadzór i koordynowanie wycieczki dzieci i młodzieży

465. Do 2009 r. nadzór nad placówkami wycieczki dzieci i młodzieży szkolnej był sprawowany we wszystkich kuratoriach wg procedur opracowanych na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i sportu z dnia 21 stycznia 1997 r. *w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wycieczki dla dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego organizowania i nadzorowania*. W 2009 r. dokonano nowelizacji ww. rozporządzenia (rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 grudnia 2009 r. *zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wycieczki dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasady jego organizowania i nadzorowania*), co docelowo ma poprawić bezpieczeństwo wycieczających dzieci. Zostało to umożliwione poprzez uruchomienie zgłoszeń wycieczki drogą elektroniczną oraz automatyczną ich wymianę pomiędzy właściwymi instytucjami i służbami: kuratorium oświaty, służbami sanitarnymi i strażą pożarną, funkcjonowanie centralnej bazy wycieczki dającej informacje na temat zgłoszonego na danym terenie wycieczki oraz dookreślenie obowiązków organizatora i kierownika wycieczki. Nadzór nad wycieczką dzieci i młodzieży szkolnej jest sprawowany przez kuratoria oświaty we współpracy z właściwymi służbami takimi jak stacje sanitarno-epidemiologiczne, komendy policji, komendy straży pożarnej. W ramach tej współpracy realizowane są kontrole obiektów, w których organizowany jest wycieczki, organizowane są spotkania informacyjne i edukacyjne, akcje społeczne, lekcje dla dzieci i rodziców z zakresu organizacji bezpiecznego wycieczki itp. Nowelizacja rozporządzenia, będąca wynikiem szerokich konsultacji społecznych, weszła w życie 1 marca 2010 r. W ślad za nowelizacją, Ministerstwo Edukacji Narodowej uruchomiło stronę internetową www.wycieczki.men.gov.pl oraz wydało broszurę „Poradnik bezpiecznego wycieczki” dystrybuowaną bezpłatnie we wszystkich województwach.

Prawo dziecka do uczestnictwa w życiu kulturalnym i artystycznym

466. Wśród zadań wspieranych przez resort kultury dużą grupę tworzą działania o charakterze edukacyjnym, wzbogacające ofertę zajęć pozaszkolnych, sprzyjające aktywnemu i twórczemu wycieczkowi dzieci. Interdyscyplinarny charakter działań zrealizowanych w ramach tych projektów pozwala na łączenie szeroko pojętej edukacji artystycznej z elementami aktywnego wycieczki. Przedsięwzięcia te mają stanowić alternatywną formę spędzania wolnego czasu, wspomagającą rozwój intelektualny i emocjonalny uczestników, zwiększającą wiedzę na temat dziedzictwa kulturalnego materialnego i niematerialnego jak również historycznego. Podejmowane inicjatywy były

integralną częścią imprez o charakterze turystyczno-rekreacyjnym, a tym samym przyczyniły się w znaczącym stopniu do podniesienia atrakcyjności oferty turystycznej regionów, także w części kierowanej do dzieci. Realizatorami przedsięwzięć o charakterze kulturalno-edukacyjnym były instytucje kultury (domy, ośrodki, centra kultury, muzea, biblioteki etc.), organizacje pozarządowe, publiczne i niepubliczne szkoły artystyczne, przedsiębiorcy działający w sferze kultury oraz kościoły i związki wyznaniowe.

Do wydarzeń o charakterze turystyczno-wypoczynkowym wspieranych finansowo należą m.in. warsztaty twórcze, festiwale i przeglądy twórczości artystycznej stanowiące również formę popularyzacji polskiej kultury tradycyjnej, ale także pokazy, występy artystyczne, kiermasze.

467. Wśród działań zmierzających do przekazu tradycji kultury ludowej, istotną rolę odegrał resortowy program ochrony materialnego dziedzictwa kultury ludowej pn. *Ginące zawody*, realizowany w latach 1994-2005. Na program składało się wiele cennych przedsięwzięć realizowanych przez instytucje kultury oraz organizacje pozarządowe. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego pełniło w akcji przede wszystkim rolę inspiratora oraz wspomagało finansowo niektóre przedsięwzięcia. Dla dzieci i młodzieży szkolnej w ramach programu organizowane były regionalne warsztaty i szkółki rękodzielnicze, na których instruktorzy (miejscowi rękodzielnicy) zapoznawali uczestników z wybranymi technikami artystycznymi.

Program jest kontynuowany w ramach programu finansowego pn. „Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury”, priorytet II. Ochrona dziedzictwa kultury ludowej.

Począwszy od 2005 r. przedsięwzięcia z zakresu kultury dofinansowywane są w ramach ogłaszanych corocznie programów.

Zadania z zakresu edukacji kulturalnej, która odgrywa znaczącą rolę w procesach rozwojowych, w stymulowaniu innowacyjności, kreatywności i rozwoju wiedzy były w 2009 r. wspierane w ramach środków skoncentrowanych w programach: *Edukacja kulturalna i Literatura i czytelnictwo*.

468. Na przestrzeni ostatnich kilku lat powstała powszechna praktyka przygotowywania spektakli i programów dla dzieci w teatrach dramatycznych, operowych i muzycznych oraz galeriach sztuki. Powszechnie znanymi przykładami są:

- opera *Pan Marimba*, napisana dla dzieci przez M. Ptaszyńską – jej kolejna premiera odbyła się podczas inauguracji nowego gmachu Opery Krakowskiej w 2008 r.;
- *Interaktywny plac zabaw* – wystawa sztuki współczesnej opracowana dla młodego widza w 2009 r. w warszawskiej Zachęcie;
- cykl koncertów dla matek, niemowląt i bardzo małych dzieci w Operze Pomorskiej w Bydgoszczy, rozpoczęty w 2008 r.;
- przedstawienie *Opowiadania dla dzieci* wg I. B. Singera w Teatrze Narodowym w Warszawie, prezentowane od 2009 r.;
- koncerty dla dzieci w Filharmonii Narodowej.

Przedstawienia dla dzieci promują niezaprzeczalne wartości humanistyczne, uczą odwagi, współpracy, otwartości na świat. Rozwijają wrażliwość i empatię. Pokazują granice jakie powinniśmy wyznaczać w kontaktach z innymi ludźmi. Mają też niezastąpione funkcje poznawcze i edukacyjne. Sztuka jest również bardzo pomocna w rozwiązywaniu dotkliwych problemów psychologicznych, szczególnie wśród dzieci i młodzieży (tzw. psychodrama). Ten proces pokazano m.in. w sztuce Janusza Głowackiego *Kopciuch* wystawianej wielokrotnie w Polsce i na świecie. Można stwierdzić, że sztuka dostępna w państwowych instytucjach kultury sprzyja promocji pozytywnych wartości i praw człowieka zawartych w *Konwencji o prawach dziecka*.

469. Edukacja jest jednym z priorytetowych zadań statutowych muzeów. Podejmowane przez muzea działania w zakresie edukacji, kierowane głównie do dzieci i młodzieży, mają na celu – oprócz zapoznania z historią, kulturą, dziedzictwem narodowym – rozwijanie osobowości i talentów młodych ludzi. W tym celu organizowane są lekcje muzealne, programy edukacyjne, zajęcia plastyczne, konkursy, przedstawienia, koncerty itp. Adresowane one są zarówno do najmłodszych, uczestniczących w zajęciach jeszcze z rodzicami, jak i dla przedszkolaków, dzieci i młodzieży szkolnej. Dzieci uczestnicząc w programach przygotowanych przez muzea uczą się tolerancji, przyjaźni między wszystkimi narodami, grupami etnicznymi, narodowymi i religijnymi poprzez poznawanie ich kultury i historii. Muzeum Okręgowe w Tarnowie, specjalizujące się w tematyce romskiej, w ramach rządowego *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* przygotowało program „Romskie dzieci w muzeum”, w którym uczestniczyło już kilkaset dzieci tej narodowości oraz ich nie-romskich kolegów i koleżanek ze szkół, w których razem uczą się.
470. Rozwijaniem w dzieciach poszanowania środowiska naturalnego zajmują się głównie muzea przyrodnicze i skanseny. Programy edukacyjne, organizowane również przy finansowym wsparciu MKiDN, mają nauczyć dzieci patrzeć na otaczającą nas przyrodę, rozumieć zachodzące w niej zjawiska i chronić. Ponadto muzea występują z wieloma bogatymi ofertami, skierowanymi do dzieci i młodzieży szkolnej, które pozwalają uczestniczyć młodym odbiorcom w życiu kulturalnym i artystycznym (lekcje muzealne, plenery, konkursy, festyny, zajęcia plastyczne), umożliwiają uczestniczenie w działalności kulturalnej (np. organizują wystawy plastyczne i fotograficzne prac dzieci), przedstawiają propozycje spędzenia wolnego czasu w obcowaniu z kulturą (np. wystawy skansenach z towarzyszącymi im zajęciami „Gry i zabawy dziecięce”). Spotkania z artystami czy twórcami często pozwalają na odkrycie nowych zainteresowań i talentów. Organizowanych jest wiele konkursów. Najważniejsze z nich to: organizowany od 30 lat przez ministra właściwego do spraw kultury Ogólnopolski Konkurs Plastyczny dla Dzieci i Młodzieży „Moja przygoda w muzeum”, realizowany przez Muzeum Okręgowe w Toruniu (od 2009 r. z udziałem dzieci z zagranicy) oraz Międzynarodowy Konkurs Fotograficzny „Muzealne spotkania z fotografią”, organizowany od 2002 r. przez Muzeum w Koszalinie.

Prawo dziecka do uczestnictwa w zajęciach sportowo-rekreacyjnych

471. Ministerstwo Sportu i Turystyki kieruje do dzieci i młodzieży szereg programów, których celem jest objęcie aktywnością fizyczną jak największej części młodego pokolenia z różnych środowisk, o różnych zainteresowaniach i sprawności sportowej. Realizowanym przez Ministerstwo zadaniem z zakresu upowszechniania sportu i turystyki wśród dzieci, nierozłącznie towarzyszą cele zdrowotne i sprawnościowe oraz edukacyjno-wychowawcze służące poszerzeniu wiedzy krajoznawczej i ekologicznej a także będące ważnym elementem przeciwdziałania agresji, przestępczości czy innym zachowaniom patologicznym. Wiele zadań realizowanych jest w środowiskach wiejskich i zaniedbanych, stwarzając dzieciom i młodzieży szanse na nowe, lepsze życie, zmianę zachowań, rozwój zainteresowań czy budowę kariery sportowej. W realizacji powyższych zadań Ministerstwo Sportu i Turystyki współpracuje z organizacjami pozarządowymi, klubami i związkami sportowymi oraz jednostkami samorządu terytorialnego, między innymi udzielając wsparcia finansowego w ramach otwartych konkursów na realizację zadań państwowych.
472. „Aktywne i sprawne społeczeństwo” – to główny cel strategiczny przyjętego przez Rząd RP w 2007 r., dokumentu „Strategia Rozwoju Sportu w Polsce do roku 2015”.

W ramach priorytetu I „Promocja sportu dla wszystkich”, realizowane są zadania z obszaru „Sprawność fizyczna dzieci i młodzieży”.

Najbardziej powszechny charakter mają:

- zajęcia sportowo-rekreacyjne dla uczniów – których głównym celem jest wyrównywanie szans dostępu do kultury fizycznej, szczególnie uczniów zamieszkałych na terenach najuboższych, poprzez udział w systematycznych i powszechnych zajęciach pozalekcyjnych o charakterze sportowym. Zadanie to finansowane jest z Funduszu Zajęć Sportowo-Rekreacyjnych dla Uczniów utworzonego na podstawie art. 13³ ustawy z dnia 26 października 1982 r. *o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi*. Przychodami Funduszu są wpływy z tytułu opłat wnoszonych przez podmioty świadczące usługi polegające na reklamowaniu napojów alkoholowych. Szczegółowa procedura przyznawania dofinansowania ze środków Funduszu uregulowana została w rozporządzeniu Ministra Sportu z dnia 31 października 2005 r. *w sprawie dofinansowania zadań ze środków Funduszu Zajęć Sportowo-Rekreacyjnych dla Uczniów*. Dotacje na organizację zajęć uzyskać mogą kluby sportowe działające w formie stowarzyszenia oraz inne organizacje pozarządowe, które w ramach swojej działalności realizują zadania z zakresu upowszechniania kultury fizycznej i sportu wśród dzieci i młodzieży, a także jednostki samorządu terytorialnego. Z udzielonych w latach 2004-2010 dotacji skorzystało 2.947 podmiotów, na łączną kwotę blisko 95.650.000 zł. Z wieloletnich doświadczeń realizacji zadania tego wynika, że Fundusz spełnia ważną rolę w zakresie promocji sportowo – rekreacyjnych form zajęć pozalekcyjnych, a także aktywizacji środowisk lokalnych do organizacji różnych form aktywności fizycznej i sportowej dzieci i młodzieży szkolnej. Systematyczny udział w zorganizowanych formach zajęć sportowych korzystnie wpływa na rozwój psychofizyczny dzieci, umacnianie zdrowia oraz kształtowanie pozytywnych postaw i osobowości. Powoduje nabycie podstawowych umiejętności sportowych oraz nawyków systematycznej aktywności fizycznej i zdrowego stylu życia. W latach 2004-2010 w zajęciach sportowo – rekreacyjnych dofinansowanych środkami Funduszu uczestniczyło łącznie ponad 2.000.000 uczniów;
- program „Sport Wszystkich Dzieci” – realizowany od 1994 r., którego celem jest tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi aktywności sportowej dzieci i młodzieży, wdrażanie do systematycznej dbałości o zdrowie i sprawność fizyczną, zachęcanie do uprawiania różnych dyscyplin sportu. Program realizowany jest głównie przez polskie związki sportowe oraz ogólnopolskie stowarzyszenia, a bezpośrednimi uczestnikami zadań są w szczególności członkowie Uczniowskich Klubów Sportowych. Finansowanie zapewniają środki tworzące Fundusz Rozwoju Kultury Fizycznej, którego przychodem jest 77% wpływów z dopłat w grach objętych monopolem państwa, zgodnie z art. 86 ustawy z dnia 19 listopada 2009 r. *o grach hazardowych* oraz zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sportu z dnia 10 lipca 2006 r. *w sprawie dofinansowania zadań ze środków Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej* i rozporządzeniem Ministra Sportu i Turystyki z dnia 23 sierpnia 2010 r. *w sprawie dofinansowania zadań ze środków Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej*. Łącznie w latach 1999-2010 na zadania programu „Sport Wszystkich Dzieci” przeznaczono kwotę w wys. ok. 438.000.000 zł.

W ramach programu „Sport Wszystkich Dzieci” realizowane są następujące zadania:

1. *Zakup i dystrybucja sprzętu sportowego*, w ramach którego każdy zarejestrowany uczniowski klub sportowy lub inna jednostka posiadająca osobowość prawną, której zakres działania obejmuje upowszechnianie kultury fizycznej i sportu wśród dzieci i młodzieży może otrzymać komplety sprzętu sportowego do dowolnie

wybranych, uprawianych w klubie, dyscyplin sportu. W latach 1999-2010 rozdysponowano 27.000 kompletów sprzętu sportowo-rekreacyjnego na łączną kwotę ok. 107.000.000 zł.

2. *Organizacja imprez sportowych i rekreacyjnych dla dzieci i młodzieży.* Dofinansowaniem objęte są imprezy sportowe o charakterze cyklicznym i zasięgu ponadregionalnym i ogólnopolskim. Udział w sportowej rywalizacji umożliwia uczestnikom bezpośrednią konfrontację zdobytych umiejętności sportowych z rówieśnikami z innych klubów i organizacji sportowych. W każdym z turniejów, poprzez kompleksowy system eliminacji, uczestniczy corocznie ok. 20.000 dziewcząt i chłopców. Wspierano również projekty mające na celu aktywizację środowisk pozasportowych do uczestnictwa w kulturze fizycznej. W latach 1999-2010 realizację tego zadania dofinansowano w wys. 60.000.000 zł. Łączna liczba uczestników to prawie 7.500.000 dzieci i młodzieży – średnio rocznie ponad 600.000 uczestników. Ponadto corocznie dofinansowywana jest organizacja Wojewódzkich Finałów Igrzysk Młodzieży Szkolnej oraz Finałów zawodów: „Gimnazjada” i „Licealiada”. Organizowane od szczebla szkolnego zawody ponadpowiatowe, półfinały i finały pozwalają na stworzenie każdemu dziecku warunków do czynnego uczestnictwa w różnych formach aktywności i współzawodnictwa sportowego. W latach 1999-2010 na zadania, w których uczestniczyło prawie 5.000.000 dzieci i młodzieży – średnio rocznie ok. 400.000 uczestników, wydatkowano kwotę ponad 42.300.000 zł.
3. *Organizacja obozów sportowo-rekreacyjnych dla dzieci i młodzieży w ramach akcji „Sportowe Wakacje”.* Celem prowadzonej akcji, oprócz szkolenia sportowego jest kształtowanie odpowiednich nawyków, zmierzających do wdrażania do systematycznej aktywności ruchowej. Głównymi uczestnikami sportowych wakacji są dzieci stale uczestniczące w działalności uczniowskich klubów sportowych. Cele sportowe, realizowane są pod opieką doświadczonych szkoleniowców polskich związków sportowych. W latach 1999-2010 na to zadanie przeznaczono ok. 97.000.000 zł dofinansowane były obozy sportowo- rekreacyjne, w których średnio każdego roku uczestniczyło ok. 20.000 dzieci i młodzieży.
4. *„Animator Sportu Dzieci i Młodzieży”.* Uczestnikami – adresatami programu są nauczyciele wychowania fizycznego, instruktorzy i trenerzy pracujący z dziećmi i młodzieżą szkolną, posiadający stosowne uprawnienia, zgodnie z obowiązującymi przepisami. W latach 2002-2010 systemem dofinansowania objęto ponad 29.500 osób z terenu całego kraju – średnio rocznie ponad 3.200 osób, które prowadziły zajęcia sportowo-rekreacyjne, głównie na bazie „szkolnych” klubów i szkolnych obiektów sportowych. Łączna kwota udzielonych dotacji to ponad 65.500.000 zł.
5. *Wojewódzki Program „Preselekcja Młodzieży do Sportu”.* Dotyczy realizacji szkolenia młodzieży uzdolnionej sportowo w kategorii młodzika, w poszczególnych dyscyplinach sportu. Uczestników konsultacji i zgrupowań sportowych typują Wojewódzkie Interdyscyplinarne Stowarzyszenia Sportowe. Jest to pierwszy ważny element selekcji i ukierunkowanego szkolenia sportowego. W latach 2009-2010 zadaniem objęto 12.000 osób przekazując dofinansowanie w wysokości 7.350.000 zł. Program w latach 1999-2008 realizowano w ramach systemu sportu młodzieżowego jako ukierunkowane szkolenie młodzieży uzdolnionej sportowo.
6. *„Organizator sportu dzieci i młodzieży w środowisku wiejskim”.* Zadanie realizowane jest od 2003 r. przy współpracy z samorządami terytorialnymi, które uczestniczą w jego finansowaniu. Głównym celem programu jest aktywizacja

środowiska wiejskiego do zwiększenia aktywnych działań na rzecz zwiększenia uczestnictwa dzieci i młodzieży w podstawowych obszarach kultury fizycznej. Bezpośrednimi uczestnikami programu są osoby posiadające uprawnienia nauczyciela wychowania fizycznego, trenera, instruktora lub organizatora sportu. W latach 2003-2010 zadanie to realizowało ok 1.707 „organizatorów” z terenu całego kraju, a dotacja na ten cel wynosiła 10.450.000 zł. Średnio rocznie systemem objętych było ponad 210 osób.

7. *Szkolenia dla nauczycieli, instruktorów, trenerów, wolontariuszy i animatorów oraz organizatorów sportu.* Celem dofinansowywanych szkoleń jest podnoszenie kwalifikacji trenerów, instruktorów, nauczycieli i wolontariuszy, prowadzących zajęcia w uczniowskich klubach sportowych i innych stowarzyszeniach działających w obszarze kultury fizycznej. W latach 1999-2010 na organizowanie szkoleń przeznaczono kwotę dotacji w wys. 15.000.000 zł. Łącznie przeszkolono 84.000 osób – średnio rocznie 7.600 uczestników szkoleń.
 8. *Wydawnictwa szkoleniowo-metodyczne oraz inne działania promocyjne.* W ramach zadania w latach 1999-2010 dofinansowane były różnorodne wydawnictwa metodyczno-szkoleniowe, plansze poglądowe, plakaty i filmy szkoleniowe dla różnych dyscyplin sportu, poradniki prawne i finansowe oraz inne publikacje ułatwiające prowadzenie działalności sportowej dla dzieci i młodzieży. Realizowane były także różne przedsięwzięcia mające na celu promowanie zdrowego stylu życia i uprawiania różnych form aktywności sportowej od najmłodszych lat. W latach 1999-2010 wydatkowano na ten cel 14.500.000 zł.
 9. *Animator – „Moje Boisko – Orlik 2012”.* Zadanie realizowane od 2009 r. polega na udziale finansowym MSiT w częściowym pokryciu kosztów zatrudnienia „animatorów” – osób organizujących i prowadzących zajęcia sportowo-rekreacyjne na nowopowstałych obiektach sportowych. Docelowo planowane jest objęcie projektem wszystkich oddanych do użytku boisk sportowych powstałych w ramach programu inwestycyjnego „Moje Boisko – Orlik 2012”. W latach 2009-2010 dla 1.871 animatorów prowadzących zajęcia sportowe i rekreacyjne na nowopowstałych obiektach sportowych, przekazano łączną kwotę ponad 13.300.000 zł.
473. Realizowane przez Ministerstwo Sportu i Turystyki zadania upowszechniania aktywności fizycznej wśród dzieci i młodzieży, wykorzystują potencjał zawarty w sporcie dla poprawy zdrowia dzieci i młodzieży, wyrównywania szans rozwojowych, pobudzania solidarności, tolerancji i integracji społecznej, czy też propagowania uniwersalnej zasady fair play, także poza boiskiem sportowym. Przykładem takiej kompleksowej działalności jest realizowany w formie ogólnopolskiej od 2009 r. **Program „Przeciwdziałanie poprzez sport agresji i patologii wśród dzieci i młodzieży”**, na podstawie porozumienia z 5 listopada 2008 r. pomiędzy Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministrem Zdrowia, Ministrem Edukacji Narodowej oraz Ministrem Sportu i Turystyki. W sierpniu 2009 r. do programu włączyło się Ministerstwo Sprawiedliwości. Głównym celem tego programu jest zredukowanie poziomu agresji i zapobieganie zjawiskom patologii wśród młodego pokolenia m.in. przez: stworzenie możliwości udziału dzieci i młodzieży w różnych formach aktywności fizycznej; promocję zdrowego stylu życia i odżywiania oraz zahamowania negatywnych tendencji w rozwoju biologicznym dzieci i młodzieży; organizację zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych, obozów sportowo-rekreacyjnych oraz imprez sportowych, w tym rozszerzenie oferty w zakresie kultury fizycznej mające na celu zapewnienie prawidłowego funkcjonowania obiektów sportowych w ramach m.in. programów „Moje Boisko – Orlik 2012” i „Blisko Boisko”, „Budowa boisk wielofunkcyjnych ogólnie dostępnych dla dzieci i młodzieży”;

szkolenie i doskonalenie zawodowe kadry pedagogicznej i trenersko – instruktorskiej; zapewnienie prawidłowego wychowania dzieci i przygotowanie ich do udziału w masowych imprezach sportowych w duchu idei „Fair Play”.

W finansowaniu Programu przewidziane jest pozyskiwanie środków z Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (komponent regionalny) Priorytet IX oraz z budżetu państwa i Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej.

W wyniku przeprowadzonych działań promocyjnych, w 2009 r. do Programu przystąpiło 15 województw. W 7 województwach złożone zostały wnioski o dofinansowanie pozaszkolnych zajęć sportowych realizujących cele programu, w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Podmioty, które przystąpiły do realizacji *Programu* otrzymały z Ministerstwa Sportu i Turystyki dofinansowanie środkami Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej, z których zorganizowano: 20 obozów sportowo-rekreacyjnych z udziałem 1.092 uczniów, 6 imprez sportowo – rekreacyjnych promujących pogrom z udziałem 1.410 osób, ponadto zakupiono 252 kompletów sprzętu do ćwiczeń ogólnorozwojowych. W 2010 r. zorganizowano 9 obozów z udziałem 235 osób, zakupiono 203 komplety sprzętu sportowego. Przeprowadzono cykl spotkań o charakterze sportowo-edukacyjnym dla wychowanków 17 zakładów poprawczych, w których udział wzięło 1200 osób. Ponadto ramach programu „Sięgnij po medal” zostało zrealizowanych 14 odcinków dydaktycznych nagrań, w których znani sportowcy promują sport, jako drogę do osiągnięcia powodzenia życiowego.

Uruchomiono także portal internetowy www.zesportembezpiecznie.pl oraz wyprodukowano i wyemitowano na antenie TVP (TVP1, TVP2) odcinki cyklicznego programu telewizyjnego promującego cele i zadania programu oraz metody wykorzystania sportu do walki z agresją i patologiami wśród dzieci i młodzieży.

W latach 2008-2010 w każdym roku zorganizowano konferencję podsumowującą realizację programu.

474. W ramach problematyki edukacji poprzez sport i dla sportu Ministerstwo Sportu i Turystyki zainicjowało i uczestniczyło w realizacji wielu projektów dotyczących szeroko rozumianej edukacji kibiców, skierowanych w przeważającej części do dzieci i młodzieży szkolnej. Między innymi były to:

- 1) Projekt szkoleniowy „Aktywny Kibic” (realizowany w latach 2009-2010), mający na celu wypracowanie koncepcji oraz rozwiązań promocyjnych, ukierunkowanych na propagowanie idei pozytywnego kibicowania i wzrostu aktywności wśród społeczeństwa.
- 2) Inicjatywa „Kibice w swoim mieście” (realizowana w latach 2009-2010) nakierowana na pracę edukacyjną ze stowarzyszeniami kibiców oraz przedstawicielami władz miast – gospodarzy UEFA EURO 2012™.
- 3) Projekt „Kibice Razem” (realizowany od 2009 r.), koordynowany przez Spółkę PL.2012, dotyczący zwalczania postaw przemocy w środowisku kibiców piłkarskich. Projekt uwzględnia metodę „fan-coachingu” i przewiduje długoterminową pracę pedagogiczno-edukacyjną prowadzoną w środowisku kibiców.
- 4) Projekt „Ambasady Kibiców” – koordynowany przez Spółkę PL.2012, będzie realizowany podczas UEFA EURO 2012™ w miastach – gospodarzach. Ambasady Kibiców to stacjonarne i mobilne punkty informacyjne dla gości turnieju prowadzone przez wolontariuszy ze środowiska fanów piłki.

475. Ministerstwo Sportu i Turystyki współpracowało także ze Szkołą Wyższą im. Pawła Włodkowica w Płocku w zakresie realizacji **Ogólnopolskiego Programu Kształcenia Kadr Sportowych**, finansowanego z funduszy Unii Europejskiej. Absolwenci wyżej wymienionych kursów po uzyskaniu uprawnień zawodowych pełnić będą rolę

animatorów zdrowego stylu życia, a jednym z ich podstawowych obowiązków będzie przestrzeganie i propagowanie postaw prozdrowotnych wśród swoich podopiecznych, w tym przede wszystkim wśród dzieci i młodzieży.

22 października 2009 r. zorganizowana została w Warszawie konferencja „Kibicujemy Fair”. Spotkanie było skierowane do szerokiego środowiska kadr kultury fizycznej: nauczycieli wychowania fizycznego, trenerów i instruktorów sportowych, jak również do szkolnych koordynatorów ds. bezpieczeństwa. Celem konferencji było przedstawienie strategii, programów oraz projektów skierowanych do uczniów, nauczycieli oraz środowisk szkolnych i pozaszkolnych, realizowanych w zakresie kształtowania pozytywnych postaw kibiców w trakcie imprez sportowych.

W ramach priorytetu 3 „Strategii Rozwoju Sportu w Polsce do roku 2015”, pn. „Rozwój infrastruktury sportowo-rekreacyjnej” realizowanych jest szereg programów budowy obiektów sportowych przeznaczonych głównie dla aktywności sportowej dzieci i młodzieży. W szczególności są to programy:

- budowa boisk piłkarskich „Blisko – Boisko” (realizowany w latach 2007-2008). Powstało 148 obiektów za kwotę 14.760.000 zł,
- „Budowa boisk wielofunkcyjnych ogólnie dostępnych dla dzieci i młodzieży” (realizowany od 2006 r.). Do 2010 r. powstało 680 obiektów za kwotę blisko 112.850.000 zł
- budowa kompleksów sportowych „Moje Boisko – Orlik 2012” (realizacja od 2008 r.). W 2008 r. powstało 566 obiektów za kwotę 189.000.000 zł; w 2009 r. – 718 obiektów za kwotę 239.000.000 zł., w 2010 r. – 519 obiektów za kwotę 184.000.000 zł oraz 38 lodowisk, w ramach pilotażowego programu „Biały Orlik”, za kwotę 9.000.000 zł.

Realizacja powyższych programów umożliwi wybudowanie kilku tysięcy nowoczesnych, bezpiecznych i ogólnodostępnych boisk sportowych. Głównym celem realizowanych programów inwestycyjnych jest propagowanie sportu, jako czynnika niezbędnego dla rozwoju i wychowania młodych ludzi oraz promocja zdrowego stylu życia. Założenia tych programów w szczególności kładły nacisk na ogólny i bezpłatny charakter wybudowanych obiektów.

Budowa obiektów sportowych realizowana jest także w ramach Wieloletnich Wojewódzkich Programów Rozwoju Bazy Sportowej (funkcjonują od 1995 r.). Realizacja tych programów umożliwia budowę m. in.: hal sportowych (powstało 1.515 obiektów za kwotę 1.617.000.000 zł), sal gimnastycznych (powstało 1.446 obiektów za kwotę 508.000.000 zł), krytych pływalni (wybudowano 361 obiektów za kwotę 629.000.000 zł)

476. Wspieranie wybranych form turystyki dzieci i młodzieży.

- 1) Ministerstwo Gospodarki, w ramach wspierania finansowego wybranych form turystyki dzieci i młodzieży, dofinansowało w 2003 r. 11 zadań o szerokim zakresie tematycznym dotyczącym nie tylko wypoczynku, ale także poszerzenia wiedzy historycznej, geograficznej, krajoznawczej oraz świadomości ekologicznej. W realizowanych zadaniach uczestniczyło bezpośrednio 16.576 młodych osób. Dotacjami na kwotę blisko 289.000 zł objęto różnorodne formy aktywizowania postaw proturystycznych.
- 2) W 2004 r. Ministerstwo Gospodarki i Pracy udzieliło dotacji finansowej w wysokości blisko 273.000 zł, co pozwoliło dofinansować 13 imprez turystyczno-krajoznawczych. Większość imprez miała charakter cykliczny. Ich celem była popularyzacja turystyki kwalifikowanej wśród młodzieży szkolnej, propagowanie właściwych zachowań turystycznych, preferowanie aktywnego wypoczynku rodzinnego, jak również prezentacja walorów turystyczno-krajoznawczych regionów, w których odbywały się imprezy. W wymienionych imprezach udział wzięło 6.390 osób, z czego około 80% stanowiła młodzież

szkolna, a pozostałą część organizatorzy i animatorzy turystyki i wypoczynku dla dzieci i młodzieży, nauczyciele, członkowie rodzin oraz inne osoby.

- 3) W 2005 r. Ministerstwo Gospodarki udzieliło dotacji finansowej w wysokości ponad 190.000 zł, co pozwoliło dofinansować 8 imprez turystyczno-krajoznawczych: udział wzięło 4.348 osób, z czego około 75% stanowiła młodzież szkolna.
 - 4) W 2006 r. Ministerstwo Gospodarki udzieliło dotacji finansowej w wysokości blisko 290.000 zł, co pozwoliło dofinansować 8 imprez turystyczno-krajoznawczych. Udział wzięło 4.058 osób – dzieci i młodzieży szkolnej.
 - 5) W 2007 r. Ministerstwo Gospodarki udzieliło dotacji finansowej w wysokości ponad 202.000 zł, co pozwoliło dofinansować 4 imprezy turystyczno-krajoznawcze.
 - 6) W 2008 r. Ministerstwo Sportu i Turystyki udzieliło dotacji finansowej na zadania dotyczące wsparcia różnych form turystyki i wypoczynku dzieci i młodzieży w wysokości ponad 267.000 zł, co pozwoliło dofinansować 6 imprez turystyczno-krajoznawczych.
 - 7) W 2009 r. Ministerstwo Sportu i Turystyki udzieliło dotacji finansowej w wysokości ponad 213.000 zł, co pozwoliło dofinansować 4 imprezy turystyczno-krajoznawcze.
 - 8) W 2010 r. Ministerstwo Sportu i Turystyki dofinansowało zlot młodzieży, w którym wzięło udział ponad 2.500 osób, w tym dzieci i młodzież. Kwota dotacji wyniosła 26.500 zł.
477. Ministerstwo Sportu i Turystyki przeprowadziło także akcję informacyjno-promocyjną „Bezpieczny stok”. Celem przedsięwzięcia jest upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży szkolnej, potencjalnych narciarzy, wiedzy na temat bezpiecznych zachowań na stokach i trasach narciarskich. Akcja „Bezpieczny stok” ma wpłynąć na poprawę stanu bezpieczeństwa na trasach narciarskich oraz zapobiegać wypadkom podczas uprawiania narciarstwa i snowboardingu. Ponadto Ministerstwo Sportu i Turystyki opracowało zestaw materiałów informacyjno-edukacyjnych na potrzeby akcji „Bezpieczna woda”, popularyzującej zasady bezpiecznego zachowania w wodzie, nad wodą oraz na wodzie wśród dzieci i młodzieży szkolnej w czasie letniego wypoczynku.
478. W ramach rządowego Programu Badań Statystycznych Statystyki Publicznej MSiT realizuje badanie pt. „Aktywność turystyczna Polaków”. Cyklicznie co dwa lata zlecane jest szczegółowe badanie aktywności turystycznej dzieci i młodzieży. Wyniki badań służą do monitorowania wielkości ruchu turystycznego dzieci i młodzieży. W 2010 r. w wyjazdach turystycznych uczestniczyło 38% dzieci w wieku do 14 lat – o 6 punktów procentowych mniej niż w 2009 r. Mniej dzieci uczestniczyło w krajowych wyjazdach długookresowych i krótkookresowych. Poziom uczestnictwa dzieci w wyjazdach zagranicznych był podobny jak w poprzednim roku. W kraju na wyjazdy długookresowe wyjechało 26% dzieci, o 6 pkt. proc. mniej niż w 2009 r. Na jedno dziecko przypadało średnio 1,3 podróży (podobnie jak w 2009 r.). W wyjazdach długookresowych uczestniczyło 1,5 mln dzieci. Odbyły one 1,8 mln podróży. W 2010 r. w krajowych wyjazdach krótkookresowych, wzięło udział 15% dzieci, o 1 pkt. procentowy mniej niż 2009 r. Wyjechało więc 0,9 mln dzieci, każde z nich średnio 2 razy (w 2009 r. – 3). Wyjazd obejmował średnio 1,8 noclegu (podobnie jak w 2009 r.). Łączna liczba wszystkich podróży krótkookresowych, w których uczestniczyły dzieci, wyniosła 1,8 mln, a liczba noclegów – 3,2 mln.

W 2010 r. za granicę wyjechało, podobnie jak w poprzednim roku 7% dzieci, czyli 400 tys. Na jedno dziecko przypadło średnio 1,3 podróży (rok wcześniej – 1,4), tak więc dzieci odbyły łącznie 530 tys. podróży zagranicznych (w 2009 r. – 560 tys.).

ROZDZIAŁ VIII: SPECJALNE ŚRODKI OPIEKI (art. 22, 30, 32-36, 37 (b)-(d), 38, 39 i 40 Konwencji)

A. Realizacja zaleceń Komitetu Praw Dziecka

CRC/C/15/Add.194 - pkt 47:

Komitet zaleca, aby państwo strona:

a) wprowadziło poprawki do obowiązującego ustawodawstwa dotyczącego procedur uchodźczych w taki sposób, aby zapewnić, żeby wszystkim nieletnim pozostającym bez opieki wyznaczony był natychmiast opiekun prawny odpowiedzialny za to dziecko, który będzie zobowiązany do działania w najlepszym interesie dziecka i do uwzględniania poglądów dziecka.

b) zapewniło, żeby dzieci ubiegające się o status uchodźcy umieszczone czasowo w schroniskach dla nieletnich nie były zakwaterowane razem z nieletnimi przestępcami i pozostawały w schronisku dla nieletnich przez najkrótszy możliwy czas, nieprzekraczający trzech miesięcy.

c) zapewniło, żeby wszystkie dzieci oczekujące na zakończenie procedur rozpatrywania ich wniosków o status uchodźcy w pogotowiach opiekuńczych, ośrodkach dla uchodźców, lub innych formach opieki miały pełny dostęp do edukacji.

479. W okresie od 27 grudnia 1997 r. do 31 sierpnia 2003 r. aktem prawnym regulującym sprawy związane z postępowaniami w sprawach o nadanie statusu uchodźcy była ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. *o cudzoziemcach*. Przepisy tej ustawy nie precyzowały jednakże zasad i trybu postępowania w sytuacji, gdy wnioskodawcą jest małoletni bez opieki.

W dniu 13 lipca 2002 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 14 czerwca 2002 r. *w sprawie postępowania wobec małoletnich cudzoziemców pozbawionych opieki w okresie postępowania w sprawie o nadanie statusu uchodźcy*. Akt ten określał między innymi warunki zakwaterowania małoletnich cudzoziemców pozbawionych opieki w okresie postępowania o nadanie statusu uchodźcy, kwalifikacje zawodowe personelu prowadzącego postępowanie o nadanie statusu uchodźcy w sprawach małoletnich i udzielającego im świadczeń, warunki, w jakich powinny być prowadzone czynności administracyjne w postępowaniu o nadanie statusu uchodźcy z udziałem małoletniego.

Zgodnie z przepisami ww. rozporządzenia czynności administracyjne w postępowaniu (w szczególności składanie przez małoletniego zeznań i oświadczeń) dokonywane były w obecności przedstawiciela ustawowego małoletniego, a jeżeli nad małoletnim nie sprawował pieczy przedstawiciel ustawowy – w obecności kuratora, a także, na wniosek małoletniego, w obecności innej wskazanej przez niego osoby dorosłej.

Odnosnie warunków zakwaterowania oraz dostępu do edukacji rozporządzenie określało, iż małoletni mógł być zakwaterowany w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub w wydzielonej części ośrodka dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy oraz, że ośrodek ten musiał znajdować się w pobliżu szkoły.

480. Przepisy rozporządzenia zostały uchylone w dniu wejścia w życie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*. Sprawy związane prowadzeniem postępowań z udziałem małoletnich bez opieki

zostały podniesione do rangi ustawowej i wyodrębnione w dziale II rozdziale 3 ustawy (art. 47-53 ustawy).

Zgodnie z brzmieniem tej ustawy organ przyjmujący wniosek o nadanie statusu uchodźcy (właściwy organ Straży Granicznej) złożony przez małoletniego, który przebywał na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez przedstawiciela ustawowego, występował niezwłocznie do sądu właściwego ze względu na miejsce pobytu małoletniego, z wnioskiem o ustanowienie kuratora do reprezentowania małoletniego w postępowaniu o nadanie statusu uchodźcy oraz o umieszczenie małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub ośrodka dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy. W przypadku, gdy okoliczność, że wnioskodawcą jest małoletni bez opieki wyszła na jaw w toku postępowania administracyjnego z wnioskami, o których mowa powyżej występował organ I instancji (wówczas Prezes Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców). Małoletniego bez opieki umieszczano się, do czasu wydania przez sąd orzeczenia, w placówce opiekuńczo-wychowawczej, jeśli nie ukończył 13 lat albo w ośrodku, po ukończeniu przez niego 13 lat. Małoletniego bez opieki nie umieszczano się w strzeżonym ośrodku i nie stosowało się wobec niego aresztu w celu wydalenia.

Ponadto w postępowaniu o nadanie statusu uchodźcy małoletniemu bez opieki niezwłocznie wyznaczało się opiekuna faktycznego (spośród pracowników ówczesnego Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców), który wykonywał pieczę nad osobą i majątkiem małoletniego bez opieki, między innymi czuwał nad zapewnieniem odpowiednich warunków mieszkaniowych i dostępu do nauki.

481. 29 maja 2008 r. weszła w życie ustawa z dnia 18 marca 2008 r. *o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw*. Ustawa *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej* w aktualnym brzmieniu reguluje kwestie związane z prowadzeniem postępowań z udziałem małoletnich bez opieki w dziale II rozdziale 4 (art. 61-67 ustawy). Przewiduje, że organ przyjmujący wniosek o nadanie statusu uchodźcy (właściwy organ Straży Granicznej), złożony przez małoletniego bez opieki, występuje niezwłocznie do sądu opiekuńczego właściwego ze względu na miejsce pobytu małoletniego z wnioskiem o ustanowienie kuratora do reprezentowania małoletniego w postępowaniu w sprawie nadania statusu uchodźcy i umieszczenie małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Jeżeli okoliczność, że wnioskodawcą jest małoletni bez opieki, wyjdzie na jaw w toku postępowania, z ww. wnioskiem występuje organ I instancji (obecnie Szef Urzędu do Spraw Cudzoziemców). Organ przyjmujący wniosek doprowadza małoletniego bez opieki do zawodowej niespokrewnionej z dzieckiem rodziny zastępczej o charakterze pogotowia rodzinnego lub placówki opiekuńczo-wychowawczej. Małoletni bez opieki przebywa w zawodowej niespokrewnionej z dzieckiem rodzinie zastępczej o charakterze pogotowia rodzinnego lub placówce opiekuńczo-wychowawczej, do czasu wydania orzeczenia przez sąd opiekuńczy.

482. Małoletni przebywający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z przedstawicielami ustawowymi korzystają ze świadczeń socjalnych przewidzianych ustawą z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*. Wszyscy małoletni cudzoziemcy mają zapewnioną opiekę medyczną na takich samych zasadach jak obywatele polscy (m.in. objęte są programem szczepień). Dzieci przebywające w ośrodku mają zapewnione zakwaterowanie, wyżywienie, kieszonkowe na drobne wydatki osobiste, stałą pomoc pieniężną na zakup środków czystości i higieny osobistej. Dzieci do trzeciego roku życia oraz dzieci uczęszczające do przedszkoli, szkół

podstawowych, gimnazjów lub szkół ponadgimnazjalnych otrzymują ekwiwalent pieniężny w zamian za wyżywienie.

483. Zgodnie z przepisami ww. ustawy, Urząd do Spraw Cudzoziemców zapewnia pomoce dydaktyczne dla dzieci cudzoziemców korzystających z nauki i opieki w publicznych placówkach, szkołach podstawowych, gimnazjach lub szkołach ponadgimnazjalnych (w tym zapewnia zakup podręczników, wyprawek szkolnych) oraz pokrywa, w miarę możliwości, koszty zajęć pozalekcyjnych i rekreacyjno-sportowych dzieci. Bezpośrednim realizatorem systemu opieki nad cudzoziemcami objętymi procedurą w sprawie nadania statusu uchodźcy w Polsce jest Biuro Organizacji Ośrodków dla Cudzoziemców Ubiegających się o Nadanie Statusu Uchodźcy lub Azylu Urzędu do Spraw Cudzoziemców.

484. Zgodnie z ustawą z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*, dzieci ubiegające się o status uchodźcy mają zagwarantowaną ochronę prawną zarówno w trakcie procedury przyznawania statusu uchodźcy, jak i po umieszczeniu ich w pogotowiach opiekuńczych. Koszty pobytu małoletniego bez opieki w zawodowej niespokrewnionej z dzieckiem rodzinie zastępczej o charakterze pogotowia rodzinnego lub placówce opiekuńczo-wychowawczej są finansowane z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wewnętrznych, ze środków będących w dyspozycji Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców. Małoletniego bez opieki, wobec którego w decyzji o odmowie nadania statusu uchodźcy orzeczono o wydaleniu, pozostawia się w placówce opiekuńczo-wychowawczej do czasu przekazania go organom lub organizacjom kraju pochodzenia, do których zadań statutowych należą sprawy małoletnich. W takim przypadku koszty pobytu małoletniego bez opieki w placówce opiekuńczo-wychowawczej są finansowane z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wewnętrznych, ze środków będących w dyspozycji Komendanta Głównego Straży Granicznej.

485. Odnosząc się do zalecenia Komitetu w kwestii warunków zakwaterowania małoletnich bez opieki w ośrodku, wydane zostało rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 sierpnia 2003 r. *w sprawie warunków zakwaterowania małoletnich bez opieki oraz standardu opieki w ośrodku dla cudzoziemców ubiegających się o status uchodźcy*. Rozporządzenie to utraciło jednak moc z dniem 29 maja 2008 r., gdy weszła w życie ustawa z dnia 18 marca 2008 r. *o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*. Od tego czasu nie jest możliwe umieszczenie małoletnich bez opieki w ośrodku dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy. Zgodnie z ustawą *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej* są oni umieszczani w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Na zakwaterowanie małoletniego w ośrodku przeznaczają się budynki posiadające pokoje mieszkalne 1-5-osobowe, o powierzchni zapewniającej nie mniej niż 5 m² na osobę, spełniające wszystkie podstawowe standardy, łazienki, pokoje przeznaczone do cichej nauki, wypoczynku (nie mniej niż jedno pomieszczenie na 10 dzieci), izolacji dzieci chorych, czy spotkań z osobami odwiedzającymi. Ponadto, rodzeństwo kwateruje się w jednym pokoju mieszkalnym, chyba że dobro małoletnich przemawia za rozdzieleniem rodzeństwa. Pracownik ośrodka dokonujący zakwaterowania rodzeństwa uwzględnia w miarę możliwości ich wnioski.

Małoletniemu przebywającemu w ośrodku zapewnia się:

- 1) całodobową opiekę i zaspokajają jego niezbędne potrzeby;
- 2) warunki fizycznego, psychicznego i poznawczego rozwoju;

- 3) poszanowanie jego podmiotowości, w szczególności przez udzielanie informacji o podejmowanych wobec niego działaniach;
- 4) poczucie bezpieczeństwa oraz poszanowanie i podtrzymywanie:
 - a) związków emocjonalnych małoletniego z rodzeństwem i z innymi osobami bliskimi przebywającymi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
 - b) tradycji, zwyczajów religijnych i ciągłości kulturowej kraju pochodzenia małoletniego;
- 5) naukę:
 - a) nawiązywania więzi uczuciowych oraz związków interpersonalnych,
 - b) planowania i organizowania codziennych zajęć stosownie do jego wieku,
 - c) organizowania czasu wolnego, w tym uczestniczenia w zajęciach kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych,
 - d) nawyków i zachowań prozdrowotnych;
- 6) przygotowanie do samodzielności w życiu oraz do podejmowania odpowiedzialności za własne postępowanie;
- 7) wyrównanie opóźnień rozwojowych i szkolnych.

Kwestię wyznaczenia osoby odpowiedzialnej za małoletniego pozostającego bez opieki, do 2007 r. regulował art. 48 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*. Sprawowanie przez opiekuna faktycznego pieczy nad osobą i majątkiem małoletniego bez opieki, dotyczyło w szczególności: zapewnienia odpowiednich warunków mieszkaniowych, dostępu do nauki i opieki medycznej; współdziałania w organizowaniu czasu wolnego, w tym zajęć kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych; udzielania pomocy w kontaktowaniu się z krajowymi i międzynarodowymi organizacjami, do których zadań statutowych należą sprawy małoletnich lub uchodźców, w celu odnalezienia członków rodziny małoletniego. Opiekun faktyczny wykonywał powyższe zadania, kierując się dobrem małoletniego bez opieki oraz biorąc pod uwagę jego opinie, a także względy etniczne, religijne i językowe. Opiekuna faktycznego wyznaczał Szef Urzędu ds. Cudzoziemców, na okres trwający do czasu zakończenia postępowania o nadanie statusu uchodźcy, spośród pracowników Urzędu, posiadających kwalifikacje pracownika socjalnego, określone w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej*. Zgodnie z art. 116 ww. ustawy pracownikiem socjalnym może być osoba, która spełnia co najmniej jeden z niżej wymienionych warunków:

- 1) posiada dyplom ukończenia kolegium pracowników służb społecznych;
- 2) ukończyła studia wyższe na kierunku praca socjalna;
- 3) do dnia 31 grudnia 2013 r. ukończyła studia wyższe o specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego na jednym z kierunków: pedagogika, pedagogika specjalna, politologia, polityka społeczna, psychologia, socjologia, nauki o rodzinie.

486. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej* w aktualnym brzmieniu wskazuje, że osoba dokonująca czynności w postępowaniu w sprawie nadania statusu uchodźcy z udziałem małoletniego bez opieki musi spełniać co najmniej jeden z nw. warunków:

- 1) ukończyć studia wyższe magisterskie na kierunku prawo i posiadać 2-letni staż pracy w instytucjach, których zakres działania obejmuje opiekę nad dzieckiem,
- 2) ukończyć studia wyższe magisterskie lub wyższe zawodowe i posiadać 2-letni staż pracy w administracji publicznej oraz odbyć przeszkolenie w zakresie prowadzenia postępowań w sprawie nadania statusu uchodźcy z udziałem małoletnich,
- 3) ukończyć studia wyższe magisterskie na kierunkach pedagogika, psychologia lub socjologia oraz posiadać 2-letni staż pracy w administracji publicznej.

487. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej* reguluje również kwestie dotyczące przesłuchania małoletniego bez opieki. Przesłuchanie odbywa się w języku zrozumiałym dla małoletniego bez opieki, w sposób dostosowany do jego wieku, stopnia dojrzałości i rozwoju umysłowego, z uwzględnieniem okoliczności, że może mieć on ograniczoną wiedzę o faktycznej sytuacji w kraju pochodzenia. Małoletniego bez opieki przesłuchuje się w obecności kuratora, wskazanej przez niego osoby dorosłej, jeżeli nie utrudni to postępowania, psychologa lub pedagoga, który sporządza opinię o stanie psychofizycznym małoletniego.
488. Warunki podejmowania nauki przez cudzoziemców w polskich szkołach oraz wysokość pobieranych za naukę opłat są określone przepisami art. 94a ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 kwietnia 2010 r. *w sprawie przyjmowania osób niebędących obywatelami polskimi do publicznych przedszkoli, szkół, zakładów kształcenia nauczycieli i placówek oraz organizacji dodatkowej nauki języka polskiego, dodatkowych zajęć wyrównawczych oraz nauki języka i kultury kraju pochodzenia* poprzedzonego rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 4 października 2001 r. *w sprawie przyjmowania osób niebędących obywatelami polskimi do publicznych przedszkoli, szkół, zakładów kształcenia nauczycieli i placówek*.
489. Wszyscy cudzoziemcy korzystają z nauki i opieki w publicznych przedszkolach a podlegający obowiązkowi szkolnemu korzystają z nauki i opieki w publicznych szkołach podstawowych, gimnazjach, publicznych szkołach artystycznych oraz w placówkach, w tym placówkach artystycznych, na warunkach dotyczących obywateli polskich. Obowiązek szkolny trwa do ukończenia 16 roku życia lub do ukończenia przez dziecko gimnazjum. Osoby niebędące obywatelami polskimi, podlegające obowiązkowi nauki, korzystają z nauki i opieki w publicznych szkołach ponadgimnazjalnych na warunkach dotyczących obywateli polskich do ukończenia 18 lat lub ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej (art. 94a ust. 1 i 1a ustawy *o systemie oświaty*).
490. Z nauki i opieki w publicznych szkołach policealnych, publicznych szkołach artystycznych, publicznych zakładach kształcenia nauczycieli i publicznych placówkach na warunkach dotyczących obywateli polskich korzystają następujący cudzoziemcy (art. 94a ust. 2 ww. ustawy *o systemie oświaty*):
- 1) obywatele państw członkowskich Unii Europejskiej, państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym lub Konfederacji Szwajcarskiej, a także członkowie ich rodzin posiadający prawo pobytu lub prawo stałego pobytu,
 - 2) osoby pochodzenia polskiego w rozumieniu przepisów o repatriacji,
 - 3) osoby, którym udzielono zezwolenia na osiedlenie się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
 - 4) osoby posiadające Kartę Polaka (od 29 marca 2008 r.),
 - 5) osoby, dla których uprawnienie takie wynika z umów międzynarodowych,
 - 6) osoby, którym nadano status uchodźcy oraz członkowie ich rodzin,
 - 7) osoby posiadające zgodę na pobyt tolerowany,
 - 8) osoby, którym udzielono ochrony uzupełniającej oraz członkowie ich rodzin,
 - 9) osoby korzystające z ochrony czasowej na terytorium RP,
 - 10) osoby, którym na terytorium RP udzielono zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Wspólnot Europejskich,
 - 11) osoby, którym na terytorium RP udzielono zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony,
 - 12) członkowie rodzin osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy.

491. W świetle przepisu art. 94a ust. 3 ustawy *o systemie oświaty*, pozostali cudzoziemcy niebędący obywatelami polskimi mogą korzystać z nauki w publicznych szkołach policealnych, publicznych szkołach artystycznych, publicznych zakładach kształcenia nauczycieli i publicznych placówkach, jako:

- stypendyści otrzymujący stypendia przyznane przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania,
- stypendyści otrzymujący stypendium przyznane przez organ prowadzący szkołę, zakład kształcenia nauczycieli lub placówkę, dyrektora szkoły, zakładu kształcenia nauczycieli lub placówki,
- na warunkach odpłatności.

Wysokość odpłatności oraz sposób wnoszenia opłat, uwzględniający przewidywane koszty kształcenia oraz możliwość całkowitego lub częściowego zwolnienia z tej odpłatności określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 kwietnia 2010 r. w *sprawie przyjmowania osób niebędących obywatelami polskimi do publicznych przedszkoli, szkół, zakładów kształcenia nauczycieli i placówek oraz organizacji dodatkowej nauki języka polskiego, dodatkowych zajęć wyrównawczych oraz nauki języka i kultury kraju pochodzenia*.

492. Cudzoziemcy podlegający obowiązkowi szkolnemu lub obowiązkowi nauki, którzy nie znają języka polskiego albo znają go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki, mają prawo do dodatkowej, bezpłatnej nauki języka polskiego. Dodatkową naukę języka polskiego dla tych osób organizuje organ prowadzący szkołę.

Dla cudzoziemców podlegających obowiązkowi szkolnemu, placówka dyplomatyczna lub konsularna kraju ich pochodzenia działająca w Polsce albo stowarzyszenie kulturalno-oświatowe danej narodowości mogą organizować w szkole, w porozumieniu z dyrektorem szkoły i za zgodą organu prowadzącego, naukę języka i kultury kraju pochodzenia. Szkoła udostępnia nieodpłatnie pomieszczenia i pomoce dydaktyczne.

493. Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej* cudzoziemcy mają zapewnioną naukę języka polskiego i podstawowe materiały niezbędne do nauki tego języka.

We wszystkich ośrodkach realizowany jest program bezpłatnej nauki języka polskiego w oparciu o metodykę nauczania obcokrajowców (Ramowy program nauczania języka polskiego, jako języka obcego Instytut Kształcenia Obcokrajowców, ABC kształcenia zintegrowanego przygotowującego do pracy z dzieckiem obcojęzycznym).

Urząd do Spraw Cudzoziemców w ramach projektu współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Uchodźczego (projekt „Poprawa warunków pobytowych w ośrodkach dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy lub azyl oraz wsparcie socjalne podopiecznych ośrodków w celu ułatwienia integracji ze społecznością lokalną” – 3/EFR/2005) utworzył w ośrodkach sale dydaktyczne mające w istotnym stopniu poprawić efektywność nauczania języka polskiego. Ośrodki zostały także wyposażone w sprzęt multimedialny do nauki języka polskiego.

We wszystkich ośrodkach zatrudniony jest także nauczyciel języka polskiego. Liczba godzin prowadzonych zajęć dostosowana jest do potrzeb danego ośrodka, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb dzieci i młodzieży uczęszczających do szkół. Zajęcia odbywają się z podziałem na grupy. W większości ośrodków najliczniejszą grupę osób biorących udział w zajęciach z języka polskiego stanowią dzieci realizujące obowiązek szkolny. Zajęcia dla tej grupy dzieci są dostosowane do ich potrzeb, tzn. nauka języka oraz pomoc w odrabianiu lekcji (często dzieci mają problemy ze zrozumieniem poleceń).

494. Dzieci cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy są obowiązane do realizacji obowiązku szkolnego (analogicznie jak dzieci polskie). Uczęszczanie na zajęcia języka polskiego w ośrodku i znajomość języka w stopniu podstawowym nie stanowią warunku przyjęcia dziecka do szkoły. Znajomość języka polskiego może być pomocna przy kwalifikowaniu dziecka do odpowiedniej klasy. Im lepsza znajomość języka polskiego, tym lepsze wyniki osiągnie dziecko na teście kwalifikacyjnym, na podstawie którego można przyporządkować dziecko do określonej klasy.

Wydalenie cudzoziemca małoletniego

495. W myśl przepisu art. 94 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. *o cudzoziemcach* decyzja o wydaleniu cudzoziemca małoletniego do kraju jego pochodzenia lub do innego państwa jest wykonywana tylko wtedy, gdy małoletni będzie miał tam zapewnioną opiekę rodziców, innych osób pełnoletnich lub instytucji opiekuńczych, zgodnie ze standardami określonymi przez *Konwencję o prawach dziecka*. Zgodnie z art. 94 ust. 2 *ustawy o cudzoziemcach*, cudzoziemca małoletniego można wydalić tylko pod opieką przedstawiciela ustawowego, chyba że decyzja o wydaleniu jest wykonywana w taki sposób, że małoletniego przekazuje się przedstawicielowi ustawowemu albo przedstawicielowi właściwych władz państwa, do którego następuje wydalenie.

CRC/C/15/Add.194 - pkt 49:

Komitet zaleca, aby państwo strona:

- a) postępowало nadal zgodnie ze swoimi zamiarami ratyfikacji Konwencji MOP nr 182 w sprawie najgorszych form pracy dzieci oraz protokołu w sprawie zapobiegania, likwidacji i karania handlu ludźmi, zwłaszcza kobietami i dziećmi, stanowiącego dodatek do Konwencji NZ przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, oraz opracowało narodowy plan działania wobec komercyjnego wykorzystywania seksualnego dzieci, jak zostało to uzgodnione podczas pierwszego i drugiego Światowego Kongresu przeciwko Komercyjnemu Wykorzystywaniu Seksualnemu Dzieci odpowiednio w Sztokholmie (1996) i Jokohamie (2001);***
- b) zapewniło, żeby wszystkie osoby poniżej 18 roku życia zajmujące się prostytutką i biorące udział w wytwarzaniu materiałów pornograficznych nie były traktowane jak przestępcy i miały pełen dostęp do mechanizmów opieki;***
- c) przeszkoliło przedstawicieli organów ścigania, pracowników społecznych i prokuratorów w zakresie sposobów przyjmowania, monitorowania, badania i ścigania spraw w sposób uwzględniający osobowość dziecka;***
- d) zapewniło, żeby wszystkie ofiary handlu i wymuszonej prostitucji miały dostęp do odpowiednich programów i usług rehabilitacji i reintegracji.***

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 49a)

496. Rzeczpospolita Polska jest stroną *Protokołu o zapobieganiu, likwidacji i karaniu za handel ludźmi, zwłaszcza kobietami i dziećmi, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej* (tzw. Protokół z Palermo), przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. Umowa weszła w życie w stosunku do Polski 25 grudnia 2003 r. Przepisy ww. Protokołu są bezpośrednio stosowane przez organy polskiego wymiaru sprawiedliwości.

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 49b)

497. Występujący w Polsce problem handlu ludźmi w celach seksualnego wykorzystywania dotyczy głównie pełnoletnich kobiet. W 2003 r. w zakończonych postępowaniach przygotowawczych dotyczących handlu ludźmi na 261 ujawnionych ofiar

przestępstw odnotowano 21 ofiar poniżej 15 roku życia. W 2004 r. w zakończonych śledztwach ujawniono 98 ofiar, z czego tylko 2 ofiary to osoby poniżej 15 roku życia. W 2005 r. ujawniono 99 ofiar handlu ludźmi, z czego 10 w wieku 16-17 lat, w 2006 r. – 126 ofiar, w tym 9 w wieku 15-17 lat. W 2007 r. – 1021 ofiar, w tym 4 osoby w wieku 15 lat i 2 osoby w wieku 16 lat, w 2008 r. – 315 ofiar, w tym 5 osób w wieku 17 lat i 2 osoby w wieku 16 lat, w 2009 r. – 611 ofiar, w tym 66 osób poniżej 18 roku życia, w 2010 r. – 323 ofiary, w tym 32 osoby poniżej 18 roku życia.

498. Regulacje dot. przestępstw wykorzystywania seksualnego dzieci omówiono w odpowiedzi na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 12.

Zaznaczyć należy, że w świetle polskiego prawa branie przez dzieci udziału w wytwarzaniu materiałów pornograficznych oraz uprawianie prostytucji (niezależnie od wieku) nie stanowi przestępstwa. Przestępstwem jest jednak m.in. rozpowszechnianie materiałów pornograficznych z osobą poniżej 18. roku życia, utrwalanie materiałów pornograficznych z osobą poniżej 15. roku życia oraz czerpanie jakichkolwiek korzyści z uprawiania prostytucji przez inną osobę (patrz również pkt. 134, 136 niniejszego sprawozdania).

Dzieci pokrzywdzone przestępstwami wykorzystywania seksualnego nie są „traktowane jak przestępcy” (patrz również pkt 130 niniejszego sprawozdania). Celem przepisów wymienionych w odpowiedzi na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 12 jest ochrona dziecka, jego rozwoju fizycznego i psychicznego, oraz zapewnienie ukarania sprawców tych przestępstw. Ponadto, dzieci pokrzywdzone przestępstwem mogą korzystać z odpowiedniej pomocy.

Szerzej na temat pomocy ofiarom przestępstw, w szczególności dzieciom – patrz odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 35.

499. Począwszy od 2003 r., w ramach kolejnych edycji krajowych programów zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi, zostały zrealizowane następujące działania:

1) Podpisanie, a następnie ratyfikowanie przez Polskę Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka NZ ws. handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii (*Krajowy Program na lata 2003-2004* oraz *Krajowy Program na lata 2005-2006*),

2) Powołanie w Komendzie Głównej Policji Centralnego Zespołu dw. Z Handlem Ludźmi, Organami Ludzkimi, Pornografią Dziecięcą i Pedofilią, którego głównym zadaniem jest koordynowanie zadań w zakresie zwalczania i zapobiegania handlu ludźmi, pedofilii i pornografii dziecięcej (*Krajowy Program na lata 2005-2006*),

3) Opracowanie przez Prokuraturę Krajową wskazówek metodycznych dla prokuratorów prowadzących lub nadzorujących postępowania karne w sprawach dotyczących handlu ludźmi w tym także procedury postępowania z dzieckiem – ofiarą handlu ludźmi (*Krajowy Program na lata 2005-2006*),

4) Realizacja programu szkoleniowo-publikacyjnego pn. „Dzieci nie są na sprzedaż”. Program został zainicjowany w styczniu 2005 r. przez Fundację „Dzieci Niczyje”. W jego ramach zostały wydane ulotki i plakaty z praktycznymi wskazówkami, broszura pt. „Problem handlu dziećmi w Polsce i na świecie” i dokument „Dobre praktyki”, a następnie przekazane funkcjonariuszom Policji, Straży Granicznej, pracownikom placówek opiekuńczo-wychowawczych, Ośrodków Recepcyjnych dla Uchodźców oraz polskim służbom konsularnym,

5) Organizacja specjalistycznych szkoleń skierowanych do funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej, Prokuratorów, sędziów oraz kadry pomocy społecznej w zakresie handlu dziećmi i komercyjnych form ich wykorzystania seksualnego (*Krajowy Program na lata 2005-2006* oraz *Krajowy Program na lata 2007-2008*),

6) Poruszanie problematyki handlu dziećmi oraz dzieci cudzoziemskich bez opieki na corocznie organizowanych w MSWiA krajowych konferencjach nt. zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi oraz opracowanie rekomendacji i wniosków w tej tematyce (*Krajowy Program na lata 2005-2006* oraz *Krajowy Program na lata 2007-2008*),

7) Uruchomienie na stronie internetowej MSWiA modułu dotyczącego handlu dziećmi, w celu powszechnego udostępnienia aktualnych informacji nt. zjawiska handlu dziećmi (*Krajowy Program na lata 2005-2006*).

500. Od 1 stycznia 2006 r. do 31 grudnia 2009 r. w oparciu o umowę zlecenia zadania publicznego zawieraną pomiędzy Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji a organizacją pozarządową, realizowany był „Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi” (wykonywany przez Fundację Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu „La Strada”). Od 1 stycznia 2010 r. Program funkcjonuje w ramach zadania publicznego dotyczącego prowadzenia Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla Ofiar Handlu Ludźmi (KCIK). Program jest przeznaczony dla cudzoziemców, zarówno dorosłych jak i małoletnich, którzy padli ofiarą handlu ludźmi. Jego podstawowym celem jest zapewnienie pokrzywdzonym realizacji przysługujących im praw człowieka, w tym przede wszystkim prawa do godnego życia. W ramach Programu cudzoziemcy mają zapewnione: zakwaterowanie w bezpiecznym ośrodku pod opieką przeszkolonego pracownika socjalnego, wyżywienie, podstawową opiekę medyczną, wsparcie psychologiczne, konsultacje prawne, pomoc tłumacza, pomoc w kontaktach z organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości (np. obecność pracownika organizacji pozarządowej podczas składania zeznań przez pokrzywdzonego/świadka), transport na terenie kraju, a w przypadku obywateli państw trzecich przebywających na terytorium RP nielegalnie, także uregulowanie statusu pobytu, zgodnie z zapisami ustawy *o cudzoziemcach*.

501. Od 2009 r. w ramach Krajowego Planu Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2009-2010 kontynuowane były działania o charakterze prewencyjnym tj.:

- prowadzenie kampanii informacyjnych dot. handlu ludźmi kierowanych m.in. do młodzieży szkół ponadgimnazjalnych,
- ustanowienie systemu szkoleń i doskonalenia zawodowego dla funkcjonariuszy Policji oraz Straży Granicznej, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki dotyczącej handlu dziećmi,
- organizowanie szkoleń dla sędziów i prokuratorów w zakresie zjawiska handlu ludźmi, w szczególności dziećmi,
- przeprowadzenie specjalistycznych warsztatów szkoleniowych dla pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych, w zakresie identyfikacji dzieci – ofiar handlu ludźmi, interwencji kryzysowej oraz zasad współdziałania z innymi instytucjami, oraz działania, mające na celu wzbogacenie oferty i podniesienie standardu działań służących wsparciu ofiar handlu ludźmi:
 - realizacja *Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi (cudzoziemca)*;
 - realizacja zadania publicznego dotyczącego prowadzenia Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla Ofiar Handlu Ludźmi (KCIK), które zapewnia opiekę oraz ochronę podstawowych praw człowieka wszystkim pokrzywdzonym przestępstwem handlu ludźmi, zarówno obywatelom polskim jak i cudzoziemcom;
 - ustanowienie Modelu wsparcia i ochrony małoletniej ofiary handlu ludźmi. W 2007 r. w ramach Grupy Roboczej międzyresortowego Zespołu do Spraw Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi została powołana grupa ekspercka ds. opracowania ww.

modelu oraz narzędzi, mających na celu usystematyzowanie procedur postępowania w sytuacjach kryzysowych z udziałem małoletnich ofiar handlu ludźmi.

Odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 49c)

502. Szkolenia dla sędziów i prokuratorów na temat sposobu prowadzenia spraw z udziałem dzieci zostały przedstawione w odpowiedzi na zalecenie *CRC/C/15/Add.194 - pkt 35a*) w części dotyczącej przemocy w rodzinie (ze względu na fakt, że zagadnienia przesłuchań dzieci i ich ochrony przed przemocą w rodzinie są ze sobą powiązane i często w szkoleniach ujmowane łącznie).
503. W ramach podnoszenia skuteczności oraz jakości działań przygotowany i wdrożony został program przeszkolenia specjalistycznego funkcjonariuszy Policji w zakresie postępowania w przypadkach zwalczania handlu ludźmi (z uwzględnieniem problematyki dzieci – ofiar handlu ludźmi). Zadanie poszerzone o przeszkolenie kadry pomocy społecznej, pracowników kontroli legalności zatrudnienia oraz funkcjonariuszy straży miejskiej, zostało zrealizowane i zakończone w grudniu 2006 r. W latach 2005-2006 przeprowadzono szkolenia we wszystkich województwach.
504. W ramach projektu „Combating the Forced Labour Outcomes of Human Trafficking” odbyło się szkolenie dla funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej oraz pracowników kontroli legalności zatrudnienia i ośrodków interwencji kryzysowej z całej Polski. W Komendzie Stołecznej Policji odbyło się dodatkowe szkolenie dla funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej, Straży Miejskiej, sędziów, prokuratorów, pracowników kontroli legalności zatrudnienia i ośrodków interwencji kryzysowej z województwa mazowieckiego. Odbyło się również szkolenie dla funkcjonariuszy aresztów deportacyjnych w zakresie identyfikacji i postępowania z ofiarami handlu ludźmi (uczestniczyło 230 funkcjonariuszy Policji). Komenda Główna Policji w ramach Konferencji nt. handlu ludźmi organizowanej przez Komendę Wojewódzką w Lublinie przygotowała i przeprowadziła szkolenie dla funkcjonariuszy Centralnego Biura Śledczego KGP (przeszkolono 26 funkcjonariuszy z Zarządów CBS w kraju).
505. W ramach kontynuacji współpracy międzynarodowej z krajami pochodzenia ofiar handlu ludźmi i krajami docelowymi w 2005 r. odbyło się seminarium „Spotkanie Wschodu z Zachodem w Polsce”. Celem spotkania była wymiana doświadczeń i najlepszych praktyk w zakresie prewencji handlu ludźmi oraz wsparcia ofiar. W spotkaniu wzięli udział eksperci z Białorusi, Ukrainy, Mołdowy, Holandii, Niemiec, Włoch i Polski.
506. W 2005 r. przedstawiciele Zarządu Operacyjno-Śledczego Komendy Głównej Straży Granicznej brali udział w projekcie brytyjskim realizowanym wspólnie z Fundacją „Dzieci Niczyje”, dotyczącym kontroli migracji małoletnich cudzoziemców podróżujących bez opieki (bez opiekuna prawnego) na odcinku granicy z Republiką Ukrainy. W ramach projektu Fundacja „Dzieci Niczyje” przeprowadziła szkolenie dla funkcjonariuszy Straży Granicznej i Policji w zakresie handlu dziećmi, jak również opracowano ankietę dla funkcjonariuszy Straży Granicznej pełniących służbę w przejściach granicznych z Ukrainą w celu gromadzenia szczegółowych informacji na temat powodów wjazdu dzieci bez opieki mających zapobiec ewentualnym przypadkom handlu dziećmi.
507. W 2006 r. przygotowana i wdrożona została instrukcja/zalecenie dot. sposobu postępowania w przypadkach zetknięcia się z ofiarą handlu ludźmi.

Przeszkolono w drodze kursów specjalistycznych z udziałem organizacji pozarządowych kadre szkoleniową. W szkoleniach dotyczących procedur postępowania z ofiarami handlu ludźmi udział wzięli przedstawiciele Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie i Centrum Szkolenia Policji w Legionowie.

508. W 2006 r. w Warszawie odbyło się spotkanie przedstawicieli krajów grupy G6 na temat „Współpraca międzynarodowa w zakresie zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi. Wymiana doświadczeń – propozycje na przyszłość” oraz Międzynarodowa Konferencja Ekspertów nt. zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi do celów pracy przymusowej.
509. W ramach Krajowego Programu Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi prowadzone są cykliczne szkolenia w zakresie procedur dotyczących postępowania z ofiarą handlu ludźmi dla przedstawicieli Policji, Straży Granicznej, Prokuratury i sądów we wszystkich województwach, z uwzględnieniem problematyki dzieci – ofiar handlu dziećmi.
510. W 2007 r. we wszystkich prokuraturach apelacyjnych i w wybranych prokuraturach okręgowych wyznaczeni zostali koordynatorzy (prokuratorzy) ds. handlu ludźmi. Prokuratorzy ci, znający dogłębnie problematykę przestępstw związanych z handlem ludźmi oraz przepisy prawa polskiego i międzynarodowego w tej kwestii, służą pomocą prokuratorom prowadzącym lub nadzorującym tego rodzaju sprawy oraz monitorują postępowania przygotowawcze prowadzone w takich sprawach. Uczestniczą oni ponadto w szkoleniach odnoszących się do obszarów działania danej prokuratury apelacyjnej, co przyczynia się do ujednoczenia praktyki i eliminowania błędów popełnianych w tych sprawach. I tak np. w marcu 2009 r. przeprowadzone zostało specjalistyczne szkolenie dla prokuratorów – koordynatorów ds. handlu ludźmi oraz prokuratorów prowadzących i nadzorujących tego typu sprawy. W toku szkolenia omówione zostały zagadnienia dot.: pojęcia handlu ludźmi, prawa i roli ofiary w postępowaniu karnym, metodyki prowadzenia postępowań karnych w sprawach dot. handlu ludźmi oraz współpracy prokuratora w toku prowadzenia tego typu postępowań z Policją, Strażą Graniczną i organizacjami pozarządowymi. W szkoleniu wzięło udział 58 prokuratorów.
511. Prokuratorzy – koordynatorzy ds. handlu ludźmi współpracują z przedstawicielami innych służb zaangażowanych w zwalczanie i przeciwdziałanie zjawisku handlu ludźmi, w tym z funkcjonariuszami Policji i Służby Granicznej i uczestniczą wspólnie z nimi w szkoleniach.
512. Inne szkolenia dotyczące handlu ludźmi, skierowane do prokuratorów oraz sędziów:
- 2006 r. – szkolenie dla sędziów orzekających w sprawach karnych na temat: „Wybrane zagadnienia postępowania wobec cudzoziemców w aspekcie ustawy *o cudzoziemcach* oraz ustawy *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*”. W szkoleniu wzięło udział łącznie 83 sędziów z całego kraju. Celem szkolenia było zwiększenie świadomości uczestników w zakresie możliwości uzyskania ochrony przez cudzoziemców, w tym ofiary handlu ludźmi.
 - rok akad. 2006/2007 i 2007/2008 – Podyplomowe Studia z Zakresu Przestępczości Zorganizowanej i Terroryzmu dla prokuratorów organizowane przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury we współpracy z Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Omawiane kwestie: prowadzenie postępowań karnych w sprawach handlu ludźmi i nielegalnej migracji. W ramach tych studiów przeszkoleni zostali wszyscy prokuratorzy pracujący w Wydziałach do Spraw Przestępczości Zorganizowanej i Korupcji Prokuratur Apelacyjnych z całego kraju, w których prowadzi się zdecydowaną większość postępowań z zakresu handlu ludźmi.

- lata 2007-2008 – cykle seminariów dla sędziów przeprowadzone w ramach specjalistycznego pilotażowego programu szkoleniowego „Handel ludźmi w praktyce sądów, jako przestępstwo oraz okoliczność popełniania innych przestępstw”. Seminaria zostały zorganizowane przez Fundację „La Strada” we współpracy z Ambasadą Brytyjską i MSWiA.

513. W ramach realizacji zaleceń sformułowanych przez Komisarza Praw Człowieka Rady Europy w Memorandum z 2007 r. w zakresie „zapewnienia specjalistycznego szkolenia na temat handlu ludźmi na szerszą skalę i zaangażowanie w nie większej liczby policjantów we współpracy z organizacjami pozarządowymi” w Policji opracowano a następnie wprowadzono do realizacji, decyzją nr 206 Komendanta Głównego Policji z dnia 14 maja 2009 r., program kursu specjalistycznego w zakresie zwalczania handlu ludźmi. Głównym zadaniem szkolenia jest przygotowanie policjantów do wykonywania zadań służbowych związanych ze zwalczaniem handlu ludźmi. Na kurs kierowani są policjanci, którzy realizują zadania związane ze zwalczaniem handlu ludźmi i/lub prowadzą zajęcia dydaktyczne w zakresie zwalczania handlu ludźmi. Czas trwania kursu wynosi 38 godzin lekcyjnych, tj. 5 dni. W 2009 r. zrealizowano dwie edycje kursu w Szkole Policji w Pile, podczas których przeszkolono 48 funkcjonariuszy oraz jedną edycję w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie dla 22 uczestników.

514. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej w ramach działań zmierzających do tworzenia systemu wsparcia dla ofiar/świadków handlu ludźmi realizuje zadania wynikające z Krajowego Programu Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi (pierwszy Program na lata 2003-2004, kolejne: 2005-2006, 2007-2008, 2009-2010, 2011-2012). Rezultatem prac MPiPS w Zespole ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi jest realizowanie szkoleń dla kadry pomocy społecznej (powiatowych centrów pomocy rodzinie oraz ośrodków interwencji kryzysowej) w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi i pomocy ofiarom tego przestępstwa.

W 2004 r. przeprowadzono pierwsze szkolenie dla grupy około 50 pracowników socjalnych, którzy utworzyli krajową sieć pomocy ofiarom handlu ludźmi. Od stycznia 2005 r. do końca 2006 r. trwał drugi etap szkolenia, odbywający się w podziale na województwa, będący kontynuacją i rozszerzeniem poprzedniego. Wśród uczestników szkolenia oprócz kadry pomocy społecznej znaleźli się także funkcjonariusze policji, straży granicznej, prokuratorzy, sędziowie i przedstawiciele kontroli legalności zatrudnienia. Harmonogram szkolenia powstał przy współpracy członków grupy roboczej zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi.

Jednocześnie Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej nawiązało współpracę z Fundacją przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu „La Strada” w celu przygotowania pakietów szkoleniowych dla przyszłych pracowników socjalnych w ramach przygotowania zawodowego w Kolegiach Pracowników Służb Społecznych.

Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 7 kwietnia 2005 r. w sprawie *standardów kształcenia w kolegiach pracowników służb społecznych* wprowadza do przedmiotów specjalnościowych „zjawisko handlu ludźmi, zapobieganie, zwalczanie oraz karanie handlu ludźmi, udzielanie pomocy ofiarom handlu ludźmi”.

Działania prokuratury na rzecz zwalczania przestępstw wykorzystywania seksualnego dzieci, w tym w Internecie

515. Biuro Postępowania Przygotowawczego Prokuratury Krajowej (od 31 marca 2010 r. Departament Postępowania Przygotowawczego Prokuratury Generalnej) współpracuje z Centralnym Zespołem do Walki z Handlem Ludźmi Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji. W 2007 r. zorganizowane zostały dwa spotkania, celem skoordynowania

działań na szczeblu prokuratur i policji. Ich efektem jest między innymi ustalenie koordynatorów oraz bieżąca wymiana informacji w sprawach przeciwko procederowi rozpowszechniania pornografii dziecięcej i pedofilii w Internecie.

516. Prokuratura Krajowa (od 31 marca 2010 r. Prokuratura Generalna) koordynuje duże, wielowątkowe i złożone osobowo postępowania przygotowawcze prowadzone w sprawach o przestępstwa z zakresu pedofilii i pornografii dziecięcej, w których miejsca popełnienia czynów zlokalizowane są w różnych miejscach kraju.

517. W Biurze Postępowania Przygotowawczego Prokuratury Krajowej (działanie kontynuowane przez Departament Postępowania Przygotowawczego Prokuratury Generalnej) wyznaczony został koordynator działań karnoprawnych prokuratury w zakresie zwalczania przestępczości związanej z wykorzystywaniem seksualnym dzieci (pedofilii) oraz prokurator odpowiedzialny za realizację zadań w zakresie zwalczania przestępczości komputerowej, w tym także związanej z wykorzystywaniem seksualnym dzieci. Ponadto, na szczeblu Prokuratur Okręgowych oraz Wojewódzkich Zespołów do Walki z Handlem Ludźmi i Pornografią Dziecięcą działających w ramach struktur Komend Wojewódzkich Policji wyznaczeni zostali koordynatorzy, którzy nawiązali ze sobą współpracę i koordynują działania w sprawach przeciwko posiadaczom pornografii dziecięcej.

518. W I półroczu 2007 r. na terenie działania wszystkich Prokuratur Apelacyjnych przeprowadzono lustracje dotyczące problematyki pedofilii i pornografii dziecięcej. Łącznie na terenie kraju badaniami objęto 1.434 postępowania.

Badaniu poddano m.in. postanowienia o umorzeniu postępowań. W zdecydowanej większości badanych spraw postanowienia te były zasadne. Lustracje pozwoliły ustalić, że w badanych sprawach generalnie przestrzegano wytycznych dotyczących wymiaru sprawiedliwości w sprawach, w których ofiarami lub świadkami są dzieci. Regułą jest jednokrotne przesłuchiwanie pokrzywdzonych małoletnich w celu zminimalizowania cierpień podczas postępowania przygotowawczego (patrz również pkt 240 niniejszego sprawozdania).

519. Przeprowadzane w 2009 r. akcje międzynarodowe skierowane przeciwko dystrybutorom pornografii dziecięcej wpłynęły znacząco na liczbę wykrywanych tego rodzaju przestępstw. Według danych uzyskanych z Systemu Temida (dotyczy przestępstw z art. 202 § 4 i 4a Kk – utrwalanie, sprowadzanie i przechowywanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej 15 roku życia) w 2009 r. wykryto 1.231 przestępstwo oraz skierowano do prokuratur 1187 wniosków o objęcie wskazanych przestępstw aktem oskarżenia. We wcześniejszych latach liczba wykrytych przestępstw ww. kategorii oraz wniosków skierowanych do prokuratur wynosiły odpowiednio: w 2005 r. – 91 i 98, w 2006 r. – 340 i 327, w 2007 r. – 206 i 178, 2008 r. – 315 i 292, w 2010 r. – 285 i 250.

Według danych uzyskanych z Systemu Temida (dotyczy przestępstw z art. 202 § 3 Kk – produkowanie, utrwalanie, utrwalanie, rozpowszechnianie lub publiczne prezentowanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej 15 roku życia) w kolejnych latach liczba wykrytych przestępstw ww. kategorii oraz wniosków skierowanych do prokuratur wynosiły odpowiednio: w 2005 r. – 68 i 64, w 2006 r. – 97 i 74, w 2007 r. – 154 i 107, 2008 r. – 516 i 141, w 2009 r. – 295 i 245, w 2010 r. – 197 i 156.

Proceder rozpowszechniania pornografii dziecięcej i pedofilii w Internecie wykrywany jest w ramach monitoringu sieci Internet za pomocą specjalistycznego oprogramowania w Wydziałach Techniki Operacyjnej Komend Wojewódzkich Policji.

520. W ostatnich latach opracowana została metodyka pracy, która pozwoliła na ujednolicenie sposobu realizacji śledztw prowadzonych jednocześnie na terenie całej Polski. Została ona następnie przekazana do podległych jednostek organizacyjnych prokuratury, celem stosowania w praktyce. Metodyka ta jest wykorzystywana przy prowadzeniu postępowań w sprawach o sprowadzenie i posiadanie pornografii dziecięcej.
521. W okresie od lutego 2006 r. do czerwca 2009 r. przeprowadzono 14 operacji przeciwko sprawcom rozpowszechniania pornografii dziecięcej, w tym 6 na podstawie materiałów nadesłanych przez policje innych krajów europejskich i 8 operacji na podstawie materiałów uzyskanych w wyniku monitoringu prowadzonego przez Komendy Wojewódzkie Policji.
522. W I półroczu 2009 r. w wyniku przeprowadzonych operacji zatrzymano 324 osoby, zarzuty przedstawiono 72 osobom, łącznie przeszukano 312 domów, mieszkań, firm, kafejek internetowych, zastosowano 39 środków zapobiegawczych. Nadto zabezpieczono znaczne ilości komputerów, laptopów, palmtopów, dysków twardych, płyt CD/DVD, dyskietek, kaset, pendrive, odtwarzaczy mp3, aparatów cyfrowych, telefonów komórkowych, kart pamięci, nielegalnego oprogramowania, zdjęć fotograficznych. Szereg z tych postępowań jest kontynuowanych.
Zabezpieczony w toku przeszukania pomieszczeń sprzęt komputerowy jest poddawany oględzinom przez biegłych sądowych z zakresu informatyki pod kątem zawartości treści pedofilskich. Po tych czynnościach, w przypadku pozytywnych ustaleń, przedstawiane są zarzuty właścicielom lub użytkownikom sprzętu komputerowego.
523. Przedstawiciel Prokuratury Generalnej (do 30 marca 2010 r. Prokuratura Krajowa) uczestniczy w pracach Komitetu Konsultacyjnego Narodowej Akademickiej Sieci Komputerowej (NASK), którego celem jest wsparcie zespołów realizujących projekt SIAP – *Safer Internet Action Plan* Komisji Europejskiej. W ramach NASK działa zespół Dyżurnet.pl, który przyjmuje zawiadomienia o ujawnionych w sieci treściach pedofilskich i, po konsultacji z prokuratorem, przekazuje je do Komendy Głównej Policji. Inicjuje on także blokowanie stron internetowych zawierających wskazane wyżej treści.
524. Przedstawiciel Prokuratury jest członkiem Zespołu ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji Małoletnich w Elektronicznych Środkach Masowego Przekazu – działania Zespołu zostały opisane w odpowiedzi na zalecenie *CRC/C/15/Add.194 - pkt 12*.
525. Organy ścigania prowadzą monitoring sieci i kawiarenek internetowych prowadzony jest przez jednostki Policji, z którymi współpracują w zakresie ujawniania treści pedofilskich terenowe jednostki prokuratury.
526. Jednostki terenowe prokuratur prowadzą działania uświadamiające wśród dzieci i młodzieży oraz informują społeczeństwo poprzez wystąpienia medialne o problematyce pedofilii i pornografii dziecięcej.

Odpowiedź na zalecenie *CRC/C/15/Add.194 - pkt 49d*

Działania podejmowane na rzecz zwalczania handlu ludźmi i ochrony ofiar tego przestępstwa, w tym ofiar małoletnich

527. W 2006 r. w Komendzie Głównej Straży Granicznej i oddziałach Straży Granicznej powołano nieetatowych koordynatorów i zastępców koordynatorów ds. zwalczania przestępstwa handlu ludźmi. Koordynatorzy są funkcjonariuszami pionu operacyjno – śledczego. Do ich zadań należy między innymi koordynacja działań pomiędzy jednostkami i komórkami organizacyjnymi Straży Granicznej, Straży Granicznej a Policji oraz koordynacja działań w ramach Programu wsparcia / ochrony ofiary / świadka handlu

ludźmi, w tym również w ramach współpracy z organizacjami pozarządowymi realizującymi zadania związane z ochroną ofiar.

528. Dodatkowo w celu usprawnienia systemu koordynacji, Decyzją nr 139 z 18 czerwca 2008 r. został powołany Zespół do spraw stałego monitoringu i koordynacji działań Straży Granicznej w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępstwa handlu ludźmi. Do zadań Zespołu należy: koordynacja realizacji przez Straż Graniczną przedsięwzięć wynikających z krajowych programów zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi, bieżący monitoring i analiza przypadków handlu ludźmi ujawnionych przez Straż Graniczną, udział w pracach grupy roboczej utworzonej w ramach Zespołu powołanego Zarządzeniem nr 23 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 marca 2004 r. w sprawie utworzenia Zespołu do Spraw Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi, współpraca z MSWiA, Policją i innymi organami administracji państwowej oraz organizacjami pozarządowymi w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępstwa handlu ludźmi. W skład Zespołu wchodzi przedstawiciele Zarządu Operacyjno-Śledczego Komendy Głównej Straży Granicznej, Zarządu Granicznego Komendy Głównej Straży Granicznej, Zarządu ds. Cudzoziemców Komendy Głównej Straży Granicznej, Biura Analiz Strategicznych Straży Granicznej, Biura Kadr i Szkolenia Komendy Głównej Straży Granicznej oraz Gabinetu Komendanta Głównego Straży Granicznej.

Ponadto z dniem 24 lipca 2008 r. na mocy upoważnienia został powołany nieetatowy Pełnomocnik ds. Ochrony Praw Człowieka Komendanta Głównego Straży Granicznej oraz Decyzją nr 247 KGSG z dnia 24 października 2008 r. stały nieetatowy Zespół do spraw ochrony praw człowieka w Straży Granicznej, który służy wzmocnieniu i wsparciu jego działań. Przedstawiciele ZOŚ KGSG uczestniczą w pracach prowadzonych w ramach grupy roboczej Zespołu do spraw Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi MSWiA mających na celu opracowanie modelu wsparcia/ochrony dziecka – ofiary handlu ludźmi.

529. Wytyczne dla prokuratorów dotyczące handlu ludźmi:

- w 2005 r. Prokuratura Krajowa przygotowała i rozesłała do prokuratur podległych Wskazówki metodyczne dla prokuratorów prowadzących postępowania przygotowawcze w sprawach handlu dziećmi, a zwłaszcza dziećmi cudzoziemskimi pozostającymi bez opieki w Polsce;
- w 2008 r. do wszystkich prokuratur apelacyjnych przesłane zostały Wskazówki metodyczne dla prokuratorów prowadzących lub nadzorujących postępowania karne w sprawach handlu ludźmi, które zostały przygotowane i zaktualizowane przez Prokuraturę Krajową;
- do prokuratur apelacyjnych przekazany został również Algorytm postępowania funkcjonariuszy organów ścigania w przypadku ujawnienia przestępstwa handlu ludźmi, przygotowany przez Zespół ds. Handlu Ludźmi przy MSWiA przy udziale Prokuratury Krajowej;
- w ramach prac Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi opracowywany jest Model wsparcia/ochrony dziecka cudzoziemskiego bez opieki zidentyfikowanego przez organy ścigania, jako ofiara handlu ludźmi.

Aktywnie prowadzona jest współpraca z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się omawianą problematyką m.in. Fundacją przeciw Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu „La Strada” i Fundacją „Dzieci Niczyje”, Fundacją „ITAKA – Centrum Poszukiwań Osób Zaginionych”, „Caritas Polska”.

530. Polska współpracuje w dziedzinie zwalczania handlu ludźmi także z instytucjami międzynarodowymi, zarówno *stricte* związanymi z aparatem policyjnym i szeroko rozumianym wymiarem sprawiedliwości jak np. INTERPOL, EUROPOL, EUROJUST, BALTCOM, jak z Międzynarodową Organizacją ds. Migracji (IOM) i FRONTEx.

Pozwala to na pełniejsze i skuteczniejsze realizowanie zadań z zakresu walki z handlem ludźmi, prostytutką i pornografią dziecięcą, zwłaszcza pod kątem pomocy ofiarom przestępstw tego typu i ich współdziałaniem z organami ścigania.

531. W latach 2005-2006 uruchomiono środki finansowe pochodzące z rezerwy celowej budżetu państwa w przeznaczeniu na dofinansowanie działalności bieżącej sieci ośrodków wsparcia i ośrodków interwencji kryzysowej oraz utworzenie nowych placówek mogących świadczyć pomoc ofiarom handlu ludźmi.
532. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej jest jednym z pięciu partnerów projektu Partnerstwa na Rzecz Rozwoju „IRIS – reintegracja społeczna i zawodowa kobiet – ofiar handlu ludźmi” finansowanego przy udziale środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL dla Polski 2004-2006. Partnerstwo na Rzecz Rozwoju powstało w celu wyrównania szans na rynku pracy kobiet – ofiar handlu ludźmi, które są w szczególności sposobem obarczone ryzykiem długotrwałego bezrobocia i wykluczenia społecznego. Partnerstwo zmierza do wypracowania mechanizmów skutecznej reintegracji społecznej i zawodowej tych kobiet oraz stworzenia szans ich zatrudnienia. Głównym zadaniem wynikającym z członkostwa w Partnerstwie „IRIS” jest upowszechnianie rezultatów projektu oraz działania na rzecz włączenia ich do głównego nurtu polityki (np. wprowadzenie modelu reintegracji społecznej i zawodowej ofiar handlu ludźmi, ewentualnych zmian w ustawodawstwie ukierunkowanych na udzielanie wsparcia tym grupom).
533. Przepisy, wprowadzone ustawą z dnia 16 lutego 2007 r. *o zmianie ustawy o pomocy społecznej*, zakładają objęcie systemem pomocy społecznej ofiar handlu ludźmi, będących obywatelami Polski, jak również obywatelami państw trzecich (art. 33 ust. 1 pkt 5 (obecnie art. 53a ust. 2 pkt 4) oraz art. 53 ust.1 pkt 15 znowelizowanej ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. *o cudzoziemcach*)). Pozwalają na skuteczniejszą i bardziej wszechstronną pomoc udzielaną przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej poszczególnych szczebli administracji samorządowej, a także na koordynację pomocy udzielanej ofiarom handlu ludźmi w ramach systemu pomocy społecznej (prawo do świadczeń w formie interwencji kryzysowej, schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania oraz zasiłku celowego).
534. Z dniem 1 października 2005 r. – w związku z wdrożeniem do polskiego porządku prawnego dyrektywy Rady 2004/81/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie dokumentu pobyтового wydawanego obywatelom państw trzecich, którzy są ofiarami handlu ludźmi lub podlegali działaniom ułatwiającym nielegalną imigrację, którzy współpracują z właściwymi władzami – do ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. *o cudzoziemcach* wprowadzono przepisy dotyczące legalizacji pobytu dla ofiar handlu ludźmi współpracujących z organami ścigania. Zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony jest udzielane, jeżeli cudzoziemiec jest ofiarą handlu ludźmi rozumieniu decyzji ramowej Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi i spełnia łącznie następujące warunki:
- 1) przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
 - 2) podjął współpracę z organem właściwym do prowadzenia postępowania w sprawie zwalczania handlu ludźmi,
 - 3) zerwał kontakty z osobami podejrzanymi o popełnienie czynów zabronionych związanych z handlem ludźmi,
- jeżeli okoliczność, która jest podstawą ubiegania się o to zezwolenie uzasadnia jego zamieszkiwanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez okres dłuższy niż 3 miesiące. Powyższe zezwolenie może być udzielone cudzoziemcowi przebywającemu

na terytorium Polski nielegalnie, przez wojewodę właściwego ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca.

W stosunku do cudzoziemca, któremu udzielono ww. zezwolenia nie wydaje się decyzji o wydaleniu z terytorium Polski ani nie wykonuje się wydanej wcześniej decyzji o wydaleniu.

Ponadto, w ramach okresu na zastanowienie ofiara handlu ludźmi ma prawo do zalegalizowania swojego pobytu na okres 2 miesięcy poprzez złożenie wniosku do wojewody o wydanie wizy pobytowej.

535. Nowelizacja ustawy z dnia 13 czerwca 2002 r. *o cudzoziemcach*, wprowadzona ustawą z dnia 24 października 2008 r. *o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw*, która weszła w życie dnia 1 stycznia 2009 r., ustanowiła zwolnienie z opłaty skarbowej za ww. zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony udzielone cudzoziemcowi będącemu ofiarą handlu ludźmi, który podjął współpracę z organami ścigania. Poprzednio legalizacja pobytu tych osób na terytorium Polski odbywała się na zasadach ogólnych. Ponadto, wiza pobytowa dla ofiar handlu ludźmi na okres 2 miesięcy w celu podjęcia decyzji o współpracy z organami ścigania została zastąpiona zezwoleniem na zamieszkanie na czas oznaczony, przy jednoczesnym wydłużeniu instytucji „czasu do namysłu” z 2 do 3 miesięcy.

536. Jeżeli po zakończeniu współpracy z organem właściwym do prowadzenia postępowania w sprawie zwalczania handlu ludźmi cudzoziemiec będący ofiarą handlu ludźmi zamierza kontynuować pobyt w Polsce, może to zrobić na ogólnych zasadach. Jeżeli po zakończeniu legalnego pobytu w Polsce powrót takiego cudzoziemca mógłby nastąpić jedynie do kraju, w którym zagrożone byłoby jego prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego, w którym mógłby zostać poddany torturom albo nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu lub być zmuszony do pracy lub pozbawiony prawa do rzetelnego procesu sądowego albo być ukarany bez podstawy prawnej w rozumieniu *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., lub jeżeli jego wydalenie naruszałoby prawo do życia rodzinnego w rozumieniu ww. Konwencji, lub naruszałoby prawa dziecka określone w *Konwencji o prawach dziecka*, w stopniu istotnie zagrażającym jego rozwojowi psychofizycznemu, możliwe jest udzielenie mu zgody na pobyt tolerowany w Polsce.

537. Najważniejsze elementy Krajowego Programu Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi (realizowanego od 2003 r. zgodnie z decyzją Rady Ministrów) zawarto w specjalnie opracowanym „Harmonogramie zadań dla Policji”, który został przekazany do wszystkich Komend Wojewódzkich Policji. Zgodnie z harmonogramem zrealizowano m.in. następujące zadania:

1. W **2005 r.** przygotowano i skonsultowano z jednostkami organizacyjnymi Policji projekt algorytmu postępowania dla policjantów prowadzących sprawy o handel ludźmi. W lutym **2006 r.** wdrożono do stosowania w Policji „*Algorytm postępowania funkcjonariuszy organów ścigania w przypadku ujawnienia przestępstwa handlu ludźmi*”.
2. Opierając się na *Koncepcji Utworzenia Krajowej Struktury Systemowego Rozpoznawania i Zwalczania Handlu Ludźmi w Polsce* zatwierdzonej przez Zastępcę Komendanta Głównego Policji, w **2006 r.** w Komendzie Głównej Policji powołano nietatowy Centralny Zespół dw. z Handlem Ludźmi, mający przede wszystkim na celu utrzymywanie współpracy międzynarodowej, jak również koordynowanie policyjnych przedsięwzięć realizowanych w kraju.

3. W **2007 r.** strukturach Wydziałów Kryminalnych Komend Wojewódzkich i Komendy Stołecznej Policji dokonano wyodrębnienia etatowych zespołów do walki z handlem ludźmi. Ponadto na szczeblu komend powiatowych (miejskich, rejonowych) powołano koordynatorów dw. z handlem ludźmi.
 4. W dniu 15 czerwca **2007 r.** w strukturze ówczesnego Wydziału Kryminalnego BK KGP powołano etatowy Centralny Zespół do walki z Handlem Ludźmi.
 5. Opracowano i wdrożono materiały instruktażowe dotyczące postępowania w przypadkach ujawnienia przestępstwa handlu ludźmi, np. Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie wydała w 2008 r. „Handel ludźmi – zapobieganie i zwalczanie. Przewodnik dla policjantów.”
 6. Wprowadzono do programu szkolenia podstawowego i specjalistycznych: dla policjantów służby kryminalnej oraz służby dyżurnej realizowanych przez szkoły policyjne zajęcia na temat postępowania w przypadku ujawnienia i zwalczania przestępstwa handlu ludźmi. Ponadto w dniu 14 maja 2009 r. Komendant Główny Policji wydał *Decyzję nr 206 w sprawie programu kursu specjalistycznego w zakresie zwalczania handlu ludźmi*. Przedmiotowy kurs realizowany jest przez Wyższą Szkołę Policji w Szczytnie oraz w Szkołach Policji w Pile i Katowicach. Ponadto w ramach organizowanego lokalne doskonalenia zawodowego, uwzględniającego w szczególności zagadnienie identyfikacji ofiar handlu ludźmi, przeszkolono ponad 11.000 policjantów.
 7. Przeszkolono kadrę dydaktyczną szkół policyjnych w oparciu o program uzgodniony przez Komendę Główną Policji z Fundacją przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu „La Strada”.
 8. Podjęcie przez Policję szeregu działań mających na celu ograniczenie procederu handlu ludźmi, takich jak m. in. działania operacyjno-wykrywcze, współdziałanie i współpraca z organami i organizacjami państwowymi, takimi jak ministerstwa czy Straż Graniczna. W zakresie zwalczania przestępczości handlu ludźmi i eksploatacji prostytutki dobre efekty uzyskują policjanci pionu kryminalnego we współpracy z policjami innych krajów, do których kobiety są sprzedawane, lub z których pochodzą. Olbrzymie znaczenie w takich przypadkach ma szybka wymiana informacji i dokonywanie niezbędnych ustaleń. W większości przypadków współpraca ta realizowana jest za pośrednictwem Biura Międzynarodowej Współpracy Policji oraz oficerów łącznikowych.
 9. Inspirowanie kampanii o charakterze prewencyjnym i edukacyjnym. Policja współpracuje w tym zakresie ze środkami masowego przekazu. Ponadto przedstawiciele Policji aktywnie uczestniczyli w pracach nad nowelizacją ustawy *o cudzoziemcach*.
 Priorytetowe znaczenie w działaniach dotyczących zjawiska handlu ludźmi ma efektywna współpraca z podmiotami pozapolicyjnymi, które świadczą pomoc prawną, bytową i psychologiczną dla ofiar handlu ludźmi.
 Policjanci angażują się we współpracę z odpowiednimi krajowymi i zagranicznymi organizacjami, instytucjami i agendami, uczestniczą w organizowanych przez międzynarodowe gremia seminariach, konferencjach i warsztatach roboczych. Celem tego typu działań jest wypracowanie skutecznych metod zwalczania omawianego zjawiska, wdrażanie sprawdzonych procedur postępowania, szkolenia, tworzenie ścisłej, jednolitej, spójnej płaszczyzny współpracy oraz wymiana informacji i doświadczeń.
538. Na skutek nowelizacji ustawy *o cudzoziemcach* w 2005 r., która wprowadziła możliwość legalizacji pobytu cudzoziemcom - ofiar handlu ludźmi, od **1 stycznia 2006 r.** funkcjonuje „Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi”, który jako

zadanie publiczne, jest corocznie zlecany w ramach otwartego konkursu organizacjom pozarządowym. Zadanie to jest finansowane z budżetu państwa w ramach dotacji celowych i ma na celu zwiększyć ofertę oraz podnieść standardy pomocy udzielanej wszystkim cudzoziemcom - ofiarom handlu ludźmi. Od kwietnia 2009 r. formuła, jak i zakres tegoż zadania zostały poszerzone o prowadzenie Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla ofiar handlu ludźmi (KCIK), którego beneficjentami są nie tylko cudzoziemcy, ale również obywatele polscy. W ramach KCIK wciąż prowadzony jest Program wsparcia dedykowany ofiarom cudzoziemskim. Działania prowadzone w ramach KCIK mają na celu: usprawnić identyfikację ofiar handlu ludźmi, zaspakajać podstawowe potrzeby osób pokrzywdzonych tym przestępstwem, chronić i zapewniać realizację praw osób pokrzywdzonych, wspierać inne instytucje świadczące pomoc w zakresie profesjonalnej pracy z ofiarą oraz podnosić świadomość opinii publicznej na temat zagrożenia handlem ludźmi. Są to więc działania zarówno o charakterze interwencyjnym jak i prewencyjnym skierowane przede wszystkim do ofiar dorosłych niemniej z pomocy mogą i korzystać i niejednokrotnie korzystały nastolatki i dzieci, które padły ofiarą wykorzystania w ramach handlu ludźmi.

539. W ramach kolejnych edycji krajowych planów działań przeciwko handlowi ludźmi zostało ustanowione odrębne zadanie mające na celu opracowanie **Modelu wsparcia/ochrony dzieci – ofiar handlu ludźmi**. W efekcie, z inicjatywy i pod przewodnictwem MSWiA od 2009 r. stopniowo w wybranych województwach jest wdrażany projekt pilotażowy, który ma pomóc w ustanowieniu kompleksowego systemu wsparcia i ochrony małoletnim pokrzywdzonym, jak również w wypracowaniu jednolitych procedur postępowania w stosunku do małoletnich pokrzywdzonych. Działania pilotażowe obejmują m.in.:

- a) ustanowienie sieci bezpiecznych placówek przygotowanych do udzielania specjalistycznej pomocy i zapewniających kompleksową opiekę małoletnim zidentyfikowanym, jako ofiary handlu ludźmi;
- b) opracowanie materiałów instruktażowych wspomagających identyfikację małoletnich ofiar oraz zapewnienie im właściwej ochrony;
- c) ustanowienie systemu szkoleń dla funkcjonariuszy oraz pracowników pomocy społecznej, celem zwiększenia świadomości nt. zjawiska handlu dziećmi oraz mechanizmów ochrony ofiar tego przestępstwa.

W 2010 r. bezpieczne placówki, o których mowa w lit. a znajdowały się na terenie woj. mazowieckiego, łódzkiego oraz małopolskiego (w trakcie wdrażania). Dzięki temu na terenie tychże województw możliwa jest sprawna realizacja *Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi (cudzoziemca)* w stosunku do małoletnich ofiar, a tym samym zapewnienie im kompleksowej pomocy tj.: bezpiecznego schronienia, całodobowej specjalistycznej opieki, interwencji medycznej, wsparcia psychologicznego, usług tłumacza, konsultacji prawnych (w tym także w zakresie możliwości wskazania osoby przeszkolonej do pełnienia funkcji kuratora małoletniej ofiary) oraz bezpiecznego powrotu do kraju pochodzenia. W pozostałych regionach Polski pomoc ta jest również zapewniana w ramach Programu wsparcia oraz KCIK niemniej z uwagi na brak wskazanych i przeszkolonych instytucji z zakresu postępowania z małoletnią ofiarą, działania te wymagają większego zaangażowania ze strony niektórych organizacji (np. Fundacji „La Strada”) czy organów ścigania. W niektórych przypadkach może to również oznaczać konieczność przetransportowania dziecka do innego województwa, celem udzielenia dziecku pomocy adekwatnej do jego sytuacji i potrzeb.

540. Jako pozytywny przykład działań mających na celu zapobieganie przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć w stosunku do osób ubiegających się o nadanie statusu

uchodźcy należałoby wskazać prowadzony od marca 2008 r. wspólny projekt Urzędu do Spraw Cudzoziemców, Biura Wysokiego Komisarza ONZ do Spraw Uchodźców, Komendanta Głównego Policji i dwóch organizacji pozarządowych tj. Fundacji „La Strada” oraz Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć, w ramach którego powołano tzw. lokalne zespoły współdziałania. Celem projektu jest zdiagnozowanie przypadków przemocy seksualnej i podjęcie konkretnych działań zaradczych i naprawczych. Niestety w praktyce zdarza się, że w sytuacjach wystąpienia przemocy zespoły nie mają realnych możliwości reagowania. Najtrudniejsze wydają się, także ze względów specyfiki kulturowej, sytuacje aranżowanych czy też wymuszonych „małżeństw” kilkunastoletnich dziewczynek, a także przypadki przemocy domowej.

CRC/C/15/Add.194 - pkt 51:

Komitet zaleca państwu stronie, aby:

- a) zapewniło pełne wdrożenie standardów wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich, w szczególności zaś art. 37, 40 i 39 Konwencji, jak również Standardowych Minimalnych Zasad NZ dla Wymiaru Sprawiedliwości wobec Nieletnich (Zasad Pekinśkich) oraz Wytycznych NZ dla potrzeb Zapobiegania Przestępczości Nieletnich (Wytycznych z Riadu), a także w świetle dnia dyskusyjnego Komitetu z 1995 r. poświęconego zagadnieniom wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich;***
- b) wdrożyło przepisy pozwalające na maksymalnie trzymiesięczny pobyt w schroniskach dla nieletnich;***
- c) stosowało pozbawienie wolności jedynie w ostateczności oraz chroniło prawa dzieci pozbawionych wolności, włączając prawa odnoszące się do warunków przetrzymywania w zakładzie zamkniętym.***

Patrz również odpowiedź na zalecenie CRC/C/15/Add.194 - pkt 26 (pkt 130-178 niniejszego sprawozdania).

541. Odnośnie wdrażania standardów wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich do polskiego ustawodawstwa, należy podkreślić, iż prawo polskie jest w pełni zgodne z wymienionymi wytycznymi, zasadami i standardami.

W nowym brzmieniu nadanym przez art. 3 pkt 3 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2004 r., w art. 26 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich wprowadza się, jako środek tymczasowy wobec nieletniego możliwość umieszczenia w młodzieżowym ośrodku wychowawczym lub w młodzieżowym ośrodku socjoterapii lub zastosowania środków leczniczo – wychowawczych. Nie stosuje się zatem umieszczenia nieletnich w pogotowiu opiekuńczym, jako placówce interwencyjnej wobec braku do tego podstawy prawnej.

Zgodnie z art. 27 § 1 i 2 Upn nieletniego można umieścić w schronisku dla nieletnich, jeżeli zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem go w zakładzie poprawczym, a zachodzi uzasadniona obawa ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów czynu karalnego, albo jeżeli nie można ustalić tożsamości nieletniego. Umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich może nastąpić również wyjątkowo wtedy, gdy zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem go w zakładzie poprawczym, a nieletniemu zarzucono popełnienie czynu karalnego enumeratywnie wymienionego w tym przepisie.

Okres pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich reguluje art. 27 § 3-6 Upn. Umieszczenie w schronisku dla nieletnich, przed skierowaniem sprawy na rozprawę nie może przekroczyć trzech miesięcy. Jeżeli ze względu na szczególne okoliczności zachodzi konieczność przedłużenia tego pobytu, to można go przedłużyć na okres

nieprzekraczający dalszych trzech miesięcy. Łączny pobyt nieletniego w schronisku dla nieletnich, do chwili wydania wyroku w pierwszej instancji, nie może trwać dłużej niż rok.

Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich

542. W okresie objętym niniejszym sprawozdaniem przypadki łamania praw nieletnich nie były zjawiskiem dużym, co jest wynikiem systematycznie prowadzonej pracy nadzorczej poczynszy od nadzoru najniższego szczebla sprawowanego przez dyrektorów poszczególnych zakładów i schronisk, a w szczególności podejmowania działań mających na celu: wzrost świadomości wychowanków i pracowników w zakresie potrzeby przestrzegania Konwencji; rozbudowany system monitorowania i zapobiegania łamania Konwencji; prowadzenie szkoleń między innymi z zakresu umiejętności komunikacji pracowników z wychowankami oraz radzenia sobie z własną agresją. Dzięki współpracy dyrektorów placówek z nadzorem pedagogicznym oraz koordynacji Wydziału Zakładów dla Nieletnich Ministerstwa Sprawiedliwości wypracowano system zapobiegający łamaniu zasad Konwencji, m. in. monitorowanie stopnia jej przestrzegania. System ten polega na: rozmowach kierowanych z wychowankami i pracownikami, obserwacji uczestniczącej, hospitacji diagnozującej, badaniach ankietowych wychowanków i pracowników oraz rozmowach z rodzicami lub opiekunami prawnymi wychowanków.
543. W ramach sprawowanego nadzoru dokonuje się cyklicznych lustracji przestrzegania praw nieletnich. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w *sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich*, wizytacje przeprowadzane są nie rzadziej niż raz w okresie pięcioletnim, chyba że zachodzą okoliczności wskazujące na konieczność przeprowadzenia wizytacji natychmiastowej.
544. Wizytatorzy Okręgowych Zespołów Nadzoru Pedagogicznego systematycznie przeprowadzają lustracje i kontrole, uczestniczą w posiedzeniach rad zakładów czy schronisk, rad pedagogicznych szkół. W ramach mierzenia jakości pracy konsekwentnie i regularnie kontrolują sposób sprawowania nadzoru przez dyrektorów placówek przeprowadzając m. in. hospitacje uczestniczące, obserwujące, rozmowy kierowane, badania ankietowe, analizę dokumentacji. Analizują funkcjonowanie wszystkich obszarów pracy. Działania te koordynują wizytatorzy Wydziału Nadzoru nad Zakładami dla Nieletnich Ministerstwa Sprawiedliwości. Średnio w semestrze odbywają się dwie zaplanowane lustracje lub kontrole, dodatkowo lustracje kontrolujące wykonanie wydanych zaleceń. W placówkach, które wymagają zdaniem nadzoru szczególnej uwagi wdrażane są działania dodatkowe lub nadzwyczajne.
545. Wiedza na temat pracy zakładów pochodzi również z gromadzonych statystyk przekazywanych do Ministerstwa Sprawiedliwości, m. in. dotyczących omawianej problematyki oraz raportów sędziów rodzinnych odpowiedzialnych za prawidłową realizację orzeczeń w zakładach.
546. W czasie każdej z przeprowadzanych wizytacji kompleksowych, osobno bada się respektowanie praw wychowanków przebywających w zakładzie czy schronisku. W ich trakcie poddaje się wychowanków i kadrę placówek badaniom ankietowym. Wnioski z badań są analizowane i dyskutowane w placówkach oraz zamieszczone w sprawozdaniach pokontrolnych, a w przypadkach koniecznych formułowane w postaci zaleceń. W czasie każdorazowego pobytu wizytatorów w placówkach, prowadzone są pedagogiczne rozmowy kierowane, mające na celu wychwycenie informacji o nieprzepisowym traktowaniu wychowanków przez kadrę placówki. Analizuje się

również dokumentację dotyczącą stosowania nagród i środków dyscyplinarnych, mierząc zachowanie prawidłowych proporcji w tym zakresie, gdyż stosowane przez zakłady systemy oceniania, nagradzania i dyscyplinowania powinna być oparta na systemie wzmocnień pozytywnych (nagród).

547. Podstawową zasadą jest przekazywanie nieletnim wszelkich informacji dotyczących przysługujących im praw – przestrzeganie tego wymogu sprawdzane jest w ramach nadzoru.

W każdym z zakładów dla nieletnich w miejscach ogólnie dostępnych umieszczany jest wykaz instytucji z adresami, do których wychowankowie mogą kierować poza kontrolą kadry placówki, wnioski, prośby, skargi i zażalenia. Instytucjami tymi są: Dyrektor właściwego Zakładu Poprawczego/Schroniska dla Nieletnich, Prezes właściwego Sądu Okręgowego, Okręgowy Zespół Nadzoru Pedagogicznego przy właściwym Sądzie Okręgowym, Departament Sądów Powszechnych Ministerstwa Sprawiedliwości, Departament Nadzoru nad Wykonaniem Orzeczeń Ministerstwa Sprawiedliwości, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich. Poza tym w trakcie każdego pobytu wizytatorów w placówce stwarza się nieletnim możliwość osobistego zgłaszania ewentualnych zażaleń i uwag.

Ponadto systematycznie przekazywane są kadrze wszelkie materiały dotyczące praw nieletnich wydawane przez Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka i Helsińską Fundację Praw Człowieka. W ramach nadzoru prowadzi się również szkolenia pracowników pedagogicznych i niepedagogicznych w zakresie przestrzegania *Konwencji o prawach dziecka*.

CRC/C/15/Add.194 - pkt 53:

Komitet zaleca, aby państwo strona:

a) rozpoczęło kampanię na wszystkich szczeblach i we wszystkich regionach mającą na celu rozwiązanie problemu negatywnego nastawienia do Romów w społeczeństwie ogólnie, zaś w szczególności pośród przedstawicieli organów i zawodów zajmujących się dostarczaniem usług zdrowotnych oraz związanych z edukacją, jak również pozostałych usług socjalnych;

b) opracowało i wdrożyło plan mający na celu integrację wszystkich dzieci Romów z głównym nurtem edukacji i zakaz ich segregacji w klasach specjalnych oraz obejmujący programy edukacji przedszkolnej dla dzieci Romów umożliwiające im naukę podstawowego języka wykładowego w ich społeczności;

c) opracowało zasoby programowe dla wszystkich szkół, które obejmą historię i kulturę Romów w celu promocji zrozumienia, tolerancji i szacunku dla Romów w społeczeństwie polskim.

548. Tezę przedstawioną w powyższym zaleceniu dotyczącą rozpowszechniania dyskryminacji Romów, należy uznać za nieprawdziwą i krzywdzącą. Większość problemów, jakie dotykała społeczność romską w Polsce (bezrobocie, ubóstwo, wykluczenie społeczne) wiąże się z bardzo niskim poziomem wykształcenia (częstym analfabetyzmem), co za tym idzie brakiem kwalifikacji zawodowych i obiektywnymi ograniczeniami związanymi z nieumiejętnością korzystania z praw obywatelskich.

Biorąc pod uwagę wymienione wyżej problemy Rada Ministrów w dniu 19 sierpnia 2003 r. przyjęła *Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce*. Program realizowany w latach 2004-2013 (z możliwością kontynuacji) koordynuje Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Nadzór nad realizacją zadań *Programu* sprawują: wojewodowie (w odniesieniu do zadań realizowanych na obszarze województw), Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Minister Edukacji Narodowej (w zakresie dotyczącym edukacji). Założenia ogólnopolskiego *Programu* oparto na doświadczeniach działań prowadzonych na terenie Małopolski w ramach *Pilotażowego programu*

rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001-2003.

549. W ramach *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* administracja rządowa, jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe realizują szeroki wachlarz działań z zakresu edukacji, poprawy sytuacji bytowej i socjalnej, przeciwdziałania bezrobociu, z zakresu ochrony zdrowia, bezpieczeństwa, kultury i podtrzymywania tożsamości romskiej, upowszechniania wiedzy o społeczności romskiej oraz popularyzacji wśród Romów wiedzy obywatelskiej.
550. Za priorytetowe uznano działania edukacyjne i w tej dziedzinie osiągane są największe sukcesy. Znacznie zwiększyła się liczba dzieci realizujących obowiązek szkolny (w niektórych województwach wszystkie dzieci objęte tym obowiązkiem uczęszczają do szkoły), systematycznej poprawie ulegają frekwencja oraz wyniki nauczania uczniów romskich. Sukcesy te są efektem m.in. pracy zatrudnionych w ramach *Programu* asystentów edukacji romskiej i nauczycieli wspomagających edukację romską oraz działań uzupełniających – przede wszystkim organizacji zajęć wyrównawczych i dodatkowych. W ramach zadań edukacyjnych dofinansowuje się również organizację kolonii i półkolonii letnich, zimowisk, obozów harcerskich, wycieczek turystyczno-krajoznawczych, zajęć sportowych i rekreacyjnych.
551. Uzupełnieniem podejmowanych działań w dziedzinie edukacji jest pomoc materialna. Dotyczy ona głównie dofinansowania umożliwiającego systematyczne korzystanie dzieci romskich z edukacji przedszkolnej. W tym zakresie trzeba również wymienić takie formy działań jak: zaopatrzenie uczniów szczególnie potrzebujących pomocy materialnej w podręczniki, przybory szkolne, pomoce dydaktyczne oraz dofinansowanie dojazdów do i ze szkoły, a także ubezpieczenia uczniów od następstw nieszczęśliwych wypadków.
552. Ponadto, realizując działania edukacyjne *Programu*, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji powierzył wyłonionym w konkursie romskim organizacjom pozarządowym wdrożenie systemu stypendialnego dla studentów romskich oraz uczniów szczególnie uzdolnionych.
553. W hierarchii celów wynikających z *Programu* priorytetem pozostają zadania inwestycyjne zmierzające do poprawy sytuacji mieszkaniowej i sanitarnej, polegające na remontach i wsparciu budownictwa mieszkaniowego, podłączeniu mieszkań do kanalizacji i wodociągów, udostępnieniu bieżącej wody oraz energii elektrycznej.
554. Inne zadania realizowane w ramach *Programu* stanowią specjalistyczne rozszerzenie i uzupełnienie działań podejmowanych w dwóch głównych działach tematycznych *Programu*. Problemy zdrowotne są najwyraźniej związane z trudną sytuacją bytową Romów. Działania mające na celu szeroko rozumianą profilaktykę zdrowotną realizowane są m.in. poprzez zatrudnienie i dofinansowanie pracy pielęgniarek środowiskowych. Niosą one bezpośrednią pomoc medyczną, prowadzą proste poradnictwo medyczne, a także zajmują się dystrybucją zakupionych z dotacji leków i środków higieny osobistej. Ważnym uzupełnieniem powyższych działań jest organizacja badań profilaktycznych i szczepień ochronnych oraz organizacja tzw. „białych dni”, w trakcie których lekarze różnych specjalności udzielają bezpłatnych porad medycznych.
555. Jednym z czynników utrudniających integrację Romów jest ich stereotypowy i zazwyczaj negatywny wizerunek rozpowszechniany wśród nie-romskiej większości. Stąd rodzi się potrzeba wspierania przedsięwzięć, które dostarczą opinii publicznej rzetelnej wiedzy na temat Romów. Podejmowane w ramach *Programu* działania cechuje

duża różnorodność form (organizowane są dni kultury, koncerty, wystawy, plenery, warsztaty, itp.).

W dziedzinie edukacji zaplanowano i podjęto realizację zadań mających na celu zarówno wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów romskich na poziomie edukacji przedszkolnej i wszystkich etapów edukacji szkolnej, jak i upowszechnienie w społeczeństwie wiedzy na temat Romów. Służy temu m. in. organizowanie dwusemestralnego studium z zakresu wiedzy o kulturze, historii i sytuacji współczesnej Romów dla nauczycieli i pracowników administracji, finansowanie publikacji książkowych i multimedialnych, wystaw, koncertów, seminariów i innych przedsięwzięć przybliżających społeczność romską społeczeństwu polskiemu.

Należy zauważyć również inicjatywy lokalne służące upowszechnianiu wiedzy o Romach podejmowane przez kuratoria oświaty oraz szkoły, do których uczęszczają dzieci i młodzież pochodzenia romskiego (m.in. opracowywanie multimedialnych pakietów edukacyjnych i materiałów metodycznych dla nauczycieli).

556. Sprawozdania z realizacji rządowego programu romskiego w pełnym jego zakresie były corocznie publikowane na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Od grudnia 2011 r. są dostępne na stronie internetowej Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji: www.mac.gov.pl

557. Na mocy przepisów ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* Romowie będący obywatelami polskimi mają w Polsce status mniejszości etnicznej. Romowie zamieszkujący Polskę należą do różnych grup etnicznych - są to głównie Polska Roma, Keldrasze, Lowarowie oraz Romowie Karpaccy (Bergitka). Różne są też języki (dialekty), którymi posługują się poszczególne grupy etniczne polskich Romów. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego podczas przeprowadzonego w 2002 r. *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań* 12.731 obywateli polskich zadeklarowało przynależność do romskiej mniejszości etnicznej (co stanowi 0,03% ogółu ludności w Polsce).

558. Uczniowie romscy uczęszczają do szkół publicznych, ucząc się w grupach klasowych razem ze swoimi nieromskimi rówieśnikami. Coraz większa część uczniów romskich kończy szkołę podstawową i podejmuje dalszą naukę w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych. Jednak w niektórych środowiskach romskich pojawiają się problemy edukacyjne. Jednym z nich jest słaba znajomość języka polskiego wśród dzieci rozpoczynających naukę szkolną i wynikające z niej niepowodzenia szkolne najmłodszych Romów. Szkoły organizują dodatkowe zajęcia edukacyjne i podejmują działania wychowawcze w stosunku do tych uczniów romskich, którzy muszą pokonywać rozmaite progi edukacyjne i trudności w adaptacji szkolnej.

Organy prowadzące szkoły, w których organizowane są dla uczniów romskich zajęcia wyrównawcze z języka polskiego i innych przedmiotów, otrzymują z budżetu państwa dodatkowe środki finansowe przekazywane w ramach części oświatowej subwencji ogólnej.

559. Kształcenie specjalne organizuje się dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych ruchowo, w tym z afazją, z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym, niewidzących, słabowidzących, niesłyszących, słabosłyszących, z autyzmem, w tym z Zespołem Aspergera. Kształcenie to, zgodnie z wyborem rodzica, może być realizowane w szkole ogólnodostępnej, szkole lub oddziale integracyjnym, szkole specjalnej lub oddziale specjalnym. W świetle obowiązujących przepisów słaba znajomość języka polskiego nie może być powodem skierowania ucznia do szkoły specjalnej. Podstawą przyjęcie dziecka do szkoły specjalnej jest orzeczenie o potrzebie

kształcenia specjalnego, wydawane przez publiczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną na wniosek rodziców (opiekunów prawnych). Ww. orzeczenie wydawane jest w sytuacji, gdy zespół orzekający poradni stwierdzi występowanie u dziecka niepełnosprawności, wymagającej stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy.

560. W grudniu 2010 r. Ministerstwo Edukacji Narodowej przeprowadziło sondaż w 16 poradniach psychologiczno-pedagogicznych z 15 województw, które wydają dla dzieci romskich orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Pominęto poradnie z woj. wielkopolskiego, gdyż z tego województwa nie wpłynęły żadne wnioski o finansowanie realizacji modułu edukacyjnego rządowego programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce w 2010 r.

W objętych sondażem poradniach w r. szk. 2009/2010 wydano ogółem 2541 orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego, z tego 23 dotyczyły dzieci romskich (co stanowi 0,9%). Z informacji uzyskanych od 16 dyrektorów poradni wynika, iż asystent edukacji romskiej rzadko towarzyszy rodzicom dziecka romskiego w trakcie przeprowadzanych wywiadów z rodzicami i uczniami, poprzedzających badania psychologiczno-pedagogiczne, ponieważ z reguły zarówno rodzice jak i dzieci nie mają problemów z komunikacją werbalną ze specjalistami poradni w trakcie przeprowadzanych badań. Wyniki sondażu wskazują, że badania psychologiczne i pedagogiczne w zasadzie nie wymagały obecności osób trzecich. Jedynie dzieciom w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, o postawie lękowej lub z autyzmem towarzyszyły matki w trakcie przeprowadzanych badań. W sytuacji, gdy rodzice dziecka nie potrafią czytać i pisać, asystenci edukacji romskiej i rodzina pomagają wypełniać wnioski o wydanie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Udział rodziców w posiedzeniach zespołów orzekających jest sporadyczny, pomimo że każdorazowo są powiadamiani o jego miejscu i terminie.

Diagnoza indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dziecka, u którego obserwuje się dysfunkcje rozwojowe, jest procesem, w którym uwzględnia się różnorodne dane dotyczące rozwoju i funkcjonowania dziecka w kontekście stawianych mu wymagań edukacyjnych. Jednym z elementów diagnozy jest badanie psychologiczne, w którym za pomocą technik testowych określa się poziom rozwoju intelektualnego dziecka. W badaniach psychologicznych z wykorzystaniem testów opracowanych zgodnie z zasadami psychometrii są jasno określone zakresy i rodzaj dopuszczalnych zachowań ze strony diagnosty, czyli form pomocy. Dla każdego testu opracowuje się podręcznik, w którym opisana jest procedura przeprowadzenia badań. Obejmuje ona tekst instrukcji podawanej badanemu uczniowi, od której nie może być żadnego odstępstwa. Stąd udział w badaniach psychologicznych osób trzecich często jest niemożliwy. W badaniach dzieci z utrudnionym kontaktem słownym lub pochodzących z innych kręgów kulturowych wykorzystuje się w badaniach testy uwzględniające te uwarunkowania. W celu wydania orzeczenia lub opinii dla dzieci i młodzieży pochodzenia romskiego bierze się pod uwagę ich specyficzne cechy wynikające z dwukulturowości i dwujęzyczności. W badaniach psychologicznych stosowano testy niewerbalne oraz nieobciążone kulturowo (np. test Ravena_T Leitera, Columbia). Tam, gdzie nie było przeciwwskazań, wykorzystywano w badaniach Test Wechslera w całości lub tylko jego część bezsłowną (wykonaniową), która kontakt słowny z uczniem ograniczała do podania prostej instrukcji. Do oceny poziomu funkcjonowania społecznego dziecka i jego zaradności życiowej poradnie stosowały Skalę Zachowania Przystosowawczego. W badaniach dzieci w wieku przedszkolnym stosowana jest bateria testów do oceny rozwoju psychofizycznego dzieci w wieku 5-6 lat.

W badaniach pedagogicznych dzieci uczęszczających do szkoły stosowane są próby dostosowane do poziomu percepcji dziecka i etapu edukacyjnego. Badany jest poziom: umiejętności czytania, w tym ze zrozumieniem, pisanie oraz funkcji percepcyjno-motorycznych. Ocenia się poziom podstawowych wiadomości i umiejętności, głównie z języka polskiego i matematyki. W niektórych przypadkach badania wykonują także logopedzi, pod kątem wykrycia zaburzeń mowy. Pozyskuje się informacje ze szkoły o osiągnięciach i ewentualnych niepowodzeniach edukacyjnych dziecka, a także o jego funkcjonowaniu społecznym.

561. Analiza liczby wydawanych przez poradnie w okresie sprawozdawczym opinii i orzeczeń wskazuje, że poradnie wydają więcej opinii niż orzeczeń. W r. szk. 2009/2010 najczęściej były wydawane opinie w sprawie dostosowania wymagań edukacyjnych do możliwości edukacyjnych i psychofizycznych dziecka romskiego oraz opinie o potrzebie udzielenia dziecku różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

W świetle przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. *w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno - pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach* każde dziecko ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uzyska stosowną do jego indywidualnych potrzeb i możliwości stosowną pomoc psychologiczno-pedagogiczną w tym możliwość korzystania z zajęć dydaktyczno-wyrównawczych oraz specjalistycznych. Zgodnie z przepisami § 5 pkt 5 pomoc psychologiczno-pedagogiczna w przedszkolu, szkole i placówce może być udzielana dziecku także na wniosek asystenta edukacji romskiej.

562. Ministerstwo Edukacji Narodowej wspólnie z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji (będącym resortem koordynującym politykę państwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce) podjęło działania mające na celu poprawę sytuacji edukacyjnej Romów. W 2009 r. przyjęto strategię likwidowania tzw. klas romskich. Założono, że od r. szk. 2009/2010 w Polsce nie będzie naboru do żadnej z funkcjonujących wówczas pięciu klas romskich, natomiast uczniowie z tych klas kontynuując naukę otrzymają pomoc edukacyjną stosownie do swoich potrzeb (np. w formie zajęć wyrównawczych). W r. szk. 2009/2010 funkcjonowały już tylko 4 klasy romskie – do całkowitego ich wygaszenia – w dwóch szkołach podstawowych (w Maszkowicach i w Ełku). Uczyli się w nich uczniowie, którzy ze względu na wiek powinni kształcić się na wyższych szczeblach edukacyjnych oraz tacy, wobec których orzeczono obniżenie wymagań edukacyjnych, a także uczniowie o dużych zaniedbaniach edukacyjnych, powtarzający naukę z powodu braku postępów lub niskiego poziomu frekwencji. Całkowite wygaszenie klas romskich nastąpi w r. szk. 2010/2011.

Środki z budżetu resortu edukacji są przekazywane na zadania służące wyrównywaniu szans edukacyjnych uczniów romskich, w tym na: zakup podręczników i przyborów szkolnych dla uczniów szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, zakup wyprawek dla dzieci romskich w wieku przedszkolnym, dofinansowanie kursów języków obcych; zakup pomocy dydaktycznych, strojów i obuwia sportowego. Wnioskodawcami zadań są jednostki samorządu terytorialnego (będące organami prowadzącymi szkoły) oraz stowarzyszenia i organizacje romskie lub działające na rzecz Romów z terenu całej Polski. Przekazano również dodatkowe środki finansowe na wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów romskich w ramach części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego (patrz również pkt. 184-188 niniejszego sprawozdania).

563. Społeczność romska w Polsce nie korzysta z zagwarantowanej prawem możliwości organizowania nauczania języka mniejszości (rozporządzenie Ministra Edukacji

Narodowej z dnia 14 listopada 2007 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym. Wynika to z wielości dialektów romskich oraz braku kadry nauczycieli. Jednak głównym powodem jest samo nastawienie Romów, niechętnych upowszechnianiu ich języka poza własną społecznością.

Opracowanie zestawów programów szkolnych leży w kompetencjach dyrektora szkoły, który dopuszcza do użytku w szkole, na podstawie opinii rady pedagogicznej, programy opracowane przez nauczycieli. Programy te muszą spełniać wymóg zgodności z podstawą programową określoną przepisami Ministra Edukacji Narodowej.

Podstawa programowa, która weszła w życie w roku szkolnym 2009/2010 na mocy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, zaleca uwzględnienie w zestawie programów szkolnych treści dotyczących historii i kultury uznanych w Polsce mniejszości narodowych i etnicznych, w tym mniejszości romskiej. Zalecenie to dotyczy szczególnie takich przedmiotów, jak *Historia i społeczeństwo*, *Historia* oraz *Wiedza o społeczeństwie*. Nauczyciele opracowujący programy nauczania w szkole mogą wykorzystywać materiały z zakresu historii i kultury Romów opracowane przez organizacje romskie, placówki muzealne (np. Muzeum Etnograficzne w Tarnowie) oraz inne materiały (publikacje książkowe, albumy, katalogi z wystaw, czasopisma) przygotowane przez organizacje pozarządowe. Wiele tych materiałów zostało sfinansowanych z budżetu państwa, w ramach realizacji ww. *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*.

564. W 2007 r. Polska została zaproszona przez Radę Europy do prac nad kodyfikacją języka romskiego. Została powołana w 2008 r. grupa robocza do opracowania kodyfikacji języka oraz przygotowania materiałów dydaktycznych do nauki języka romskiego dla uczniów romskich. Prace tej grupy były sfinansowane z budżetu Ministra Edukacji Narodowej. Działania te mogą umożliwić w przyszłości skorzystanie z przysługujących mniejszościom narodowym i etnicznym prawa do nauki swego języka.

565. Na mocy przepisów ww. ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* została powołana Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, przy której działa Zespół do Spraw Romskich. Na forum Zespołu są rozpatrywane różne sprawy dotyczące sytuacji Romów w Polsce, w tym również kwestie edukacji dzieci i młodzieży romskiej.

B. Bieżące działania państwa

Realizacja prawa dzieci należących do mniejszości narodowych i etnicznych do posiadania i korzystania z własnej kultury

566. Resort kultury do 2005 r.⁸ finansował działania o profilu edukacyjnym adresowane do dzieci i młodzieży ze środowisk mniejszości narodowych i etnicznych. Wsparcie było kierowane głównie do organizacji i stowarzyszeń mniejszości narodowych będących organizatorami tych działań.

⁸ W związku z wejściem w życie ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* za kwestie dotyczące mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługujących się językami regionalnymi odpowiadał od 2005 r. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Od 18 listopada 2011 r. ww. kwestie należą do kompetencji Ministra Administracji i Cyfryzacji.

567. Działalność kulturalna koncentruje swoją uwagę na edukacyjnym stymulowaniu i wspieraniu aktywności kulturalnej dzieci i młodzieży pochodzącej ze środowisk mniejszości narodowych i etnicznych, rozwijanej w różnych formach: konkursów, warsztatów, programów, wydawnictw, prezentacji dziecięcych i młodzieżowych zespołów amatorskich.

Są to inicjatywy mniejszości narodowych i etnicznych ukierunkowane nie tylko na bierne uczestnictwo dzieci i młodzieży w realizowanych przedsięwzięciach, ograniczone do przyswajania młodym ludziom wiedzy w zakresie własnej kultury, ale szczególnie na indywidualny rozwój kompetencji kulturalnych i artystycznych. Bezpośrednim celem tych działań jest przygotowanie młodych uczestników do kontaktu ze sztuką oraz czynnego i świadomego uczestnictwa w życiu kulturalnym, a także możliwość prezentacji oraz konfrontacji własnych osiągnięć artystycznych z dorobkiem kolegów z innych środowisk. Obok konkursów recytatorskich, plastycznych, historycznych realizowanych w ramach nauczania szkolnego w tradycyjnej formie, organizowane były np. warsztaty dla młodych korespondentów Zorki – dodatku do białoruskiego tygodnika „Niwa”. Prowadzone w atrakcyjnej dla młodzieży formie miały na celu zapewnienie nowych kadr rozwijającemu się rynkowi mediów białoruskich w Polsce.

Określone walory edukacyjne i wychowawcze mają czasopisma adresowane do młodych odbiorców, które przekazują treści niezbędne w przyswojeniu przez dzieci i młodzież odpowiednich wzorców kulturowych, a także w kreowaniu tożsamości kulturowej.

Istotne miejsce wśród omawianych przedsięwzięć zajmuje działalność dziecięcych zespołów amatorskich. Jest to rodzaj działań z zakresu edukacji artystycznej, zmierzający do pobudzenia aktywności ekspresyjno-kreacyjnej młodych wykonawców. Szczególny walor edukacyjny i wychowawczy posiadają tego typu działania, skierowane do dzieci i młodzieży pochodzącej ze środowisk romskich. Prezentacje odbywające się w formie przeglądów, festiwali i spotkań są spójnym dopełnieniem wymienionych wyżej działań. Młodzi wykonawcy zyskują w ten sposób cenne forum dla artystycznej wypowiedzi, a także możliwość porównania i doskonalenia swych twórczych dokonań.

Większość przedsięwzięć edukacyjnych finansowanych z budżetu resortu kultury, to działania cykliczne o charakterze wieloletnim.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego finansowało w 2009 r. w ramach programu „Edukacja kulturalna” działania o profilu edukacyjnym adresowane do dzieci i młodzieży ze środowisk mniejszości narodowych i etnicznych (nie tylko tych wymienionych w ustawie). Wsparcie kierowane było głównie do organizacji i stowarzyszeń mniejszości narodowych będących organizatorami tych działań.

568. Realizując, nałożony ustawą z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* obowiązek wspierania działań mających na celu zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji od 2005 r. wspiera corocznie dotacjami realizację zadań służącym powyższemu celom (wcześniej podobne działania prowadził Minister Kultury). Istotną część tych zadań dotyczy wspierania działań skierowanych do dzieci i młodzieży należących do mniejszości narodowych i etnicznych. Wśród nich należy wymienić m.in.: wspieranie wydawania czasopism dla dzieci i młodzieży, wydawanie gier planszowych i innych pomocy dydaktycznych ułatwiających naukę języka mniejszości, wydawanie płyt CD dziecięcych i młodzieżowych zespołów mniejszości, organizację wielu konkursów, przeglądów, programów edukacyjnych na terenie całego kraju, których uczestnikami są dzieci i młodzież należące do mniejszości, wspieranie działalności dziecięcych i młodzieżowych zespołów muzycznych, tanecznych i teatralnych. Ze środków Ministra wspierane są również warsztaty etnograficzne, teatralne, dziennikarskie, itp. skierowane

do dzieci i młodzieży należących do mniejszości, a także inne liczne programy mające na celu lepsze poznanie przez dzieci i młodzież ich tradycji, języka i kultury.

Ochrona przed wszelkimi formami wyzysku (art. 36)

569. Poprzez podległe Ministrowi Zdrowia, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii w 2007 r. dofinansowane zostały programy prowadzone przez organizacje pozarządowe skierowane do nieletnich, którzy mogą być obiektem handlu, prostytutcji i pornografii:

1. Program „Ograniczanie ryzykownych zachowań związanych z narkotykami i przeciwdziałanie demoralizacji małoletnich poprzez udzielanie pomocy nieletnim pozostającym poza domem bez opieki rodziców lub opiekunów prawnych”.

Realizowany na terenie Warszawy przez Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci i Młodzieży – Program Stacja. Celem programu jest udzielenie pomocy i schronienia małoletnim przebywającym bez opieki rodziców bądź opiekunów prawnych oraz ograniczenie liczby dzieci przebywających stale bądź okresowo na ulicy. Program realizowany jest głównie metodą „outreach”. W ramach programu realizowane są dyżury „pedagogów ulicy”, którzy docierają do miejsc, gdzie przebywają dzieci: dworce kolejowe, parki, skwery, kafejki internetowe. W programie funkcjonuje również całodobowy hostel interwencyjny, gdzie osoby znajdujące się w sytuacji kryzysowej mogą skorzystać z pomocy. Pomoc obejmuje poradę profesjonalisty (pedagoga, psychologa), która ukierunkowana jest na udzielenie wsparcia, sformułowanie diagnozy środowiskowej, opracowanie wraz z klientem planu rozwiązania sytuacji kryzysowej, w jakiej się znalazł. Ponadto w hostelu klient otrzymuje profesjonalną pomoc, na którą składa się: możliwość noclegu do momentu wyjścia z sytuacji kryzysowej, zapewnienie podstawowych potrzeb (higiena osobista, pożywienie, czysty ubiór), udzielenie specjalistycznej pomocy (porady medyczne oraz prawne). Klienci programu mogą korzystać również z całodobowego telefonu interwencyjnego, który funkcjonuje przy programie. Udział w programie jest dobrowolny, a odbiorcy zgłaszają się do programu sami, często w efekcie kontaktu z „pedagogami ulicy”. W ramach programu prowadzona jest też praca z rodzinami odbiorców programu, ukierunkowana na stworzenie możliwości powrotu do środowiska rodzinnego.

2. Program „Parasol uliczny”.

Realizowany w Krakowie Centrum Profilaktyki i Edukacji Społecznej „Parasol”. Odbiorcami programu są kobiety i mężczyźni świadczący usługi seksualne, a także klienci i partnerzy osób prostytutujących się. W 2007 r. w programie uczestniczyło 280 osób, z czego 30 to osoby w wieku do 18 lat. Celem programu jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i marginalizacji osób świadczących usługi seksualne. Program realizowany jest metodą „outreach”. Pracownicy programu docierają do miejsc przebywania odbiorców programu (ulic, agencji, klubów) i prowadzą bezpośrednio w ich środowisku działania edukacyjne (w zakresie bezpieczniejszych zachowań seksualnych, profilaktyki HIV/AIDS, szkodliwości i ryzyka związanego z używaniem narkotyków), działania informacyjne (na temat formy dostępnej pomocy psychologicznej, medycznej, socjalnej i prawnej), działania wspierające (pomoc w sytuacjach kryzysowych). W ramach programu rozdawane są również materiały informacyjno-edukacyjne (broszury, foldery, poradniki), środki opatrunkowe, higieniczne, prezerwatywy. Klienci programu są również kierowani do specjalistycznych placówek pomocowych (Centrum Interwencji Kryzysowej, Ośrodków Pomocy Społecznej, hosteli, poradni uzależnień, gabinetów ginekologicznych i psychologicznych). Pracownicy programów realizują również grupowe działania edukacyjne bezpośrednio w tzw. agencjach towarzyskich, którymi obejmowani są zarówno właściciele, jak i pracownicy agencji. Udział w programie jest

dobrowolny, kontakt z odbiorcami programu nawiązywany jest podczas dyżurów ulicznych.

Dzieci w konfliktach zbrojnych (art. 38)

570. Polska jest stroną szeregu konwencji z zakresu prawa humanitarnego i wojennego. Część z nich stanowi podstawę dla ścigania osób, które popełniły określone w nich przestępstwa niezależnie od obywatelstwa sprawcy i miejsca popełnienia przestępstwa (jurysdykcja uniwersalna). Zasadę jurysdykcji uniwersalnej statuuje art. 113 Kodeksu karnego, stanowiąc, że „niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia przestępstwa, ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca, którego nie postanowiono wydać, w razie popełnienia przez niego za granicą przestępstwa, do którego ścigania Rzeczpospolita Polska jest zobowiązana na mocy umów międzynarodowych.”
571. Zgodnie z powszechnie przyjętą zasadą podwójnej karalności, polski Kodeks karny pozwala na wykonywanie przez organy polskie jurysdykcji wobec osób (niezależnie od posiadania przez nie obywatelstwa polskiego), które popełniły czyn karalny w myśl prawa polskiego i prawa obowiązującego w miejscu popełnienia przestępstwa (z pewnymi wyjątkami, gdy zasada podwójnej karalności nie musi być spełniona, np. przestępstw przeciwko bezpieczeństwu RP).
572. W kontekście art. 38 *Konwencji o prawach dziecka* zasadnicze znaczenie ma przepis art. 124 Kodeksu karnego, który stanowi, że kto, naruszając prawo międzynarodowe, zmusza do służby w nieprzyjacielskich siłach zbrojnych osoby korzystające w czasie działań zbrojnych z ochrony międzynarodowej (...) podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3. Powyższy przepis odnosi się do zmuszania do służby w obcych siłach zbrojnych. W innych przypadkach, w zależności od konkretnego stanu faktycznego, angażowanie dziecka w konflikt zbrojny lub wcielenie go do sił zbrojnych mogłoby wyczerpać znamiona innych przestępstw, takich, jak np. bezprawne pozbawienie wolności (art. 189 Kk), zmuszanie do określonego zachowania (art. 191 Kk), narażenie na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia (art. 160 Kk).
573. W wyniku wejścia w życie (8 września 2010 r.) art. 124 § 2 Kk, stanowiącego, iż karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 podlega „(...) kto naruszając prawo międzynarodowe (...) wciela, werbuje do sił zbrojnych osoby poniżej 18 roku życia, lub faktycznie używa takich osób w działaniach zbrojnych.”, wszystkie formy wykorzystywania dzieci w konfliktach zbrojnych zostały spenalizowane jako przestępstwa wojenne.
Dla realizacji wskazanych wyżej przepisów, RP podejmuje szeroką współpracę międzynarodową.
574. Rzeczpospolita Polska w dniu 6 września 2004 r. ratyfikowała *Protokół Fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne* przyjęty w Nowym Jorku 25 maja 2000 r. Protokół w Rzeczypospolitej Polskiej wszedł w życie 7 maja 2005 r.
Dnia 1 stycznia 2010 r. weszła w życie ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. *o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz o zmianie niektórych innych ustaw*, która w swoich postanowieniach zawiesiła obowiązek odbywania zasadniczej służby wojskowej w Polsce.
Obecnie, zgodnie z ustawodawstwem polskim, do odbycia obowiązkowej i ochotniczej zasadniczej służby wojskowej mogą zostać powołane tylko osoby, które ukończyły osiemnasty rok życia.

Regulacje prawne w Polsce obowiązujące przed dniem 1 stycznia 2010 r. również uniemożliwiały powołanie do odbycia obowiązkowej i ochotniczej zasadniczej służby wojskowej osób, które nie ukończyły osiemnastego roku życia. Rzeczpospolita Polska już w dniu 7 kwietnia 2005 r. przy składaniu Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dokumentu ratyfikacyjnego *Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne*, poinformowała w oświadczeniu Rządowym, że w przypadku obowiązkowego poboru do służby wojskowej dolna granica wieku jest określona przez prawo i wynosi 18 lat. Natomiast podniesienie dolnej granicy wieku do ochotniczego wstępowania do Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej została podniesiona do 18 lat w dniu 21 października 2005 r., wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. *o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz zmianie ustawy o służbie zastępczej*.

Szerzej – patrz odpowiedź na zalecenie *CRC/C/OPAC/POL/CO/1 - pkt 11* (rozdział IX, pkt 589-592 niniejszego sprawozdania)

Dzieci w konflikcie z prawem (art. 40)

575. Odnosząc się do kwestii proceduralnych podnieść należy, iż zasada domniemania niewinności dotyczy wszystkich osób, w tym również nieletnich, podejrzanych, oskarżonych lub uznanych winnych pogwałcenia prawa karnego do chwili udowodnienia winy. Zasada ta została określona w przepisie art. 5 Kodeksu postępowania karnego, który stanowi: „§ 1. Oskarżonego uważa się za niewinnego, dopóki wina jego nie zostanie udowodniona i stwierdzona prawomocnym wyrokiem. § 2. Nie dające się usunąć wątpliwości rozstrzyga się na korzyść oskarżonego.”

576. Regulacje dotyczące obowiązku poinformowania nieletniego o stawianych mu zarzutach oraz jego prawa do składania środków zaskarżenia od orzeczeń organów prowadzących postępowanie przygotowawcze i sądu również nie odbiegają od ogólnych zasad. Każdemu podejrzanemu (oskarżonemu) gwarantuje się prawo do obrony w aspekcie dwuinstancyjności postępowania oraz prawa do niezwłocznej informacji o roli procesowej i związanych z tym szczególnych uprawnieniach. Należy tutaj podnieść, iż przepis art. 313 § 1 Kpk, o treści: „Jeżeli dane istniejące w chwili wszczęcia śledztwa lub zebrane w jego toku uzasadniają dostatecznie podejrzenie, że czyn popełniła określona osoba, sporządza się postanowienie o przedstawieniu zarzutów, ogłasza je niezwłocznie podejrzanemu (także i nieletniemu) i przesłuchuje się go, chyba że ogłoszenie postanowienia lub przesłuchanie podejrzanego nie jest możliwe z powodu jego ukrywania się lub nieobecności w kraju”, nakłada na organ prowadzący postępowanie przygotowawcze obowiązek niezwłocznego ogłoszenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów.

577. Zasady oraz sposób realizacji art. 40 *Konwencji o prawach dziecka* określają stosowne akty prawa. Dla Policji w szczególności obowiązujące są: ustawa *o Policji*, ustawa z dnia 26 października 1982 r. *o postępowaniu w sprawach nieletnich*, ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. *o Rzeczniku Praw Dziecka*, rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 stycznia 2002 r. *w sprawie szczegółowych zasad pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka*.

578. Zagwarantowanie praw nieletnim pozbawionym wolności reguluje m. in. rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji *w sprawie szczegółowych zasad pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka*, które określa m. in. jakie prawa przysługują nieletnim zatrzymanym w policyjnych izbach dziecka. Nieletni przebywający w tych pomieszczeniach mają prawo do: odwiedzin obrońcy, poszanowania godności

osobistej, ochrony przed przemocą fizyczną, psychiczną oraz wszelkimi przejawami okrucieństwa, otrzymania paczki żywnościowej, odwiedzin rodziców lub opiekuna za zgodą sądu, jednostki Policji prowadzącej sprawę lub kierownika izby, składania próśb, wniosków i skarg do kierownika izby.

Ponadto nieletni podczas pobytu w izbie powinni mieć dostęp do: codziennej prasy, środków audiowizualnych, podręcznej literatury, sprzętu sportowego i świetlicowego, codziennych natrysków, opieki lekarskiej, świadczonej w zakresie określonym na podstawie przepisów o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym.

Pomoc osobom pokrzywdzonym (art. 39)

Patrz również – odpowiedź na zalecenie *CRC/C/15/Add.194 - pkt 49* (pkt 531-533 niniejszego sprawozdania) oraz informacje dotyczące realizacji art. 36 (pkt 568 niniejszego sprawozdania).

579. Zgodnie z postanowieniami *Konwencji o prawach dziecka* Policja inicjuje wiele działań na rzecz pomocy dzieciom pokrzywdzonym, np. uruchamia telefony pomocy psychologiczno-prawnej dla dziecka i jego rodziny, policyjne telefony zaufania, pogotowia dziecięce, punkty pomocy w sytuacjach kryzysowych. Policjanci prowadzą spotkania tematyczne z nieletnimi, ich rodzicami, pedagogami, przedstawicielami placówek szkolno-wychowawczych, podczas których przekazywane są informacje o zjawiskach patologicznych.

Głównymi partnerami współpracy w przypadku udzielania wsparcia i pomocy ofiarom przemocy są: ośrodki pomocy społecznej, komisje rozwiązywania problemów alkoholowych, powiatowe i gminne centra pomocy rodzinie, ośrodki interwencji kryzysowej, poradnie pedagogiczne, poradnie terapii uzależnień, sądy rodzinne, kuratorzy, poradnie odwykowe, telefony zaufania, punkty konsultacyjno-informacyjne dla ofiar przemocy w rodzinie.

580. Policja wspólnie z Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych opracowała sposób postępowania funkcjonariuszy Policji podczas podejmowania interwencji domowych dotyczących przemocy w rodzinie, specjalną dokumentację z interwencji o nazwie „Niebieskie Karty”, procedury związane z jej wypełnianiem i późniejszą realizacją działań pomocowych.

Wykorzystywanie ekonomiczne dzieci, w tym praca dzieci (art. 32)

581. Ustawą z 14 listopada 2003 r. *o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw* uregulowano warunki pracy dzieci przy wykonywaniu działalności kulturalnej, artystycznej, sportowej lub reklamowej. Celem było dostosowanie prawa polskiego do wymogów Dyrektywy Nr 94/33 (EC) z 22 lipca 1994 r. dotyczącej ochrony młodocianych w pracy. Artykuł 304⁵ Kp, normujący warunki pracy dzieci, wszedł w życie z dniem przystąpienia Polski do UE (1 maja 2004 r.)

Regulacja ta:

- wprowadza wymóg uzyskania zgody rodzica lub opiekuna dziecka na wykonywanie pracy i zajęć przez dziecko w wieku do lat 16,
- zobowiązuje podmiot prowadzący działalność kulturalną, artystyczną, sportową lub reklamową do uzyskania zezwolenia inspektora pracy na wykonywanie, w ramach tej działalności, pracy lub zajęć przez dziecko,
- określa dokumenty dołączane do wniosku o wydanie zezwolenia na wykonywanie przez dziecko pracy lub innych zajęć,
- określa elementy treści zezwolenia inspektora pracy na wykonywanie pracy lub zajęć przez dziecko oraz warunków dopuszczalności wydania i cofnięcia takiego zezwolenia.

582. Przepisy, które określają warunki dopuszczalności podejmowania pracy przez osoby w wieku do 16 lat weszły w życie 1 maja 2004 r. Z tego względu Państwowa Inspekcja Pracy posiada dane statystyczne dotyczące pracy dzieci od 2005 r.

W latach 2005-2010 do okręgowych inspektoratów pracy wpłynęło 1.498 wniosków o wydanie zezwolenia na wykonywanie pracy lub innych zajęć zarobkowych przez dziecko do ukończenia przez nie 16 roku życia. Inspektorzy pracy wydali 2.858 decyzji zezwalających na wykonywanie pracy przez dzieci, w 26 przypadkach odmówili wydania zezwolenia na pracę dzieci. Nie było przypadków cofnięcia zezwolenia na wykonywanie pracy lub innych zajęć zarobkowych przez dzieci. Przeważająca liczba wniosków dotyczyła zamiaru zatrudniania dzieci podczas prób i występów w przedstawieniach teatralnych, operowych, na planie zdjęciowym, udziału w reklamach oraz sesjach fotograficznych. W latach 2005-2010 złożono 10 wniosków o wydanie zezwolenia na wykonywanie zajęć zarobkowych przez młodych sportowców.

Środki podejmowane do ochrony przed narkotykami (art. 33)

583. Krajowe Biuro do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii zostało utworzone, zarządzeniem Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 29 czerwca 1993 r. w *sprawie utworzenia Biura do Spraw Narkomanii*. Biuro ma zasięg ogólnokrajowy i podlega ministrowi właściwemu do spraw zdrowia, który określa zakres zadań i tryb pracy Biura (zarządzenie Ministra Zdrowia w *sprawie Krajowego Biura do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii* z 13 listopada 2000 r., 28 czerwca 2006 r. i 22 czerwca 2010 r.).

Realizując zadania statutowe Biuro współpracuje w szczególności ze stowarzyszeniami, fundacjami, kościołami i innymi związkami wyznaniowymi, z jednostkami samorządu terytorialnego, zakładami opieki zdrowotnej, organami administracji rządowej, placówkami objętymi systemem oświaty, aresztami śledczymi, zakładami karnymi, a także grupami samopomocy osób uzależnionych i ich rodzinami.

Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii wydawany w drodze rozporządzenia Rady Ministrów na podstawie przepisów ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. *o przeciwdziałaniu narkomanii*, stanowi podstawę do działań w zakresie przeciwdziałania narkomanii. Do końca 2010 r. obowiązywało rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2006 r. w *sprawie Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2006-2010*.

Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, koordynując i monitorując wykonanie KPPN, sporządza corocznie informację o realizacji działań wynikających z KPPN w roku poprzednim, która przedkładana jest Radzie Ministrów przez Ministra Zdrowia, a następnie Sejmowi.

584. Do kompetencji Krajowego Biura należy również prowadzenie Centrum Informacji o Narkotykach i Narkomanii (CINN), które powstało w ramach procesu akcesyjnego Polski do Unii Europejskiej i pełni rolę punktu kontaktowego dla Europejskiego Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (EMCDDA) z siedzibą w Lizbonie.

CINN prowadzi krajowy system informacji o narkotykach oraz monitoruje działania podejmowane na rzecz przeciwdziałania narkomanii na poziomie krajowym i międzynarodowym. Ponadto realizuje i inicjuje badania dotyczące problemu narkotyków i narkomanii oraz opracowuje i udostępnia ich wyniki.

W swoich działaniach w obszarze epidemiologii CINN koncentruje się na pięciu kluczowych wskaźnikach EMCDDA: rozpowszechnienie używania narkotyków w populacji generalnej, zgłaszalność do leczenia, choroby zakaźne związane z narkotykami, zgony spowodowane narkotykami, problemowe używanie narkotyków. W ramach działań CINN prowadzona jest analiza redukcji podaży narkotyków oparta

przede wszystkim na wskaźnikach: ilości skonfiskowanych narkotyków, liczby przestępstw narkotykowych, czystości i cenach narkotyków.

585. Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii zobowiązane jest do wspierania programów przeciwdziałania narkomanii w zakresie profilaktyki pierwszo i drugorzędowej. W związku z tym Biuro od początku swego istnienia tj. 1993 r. współpracuje z organizacjami pozarządowymi z całej Polski i wspiera merytorycznie i finansowo realizację programów przeciwdziałania narkomanii. Corocznie w drodze otwartego konkursu ofert zlecane są do realizacji działania skierowane do dzieci, młodzieży i rodziców, prowadzone w ramach programów:

- edukacji rówieśniczej – przygotowanie liderów młodzieżowych do prowadzenia działań w zakresie edukacji zdrowotnej w środowisku rówieśników;
- pomocy psychologicznej dla osób zagrożonych narkomanią, eksperymentujących z narkotykami i ich rodzin – programy skierowane do dzieci, młodzieży ze środowisk szczególnie zagrożonych uzależnieniem, często z rodzin dysfunkcyjnych z problemem uzależnienia oraz ich rodziców a także do młodzieży eksperymentującej z narkotykami i ich bliskich. Działania ukierunkowane są na zmniejszanie skutków wzrastania dzieci i młodzieży w niekorzystnym środowisku rodzinnym i rówieśniczym, poprawę ich funkcjonowania emocjonalnego i społecznego, kształtowanie adekwatnych przekonań normatywnych dotyczących narkotyków, promocję postaw prozdrowotnych, wyrabianie nawyków spędzania wolnego czasu bez środków odurzających oraz wspieranie rodzin w rozwiązywaniu problemów związanych z używaniem narkotyków przez dziecko a także zmianę zachowań w kierunku utrzymania abstynencji, poprawę funkcjonowania emocjonalnego i społecznego.

Od 2003 r. realizowane są programy w środowiskach osób okazjonalnie używających narkotyków lub miejscach o zwiększonym rozpowszechnieniu używania narkotyków i ukierunkowane na przeciwdziałanie inicjacji narkotykowej, zmianę postaw dotyczących używania narkotyków oraz ograniczanie ryzyka związanego z okazjonalnym przyjmowaniem narkotyków.

Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii realizuje corocznie kampanie społeczne dotyczące problematyki narkotyków, skierowane do dzieci, młodzieży i rodziców:

- „Znajdź czas dla swojego dziecka” (2000-2001) – Głównym przesłaniem kampanii skierowanej do rodziców i opiekunów było zwrócenie uwagi na znaczenie rodziny, jako czynnika chroniącego dziecko przed używaniem narkotyków oraz podkreślenie roli wychowawczej rodziców bądź opiekunów w profilaktyce uzależnień.

- „Narkotyki najlepsze wyjście nie wchodzić” (2002-2003) – Zadaniem kampanii było uwrażliwienie młodzieży na fakt, że używanie narkotyków wiąże się z poważnymi szkodami zdrowotnymi i społecznymi. Jednym z istotnych jej elementów były działania nastawione na zwiększenie bezpieczeństwa młodzieży w miejscach rekreacji, głównie w klubach, dyskotekach i na koncertach.

- „Uczelnie wolne od narkotyków” (2004) – Kampania prowadzona wspólnie z Kancelarią Prezydenta RP zachęcała organizacje studenckie oraz władze uczelni do podejmowania na ich terenie oraz w domach studenckich działań profilaktycznych na rzecz ograniczania używania narkotyków przez młodzież akademicką.

- „Blżej siebie dalej od narkotyków” (2005-2006) – Przewodnią ideą kampanii była teza, że dobre relacje pomiędzy rodzicami bądź opiekunami i dziećmi służą budowaniu więzi i bliskości, co w znacznym stopniu chroni młodzież przed sięganiem po substancje psychoaktywne, a zwłaszcza przed uzależnieniem.

- Wsparcie społeczności lokalnych w przeciwdziałaniu narkomanii (2006-2007) – Kampania skierowana do społeczności lokalnych miała na celu wsparcie samorządów w skutecznym zapobieganiu narkomanii. Adresatami projektu były gminne władze

samorządowe, pracownicy pomocy społecznej, placówek oświatowych, policji, lokalnych organizacji pozarządowych, oraz całe społeczeństwo obywatelskie.

- „Pilnuj drinka” (2007-2008) – Kampania informacyjna dotycząca bezpieczeństwa młodzieży podczas imprez muzycznych w klubach i dyskotekach. Celem kampanii było zwrócenie uwagi na zagrożenia związane z substancjami dodawanymi do napojów w celach przestępczych.

- „Czy wiesz, co przewozisz?” (2008-2009) – Kampania informacyjna dotycząca bezpieczeństwa obywateli polskich podczas podróży zagranicznych miała na celu ochronę polskich turystów przed nieświadomym przemytem.

- „Dopalacze mogą cię wypalić” (2009) – Akcja informacyjno-edukacyjna podjęta w odpowiedzi na alarmujące wyniki badań Krajowego Biura dotyczących używania przez młodzież tzw. dopalaczy. Celem prowadzonej akcji jest dostarczenie młodym ludziom wiedzy na temat działania substancji psychoaktywnych zwanych dopalaczami oraz zwrócenie uwagi na zagrożenia wynikające z ich używania.

- „Brałeś? Nie jedź! Po narkotykach rozum wysiada” (2009) – Pierwsza ogólnopolska kampania społeczna poruszająca problem prowadzenia pojazdów pod wpływem narkotyków. Celem kampanii było uświadomienie młodzieży, że prowadzenie samochodu po zażyciu narkotyków jest takim samym przestępstwem i równie niebezpieczne, jak prowadzenie po alkoholu.

Przy Krajowym Biurze ds. Przeciwdziałania Narkomanii działają Ogólnopolski Antynarkotykowy Telefon Zaufania (od 2000 r.) oraz poradnia internetowa www.narkomania.org.pl (od 2002 r.), które służą fachową informacją, poradą i wsparciem psychologicznym wszystkim, którzy zetknęli się z problemem narkotykowym i poszukują rady i pomocy w tym zakresie.

586. Ochronę dzieci i młodzieży przed używaniem narkotyków gwarantują również przepisy ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. *o przeciwdziałaniu narkomanii*: określają zadania i obowiązki podmiotów odpowiedzialnych za realizację działań z zakresu przeciwdziałania narkomanii a także zawierają przepisy karne określające sankcje za podejmowanie niezgodnych z prawem czynów, w efekcie, których osoba nieletnia może zostać narażona na używanie środków psychoaktywnych.

ROZDZIAŁ IX: PROTOKOŁY FAKULTATYWNE DO KONWENCJI O PRAWACH DZIECKA

(art. 22, 30, 32-36, 37 (b)-(d), 38, 39 i 40 Konwencji)

CRC/C/15/Add.194 - pkt 55:

Komitet zaleca, aby państwo strona ratyfikowało oba protokoły fakultatywne do Konwencji o prawach dziecka.

587. W 2005 r. Polska ratyfikowała protokoły fakultatywne do *Konwencji o prawach dziecka*:

1) 4 lutego 2005 r. stały przedstawiciel RP w Nowym Jorku złożył na ręce Sekretarza Generalnego ONZ dokument ratyfikacyjny oraz notę informującą o przystąpieniu Polski do Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii. Data wejścia w życie tego Protokołu w stosunku do Polski została ustalona na dzień 4 marca 2005 r.;

2) 6 kwietnia 2005 r. stały przedstawiciel RP w Nowym Jorku złożył na ręce Sekretarza Generalnego ONZ dokument ratyfikacyjny oraz notę informującą o przystąpieniu Polski do Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania

dzieci w konflikty zbrojne. Data wejścia w życie tego protokołu w stosunku do Polski została ustalona na dzień 7 maja 2005 r.

588. W 2007 r., zgodnie z procedurą ustaloną przez Komitet Praw Dziecka, Polska przedstawiła wstępne sprawozdania z realizacji protokołów dodatkowych do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne (CRC/C/OPAC/POL/1) oraz w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii (CRC/C/OPSC/POL/1). Komitet rozpatrzył wstępne sprawozdanie Polski na posiedzeniu 1436 i 1437 w dniu 22 września 2009 r. i na posiedzeniu 1453 w dniu 2 października 2009 r. przyjął spostrzeżenia końcowe.

Treść obydwu dokumentów została udostępniona do publicznej wiadomości poprzez umieszczenie na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz poinformowanie poszczególnych resortów o stanowisku Komitetu Praw Dziecka.

MEN we współpracy z resortami dokonało analizy stanowiska Komitetu Praw Dziecka.

Odpowiedzi na zalecenia Komitetu Praw Dziecka dot. realizacji postanowień Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne

CRC/C/OPAC/POL/CO/1 - pkt 11:

Ochotnicza służba wojskowa

Komitet zaleca, aby Państwo-Strona przyspieszyło proces uchwalania tej ustawy, w celu podniesienia wieku pozwalającego na podejmowanie ochotniczej służby wojskowej i zagwarantowania w ten sposób, że osoby poniżej 18. roku życia nie będą służyły w polskich siłach zbrojnych.

589. Dnia 1 stycznia 2010 r. weszła w życie ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz o zmianie niektórych innych ustaw, na podstawie której obowiązek odbywania zasadniczej służby wojskowej został wykreślony z art. 55 ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej spośród form spełniania obowiązku służby wojskowej i nie jest już realizowany

590. Obecnie zgodnie z art. 55 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej odbywanie zasadniczej służby wojskowej przez osoby podlegające temu obowiązkowi ma następować tylko w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa państwa, jeżeli jest to niezbędne do zapewnienia możliwości wykonywania zadań związanych z przeznaczeniem Sił Zbrojnych. Termin rozpoczęcia i okres trwania obowiązku odbywania zasadniczej służby wojskowej, uwzględniając stopień zagrożenia bezpieczeństwa państwa ma określać, w drodze rozporządzenia, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Rady Ministrów.

591. W przypadku zaistnienia zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wprowadzenia rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej obowiązku odbywania zasadniczej służby wojskowej będą miały zastosowanie następujące regulacje:

1. Zgodnie z art. 58 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej obowiązkowi służby wojskowej w zakresie określonym w tej ustawie podlegają obywatele polscy począwszy od dnia, w którym kończą osiemnaście lat życia, do końca roku kalendarzowego, w którym kończą pięćdziesiąt lat życia, a posiadający stopień podoficerski lub oficerski - sześćdziesiąt lat życia;

2. Ochotnicze odbywanie zasadniczej służby wojskowej regulują postanowienia art. 83 i art. 32 ustawy *o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej*. Zgodnie z ich postanowieniami do ochotniczego odbycia zasadniczej służby wojskowej powołuje się osoby podlegające kwalifikacji wojskowej, które zgłosiły się ochotniczo do jej odbycia oraz osoby uznane za zdolne do służby wojskowej, które ukończyły osiemnaście lat życia i zgłosiły się ochotniczo do tej służby;
3. Zgodnie z art. 32 przywołanej ustawy kwalifikacji wojskowej podlegają mężczyźni, którzy w danym roku kalendarzowym kończą dziewiętnaście lat życia. Do kwalifikacji wojskowej mogą się stawić również ochotnicy, w tym kobiety, do końca roku kalendarzowego, w którym kończą dwadzieścia cztery lata życia, niezależnie od posiadanych kwalifikacji i wykształcenia, jeżeli ukończyli co najmniej osiemnaście lat życia.

W związku z powyższym, zgodnie z ustawodawstwem polskim do odbycia obowiązkowej i ochotniczej zasadniczej służby wojskowej mogą zostać powołane tylko osoby, które ukończyły osiemnasty rok życia.

592. W Polsce są prowadzone prace mające na celu dokonanie zmiany zakresu obowiązywania *Konwencji o prawach dziecka* oraz *Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne*, poprzez wycofanie zastrzeżenia do art. 38 *Konwencji* oraz złożenie deklaracji do *Protokołu fakultatywnego do Konwencji*, na podstawie art. 3 ust. 4 tegoż *Protokołu*, informującej o warunku ukończenia 18 roku życia, którego spełnienie upoważnia do ochotniczego zgłaszania się do służby wojskowej w Polsce.

CRC/C/OPAC/POL/CO/1 - pkt 9:

Rozpowszechnianie i szkolenie

Komitet zaleca, aby Państwo-Strona zagwarantowało, że zasady i postanowienia Protokołu fakultatywnego są szeroko rozpowszechniane wśród opinii publicznej, w tym wśród dzieci.

CRC/C/OPAC/POL/CO/1 - pkt 13:

Świadomość wśród opinii publicznej i edukacja na rzecz pokoju

Komitet zaleca, aby Państwo-Strona, we współpracy z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego:

- (a) opracowało metodyczne podejście do zagwarantowania, że na wszystkich szczeblach systemu edukacyjnego przekazywane są spójne i kompleksowe informacje o prawie międzynarodowym oraz polityce rozwiązywania konfliktów i pokoju,*
- (b) opracowało i wdrożyło programy szkoleń i kampanie promujące wartości pokoju i poszanowania praw człowieka, oraz*
- (c) zintensyfikowało swoje działania w zakresie podnoszenia świadomości wśród opinii publicznej na temat zasad i postanowień Protokołu fakultatywnego.*

593. Upowszechnianie wiedzy o postanowieniach *Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne* odbywa się w ramach upowszechnienia międzynarodowego prawa humanitarnego.

W Rzeczypospolitej Polskiej jest podejmowanych szereg działań na rzecz upowszechniania międzynarodowego prawa humanitarnego uznając niezwykle istotne znaczenie jego postanowień dla całej społeczności międzynarodowej. Przestrzeganie międzynarodowego prawa humanitarnego stanowi fundament funkcjonowania współczesnych społeczeństw demokratycznych i jest praktyczną realizacją zasady rządów prawa w stosunkach międzynarodowych.

594. W resorcie obrony narodowej problematyce międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych nadano zdecydowanie większego wymiaru praktycznego. Efektem tych działań było podniesienie rangi prawa wojennego w praktycznym szkoleniu żołnierzy, zintensyfikowanie szkoleń dla dowództw i sztabów jednostek wojskowych, jak również przygotowanie instruktorów prawa wojennego. Oficerowie Wojska Polskiego zaczęli systematycznie uczestniczyć w międzynarodowych seminariach i kursach poświęconych tej dziedzinie prawa, organizowanych m. in. przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (MKCK), Międzynarodowy Instytut Prawa Humanitarnego w San Remo oraz Międzynarodowe Stowarzyszenie Prawa Wojskowego i Wojennego.
595. Opracowane zostały nowe wydawnictwa i pomoce dydaktyczne (broszury, podręczniki, filmy instruktażowe na DVD/CD i VHS, materiały szkoleniowe). Dla uczestników Polskich Kontyngentów Wojskowych przygotowane zostały vademeca, w których zawarte są m.in. informacje z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. Do tej pory opracowano następujące vademeca: Irak, Afganistan, Pakistan, Czad, Syria, Liban, Kongo, Kosowo, Bośnia i Hercegowina oraz suplement Afganistan-GHAZNI. Ponadto wydane zostały dwie edycje opracowania pt. „Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych – zasady użycia siły” (Afganistan, Czad oraz Kosowo), a także „Informator dotyczący praw i obowiązków żołnierzy uczestniczących w działaniach wojennych. Systematycznie są zakupywane i przekazywane do wszystkich wojskowych bibliotek oświatowych oraz do oddziałów i wydziałów wychowawczych jednostek i instytucji wojskowych wydawnictwa specjalistyczne dotyczące międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, które znajdują się na rynku wydawniczym.
596. Zgodnie z Metodologią szkolenia żołnierzy w czynnej służbie wojskowej, wprowadzoną decyzją Nr 436/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 21 grudnia 2009 r. w sprawie metodyki szkolenia żołnierzy z przedmiotów „Kształcenie obywatelskie” oraz „Profilaktyka i dyscyplina wojskowa”, tematyka zajęć z zakresu międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych realizowana jest we wszystkich korpusach kadry Wojska Polskiego w ramach zajęć z kształcenia obywatelskiego. Ponadto, organizowane są kursy doskonalące obejmujące zagadnienia z międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych oraz tematyka ta, jest ujęta w programach kursów kwalifikacyjnych realizowanych w Akademii Obrony Narodowej, Akademii Marynarki Wojennej, Wyższej Szkole Oficerskiej Sił Powietrznych oraz w Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych. W ramach przekazywanej wiedzy szczególnie podkreślane jest znaczenie podstawowych zasad prawa wojennego, takich jak: konieczność wojskowa, zasada rozróżnienia, proporcjonalności, humanitaryzmu, zachowania należytych środków ostrożności w trakcie działań zbrojnych, zakazów użycia określonych metod i środków prowadzenia walki, a także zasad ochrony osób i dóbr cywilnych (w tym personelu organizacji humanitarnych, personelu medycznego, duchownego oraz korespondentów wojennych i mediów) oraz zasad postępowania z jeńcami i osobami zatrzymanymi. Zajęcia prowadzone są nie tylko w formie wykładów, ale także z wykorzystaniem metod interaktywnych, wymagających zaangażowania uczestników i dokonywania przez nich samodzielnych analiz i rozstrzygnięć odpowiednich przypadków w ramach bezpieczeństwa narodowego oraz zarządzania kryzysowego.
597. Duże znaczenie ma implementacja międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych w praktyce szkoleniowej, uwzględnianie tej problematyki podczas ćwiczeń oraz realizacji zadań związanych z misjami pokojowymi i stabilizacyjnymi poza granicami kraju. Głównym celem jest przy tym kształtowanie postaw i nawyków

żołnierzy, które będą wykluczały zachowanie się w ekstremalnych warunkach bojowych w sposób niezgodny z normami prawa międzynarodowego.

598. W latach 1997-2008 zrealizowano: 36 kursów specjalistycznych dla dowódców batalionów i kompanii, 6 kursów z zakresu ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu, 23 szkolenia specjalistyczne dla kolejnych zestawów Sił Odpowiedzi NATO (każdego roku szkoleniem są objęte dwa zestawy).
599. W ramach realizacji porozumienia o współpracy w zakresie upowszechniania międzynarodowego prawa humanitarnego, zawartego między Ministrem Obrony Narodowej i Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża (podpisanego 31 maja 1999 r.) Departament Wychowania i Promocji Obronności MON zorganizował w Warszawie w latach 1999 i 2001 we współpracy z Delegaturą Regionalną MKCK w Budapeszcie dwa regionalne seminaria dla państw Europy Środkowej i Wschodniej, dotyczące włączenia prawa konfliktów zbrojnych do tematyki szkoleń wojskowych. W pierwszym seminarium udział wzięli zastępcy szefów sztabów i dyrektorzy departamentów szkoleń sił zbrojnych z dziewięciu krajów. W drugim seminarium, które dotyczyło problematyki funkcjonowania doradców prawnych przy siłach zbrojnych, uczestniczyli przedstawiciele dwudziestu państw.
600. Resort obrony narodowej współuczestniczy w organizowanej corocznie przez Zarząd Główny Polskiego Czerwonego Krzyża – Polskiej Szkole Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych w Radziejowicach (Szkola jest dofinansowywana z budżetu MON, część wykładów prowadzona jest przez specjalistów wojskowych, a ponadto w zajęciach uczestniczą od 8 do 10 przedstawicieli Sił Zbrojnych RP).
601. Przedstawiciele resortu obrony narodowej uczestniczą w cyklicznych pracach komisji i zespołów zajmujących się upowszechnianiem wiedzy na temat międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych: 1) Międzyresortowego Zespołu do Spraw Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, 2) Komisji do Spraw Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, działającej przy Zarządzie Głównym PCK, 3) Rady Programowej do Spraw Ochrony Dóbr Kultury na Wypadek Szczególnych Zagrożeń, utworzonej przy Komendancie Głównym Państwowej Straży Pożarnej, 4) Komisji Ochrony Znak Czerwonego Krzyża.
602. Decyzją Nr 342/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie powołania zespołu do uregulowania problematyki szkolenia z obszaru „Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych” w resorcie obrony narodowej został powołany zespół, który ma dokonać oceny aktualnie funkcjonujących uregulowań w zakresie szkolenia z obszaru „Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych”, a także przygotować projekty nowych założeń i koncepcji organizacji systemu szkolenia i nauczania regulujących zasady szkolenia oraz nauczania z obszaru „Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych”, z uwzględnieniem problematyki szkolenia doradców prawnych oraz prowadzenia przez tych doradców szkolenia żołnierzy, a także nauczania w tym zakresie w szkołach wojskowych, centrach i ośrodkach szkolenia. Zespół został zapoznany z zaleceniami Komitetu Praw Dziecka wydanych po rozpatrzeniu wstępnego sprawozdania Polski z realizacji *Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne*.
603. Od 2 września 1977 r., przy Zarządzie Głównym Polskiego Czerwonego Krzyża, działa Ośrodek Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, którego zadaniem jest upowszechnianie wiedzy nt. Międzynarodowego Prawa Humanitarnego (MPH), jak również zasad i misji Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża

i Czerwonego Półksiężycu, oraz organizacja różnego rodzaju przedsięwzięć, głównie skierowanych do: przedstawicieli świata nauki, pracowników organizacji pozarządowych, przedstawicieli sił zbrojnych, wolontariuszy i pracowników Polskiego Czerwonego Krzyża, przedstawicieli instytucji państwowych, mediów, jak i szeroko pojętej opinii publicznej.

604. Wspólne przedsięwzięcia Ministerstwa Obrony Narodowej, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego to m.in.:

1. Polska Szkoła Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych, organizowana raz w roku w formie 4-dniowego kursu, przeznaczonego dla studentów prawa i stosunków międzynarodowych uczelni wyższych (cywilnych i wojskowych), przedstawicieli Policji, Straży Granicznej oraz pracowników i wolontariuszy PCK. Wykładowcami Szkoły są uznani specjaliści z zakresu MPH z krajowych uczelni cywilnych jak i wojskowych. Do tej pory odbyło się 13 edycji Szkoły;
2. organizacja seminariów – np. dla doradców prawnych sił zbrojnych z Europy Środkowo-Wschodniej, zorganizowane w wyniku współpracy MON i MKCK (październik 2001 r.), dla sędziów i prokuratorów wojskowych, zorganizowane przy współpracy MKCK i Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego (grudzień 2008 r.);
3. organizacja konferencji naukowych (z udziałem międzynarodowych gości) m.in. „Metody upowszechniania MPH w Polsce” (listopad 2000 r., przy współpracy MSWiA, MON i MEN), „Współczesne wyzwania międzynarodowego prawa humanitarnego” (grudzień 2004 r., przy współudziale MKCK), „Zwyczaj w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych” (marzec 2006 r., przy wsparciu MKCK i MSZ);
4. wygłaszanie wykładów i prowadzenie zajęć i szkoleń specjalistycznych w ramach przedsięwzięć organizowanych przez:
 - Ministerstwo Obrony Narodowej – kursy i szkolenia dla podoficerów i oficerów Wojska Polskiego, gdzie poruszana jest tematyka MPH oraz Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycu. Wyróżnić tu można coroczną współpracę w ramach CIMIC (współpraca cywilno-wojskowa), która rozpoczęła się w 2000 r.,
 - Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego - warsztaty dotyczące upowszechniania MPH w siłach zbrojnych (listopad 2002 r.), międzynarodowa konferencja z okazji 50. rocznicy Konwencji Haskiej 1954 r. (maj 2004 r.),
 - inne instytucje: Instytut Spraw Publicznych – międzynarodowa konferencja nt. „małych broni” (2000 r.); OBWE – konferencje nt. udziału dzieci w konfliktach zbrojnych (2000 r.), praw człowieka i prawa humanitarnego (2001 r.), Międzynarodowego Trybunału Karnego (2002 i 2003 r.); Akademia Obrony Narodowej (zajęcia na Studiach Podyplomowych); Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych w Poznaniu – szkolenie dla oficerów (styczeń 2008 r.).

Patrz również pkt 124-125, 418-420 i 436 niniejszego sprawozdania.

CRC/C/OPAC/POL/CO/1 - pkt 15:

Obowiązujące przepisy karne

Komitet zaleca, aby Państwo-Strona wprowadziło do kodeksu karnego wyraźne postanowienie kryminalizujące łamanie postanowień Protokołu fakultatywnego w zakresie wcielania do służby i angażowania dzieci w konflikty między wrogimi stronami oraz aby w przepisie tym znalazła się definicja bezpośredniego udziału w konflikcie między wrogimi stronami.

605. Patrz pkt 589- 592 niniejszego sprawozdania.

CRC/C/OPAC/POL/CO/1 - pkt 20 i 21

Dalsze działania

Komitet zaleca, aby Państwo-Strona podjęło wszelkie właściwe środki w celu zapewnienia pełnego wdrożenia niniejszych zaleceń, w tym między innymi poprzez przekazanie ich właściwym resortom, parlamentowi, oraz wszystkim właściwym krajowym i lokalnym władzom, w celu odpowiedniego rozważenia i dalszych działań.

Rozpowszechnianie

Komitet zaleca, aby wstępny raport i pisemne odpowiedzi przekazane przez Państwo-Stronę wraz z dotyczącymi ich spostrzeżeniami końcowymi przyjętymi przez Komitet zostały szeroko udostępnione opinii publicznej w celu zainicjowania debaty i wytworzenia świadomości na temat Protokołu fakultatywnego oraz jego wdrażania i monitorowania.

606. Patrz pkt 619 niniejszego sprawozdania.

Odpowiedzi na zalecenia Komitetu Praw Dziecka dot. realizacji postanowień Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii.

CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 7:

Dane

Komitet zaleca, aby Państwo-Strona opracowało i wdrożyło spójną metodologię oraz kompleksowy i systemowy mechanizm zbierania danych, analizowania, monitorowania i oceny konsekwencji we wszystkich obszarach objętych Protokołem fakultatywnym. Mechanizm ten miałby obejmować dane zarówno o sprawcach, jak i o ofiarach handlu dziećmi, sprzedaży dzieci, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii. Dane powinny być zdezagregowane według między innymi charakteru przestępstwa oraz według płci, wieku, podziału na obszary miejskie i wiejskie, ze szczególnym uwzględnieniem narażonych grup dzieci. Komitet zaleca także, aby Państwo-Strona zbierało i analizowało dane o seks-turystyce oraz jej powiązaniu z zagadnieniami poruszonymi w protokole fakultatywnym. Komitet zaleca ponadto, aby Państwo-Strona podjęło badania nad zagadnieniami poruszonymi w Protokole fakultatywnym w celu zidentyfikowania przyczyn i zakresu sprzedaży dzieci oraz prostytucji dziecięcej.

607. Patrz pkt 84-102, 260-261, 284 niniejszego sprawozdania.

CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 9:

Ogólne zasady Konwencji Praw Dziecka

Komitet zaleca, aby ogólne zasady Konwencji o prawach dziecka, a w szczególności zasady niedyskryminowania i poszanowania poglądów dziecka, zostały włączone do wszystkich środków podejmowanych przez Państwo-Stronę w celu wdrożenia postanowień Protokołu fakultatywnego, w tym do postępowań sądowych lub administracyjnych.

608. Patrz pkt 116, 118, 122, 153-157, 162-166, 192-196, 199-200, 203, 206-212, 217-219 niniejszego sprawozdania.

CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 15:

Rozpowszechnianie i szkolenie

Komitet zaleca, aby Państwo-Strona:

(a) zintensyfikowało swoje działania w zakresie rozpowszechniania i szkolenia, w tym w zakresie opracowywania materiałów szkoleniowych i kursów obejmujących wszystkie

obszary Protokołu fakultatywnego, dla profesjonalistów, w tym funkcjonariuszy policji, prokuratorów, sędziów, personelu medycznego, mediów i innych zainteresowanych grup zawodowych, oraz

(b) spowodowało, że postanowienia Protokołu fakultatywnego staną się powszechnie znane opinii publicznej, w tym zwłaszcza dzieciom i ich rodzinom, poprzez między innymi włączenie postanowień Protokołu fakultatywnego do programów nauczania w szkołach na wszystkich poziomach systemu edukacji oraz poprzez organizowanie kampanii podnoszenia świadomości i szkoleń na temat ryzyka i szkodliwych skutków wszystkich przestępstw, o których mowa w Protokole fakultatywnym.

609. Patrz pkt 114-124, 225-229, 250-252, 343-344, 502-513 niniejszego sprawozdania.

CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 19:

Niezależne monitorowanie

Komitet zaleca, aby Państwo-Strona kontynuowało dostarczanie Rzecznikowi Praw Dziecka dostatecznych zasobów finansowych i ludzkich pozwalających mu sprawować jego mandat także w odniesieniu do monitorowania i wdrażania Protokołu fakultatywnego. Komitet zaleca nadto, aby Państwo-Strona zachęcało do współpracy w tej dziedzinie między Rzecznikiem Praw Dziecka a społeczeństwem obywatelskim.

610. Patrz pkt 44-47 niniejszego sprawozdania.

CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 37:

Środki zapobiegawcze w systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych

Komitet zaleca, aby Państwo-Strona zainwestowało odpowiednie zasoby celem zagwarantowania, że pokoje przesłuchań przyjazne dla dzieci są odpowiednio wyposażone oraz że personel przesłuchujący dzieci jest należycie przeszkolony w tej dziedzinie, tak aby zapewniona była ochrona dzieci-ofiar. Komitet wzywa Państwo-Stronę do pilnego podjęcia niezbędnych środków w celu ograniczenia wstrząsu przeżywanego przez ofiary przestępstw wymienionych w Protokole fakultatywnym, w tym skrócenia długotrwałych postępowań sądowych w przypadkach związanych z przestępstwami określonymi w Protokole fakultatywnym przy jednoczesnym przeniesieniu nacisku na pełną rekonwalescencję i reintegrację dzieci-ofiar.

611. Zgodnie z zarządzeniem Nr 81/03/DO Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 roku w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej, na okładkach akt umieszcza się w razie potrzeby właściwe dla danej sprawy oznaczenie, np. „nieletni”, „dowód rzeczowy” w celu zwrócenia uwagi na wyróżniającą daną sprawę okoliczność, przy czym dla oznaczeń tych można stosować odpowiednie skróty. Na aktach spraw, w których dziecko występuje jako ofiara przestępstwa winny być umieszczone wyrazy „pokrzywdzony małoletni”, tym bardziej, że w repertorium takie oznaczenie jest obowiązkowe.

Działając w ramach posiadanych kompetencji, Minister Sprawiedliwości zwrócił się w 2010 r. do prezesów sądów z prośbą o rozpoznawanie spraw karnych o przestępstwa na szkodę osób małoletnich jako priorytetowych, co oznaczałoby rozpoznawanie ich w pierwszej kolejności. Może to ułatwić najmłodszym obywatelom jak najszybszy powrót do normalnego życia.

Pozostałe informacje patrz pkt: 164, 215-222, 241-246, 249-252, 257-259 niniejszego sprawozdania.

CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 39:

Rekonwalescencja i reintegracja dzieci-ofiar

Komitet zaleca, aby Państwo-Strona stworzyło programy i zapewniło usługi dla dzieci będących ofiarami przestępstw wymienionych w Protokole fakultatywnym, pomagające w rekonwalescencji i reintegracji. W tej dziedzinie Komitet pilnie wzywa Państwo-Stronę do zapewniania alokacji odpowiednich zasobów finansowych i przeszkolonego personelu na potrzeby tych programów i usług. Komitet zaleca także, aby Państwo-Strona przyspieszyło przyjmowanie wytycznych w zakresie udzielania pomocy ofiarom handlu dziećmi opracowanych w ramach międzyresortowego planu działań, które będą służyły jako pilotażowy program w jednostkach policji, a także aby Państwo-Strona zapewniło przekazanie odpowiednich zasobów finansowych i ludzkich na potrzeby wdrożenia programu.

612. Patrz pkt: 241-249, 344, 499-501, 503-514, 527-540, 569, 579-580 niniejszego sprawozdania.

CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 41:

Gorąca linia pomocy

Komitet zaleca, aby Państwo-Strona kontynuowało wysiłki mające zagwarantować, że linia pomocy będzie stanowiła odpowiednią pomoc dla dzieci-ofiar. W tym względzie Komitet zaleca ponadto, aby Państwo-Strona zagwarantowało, że dzieci są świadome istnienia linii pomocy i mogą uzyskać do niej łatwy dostęp. Komitet zaleca także, aby Państwo-Strona zachęcało do współpracy i ułatwiała współpracę pomiędzy linią pomocy, organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną dzieci i policją, a także z pracownikami służby zdrowia i pracownikami socjalnymi.

613. Od dnia 6 listopada 2008 r. działa ogólnopolski, **bezpłatny telefon zaufania dla dzieci i młodzieży (116 111)**. Uruchomienie numeru było możliwe dzięki współpracy Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, Prezesa Urzędu Komunikacji Elektronicznej, Fundacji „Dzieci Niczyje” oraz Polkomtel S.A.

Zgodnie z decyzją Komisji Europejskiej 2007/116/WE z dnia 15 lutego 2007 r. w sprawie rezerwacji krajowego zakresu numeracji zaczynającego się od numeru 116 na potrzeby zharmonizowanych usług o walorze społecznym rekomendowane jest uruchomienie we wszystkich krajach Unii Europejskiej numerów dla świadczenia bezpłatnych usług o charakterze społecznym. Katalog usług powiązanych z każdym z numerów dotyczy ważnych społecznie kwestii:

116 000 - telefon interwencyjny w sprawie zaginionych dzieci,

116 111 - telefon zaufania dla dzieci i młodzieży,

116 123 - telefon wsparcia emocjonalnego dla dorosłych.

Polska była piątym krajem Unii Europejskiej, w którym pod numerem 116 111 uruchomiono telefon zaufania dla dzieci i młodzieży. Wcześniej uczyniły to Czechy, Rumunia, Słowacja i Węgry.

W latach 2008-2009 telefon był czynny od poniedziałku do piątku w godzinach 12.00 - 20.00.

W 2010 r. konsultanci dyżurowali przy tym telefonie od poniedziałku do soboty. Docelowo telefon 116 111 ma być dostępny dla dzieci i młodzieży przez wszystkie dni tygodnia.

Linia 116 111 obsługiwana jest przez wykwalifikowanych psychologów i pedagogów, którzy potrafią rozmawiać z młodymi ludźmi o ich problemach i są w stanie udzielić im profesjonalnej porady w sytuacjach kryzysowych.

Konsultanci telefonu współpracują z ogólnopolską siecią instytucji i organizacji, które w razie potrzeby prowadzą interwencje w sprawach dzieci. W przypadku podejrzenia, że zdrowie lub życie dziecka jest poważnie zagrożone, konsultanci telefonu uprawnieni są do inicjowania interwencji policyjnej dzięki wypracowanym procedurom współpracy w tym zakresie między Komendą Główną Policji, a Fundacją „Dzieci Niczyje”.

Razem z telefonem 116 111 została uruchomiona strona internetowa www.116111.pl. Dzieci i młodzież mogą znaleźć na niej informacje o swoich prawach i sposobach rozwiązywania problemów, poznać zasady funkcjonowania telefonu oraz zadać konsultantom pytanie online.

Na realizację zadania publicznego pn. „Prowadzenie telefonu zaufania dla dzieci” z budżetu państwa przeznaczono w latach 2009-2010 kwotę w wysokości 350.000 zł. Zadanie obejmowało: prowadzenie konsultacji telefonicznych i on-line, uruchomienie i prowadzenie serwisu www.116111.pl, monitorowanie oraz nadzorowanie pracy konsultantów, stworzenie specjalnej bazy danych do rejestrowania wszystkich rozmów, prowadzenie kampanii promocyjnej i medialnej oraz zorganizowanie wakacyjnych pikników i spotkań edukacyjnych dla dzieci, młodzieży i rodziców.

W okresie listopad-grudzień **2008 r.** konsultanci linii 116 111 odebrali 20.000 połączeń, udzielono ponad 2.700 konsultacji oraz odpowiedziano na 600 na pytań wysłanych za pośrednictwem strony internetowej.

W **2009 r.** odebrano ponad 87.000 telefonów od dzieci i młodzieży, zanotowano 94 interwencje Policji, podjęte w sytuacjach bezpośredniego zagrożenia zdrowia lub życia osób kontaktujących się z zespołem telefonu 116 111, za pośrednictwem strony internetowej odpowiedziano na ponad 2.500 anonimowych wiadomości.

W **2010 r.** z telefonu 116 111 skorzystało ponad 105.000 dzieci i młodzieży, zanotowano 36 interwencji Policji, konsultanci odpowiedzieli na ponad 3.000 anonimowych wiadomości przekazanych za pośrednictwem strony internetowej.

Kontaktowały się głównie dzieci w wieku 12-15 lat.

Kampania promocyjna telefonu 116 111 prowadzona była od grudnia 2008 r. przez Fundację „Dzieci Niczyje” we współpracy z resortami edukacji, polityki społecznej i spraw wewnętrznych oraz mediami i innymi organizacjami pozarządowymi.

Aby dotrzeć do dzieci kampania prowadzona była w szkołach, placówkach oświatowych i opiekuńczych dla dzieci i młodzieży. W ramach akcji corocznie wykorzystanych było ok. 8.000 pakietów promocyjno-edukacyjnych, 750.000 ulotek, 18.000 scenariuszy zajęć, 25.000 plakatów. W prasie i na stronach internetowych pojawiły się reklamy telefonu.

614. Od dnia 20 marca 2009 r. funkcjonuje **telefon w sprawie zaginionego dziecka (116 000)** - całodobowa, bezpłatna linia interwencyjna dla rodzin i opiekunów zaginionych dzieci. Polska jako szósty kraj w Unii Europejskiej wdrożyła zalecenie Komisji Europejskiej dotyczące tej usługi. Prowadzeniem telefonu 116 000 zajmuje się Fundacja „ITAKA – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych”. Działanie finansowane jest z budżetu państwa, w ramach zadań zleconych. W latach 2009-2010 przeznaczono na ten cel kwotę w wysokości 300.000 zł.

Współpartnerem programu jest firma Telekomunikacja S.A.

Zgodnie z decyzją Komisji Europejskiej, bezpłatny telefon interwencyjny w sytuacji zaginięcia dziecka jest dostępny 24 godziny na dobę, 7 dni w tygodniu, na terenie całego kraju. Usługa polega na przyjmowaniu zgłoszeń w sytuacji zaginięcia dziecka i przekazywaniu informacji odpowiednim służbom (głównie policji), udzielaniu różnorodnego wsparcia opiekunom zaginionego dziecka, pomocy w prowadzeniu poszukiwań. W ramach linii 116 000 prowadzone jest poradnictwo dla rodzin dzieci i młodzieży oraz dla dzieci i młodzieży zagrożonych zaginięciem (uciekierów lub tych, którzy planują ucieczkę) oraz patologiami społecznymi związanymi z długotrwałym pobytem poza domem rodzinnym bez opieki rodziców i najbliższych.

W ramach interwencyjnej linii 116 000 dyżurują specjaliści ds. poszukiwań, psychologowie, prawnicy, pracownicy socjalni.

Działania poszukiwawcze podejmowane przez *Zespół Poszukiwań i Identyfikacji* Fundacji „ITAKA” obejmują: rejestrację zaginionego dziecka w internetowej bazie osób zaginionych www.zaginieni.pl, kolportaż plakatów z wizerunkiem zaginionego dziecka, przygotowanie komunikatu medialnego i rozpowszechnienie wizerunku zaginionego dziecka w mediach lokalnych i ogólnopolskich, współpracę z pomocą społeczną, służbą zdrowia, policją, strażą miejską, wszczęcie poszukiwań międzynarodowych, współpracę z Policją (wymiana i Strażą Graniczną. Pracownicy Fundacji „ITAKA” monitorują również działania poszukiwawcze policji, interweniując w sytuacji widocznego zaniedbania policji w kraju i za granicą.

W **2009 r.** przyjęto 160 zgłoszeń zaginięcia osoby nieletniej – 155 zaginionych dzieci i nastolatków odnaleziono. W **2010 r.** poszukiwano ok. 200 dzieci i nastolatków – 131 osób odnaleziono. Pozostałe są nadal poszukiwane.

615. Od 20 listopada 2008 r. jest czynny **Dziecięcy Telefon Zaufania Rzecznika Praw Dziecka (0800 12 12 12)**. Połączenia są bezpłatne z każdego telefonu stacjonarnego oraz z telefonów komórkowych sieci Orange. Istnieje również możliwość bezpłatnego połączenia za pośrednictwem strony internetowej Biura Rzecznika. Obsługą linii zajmują się specjaliści z Biura Rzecznika Praw Dziecka – psycholodzy, pedagodzy oraz prawnicy. Telefon Zaufania RPD jest czynny od poniedziałku do piątku w godzinach 8.15 - 20.15. W 2008 r. przeprowadzono 7.296 rozmów, w 2009 r. blisko 30.000. Na ich podstawie Rzecznik Praw Dziecka podejmuje decyzje o interweniowaniu w konkretnych przypadkach naruszenia praw dziecka.

CRC/C/OPSC/POL/CO/1 - pkt 44 i 45:

Dalsze działania

Komitet zaleca, aby Państwo-Strona podjęło wszelkie właściwe środki w celu zapewnienia pełnego wdrożenia niniejszych zaleceń, w tym między innymi poprzez przekazanie ich właściwym resortom, Zgromadzeniu Narodowemu, Sądowi Najwyższemu oraz krajowym i lokalnym władzom, w celu odpowiedniego rozważenia i dalszych działań

Rozpowszechnianie

Komitet zaleca, aby raport i pisemne odpowiedzi przekazane przez Państwo-Stronę wraz z dotyczącymi ich zaleceniami (w tym spostrzeżeniami) zostały szeroko udostępnione, w tym poprzez Internet (ale nie tylko), opinii publicznej, organizacjom społeczeństwa obywatelskiego, grupom młodzieży, grupom profesjonalistów oraz dzieciom, w celu zainicjowania debaty i wytworzenia świadomości na temat Protokołu fakultatywnego oraz jego wdrażania i monitorowania.

616. Patrz rozdział X niniejszego sprawozdania.

ROZDZIAŁ X: ROZPOWSZECHNIANIE DOKUMENTÓW

CRC/C/15/Add.194 - pkt 56:

W świetle art. 44 ust. 6 Konwencji, Komitet zaleca, aby drugie sprawozdanie okresowe oraz pisemne odpowiedzi przedstawione przez państwo członkowskie zostały udostępnione szerokiej opinii publicznej oraz aby rozważona została publikacja sprawozdania, łącznie z odnośnymi sprawozdaniami z sesji oraz wnioskami końcowymi przyjętymi przez Komitet. Dokument taki powinien zostać rozpowszechniony w celu wywołania debaty nad Konwencją i zwiększenia świadomości jej istnienia, jak również jej wdrażania i monitoringu na forum Rządu, Parlamentu oraz wśród opinii publicznej, włączając wyspecjalizowane organizacje pozarządowe.

617. W ramach udostępniania opinii publicznej sprawozdań – zgodnie z art. 44 ust. 6 *Konwencji o prawach dziecka* - drugie sprawozdanie okresowe oraz pisemne odpowiedzi i zalecenia Komitetu Praw Dziecka zostały udostępnione szerokiej opinii publicznej. *Sprawozdanie z realizacji w Rzeczypospolitej Polskiej Konwencji o prawach dziecka w latach 1993-1998 oraz zalecenia Komitetu Praw Dziecka* (druk CRC/C/15/Add.194) zostały opublikowane na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz Ministerstwa Sprawiedliwości. Publikacje zostały przekazane administracji rządowej, administracji samorządowej oraz organizacjom pozarządowym. Wnioski Komitetu Praw Dziecka zostały uwzględnione podczas tworzenia Narodowego Planu Działań na Rzecz Dzieci 2004-2012 „Polska dla Dzieci”.
618. Na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości dostępny jest tekst *Konwencji o prawach dziecka* oraz innych umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka. Ponadto, na stronie tej dostępne są informacje o obowiązkach sprawozdawczych Rzeczypospolitej Polskiej wobec ciał traktatowych („*treaty bodies*”) oraz dokumenty związane z realizacją tych obowiązków (sprawozdania RP z realizacji poszczególnych konwencji, lista pytań, odpowiedzi Rządu RP, protokoły z posiedzeń „*treaty bodies*”, podczas których rozpatrywane były sprawozdania RP i inne).
619. *Sprawozdanie z realizacji w Rzeczypospolitej Polskiej Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne oraz Sprawozdanie z realizacji w Rzeczypospolitej Polskiej Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii*, listę pytań Komitetu Praw Dziecka przekazanych Polsce przed rozpatrzeniem ww. sprawozdań wraz z odpowiedziami udzielonymi przez Rząd RP, jak również treść uwag i zaleceń Komitetu Praw Dziecka sformułowanych po rozpatrzeniu ww. sprawozdań, podano do publicznej wiadomości za pośrednictwem strony internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz przekazano do wiadomości wszystkim resortom odpowiedzialnym za prowadzenie działań na rzecz przestrzegania praw dziecka.

Lista aktów prawnych wymienionych w Sprawozdaniu

L.p.	USTAWY
1	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.)
2	Ustawa z dnia 29 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. z 2004 r. Nr 161, poz. 1688, z późn. zm.)
3	Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 9, poz. 59, z późn. zm.)
4	Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93, z późn. zm.)
5	Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.)
6	Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, z późn. zm.)
7	Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557, z późn. zm.)
8	Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.)
9	Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94, z późn. zm.)
10	Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178, z późn. zm.)
11	Ustawa z dnia 24 października 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 214, poz. 1344)
12	Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 206, poz. 1589, z późn. zm.)
13	Ustawa z dnia 14 listopada 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 213, poz. 2081)
14	Ustawa z dnia 3 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 141, poz. 1181)
15	Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2008 r. Nr 220, poz. 1431)
16	Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 842)
17	Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. Nr 17, poz. 155, z późn. zm.)
18	Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze (Dz. U. z 2008 r. Nr 7, poz. 39, z późn. zm.)
19	Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. Nr 6, poz. 69, z późn. zm.)

20	Ustawa z dnia 24 października 2008 r. <i>o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka oraz ustawy o wynagrodzeniu osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe</i> (Dz. U. Nr 214, poz. 1345)
21	Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. <i>o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie</i> (Dz. U. Nr 180, poz. 1493, z późn. zm.)
22	Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. <i>o Policji</i> (Dz. U. z 2007 r. Nr 43, poz. 277, z późn. zm.)
23	Ustawa z dnia 2 grudnia 2009 r. <i>o zmianie niektórych ustaw związanych z realizacją zadań przez Policję</i> (Dz. U. Nr 223, poz. 1777)
24	Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. <i>o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej</i> (Dz. U. z 2009 r. Nr 189, poz. 1472, z późn. zm.)
25	Ustawa z dnia 18 marca 2008 r. <i>o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw</i> (Dz. U. Nr 70, poz. 416)
26	Ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. <i>o cudzoziemcach</i> (Dz. U. z 2001 r. Nr 127, poz. 1400, z późn. zm.)
27	Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. <i>o cudzoziemcach</i> (Dz. U. z 2006 r. Nr 234, poz. 1694, z późn. zm.)
28	Ustawa z dnia 24 października 2008 r. <i>o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw</i> (Dz. U. Nr 216, poz. 1367)
29	Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. <i>o ochronie danych osobowych</i> (Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926, z późn. zm.)
30	Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. <i>o ochronie informacji niejawnych</i> (Dz. U. Nr 182, poz. 1228)
31	Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. <i>o statystyce publicznej</i> (Dz. U. Nr 88, poz. 439, z późn. zm.)
32	Ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. <i>o świadku koronnym</i> (Dz. U. z 2007 r. Nr 36, poz. 232, z późn. zm.)
33	Ustawa z dnia 24 maja 2000 r. <i>o Krajowym Rejestrze Karnym</i> (Dz. U. z 2008 r. Nr 50, poz. 292, z późn. zm.)
34	Ustawa z dnia 19 listopada 2009 r. <i>o grach hazardowych</i> (Dz. U. Nr 201, poz. 1540, z późn. zm.)
35	Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. <i>o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie</i> (Dz. U. Nr 96, poz. 873, z późn. zm.)
36	Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. <i>o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży</i> (Dz. U. Nr 17, poz. 78, z późn. zm.)
37	Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. <i>o ochronie zdrowia psychicznego</i> (Dz. U. Nr 111, poz. 535, z późn. zm.)
38	Ustawa z dnia 9 listopada 1995 r. <i>o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych</i> (Dz. U. z 1996 r. Nr 10, poz. 55, z późn. zm.)
39	Ustawa z dnia 26 października 1982 r. <i>o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi</i> (Dz. U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473, z późn. zm.)

40	Ustawa z dnia 8 kwietnia 2010 r. <i>o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej</i> (Dz. U. Nr 81, poz. 529)
41	Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. <i>o przeciwdziałaniu narkomanii</i> (Dz. U. Nr 179, poz. 1485, z późn. zm.)
42	Ustawa z dnia 6 lutego 1997 r. <i>o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym</i> (Dz. U. Nr 28, poz. 153, z późn. zm.)
43	Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. <i>o zawodach lekarza i lekarza dentysty</i> (Dz. U. z 2008 r. Nr 136, poz. 857, z późn. zm.)
44	Ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. <i>o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych</i> (Dz. U. z 2008 r. Nr 164, poz. 1027, z późn. zm.)
45	Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. <i>o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta</i> (Dz. U. z 2009 r. Nr 52, poz. 417)
46	Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. <i>Karta Praw Osób Niepełnosprawnych</i> (M. P. Nr 50, poz. 475)
47	Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. <i>o pomocy społecznej</i> (Dz. U. z 2009 Nr. 175, poz. 1362, z późn. zm.)
48	Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. <i>o zmianie ustawy o pomocy społecznej</i> (Dz. U. Nr 48, poz. 320)
49	Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. <i>o świadczeniach rodzinnych</i> (Dz. U. z 2006 r. Nr 139, poz. 992, z późn. zm.)
50	Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. <i>o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa</i> (Dz. U. z 2005 r. Nr 31, poz. 267, z późn. zm.)
51	Ustawy z dnia 7 września 2007 r. <i>o pomocy osobom uprawnionym do alimentów</i> (Dz. U. z 2009 r. Nr 1, poz. 7, z późn. zm.)
52	Ustawa z dnia 22 kwietnia 2005 r. <i>o postępowaniu wobec dłużników alimentacyjnych oraz zaliczce alimentacyjnej</i> (Dz. U. Nr 86, poz. 732, z późn. zm.)
53	Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. <i>o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych</i> (Dz. U. Nr 123, poz. 776, z późn. zm.)
54	Ustawa z dnia 29 grudnia 2005 r. <i>o ustanowieniu programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”</i> (Dz. U. Nr 267, poz. 2259, z późn. zm.)
55	Ustawa z dnia 7 września 1991 r. <i>o systemie oświaty</i> (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.)
56	Ustawa z dnia 27 czerwca 2003 r. <i>o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw</i> (Dz. U. Nr 137, poz. 1304)
57	Ustawa z dnia 19 marca 2009 r. <i>o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw</i> (Dz. U. Nr 56, poz. 458)
58	Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. <i>o zmianie ustawy o systemie oświaty</i> (Dz. U. Nr 148, poz. 991)
59	Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – <i>Karta Nauczyciela</i>

	(Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674, z późn. zm.)
60	Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. <i>o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym</i> (Dz. U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.)
61	Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. <i>o dochodach jednostek samorządu terytorialnego</i> (Dz. U. z 2010 r. Nr 80, poz. 526, z późn. zm.)
62	Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. <i>o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej</i> (Dz. U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416, z późn. zm.)
63	Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. <i>o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz o zmianie ustawy o służbie zastępczej</i> (Dz. U. Nr 180, poz. 1496)
64	Ustawa z dnia 22 maja 2009 r. <i>o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy o kulturze fizycznej</i> (Dz. U. Nr 97, poz. 801)
65	Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. <i>o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz o zmianie niektórych innych ustaw</i> (Dz. U. Nr 161, poz. 1278)
66	Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. <i>o Najwyższej Izbie Kontroli</i> (Dz. U. z 2007 r. Nr. 231, poz. 1701, z późn. zm.)
67	Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 stycznia 2000 r. <i>w sprawie wzmocnienia kontroli państwowej prowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli</i> (M.P. Nr 2, poz. 10)
68	Ustawa z dnia 22 stycznia 2010 r. <i>o zmianie ustawy o Najwyższej Izbie Kontroli</i> (Dz. U. Nr. 227, poz. 1482)
	ROZPORZĄDZENIA
69	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 lutego 2006 r. <i>w sprawie realizacji programu wieloletniego „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”</i> (Dz. U. Nr 25, poz. 186, z późn. zm.)
70	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 maja 2006 r. <i>w sprawie trybu przekazywania środków finansowych na wypłaty świadczeń rodzinnych oraz sposobu sporządzania sprawozdań rzeczowo-finansowych</i> (Dz. U. Nr 95, poz. 661, z późn. zm.)
71	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 czerwca 2005 r. <i>w sprawie stypendiów Prezesa Rady Ministrów, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego</i> (Dz. U. Nr 106, poz. 890)
72	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 marca 2006 r. <i>w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy uczniom pochodzącym z rodzin byłych pracowników państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej</i> (Dz. U. Nr 73, poz. 502)
73	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 września 2008 r. <i>w sprawie szczegółowych warunków dofinansowania regionalnych lub lokalnych programów wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży w 2008 r., warunków, jakie muszą spełniać te programy, podmiotów dokonujących oceny programów oraz sposobu i trybu wyboru programów, którym zostanie udzielone dofinansowanie</i> (Dz. U. Nr 171, poz. 1059)
74	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 grudnia 2010 r. <i>w sprawie Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego</i>

	(Dz. U. Nr 24, poz. 128)
75	Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz. U. Nr 124, poz. 1359, z późn. zm.)
76	Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. Nr 152, poz. 1493)
77	Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania (Dz. U. Nr 152, poz. 1494)
78	Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 stycznia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka (Dz. U. Nr 10, poz. 104, z późn. zm.)
79	Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 14 czerwca 2002 r. w sprawie postępowania wobec małoletnich cudzoziemców pozbawionych opieki w okresie postępowania w sprawie o nadanie statusu uchodźcy (Dz. U. Nr 91, poz. 813)
80	Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 sierpnia 2003 r. w sprawie warunków zakwaterowania małoletnich bez opieki oraz standardu opieki w ośrodku dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy (Dz. U. Nr. 151, poz. 1473)
81	Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 15 lipca 2003 r. w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności (Dz. U. Nr 139, poz. 1328, z późn. zm.)
82	Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych (Dz. U. Nr 201, poz. 1455)
83	Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 30 września 2005 r. w sprawie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych (Dz. U. nr 205, poz. 1701, z późn. zm.)
84	Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ośrodków adopcyjno-opiekuńczych (Dz. U. Nr 201, poz. 1457)
85	Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 5 listopada 2004 r. w sprawie określenia zryczałtowanej kwoty na utrzymanie dziecka oraz stawek na bieżące funkcjonowanie placówki rodzinnej (Dz. U. z 2004 r. Nr 245, poz. 2461, z późn. zm.)
86	Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określania zryczałtowanej kwoty na utrzymanie dziecka oraz stawek na bieżące funkcjonowanie placówki rodzinnej (Dz. U. Nr 201, poz. 1458)
87	Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 18 października 2004 r. w sprawie rodzin zastępczych (Dz. U. Nr 233, poz. 2344, z późn. zm.)
88	Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rodzin zastępczych

	(Dz. U. Nr. 201, poz. 1456)
89	Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 4 czerwca 2010 r. <i>w sprawie rodzin zastępczych</i> (Dz. U. Nr 110, poz. 733)
90	Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 19 października 2005 r. <i>w sprawie szczegółowych zasad nadzoru nad przestrzeganiem standardu opieki i wychowania w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz nadzoru nad działalnością ośrodków adopcyjno-opiekuńczych</i> (Dz. U. Nr 214, poz. 1812, z późn. zm.)
91	Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. <i>zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad nadzoru nad przestrzeganiem standardu opieki i wychowania w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz nadzoru nad działalnością ośrodków adopcyjno-opiekuńczych</i> (Dz. U. Nr 201, poz. 1459)
92	Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 czerwca 2002 r. <i>w sprawie określenia rodzajów zadań powiatu, które mogą być finansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych</i> (Dz. U. Nr 96, poz. 861, z późn. zm.)
93	Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 września 2005 r. <i>w sprawie specjalistycznych usług opiekuńczych</i> (Dz. U. Nr 189, poz. 1598, z późn. zm.)
94	Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej 6 lipca 2006 r. <i>w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, a także szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych</i> (Dz. U. Nr 127, poz. 890)
95	Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 19 kwietnia 2005 r. <i>w sprawie rodzinnego wywiadu środowiskowego</i> (Dz. U. Nr 77, poz. 672, z późn. zm.)
96	Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 6 października 2004 r. <i>w sprawie podmiotów uprawnionych do zakładania i prowadzenia niepublicznych ośrodków adopcyjno-opiekuńczych oraz stażu pracy i kwalifikacji wymaganych od osób zatrudnionych w publicznych i niepublicznych ośrodkach adopcyjno-opiekuńczych, a także warunków lokalowych, jakimi powinny dysponować te ośrodki</i> (Dz. U. Nr 226 poz. 2293)
97	Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 30 września 2005 r. <i>w sprawie ośrodków adopcyjno-wychowawczych</i> (Dz. U. Nr 205, poz. 1701, z późn. zm.)
98	Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 5 października 2004 r. <i>w sprawie centralnego banku danych o dzieciach oczekujących na przysposobienie oraz ośrodków adopcyjno-opiekuńczych upoważnionych do współpracy z licencjonowanymi przez rządy innych państw organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi</i> (Dz. U. Nr 223, poz. 2266)
99	Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 7 kwietnia 2005 r. <i>w sprawie standardów kształcenia w kolegiach pracowników służb społecznych</i> (Dz. U. Nr 62, poz. 555)
100	Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 29 sierpnia 2009 r. <i>w sprawie świadczeń</i>

	gwarantowanych z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej (Dz. U. Nr 139, poz. 1139, z późn. zm.)
101	Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 23 września 2010 r. w sprawie standardów postępowania oraz procedur medycznych przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki okołoporodowej sprawowanej nad kobietą w okresie fizjologicznej ciąży, fizjologicznego porodu, położu oraz opieki nad noworodkiem (Dz. U. Nr 187, poz. 1259)
102	Rozporządzenie Ministra Sportu z dnia 31 października 2005 r. w sprawie dofinansowania zadań ze środków Funduszu Zajęć Sportowo-Rekreacyjnych dla Uczniów (Dz. U. Nr 226, poz. 1942)
103	Rozporządzenie Ministra Sportu z dnia 10 lipca 2006 r. w sprawie dofinansowania zadań ze środków Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej (Dz. U. Nr 134, poz. 944, z późn. zm.).
104	Rozporządzenie Ministra Sportu i Turystyki z dnia 23 sierpnia 2010 r. w sprawie dofinansowania zadań ze środków Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej (Dz. U. Nr 156, poz. 1051)
105	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 sierpnia 1999 r. w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego (Dz. U. Nr 67, poz. 756, z późn. zm.)
106	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 50, poz. 400, z późn. zm.)
107	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 51, poz. 458, z późn. zm.)
108	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17)
109	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 stycznia 2008 r. w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz. U. Nr 7, poz. 38, z późn. zm.)
110	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 maja 2009 r. w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz. U. Nr 83, poz. 693)
111	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 sierpnia 2010 r. w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (Dz. U. Nr 161, poz. 1080)
112	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 22 lutego 2005 r.

	<i>w sprawie terminów przekazywania dotacji celowej gminom na dofinansowanie świadczeń pomocy materialnej o charakterze socjalnym oraz sposobu ustalania wysokości tej dotacji</i> (Dz. U. Nr 36, poz. 319)
113	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 stycznia 1997 r. <i>w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wypoczynku dla dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego organizowania i nadzorowania</i> (Dz. U. Nr 12, poz. 67)
114	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 grudnia 2009 r. <i>zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wypoczynku dla dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego organizowania i nadzorowania</i> (Dz. U. Nr 218, poz. 1696)
115	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 4 października 2001 r. <i>w sprawie przyjmowania osób niebędących obywatelami polskimi do publicznych przedszkoli, szkół, zakładów kształcenia nauczycieli i placówek</i> (Dz. U. Nr 131, poz. 1458)
116	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 kwietnia 2010 r. <i>w sprawie przyjmowania osób niebędących obywatelami polskimi do publicznych przedszkoli, szkół, zakładów kształcenia nauczycieli i placówek oraz organizacji dodatkowej nauki języka polskiego, dodatkowych zajęć wyrównawczych oraz nauki języka i kultury kraju pochodzenia</i> (Dz. U. Nr 57, poz. 361)
117	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. <i>w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach</i> (Dz. U. Nr 228, poz. 1487)
118	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 r. <i>w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym</i> (Dz. U. Nr 214, poz. 1579, z późn. zm.)
119	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 marca 2005 r. <i>w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach</i> (Dz. U. Nr 52, poz. 467, z późn. zm.)
120	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lipca 2004 r. <i>w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym oraz młodzieżowym ośrodku socjoterapii</i> (Dz. U. Nr 178, poz. 1833)
121	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 grudnia 2010 r. <i>zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym oraz młodzieżowym ośrodku socjoterapii</i> (Dz. U. z 2011 r. Nr 9, poz. 41)
122	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. <i>w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół</i>

	(Dz. U. Nr 61, poz. 624, z późn. zm.)
123	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2002 r. <i>w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych</i> (Dz. U. Nr 15, poz. 142, z późn. zm.)
124	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 stycznia 2005 r. <i>w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych</i> (Dz. U. Nr 19, poz. 167)
125	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 stycznia 2005 r. <i>w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz ośrodkach</i> (Dz. U. Nr 19, poz. 166)
	ZARZĄDZENIA
126	Zarządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 29 czerwca 1993 r. <i>w sprawie utworzenia Biura do Spraw Narkomanii</i> (Dz. Urz. MZiOS Nr 7, poz. 16)
127	Zarządzenia Ministra Zdrowia z dnia 13 listopada 2000 r. <i>w sprawie Krajowego Biura do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii</i> (Dz. Urz. MZ Nr 2, poz. 44)
128	Zarządzenia Ministra Zdrowia z dnia 28 czerwca 2006 r. <i>w sprawie Krajowego Biura do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii</i> (Dz. Urz. MZ Nr 9, poz. 38, z późn. zm.)
129	Zarządzenia Ministra Zdrowia z dnia 22 czerwca 2010 r. <i>w sprawie Krajowego Biura do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii</i> (Dz. Urz. MZ Nr 9, poz. 54)
130	Zarządzenie Nr 32 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 listopada 2008 r. <i>w sprawie powołania Zespołu Koordynacyjnego do spraw wdrażania i monitorowania programu „Odkrywamy Prawo Humanitarne” w szkołach i placówkach oświatowych</i> (Dz. Urz. MEN z 2009 r. Nr 1, poz. 2)
131	Zarządzenie Nr 2/04 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 24 lutego 2004 r. <i>w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych</i> (Dz. Urz. CZSW z 2004 r. Nr 1, poz. 2, z późn. zm.)
132	Zarządzenie Nr 81/03/DO Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. <i>w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej</i> (Dz. Urz. MS Nr 5, poz. 22, z późn. zm.)
	DECYZJE
133	Decyzja nr 346 Komendanta Głównego Policji z dnia 9 sierpnia 2004 r. <i>w sprawie pełnienia służby przez policjantów w policyjnych izbach dziecka</i> (Dz. Urz. KGP Nr 16, poz. 101)
134	Decyzja nr 54 Komendanta Głównego Policji z dnia 11 lutego 2009 r. <i>w sprawie programu kursu specjalistycznego z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie</i> (Dz. Urz. KGP Nr 4, poz. 17)
135	Decyzja Nr 2/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 8 stycznia 2008 r.

	w sprawie metodyki kształcenia obywatelskiego żołnierzy w czynnej służbie wojskowej (Dz. Urz. MON Nr 1, poz. 4)
136	Decyzja Nr 342/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie powołania zespołu do uregulowania problematyki szkolenia z obszaru „Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych” w resorcie obrony narodowej (Dz. Urz. MON Nr 19, poz. 214)
	UMOWY MIĘDZYNARODOWE
137	Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (Dz. U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378)
138	Konwencja o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu , sporządzona w Strasburgu dnia 26 listopada 1987 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 46, poz. 238, z późn. zm.)
139	Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności , sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, z późn. zm.)
140	Konwencja o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego , sporządzona w Hadze dnia 29 maja 1993 r. (Dz. U. z 2000 r. nr 39, poz. 448, z późn. zm.)
141	Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi , sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (Dz. U. z 2009 r. Nr 20, poz. 107)
142	Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę , sporządzona w Hadze dnia 25 października 1980 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528, z późn. zm.)
143	Europejska Konwencja o przysposobieniu dzieci , sporządzona w Strasburgu dnia 24 kwietnia 1967 r. (Dz. U. z 1999 r. Nr 99, poz. 1157)
144	Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)
145	Protokół Nr 6 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, dotyczący zniesienia kary śmierci (Dz. U. z 2001 r. Nr 23, poz. 266)
146	Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej , przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz. U. z 2005 r. Nr 18, poz. 160)
147	Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne , przyjęty w Nowym Jorku 25 maja 2000 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 91, poz. 608)
148	Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii , przyjęty w Nowym Jorku 25 maja 2000 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 76, poz. 494)
149	Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania , przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku

	dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192)
150	Protokół Nr 1 do Europejskiej konwencji o zapobieganiu torturom oraz niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (Dz. U. z 2000 r. Nr 21, poz. 261)
151	Protokół Nr 2 do Europejskiej konwencji o zapobieganiu torturom oraz niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (Dz. U. z 2000 r. Nr 21, poz. 261)